

LAKIMIES 2/2026

SISÄLLYS

Päätoimittajalta (*Tatu Hyttinen*)

167

Artikkeleita

- Keskitalo, Kristian*: Korkeimman hallinto-oikeuden vero-oikeudellisten valituslupapäätösten tilastoanalyysi 168
- Koskela, Tarja*: Toteutuuko nuoren rikoksenteikijän erityisasema lapsenraiskausrikoksessa? 190
- Kärki, Anssi*: Todellisen oikeuden arviointi keinotekoisissa järjestelyissä etenkin omaisuuden rahoittamisen näkökulmasta 212
- Soininen Niko – Kaisto, Janne – Nuotio, Kimmo – Similä, Jukka – Tuominen, Tomi – Linna, Tuula – Mielityinen, Sampo – Salminen, Jaakko – Magga, Kirsi-Maria*: Kestävyys näkökulmana oikeusjärjestelmään – kohti kestävyysoikeutta? 236

Väitöksiä

- Ikonen, Tuomas*: Ylimääräisen tiedon problematiikka – Tutkimus salaisella pakkokeinolla kertyneen ylimääräisen tiedon käyttämisestä 275
- Ikonen, Tuomas*: Ylimääräisen tiedon problematiikka. Tutkimus salaisella pakkokeinolla kertyneen ylimääräisen tiedon käyttämisestä (*Mikko Vuorenpää*) 282
- Koponen, Veera*: Eläinsuojeluoikeus – Suomen eläinsuojeluoikeuden yleiset opit eurooppalaisen valtiosääntöoikeuden viitekehyksessä 288
- Koponen, Veera*: Eläinsuojeluoikeus. Suomen eläinsuojeluoikeuden yleiset opit eurooppalaisen valtiosääntöoikeuden viitekehyksessä (*Juha Karhu – Birgitta Wahlberg*) 293
- Rajaniemi, Erkki*: Työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnan turvaavuudesta. Yhtiöoikeudellinen tutkimus turvaavuudesta osana työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnan vakavaraisuussäntelyä 301
- Rajaniemi, Erkki*: Työeläke-vakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnan turvaavuudesta. Yhtiöoikeudellinen tutkimus turvaavuudesta osana työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnan vakavaraisuussäntelyä (*Lasse Koskinen*) 308

Oikeuskäytäntöä

- KKO 2026:3 – Kokemussäännöt seksuaalirikoksen näytön arvioinnissa
(*Aki Rasilainen*) 314
- KKO 2025:62 – Editio ja liikesalaisuuden suoja teollisoikeuden
loukkausta koskevassa asiassa (*Juhani Sinkkonen*) 325

Kirjallisuutta

- Aalto, Pekka: EU-oikeus Suomessa (*Tomi Tuominen*) 336

Keskustelua

- Puumalainen, Mikko*: Eduskunnan tietojensaantioikeudesta, lainvalmistelusta
ja laillisuusvalvonnasta 340

Tämän numeron kirjoittajat

343

Contents

Keskitalo, Kristian: A statistical analysis of leave to appeal decisions in tax cases at the Supreme Administrative Court; *Koskela, Tarja*: Does the special status of a young perpetrator realise in rape of a child offences?; *Kärki, Anssi*: Assessment of the actual right in artificial arrangements, particularly from the point of view of asset financing; *Soininen, Niko – Kaisto, Janne – Nuotio, Kimmo – Similä, Jukka – Tuominen, Tomi – Linna, Tuula – Mielityinen, Sampo – Salminen, Jaakko – Magga, Kirsi-Maria*: Sustainability as an approach to the legal system – towards sustainability law?; Dissertations; Legal Cases; Literature; Discussion

Oikeus ja kestävyys

Lakimies
2/2026
s. 167

Termi ”kestävyys oikeus” on verrattain uusi oikeustieteessä. Kansainvälisesti termi alkoi vakiintua osaksi oikeustieteen tutkimusta ja opetusta 2010-luvulla, mutta Suomessa kestävyys oikeudesta on alettu puhua enemmän 2020-luvulla. Termi liitetään helposti ympäristöoikeuteen, mutta samalla tarkoitus on ollut korostaa, ettei pelkkä ympäristöoikeus riitä kuvaamaan oikeuden roolia erilaisissa kestävyys haasteissa. Tuntuukin luontevalta ajatella, että ekologisen kestävyuden lisäksi tarvitsemme taloudellista, kulttuurista ja sosiaalista kestävyyttä. Niiden turvaamiseen tarvitaan ympäristöoikeuden lisäksi esimerkiksi valtiösääntöoikeutta, vero- ja yritys oikeutta sekä rikosoikeutta.

Samalla on hyvä tunnistaa, ettei ekologista, taloudellista, kulttuurista ja sosiaalista kestävyyttä tukevien yhteiskunnallisten muutosten saavuttaminen ole niin helppoa kuin visionäärisimpien puheenvuorojen perusteella voisi olettaa. Osin tämä perustuu nimenomaan oikeuteen ja sitä konkretisoivaan oikeusjärjestykseen, jonka tehtävänä on tarjota yhteiskunnallista vakautta ja ennakoitavuutta. Tietynlaisesta staattisuudesta seuraa, ettei radikaaleja oikeudellisia muutoksia edellyttäviä kestävyystavoitteita voida välttämättä saavuttaa niin nopeasti tai siinä laajuudessa kuin kestävyystieteellisissä puheenvuoroissa on esitetty. Välillä vaikuttaakin siltä, että kestävyystieteilijät ja oikeustieteilijät puhuvat toistensa ohi, minkä vuoksi tarvitaan sillan rakentamista kestävyystieteen ja oikeustieteen välille. Tähän tarpeeseen vastataan tämän numeron oikeutta ja kestävyyttä käsittelevässä artikkelissa, jossa eri oikeudenalojen tutkijat pyrkivät kriittisesti avaamaan oikeuden ja oikeustieteen tarjoamia mahdollisuuksia erilaisten kestävyystavoitteiden saavuttamisessa.

Muissa artikkeleissa tarkastellaan korkeimman hallinto-oikeuden valituslupapäätöksiä vero-oikeudellisissa asioissa sekä rikos- ja ulosotto-oikeudellisissa kysymyksissä. Artikkeleiden lisäksi numero sisältää kolme lektiota ja niihin liittyvät vastaväittäjän lausunnot, kaksi oikeustapauskomenttia, kirja-arvostelun sekä keskustelupuheenvuoron apulaisoikeuskanslerilta. Tälläkin kertaa koossa on mielenkiintoinen yhdistelmä kotimaista oikeustiedettä ja oikeudellista keskustelua.

Tatu Hyttinen
päätoimittaja

Kristian Keskitalo

Korkeimman hallinto-oikeuden vero-oikeudellisten valituslupapäätösten tilastoanalyysi

Lakimies
2/2026
s. 168–189

ASIANSANAT: oikeustilasto, empiirinen oikeustiede, vero-oikeus, valituslupa, muutoksenhaku

1. Johdanto

Perinteinen oikeustieteellinen (mukaan lukien vero-oikeudellinen) koulutus nojautuu pääosin normatiiviseen ajatteluun. Oikeustieteessä on käyty keskustelua tämänkaltaisen perinteisen oikeussysteemisen ajattelun väistymisestä ja esitetty erinäisiä näkemyksiä ikään kuin uudesta oikeussysteemistä.¹ Edellä mainittu ei tarkoita sitä, etteikö oikeustieteellisessä koulutuksessa perehdyttäisi erilaisiin laintulkinnallisiin ajattelutapoihin – kuten formaaliseen ja reaaliseen laintulkintaan –, mutta harvoin esitetään näkemyksiä, joiden mukaan lain soveltamiseen vaikuttavat myös muut kuin lainsäädännön sisäiset tekijät.² Näissä muissa tekijöissä ei ole kyse laintulkinnallisista seikoista ja koulukunnista vaan ulkoisista tekijöistä: vaikuttavatko esimerkiksi neuvonantajan koulutus ja muut tilastollisesti havaittavat asiat ratkaisun lopputulokseen.³

Kansallisesti juristikoulutuksen saaneiden oikeudellisten neuvonantajien keskuudessa, ainakin uran alkupuoliskolla, vallitsee oikeustieteellisessä koulutuksessa juurrutettu legalistinen lähestymistapa. Tällä viitataan lainkäyttöä koskevaan ajattelutapaan, jonka mukaan muun muassa valituslupaa koskevien lainsäädännöllisten edellytysten täytyessä valituslupa myönnetään. Tämä on myös

* *Kristian Keskitalo*, OTT, apurahatutkija, Helsingin yliopisto. Tutkimusta on rahoittanut Suomen Arvopaperimarkkinoiden Edistämissäätiö. Kirjoittaja toimii oikeudellisena neuvonantajana liikejuridisissa toimeksiannoissa ja on toiminut neuvonantajana lukuisissa veroriidoissa, mukaan lukien osassa nyt tilastoanalyysin kohteena olevissa tapauksissa.

1. Esim. Juha Karhu, Fasilitointi, mukauttaminen ja oikeudellinen kokemus kontekstuaalisen oikeussysteemin kiinnekohtina, s. 1–13 teoksessa Antti Kolehmainen – Emmi Muhonen (toim.), Matti Ilmari Niemi, esineoikeuden järjestelmän rakentaja. Juhlajulkaisu Matti Ilmari Niemi 1958 – 24/2 – 2018. Alma Talent 2021.
2. Esim. Janne Aer, Formalismi, realismi ja verolain kiertäminen. Oikeustiede–Jurisprudentia 2018:LI, s. 5–82, 45–50.
3. Esim. laintulkinnan objektiivisuudesta ks. Maija Aalto-Heinilä, Laintulkinnan objektiivisuus episteemisten riskien hallinnan näkökulmasta. Lakimies 7–8/2022, s. 1031–1051.

ollut lainsäätäjän tarkoitus lakia oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019, HOL) säädettäessä.⁴ Toisin sanoen esimerkiksi korkeimmalle hallinto-oikeudelle ei ole siirretty harkintavaltaa tilanteessa, jossa valituslupaperusteet täyttyvät.

Verotusta koskevista muutoksenhauista ja myös valitusluvista on käyty pitkään hiljaista, sekä välillä hieman äänekkäämpää, keskustelua niin tieteellisesti kuin neuvonantajien keskuudessa.⁵ Neuvonantajat ovat muun muassa esittäneet näkemyksiä, että tuomarit arvostaisivat enemmän neuvonantajia, joilla on tietty työtausta. Arvostuksella on viitattu parempaan menestykseen tuomioistuimissa. Yhtäältä on spekuloitu, mikä merkitys on neuvonantajan koulutuksella.⁶ Koska vero-oikeudellisessa muutoksenhaussa on kyse hallintoprosessista, ei neuvonantajien koulutusta ole samalla tavalla rajoitettu kuin siviiliprosessissa.⁷ Neuvonantajien esittämät näkemykset perustuvat usein tilanteisiin, joissa he kokevat lainsäädännöllisten valituslupaperusteiden täyttyneen mutta eivät ole saaneet korkeimmalta hallinto-oikeudelta valituslupaa. Esitetyt väitteet ja spekulatiot herättävät kiinnostavia kysymyksiä sekä tieteellisestä että lainsoveltajan näkökulmasta.

Edellä mainittujen spekulatioiden ja väitteiden paikkansapitävyyden arviointi edellyttää korkeimman hallinto-oikeuden valituslupapäätösten tilastollista analysointia. Tässä artikkelissa tarkastellaan korkeimman hallinto-oikeuden valituslupapäätöksiä vero-oikeudellisissa asioissa. Näin ollen artikkelissa pyritään tilastoanalyysin perusteella selvittämään, vaikuttavatko korkeimman hallinto-oikeuden valituslupapäätöksiin vero-oikeudellisissa asioissa mahdolliset muutkin tekijät kuin vain oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain 111 §:n mukaiset kriteerit. Toisin sanoen voidaan tilastollisesti havaita esimerkiksi se, että valituslupia myönnetään yhtä suurin tai lähes yhtä suurin osin Veronsaajien oikeudenvalvontayksikölle kuin verovelvollisille. Onko asiassa merkitystä sillä, perustuuko valituslupa aiempaan ennakkoratkaisuun vai ei? Onko esittelijällä merkitystä valituslupan myöntämiseen? Yhtäältä tilastoanalyysillä pyritään havaitsemaan valituslupien myöntämisen perusteita.

Näin ollen tutkimuksen tiedonintressi kohdistuu lainopin rajat ylittäen lainsäädännön sanamuodon ja oikeuskäytännön yli siihen, voidaan tilastollisesti osoittaa, että myös muut kuin normatiivisesti havaittavat seikat vaikuttavat

4. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 29/2018 vp, s. 62, 183.

5. Esim. Pekka Savola, Valitusluvasta ja yksilöllisen oikeusturvan toteutumisesta hallintoprosessissa. *Lakimies* 2/2022, s. 341–367; Matti Urpilainen, Valituslupan myöntämisen edellytykset verotusta koskevassa ennakkopäätösvalitusasiassa – KHO 2017:197. *Edilex Oikeustapauskommentti* 27.4.2018 sekä Matti Myrsky, Pitäisikö KHO:sta kehittää ennakkotuomioistuin veroasioissa? *Verotus* 3/2011, s. 246–254.

6. Ks. myös Simon Chesterman, Do Better Lawyers Win More Often? Measures of Advocate Quality and Their Impact in Singapore's Supreme Court. *Asian Journal of Comparative Law* 15(2) 2020, s. 250–280, 250–251.

7. Oikeudenkäymiskaaren (482/2023) 15 luvun 2 §:n 1 momentti.

valituslupien myöntämiseen.⁸ On selvää, että jokainen valituslupaperusteen taustalla oleva tapaus on yksilöllinen. Yhtäältä tapaukset sisältävät aina myös samankaltaisuuksia, minkä vuoksi tilastollisen analyysin avulla voidaan pyrkiä havaitsemaan valituslupien harkintaan ja myöntämiseen vaikuttaneita ulkoisia tekijöitä – mahdollisesti jopa sattumanvaraisia elementtejä.⁹ Tutkimuksen ensisijaisena tavoitteena on tuottaa uutta akateemista tietoa korkeimman hallinto-oikeuden veroasioita koskevista valituslupapäätöksistä ja täydentää siten aiempaa korkeimman hallinto-oikeuden valituslupapäätöksiä koskevaa oikeustieteellistä tutkimusta¹⁰. Lisäksi tilastollisen analyysin tuottama tieto korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisukäytännöstä voi olla hyödyllistä neuvonantajatyössä toimiville.

Artikkelin tiedonintressiä voidaan pitää tyyppillisenä oikeussosiologiselle tutkimukselle. Artikkelin lähtökohtana on haastaa perinteistä ajattelutapaa, että tuomioistuimen ratkaisuihin vaikuttavat lainsäädännön sisällön lisäksi myös muut tekijät.¹¹ Vaikka tutkimuksessa esitetään selityksiä ja päätelmiä tilastollisen aineiston perusteella, on todettava, että tilastolliseen päättelyyn liittyy aina epävarmuutta. Näin ollen absoluuttisen totuuden löytäminen ei ole tutkimuksen primääritarkoitus vaan tieteellisesti pätevällä tavalla pyritään havainnollistamaan, minkälaisia ulkoisia seikkoja ratkaisukäytännöstä voidaan havaita.¹²

Tutkimusaineisto on koostettu artikkelin mukaista tutkimusta varten, eikä vastaavanlaista kansallista tutkimusta ole aiemmin tehty.¹³ Kansainvälisesti korkeimpien tuomioistuinten ratkaisukäytäntöjen laaja tutkimuksellinen analysointi ei ole poikkeuksellista, mutta myös kansainvälisten artikkelien tiedonintressi pääsääntöisesti poikkeaa artikkelin tiedonintressistä.¹⁴ Simon

8. Pertti Töttö, Tilastomenetelmiä yhteiskuntatieteilijöille. Vastapaino 2025, s. 79–88. Ks. Chesterman 2020, s. 251 ja Juha Lavapuro, Ihmisoikeuskulttuurin murrokset? Eräitä kvantitatiivisia havaintoja korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä tapahtuneista muutoksista v. 1976–2010, s. 357–368 teoksessa Tatu Hyttinen – Katja Weckström (toim.), Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 50 vuotta. Turun yliopisto 2011.

9. Ks. Chesterman 2020, s. 251.

10. Ks. alaviite 5, erityisesti Savola 2022.

11. Kaarlo Tuori, Kriittinen oikeuspositivismi. Werner Söderström Lakitieto 2000, s. 250–253 ja Anne Alvesalo-Kuusi – Anne Kumpula, Oikeussosiologia, oikeustiede ja lainoppi, s. 34–51 teoksessa Kati Nieminen – Noora Lähtenmäki (toim.), Empiirinen oikeustutkimus. Gaudeamus 2021, s. 36, 40–41, 46–49.

12. Juhani Tähtinen – Eero Laakkonen – Mari Broberg, Tilastollisen aineiston käsittelyn ja tulkinnan perusteita. Turun yliopisto 2020, s. 36–38.

13. Kansallisesti on tehty joitakin kvantitatiivisia tutkimuksia, mutta niiden tiedonintressi poikkeaa tässä artikkelissa esitetystä. Ks. esim. Maija Dahlberg, Perustuslain tulkinta Suomen ylimmissä tuomioistuimissa: empiirinen ja oikeusvertaileva tutkimus. Lakimies 7–8/2024, s. 957–986 ja Eelis Paukku – Minna Kimpimäki, Tilastollinen analyysi rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavista tekijöistä talousrikostuomioissa. Lakimies 3–4/2023, s. 462–484.

14. Lee Epstein – Jeffrey A. Segal – Harold Joseph Spaeth – Thomas G. Walker, The Supreme Court Compendium, Two Centuries of Data, Decisions, and Developments. CQ Press 2021;

Chestermanin artikkeli asianajajien menestymisestä on kuitenkin tiedonintressiltään samankaltainen, sillä siinä pyritään arvioimaan ulkoisten tekijöiden vaikutusta tuomioistuimen ratkaisun lopputulokseen. Näin ollen tätä artikkelia voidaan jossain määrin pitää kansallisena keskustelunavauksena Chestermanin käsittelemästä aiheesta.¹⁵ Yhtäältä artikkeli voidaan ymmärtää osaksi kansallisen korkeimman hallinto-oikeuden valituslupapäätöksiä koskevan lainopillisen tutkimuksen näkökantojen empiiristä tarkastelua.¹⁶ Asemoin artikkelin ensisijaisesti empiiriseksi oikeustutkimukseksi, jonka tiedonintressi sijoittuu usealle oikeustieteelliselle tutkimusalueelle.

2. Valituslupajärjestelmä ja oikeudenkäyntiosapuolet

HOL 111 §:ssä säädetään, että valituslupa on myönnettävä, jos

1. lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi on tärkeää saattaa asia korkeimman hallinto-oikeuden ratkaistavaksi (ennakkopäätösperuste);
2. asian saattamiseen korkeimman hallinto-oikeuden ratkaistavaksi on erityistä aihetta asiassa tapahtuneen ilmeisen virheen vuoksi (virheperuste); tai
3. valitusluvan myöntämiseen on muu painava syy.

HOL:n esitöissä todetaan, ettei valitusluvan myöntäminen ole harkinnanvaraista vaan valituslupa tulee myöntää aina, kun valituslupaperuste täyttyy.¹⁷

Oikeuskirjallisuudessa on valituslupaperusteiden yhteydessä todettu, että ennakkopäätösperusteen osalta ei ole estettä myöntää valituslupaa, mikäli on tarvetta vahvistaa, kehittää tai muuttaa olemassa olevaa oikeuskäytäntöä. Vastaavasti ennakkopäätösperuste on kyseessä, mikäli Verohallinnon ja hallinto-oikeuksien käytäntöä ohjaava ja yhtenäistävä ratkaisu on tarpeen.¹⁸ Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin todettu, että valituslupaperusteet sisältävät huomattavaa harkintaa.¹⁹ Pekka Savola toteaa, että hänen kokemuksensa mukaan ennakkopäätösperuste ei täyty pelkästään sillä perusteella, että korkein hallinto-oikeus ei

Chesterman 2020 ja Peter Siegelman – Alexandra Lahav, *The Curious Incident of The Falling Win Rate: Individual vs System-Level Justification and the Rule of Law*. *UC Davis Law Review* 52(3) 2019, s. 1371–1427.

15. Chesterman 2020.

16. Savola 2022.

17. HE 29/2018 vp, s. 62, 183.

18. Timo Rabinä, *Verotusmenettely ja muutoksenhaku*. *Alma Talent* 2022, s. 1037–1040. Ks. Savola 2022, s. 345–347.

19. Savola 2022, s. 349.

ole antanut asiassa edes julkaisematonta ratkaisua, mikäli säännöksen tulkintaan ei liity korkeimman hallinto-oikeuden näkemyksen mukaan epäselvyyttä tai soveltamistilannetta pidetään harvinaisena.²⁰ Ennakkopäätösperuste on selvästi hyvin harkinnanvarainen ja sisältää arvotulkintaa, onko asiaratkaisun antaminen tärkeätä. Lisäksi oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että ilmeinen virheperuste ei sisältäisi harkintavaltaa; kuitenkin sen arvioiminen, onko virhe voinut vaikuttaa lopputulokseen, on jälkikäteen erityisen haastavaa.²¹ Muu valituslupaperuste on lain sanamuodon mukana hyvin avoin, vaikka lain esitöissä on tuotu esiin, että asiassa on arvioitava valittajan kannalta esimerkiksi taloudellista merkittävyyttä ja asiassa on arvioitava valittajan erityisen suurta oikeusturvan tarvetta taikka yleisen edun vaikutusta.²² Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että muu peruste saattaa soveltua muun muassa yhteiskunnallisesti merkittäviin veroasioihin.

Oikeuskirjallisuudessa esitetyn mukaan valituslupaperusteet sisältävät tosiasiallisesti paljon harkintavaltaa. Oikeuskirjallisuudessa jatketaan vielä korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisukäytännöstä seuraavasti: ”Kari Kuusiniemen mukaan asiaratkaisu voi olla tarpeen tapauksessa, jossa päätös joltakin olennaiselta osalta näyttäisi sisällöltään muuttuvan; pelkästään perustelujen virheellisuuden vuoksi valituslupa myönnetään vain harvoin muulla kuin ennakkopäätösperusteella, ja hakemus hylätään, jollei ratkaisuun sisälly ilmeistä virhettä eikä päätöksen lopputulos ole selvästi väärä. Kuusiniemen mukaan nimittäin epäselvyys tosiseikoista voi vaikuttaa siihen suuntaan, ettei valituslupaa myönnetä, mutta toisaalta tämä koskisi varsinkin prejudikaattiperusteella pyydettyä valituslupaa.”²³ Vero-oikeudellisia asioita koskevan valitusluvan myöntämättä jättäminen tilanteessa, jossa ratkaisun lopputulos ei muutu, ei kuitenkaan ole ongelmatonta – samanlaisia tapauksia tulisi kohdella samalla tavalla, mikä voi johtaa laajemminkin virheelliseen lain soveltamiseen.

Lisäksi valituslupien myöntämisen perusteita tarkasteltaessa on muistettava, että yksittäisen verovelvollisen asema on sidottu riidan kohteena olevaan asiaan. Sen sijaan Veronsaajien oikeudenvalvontayksikkö (jäljempänä VOVA) voi ajaa sellaisia veroriitoja, joissa se on havainnut esimerkiksi hallinto-oikeuden antaneen toisistaan poikkeavia ratkaisuja.²⁴

20. Savola 2022, s. 349 alaviite 44.

21. Savola 2022, s. 349–350.

22. HE 29/2018 vp, s. 183. Ks. myös hallituksen esitys eduskunnalle eräksi hallintolainkäyttöä koskevan lainsäädännön muutoksiksi 112/2004 vp, s. 15.

23. Savola 2022, s. 349–350.

24. Rabinä 2022, s. 1038.

3. Aineisto

Artikkelia varten on analysoitu korkeimman hallinto-oikeuden verotusta kokevat päätökset (ja niitä koskevat valituslupahakemukset), jotka on annettu 1.1.2020–27.8.2024.²⁵ Tutkimusaineisto on näin ollen sisältänyt noin 3 000 asiakirjan läpikäynnin, tietojen keräämisen taulukkolaskentaohjelmaan, niiden koodauksen sekä aineiston tilastollisen analyysin. Korkeimman hallinto-oikeuden linjauksen mukaan sen aineistoa saa käsitellä sähköisesti vain korkeimman hallinto-oikeuden laitteistolla, joten tilastoanalyysin kohteena oleva aineisto on kerätty taulukkoon manuaalisesti. Aineistomassaan on tehty koneellisia ristiintarkastuksia, mutta inhimillisistä syistä on mahdollista, että aineistomassassa on vähäisiä virheitä. Koneellisen tarkastuksen vuoksi virheiden määrää on enimilläänkin vähäinen, minkä vuoksi niillä ei ole olennaista merkitystä analyysin lopputulokseen. Lisäksi aineistomassaa on täydennetty neuvonantajien koulutustiedoilla, jotka ovat voineet ilmetä valituskirjelmästä. Tietojen puuttuessa ne on pyritty löytämään hakukoneiden avulla.

Korkeimman hallinto-oikeuden valituslupapäätösten oikeudellisena lähtökohtana voidaan pitää sitä, että valituslupa myönnetään aina, kun jokin valituslupaperuste täyttyy.²⁶ Tilastollisessa analyysissä on kuitenkin katsottava, että korkeimman hallinto-oikeuden valituslupapäätöksissä on kyse joiltakin osin todennäköisyydestä eikä valituslupahakemuksen juridisaineellinen substanssi ole ainoa ratkaisuun vaikuttava asia. Toisin sanoen tilastollisen analyysin lähtökohtana on, että valitusluvat eivät ole vain yksittäistapauksia vaan määrällisessä analyysissä niistä on löydettävissä myös säännönmukaisuuksia, jotka voivat olla substanssista riippumattomia seikkoja.²⁷ Näkemys ei ole kritiikistä vapaa, ja siihen voidaan väittää sisältyvän implisiittinen näkemys siitä, ettei valituslupia myönnetä lainsäädännön kriteerit täyttävissä tilanteissa. Yhtäältä voidaan myös ajatella, että valitusluvan myöntämistä koskevaan harkintaan voi heijastua tekijöitä, joita ei voida suoraan johtaa lain sanamuodosta.²⁸ Mikäli jälkimmäinen näkemys hyväksytään, määrällisen tutkimuksen aineistomassaa voidaan pitää sellaisena, että siihen perustuvan analyysin pohjalta voidaan vastata tutkimuskysymyksiin. Mikäli taas katsottaisiin, että kyse on aina yksittäistapauksen arvioinnista, tilastoanalyysi ei voi tuottaa muuta tietoa kuin tiedon siitä, minkälaisia vero-oikeudellisia tapauksia korkein hallinto-oikeus käsittelee. On toisaalta syytä

25. Tutkimuslupaa on haettu valituslupapäätöksiin vuodesta 2014 alkaen. Aineistomassa olisi kyseisessä tapauksessa sisältänyt yli 8 000 asiakirjaa, ja korkein hallinto-oikeus on myöntänyt tutkimusluvan vuodesta 2020 alkaen suuren työmäärän vuoksi.

26. HE 29/2018 vp, s. 62, 183. Ks. artikkelin luku 2.

27. Töttö 2025, s. 11–12. Ks. Chesterman 2020, s. 251.

28. Tällainen ulkopuolinen tekijä voisi olla se, että tietyn koulutuksen saanut henkilö kykenee esittämään argumentit tai näyttöseikat siten, että ne johtavat useammin valituslupaan.

todeta, etteivät neuvonantajien koulutustausta ja muut ulkoiset tekijät muodosta valituslupien myöntämiseen vaikuttavaa kausaalisuhdetta. Ne voivat kuitenkin heijastaa osaamista tai muita sellaisia tekijöitä, joilla on tosiasiallista merkitystä valituslupan myöntämisessä.²⁹

Oikeustieteellisissä tilastollisissa tutkimuksissa ei juuri perustella tutkimuksen kohteena olevaa otantaa tai tutkimusaineisto esitetään eräällä tavalla itsestään selvänä ikään kuin tutkimusaiheen sanelemana. Perustelut ilmenevät pääsääntöisesti implisiittisesti esimerkiksi tutkimuksen kohdistuessa lainsäädäntömuutosta edeltäneeseen tai sen jälkeiseen aikaan taikka toteamuksesta, jonka mukaan otanta on ollut edustava.³⁰ Tässäkin artikkelissa todetaan osin samalla tavalla. Tutkimusaineisto on valikoitunut tutkimuslupan perusteella, ja se edustaa kaikkia tapauksia tutkittavalta aikaväliltä.

Korkein hallinto-oikeus on vuosikertomuksissaan esittänyt valituslupien myöntämisprosenttien olleen noin kymmenen prosentin luokkaa, mutta veroasioissa vaihtelua on ollut runsaammin.³¹ Pitkällä aikavälillä kuitenkin vero-oikeudellisten valituslupien myöntämisprosentti on ollut vaihteluista huolimatta melko vakiintunut. Tilastollisen analyysin näkökulmasta voidaan ajatella, että kyse on eräänlaisesta valituslupan myöntämisen todennäköisyydestä. Tällaisessa tapauksessa aineiston lopputuloksia on pidettävä dikotomisena – osittain myönnettyjä valituslupia tarkasteltaessa katsotaan, että valituslupa on myönnetty.³² Jotta tilastollisen analyysin perusteella voidaan tehdä johtopäätöksiä, on olennaista varmistua aineistomassan edustavuudesta. Edellä todetulla tavalla kyseisessä tutkimusaineistossa on kyse tietyltä aikaväliltä kerätystä aineistomassasta, joka sisältää kaikki kyseisellä aikavälillä annetut päätökset. Näin ollen kyse on kokonaistutkimuksesta ja eräänlaisesta pitkittäisaineistosta. Oikeudellisen tuomioistuinaineiston luonteen – tulkinnallisten kysymysten ratkaisemisen – vuoksi en pidä mielekkäänä kovin pitkälle menevien tulkinnallisten johtopäätösten tekemistä. Aineistomassasta voidaan kuitenkin havaita ilmeisiä säännönmukaisuuksia tai jonkinlaisia korkeimman hallinto-oikeuden hiljaisia linjauksia, jotka ilmenevät tutkittavalta aikaväliltä.

29. Chesterman 2020, s. 279–280.

30. Esim. Eelis Pauku, Törkeän velallisen epärehellisyden rangaistuksen mittaamisesta oikeuskäytännössä. *Edilex* 4/2024, s. 10; Kaisa Sinkkilä – Niko Vartiainen, Säätelyvaihtoehtojen arvioiminen hallituksen esityksissä 2000-luvulla. *Oikeus* 2/2021, s. 240–254; Mika Sutela – Emilia Lindroos, ”Kysymys rangaistuksen mittaamisesta” – empiirinen analyysi korkeimman oikeuden rangaistuksen määräämiseen liittyvien ennakkopäätösten otsikoista. *Edilex* 12/2021, s. 3 ja Atro Kaarento, Objektiiivinen todennäköisyys osana todennäköisyystahallisuutta – juridis-matemaattinen katsaus. *Helsinki Law Review* 1/2024, s. 64–84.

31. Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikertomus 2023, s. 63; Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikertomus 2022, s. 60; Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikertomus 2021, s. 69; Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikertomus 2020, s. 69 ja Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikertomus 2019, s. 673.

32. Esim. Yrjö Juve, Todennäköisyyslaskennan perusteet. Kirjayhtymä 1971, s. 44–45.

Valituskirjelmistä on poistettu samaa asiakokonaisuutta koskevat muut valitukset. Tällaisia samaa asiakokonaisuutta koskevinä muina valituksina on pidetty esimerkiksi tapauksia, joissa sama substanssikysymys on koskenut samassa asiassa useaa verovelvollista ja jokaisen verovelvollisen osalta asiaa on käsitelty omana asianaan. Nämä ratkaisut on supistettu yhdeksi asiaksi. Samalla tavalla on toimittu tapauksissa, joissa samassa asiassa on ollut ratkaistavana esimerkiksi sekä tuloveroa että arvonlisäveroa koskeva asia samojen oikeustositseikkojen perusteella. Tavoitteena on ollut saada tilastolliseen analysointiin aineistomassa, joka kuvaa parhaalla mahdollisella tavalla veroasioiden valituslupien menestymistä yksittäisissä veroasioissa. Aineistomassasta on konsolidoinnin seurauksena poistettu 370 päätöstä, ja tutkimusaineisto sisältää näin ollen 1 105 päätöstä. Tätä konsolidoitua tutkimusaineistoa käytetään artikkelin analyysien perustana jokaisessa taulukossa. Konsolidoinnin vaikutusta on tietyissä tapauksissa arvioitu erikseen, ja tämä on mainittu näissä yhteyksissä.

Tutkimusaineistossa neuvonantajien koulutukset on jaettu ekonomi- ja juristikoulutuksen saaneisiin sekä muun koulutuksen saaneisiin. Lisäksi tuntemattomien neuvonantajien tapauksessa on käytetty koulutuskategoriaa ”tuntematon”.³³ Niissä tapauksissa, kun neuvonantaja on suorittanut ekonomi- ja juristikoulutuksen, on kyseiset henkilöt luokiteltu työyhteisön mukaan. Luokittelun lähtökohtana on ollut, että työyhteisön ajattelumaailma voi ohjata neuvonantajan ajattelua. Yhtäältä kyse on ollut marginaalisesta neuvonantajien joukosta, jossa luokittelu on johtanut yhdenvertaiseen kohteluun.³⁴ Selvydeksi todetaan, että juristikoulutuskategoriaan luokittelu on edellyttänyt koulutusta, jolla on saatu pätevyys tuomarin virkaan. Vaikka oikeustieteellisessä tutkimuksessa pyritään aina tarkkuuteen, määrällisessä tutkimuksessa joudutaan tekemään tiettyjä yleistyksiä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tutkimusaineisto johtaisi jossain määrin virheelliseen lopputulokseen. VOVAn veroasiamiesten koulutustiedot eivät ole olleet siinä määrin julkisesti saatavilla, että niiden tarkastelu olisi ollut mielekästä. Yhtäältä todettakoon, että VOVAn veroasiamiesten ratkaisuisa on

33. Tutkimusaineiston perusteella pidetyissä esityksissä on esitetty kriittisiä näkökohtia siltä osin, että jotkin neuvonantajat eivät merkitse itseään asiamiehiksi tai lisätietojen antajaksi valituskirjelmään. Muutamissa valituskirjelmissä on ollut havaittavissa viitteitä siitä, että valituskirjelmiä olisi laadittu neuvonantajan toimesta mutta asiaa ei ole nimenomaisesti esitetty valituskirjelmässä. Tutkimusaineiston perusteella edellä mainitut tilanteet näyttävät kuitenkin vähäiseltä koko tutkimusaineiston näkökulmasta, ja näin ollen pienet epätarkkuudet eivät horjuta määrällisessä tutkimuksessa tehtyjen havaintojen luotettavuutta. Todettakoon, että myös sisäisten (in-house) juristien tai asiantuntijoiden tarkastelu rajautuu tutkimusaineiston ulkopuolelle.
34. Luokittelusta voidaan esittää perustellusti kriittisiä näkemyksiä. Määrällisessä tutkimuksessa joudutaan usein tekemään yleistyksiä yksityiskohtien kustannuksella. Asiaa on tästä näkökulmasta myös punnittu ja todettu, ettei pienen joukon eriyttäminen toisi paljoakaan lisäarvoa analyysiin.

niin merkittävästi keskinäistä hajontaa, että pelkästään tämän tiedon analysointi antaisi aihetta omaan tutkimukseensa.

Aineiston laatua ja artikkelin tutkimuskysymyksiä koskevat havainnot on tarkoituksenmukaisesti esittää prosenttiosuuksin. Aineiston keskihajonnan tai keskiarvon kuvaaminen ei ole tutkimuskysymysten vuoksi mielekäästä, ja näin ollen tilastot esitetään ristiintaulukoituna.³⁵

4. Vero-oikeudelliset valitusluvut yleisesti

Tutkimusaineisto sisältää 1 105 valituslupahakemusta, joista edellä olevan luvun mukaisesti on poistettu samaa asiakokonaisuutta koskevat tapaukset. Näistä valituslupahakemuksista 191 (17,29 %) johti valitusluvan myöntämiseen. VOVA toimitti 172 hakemusta ja verovelvolliset 933 hakemusta. Valituslupia myönnettiin VOValle 60 (34,88 %) ja verovelvollisille 131 (14,04 %). Valituslupahakemuksista, joissa valituskirjelmän mukaan verovelvollisella ei ollut neuvonantajaa (264), menestyi vain 11 hakemusta (4,17 %). Näin ollen verovelvollisen käyttäessä neuvonantajaa myönnettiin valituslupa 17,94 %:lle jätetyistä valituslupahakemuksista.³⁶

Yleisesti aineiston perusteella näyttää siltä, että julkista intressiä edustavalle VOValle myönnettiin valituslupa noin kaksi kertaa todennäköisemmin kuin verovelvollista edustavalle neuvonantajalle.³⁷ Korkein hallinto-oikeus on julkilausumassaan todennut, että se ottaa huomioon tietyissä asiaryhmissä³⁸ valittajan eduksi sen, että valittajalla ei ole käytettävissään neuvonantajaa.³⁹ Käytännössä vero-oikeudellisissa asioissa ilman neuvonantajaa laaditut valituslupahakemukset eivät menestyneet kuin poikkeuksellisesti. Asia ei varmasti ole näin suoraviivainen, koska neuvonantajat toimivat eräänlaisena ensiasteen arvioitsijana siinä, onko asialla edes teoreettista mahdollisuutta menestyä.

Lisäksi edellä kuvatuista 1 105 valituslupahakemuksesta 293 perustui alun perin ennakkoratkaisusta tehtyyn valitukseen ja näistä valituslupahakemuksista 84 (28,67 %) johti valitusluvan myöntämiseen. Edellä olevista valituslupahakemuksista VOVA jätti 90 ja verovelvollinen 203. Valituslupia myönnettiin

35. Ks. Töttö 2025, s. 80–85.

36. Neuvonantajat laativat valituslupahakemuksia 669 kappaletta, joista 120 menestyi.

37. VOVA:n valituslupahakemuksista menestyi 34,88 %, kun taas verovelvollisten neuvonantajien hakemuksista menestyi 17,94 %.

38. Julkilausumassa poikkeuksellisena asiaryhmänä on nimenomaisesti mainittu sosiaali- ja ulkomaalaisasiat.

39. Valituslupajärjestelmän soveltaminen korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Korkeimman hallinto-oikeuden julkilausuma 3.9.2018.

Korkeimman hallinto-oikeuden vero-oikeudellisten valituslupapäätösten tilastoanalyysi

VOVAlle 32 (35,56 %) ja verovelvollisille 52 (25,62 %). VOVAn tapauksessa valituslupan menestyminen ei näytä olevan olennaisesti sidottu siihen, perustuuko valituslupahakemus aiempaan ennakkoratkaisuun vai muuhun päätökseen. Kun kyse on verovelvollisesta, tilanne poikkeaa merkittävästi.

Kun aiemman ennakkoratkaisun perusteella tehdyt valituslupahakemukset poistetaan tilastosta, näyttäytyvät luvut hyvin erilaisilta. Yhteensä tutkimusaineisto sisältää muita kuin ennakkoratkaisuun perustuvia valituslupahakemuksia 812. VOVA jätti 82 valituslupahakemusta ja verovelvolliset puolestaan 730. Valituslupia myönnettiin VOVAlle 28 (34,15 %) ja verovelvollisille 79 (10,82 %). Kuten voidaan havaita, verovelvollisen ja VOVAn asema näyttää valituslupaprosessissa poikkeavan merkittävästi. Tämä antaa syyn perehtyä tarkemmin siihen, millaisia havaintoja voidaan tehdä muiden ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta, kuten esittelijän ja ratkaisun lopputuloksen merkityksestä valituslupan menestymiseen.

5. Neuvonantajan merkitys

Neuvonantajien rooli verovelvollisen saamassa myönteisessä valituslupapäätöksessä on edellä kuvatulla tavalla merkittävä, ja usein neuvonantajat tekevät alustavan arvion asian menestymismahdollisuuksista. Koska juridiikassa laajasti ymmärrettyinä ja myös vero-oikeudessa on kyse laintulkinnasta ja näyttökysymyksistä, voisi ajatella, että juristeilla olisi merkittävästi paremmat edellytykset arvioida veroriidan menestymisen mahdollisuutta kuin ei-juristikoulutuksen saaneilla. Taulukko 1 kuitenkin osoittaa, että koko tutkimusaineiston perusteella koulutustaustaltaan tuntemattomaksi jääneillä neuvonantajilla on ollut paras näkemys valituslupahakemuksen menestymisestä. Tuntematon joukko voi sisältää niin juristeja, ekonomieja kuin koulutustaustaltaan muita henkilöitä. Kovinkaan pitkälle meneviä johtopäätöksiä tältä osin ei voida tehdä.

Taulukko 1. Koulutustaustan ja valituslupahakemusten menestymisen välinen korrelaatio koko tutkimusaineiston perusteella.

Koulutus	Juristi	Ekonomi	Muu	Tuntematon
Valituslupahakemuksia (n)	538	84	26	24
Myönnettyjä valituslupia (n)	84	20	7	9
Myöntöprosentti (%)	15,61	23,81	26,92	37,50

Kun tarkastellaan neuvonantajien määrää koko tutkimusaineistossa, on neuvonantajina toiminut 307 henkilöä. On siis selvää, että jotkin neuvonantajat ovat toimineet useammassa valituslupa-asiassa neuvonantajana. Kaikista neuvonantajista 239 (77,85 %) on ollut juristeja ja 48 (15,64 %) ekonomieja, ja 20 (6,51 %) neuvonantajaa on edustanut muun koulutuksen saaneita. Taulukossa 2 on esitetty niiden neuvonantajien lukumäärä koulutuskategorioihin lajiteltuna, joille on myönnetty valituslupa. Ensimmäisellä rivillä on esitetty neuvonantajat, joille on myönnetty vähintään yksi valituslupa ja jotka ovat toimineet neuvonantajina useammassa kuin yhdessä asiassa. Toisella rivillä puolestaan ovat kaikki neuvonantajat, jotka ovat ylipäätään saaneet valitusluvan, riippumatta siitä, kuinka monessa asiassa he ovat toimineet neuvonantajina. Jaottelun tarkoituksena on varmistaa, ettei sattumalla ole vaikutusta tilastoon.

Taulukko 2. Myönteisen valituslupapäätöksen saaneiden neuvonantajien lukumäärä.

Koulutus	Juristi	Ekonomi	Muu
Neuvonantajien lukumäärä (<i>n</i>) ja osuus vertailuryhmästä (%); toiminut neuvonantajana useammassa kuin yhdessä asiassa	42 (79,25 %)	8 (15,09 %)	3 (5,66 %)
Neuvonantajien lukumäärä (<i>n</i>) ja osuus vertailuryhmästä (%)	66 (75,86 %)	16 (18,39 %)	5 (5,75 %)

Myöskään taulukon 2 osoittamista luvuista ei voida tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä, koska valitusluvat ovat menestyneet suhteellisesti lähes samalla tavalla neuvonantajan koulutustaustasta riippumatta. Minkään tietyn koulutuksen saaneiden neuvonantajien luokka ei ole suhteellisesti ylikorostunut verrattuna kaikkien neuvonantajien koulutustaustajakaumaan. Useamman myönteisen valituslupapäätöksen saaneiden neuvonantajien määrä kasvaa kuitenkin vähiten juristikoulutuksen saaneiden joukossa, mikä viittaisi siihen, että juristikoulutuksen saaneet toimivat muita useammin veroriidoissa asiamiehinä. Noin 28 % kaikista tutkimusaineiston neuvonantajista on saanut myönteisen valituslupapäätöksen, ja jos tarkastelua supistetaan useamman valitusluvan saaneisiin henkilöihin, tällöin vain noin 17 % kaikista tutkimusaineiston neuvonantajista on saanut myönteisen valituslupapäätöksen. Voidaankin todeta, että valitusluvat henkilöityvät merkittävästi. Tämä osaltaan indikoi, että tietyillä neuvonantajilla on sellaista kokemusta, jolla on merkitystä vero-oikeudellisessa hallintoprosessissa. Voidaan myös todeta, että valituksia koskevat toimeksiannot selvästi keskittyvät tietyille neuvonantajien joukolle.

Kun tarkastellaan valituslupien myöntämisprosentteja koulutustaustan mukaan ainoastaan niiden neuvonantajien osalta, jotka ovat toimineet neuvonantajina useammassa valituslupahakemuksessa ja saaneet vähintään yhden valitusluvan,

tilanne muuttuu merkittävästi (katso taulukko 3). Myöntämisprosentit eri koulutustaustoilla eriteltynä ja verrattuna saman koulutuksen saaneiden kokonaistilastoihin paljastavat merkittäviä eroja.⁴⁰ Erityisesti ekonomeilla ero on huomattava. Juristeilla ero on pienempi, mutta juristienkin joukossa selvästi tietyt neuvonantajat onnistuvat valituslupahakemuksissaan muita paremmin. Taulukosta 3 käy myös ilmi, että juristikoulutuksen saaneet toimivat useammin veroriidoissa asiamiehinä.

Taulukko 3. Enemmän kuin yhden valituslupahakemuksen tehneiden ja myönteisen valituslupapäätöksen saaneiden neuvonantajien valituslupahakemusten lukumäärät.

Koulutus	Juristi	Ekonomi	Muu
Valituslupahakemuksia (<i>n</i>)	223	25	15
Suhteellinen osuus koulutuskategorian valituslupahakemuksista (%)	41,44	29,76	57,69
Myönnettyjä valituslupia (<i>n</i>)	63	12	5
Suhteellinen osuus koulutuskategorian valitusluvista (%)	75,00	60,00	71,43
Myöntöprosentti (%)	28,25	48,00	33,33
Valituslupahakemuksia keskimäärin per neuvonantaja ($\sim n$)	5,31	3,13	5,00

Kun neuvonantajien koulutustaustoja ja valituslupien menestymistä tarkastellaan, on tärkeää huomioida, että valituskirjelmän sisältöön liittyy aina epävarmuuksia. Valituslupahakemukseen merkitty neuvonantaja ei välttämättä ole itse laatinut hakemusta, vaan se saattaa perustua taustalla toimivan tiimin tai muun tahon ajatteluun. On kuitenkin todennäköistä, että nimetty neuvonantaja toimii ainakin eräänlaisena laadunvarmistajana, mikä antaa havainnoille merkitystä. On toisaalta muistettava, että valituskirjelmistä tehtävä tilastointi on suuntaa antavaa eikä sillä voida saavuttaa absoluuttista totuutta.

Määrällinen analyysi osoittaa, että asiamiesten koulutustaustalla ei ole suurtakaan merkitystä valituslupan lopputulokseen (taulukko 1). Valituslupia myönnetään vähäiselle neuvonantajien joukolle (taulukko 2). Näiden neuvonantajien joukossa juristikoulutuksen saaneet toimivat leimallisesti valituslupahakemuksissa neuvonantajina (taulukko 3). Oletettavasti yhtenä syynä on, että juristit usein markkinoivat riidanratkaisupalveluita ja riidanratkaisu on myös juristikoulutuksen saaneelle ominaisempaa. Yhtäältä tilastot osoittavat, että juristikoulutuksen saaneiden neuvonantajien valituslupahakemukset menestyvät tasaisemmin kuin ekonomikoulutuksen saaneiden, kun myönnettyjä valituslupia verrataan koko tutkimusaineistossa muihin saman koulutuksen saaneisiin.

40. Valituslupia on koulutustaustoittain myönnetty seuraavasti: juristi 15,61 %, ekonomi 23,81 % ja muu 26,92 %. Kaikki valitusluvut koulutustaustoittain jaoteltuna on kuvattuna taulukossa 1.

6. Akateemisesti meritoitunut vero-oikeuden asiantuntija

Artikkelissa akateemisesti meritoituneeksi vero-oikeuden asiantuntijaksi on luokiteltu neuvonantaja, jonka akateemisena meriittinä on vähintään dosentin arvo ja akateeminen meritoituminen on nimenomaisesti vero-oikeuden alalta. Tilastanalyysissa on edellytetty, että kyseinen akateemisesti meritoitunut on toiminut neuvonantajan roolissa, eli mahdollisia lausunnonantajia ei ole huomioitu. Koska akateemisesti meritoituneita neuvonantajia on verrattain vähän,⁴¹ artikkeleissa ei tehdä henkilötasolle menevää analyysia neuvonantajien anonymiteetin turvaamiseksi. Akateemisesti meritoituneet henkilöt ovat toimineet neuvonantajana 23 valituslupahakemuksessa, ja näistä vain 3 tapauksessa on myönnetty valituslupa (13,04 %). Valituslupan myöntäminen on ollut poikkeuksellisen alhainen kyseisillä neuvonantajilla, kun kaikille neuvonantajille myönnettiin valituslupa 17,86 %:ssa hakemuksista. Havainto on mielenkiintoinen, koska erityisesti juristi- ja ekonomikoulutuksen saaneiden neuvonantajien koulutuksen pitäisi perustua yliopistoaatteen mukaisesti uusimpaan tutkimukseen.⁴²

Syitä edellä mainittuun valituslupien myöntämisprosenttiin on varmasti useita. On ensinnäkin selvää, että oikeuslähdeopillisesti oikeustieteellä ei ole auktoritatiivista asemaa, mutta usein esitetään, että tuomioistuin hyödyntää oikeustieteellistä tutkimusta päätösharkinnassaan.⁴³ On tietenkin niin, että edellä mainitusta tilastosta ei voida lausua paljoakaan vero-oikeustieteellisen tutkimuksen merkityksestä päätösharkinnassa. Havainto osoittaa kuitenkin selvästi, että pelkästään vero-oikeudellisesti akateemisesti meritoituminen ei tarkoita sitä, että neuvonantajalla olisi jonkinlainen auktoriteettiin perustuva etulyöntiasema.⁴⁴

Voitaisiin kuitenkin ajatella, että uusimman tutkimuksen parissa työskentelevillä neuvonantajilla olisi parhaat lähtökohdat arvioida valituslupan menes-

41. Akateemisesti meritoituneita neuvonantajia on ollut vain 4, minkä vuoksi henkilötason analyysi ei ole ollut mahdollinen anonymiteetin turvaamiseksi.

42. Esim. yliopistolain (558/2009) 2 §.

43. Kalle Määttä, Oikeuslähdeoppi lakien tulkinnassa – V Sallitut oikeuslähteet. Edilex 20.11.2024, s. 18.

44. Havainto akateemisesti meritoituneiden henkilöiden valituslupien menestymisestä asettaa Raitasuon esittämän näkemyksen vero-oikeuden rakenteellisesta problematiikasta ja verotutkijoiden kaksoisroolien tosiasiallisesta merkityksestä osittain uuteen valoon. Tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, ettei verotutkijoilla ole erityisasemaa korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Näin ollen verotutkijan asema ainakaan neuvonantajana ei näyttäydy ongelmallisena, vaan korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisut perustuvat aina asiassa esitettyyn substanssiin. Näyttäisi myös siltä, ettei akateemisesti meritoituneen henkilön käyttäminen neuvonantajana luo etulyöntiasemaa, joten myöskään tässä mielessä kaksoisrooli ei näyttäydy kovin ongelmallisena, vaikkakin tieteellisen tuotannon objektiivisuus voidaan kyseenalaistaa. Vrt. Santtu Raitasu, Oikeustiedettä vai asianajoa? Kriittisiä näkökulmia vero-oikeuden tutkimukseen. Helsingin yliopisto 2022, s. 24–25 ja Santtu Raitasu, Verosuunnittelun tiede? Tapaustutkimus akateemisen verotutkimuksen sidonnaisuuksista. Lakimies 6/2019, s. 695–726, 723–725.

tymisen mahdollisuutta. Viime kädessä kuitenkin päämies tekee ratkaisun, valitetaanko aiemmasta päätöksestä vai ei, joko arvion tehneen neuvonantajan kanssa tai ilman häntä. Pelkästään valituslupakirjelmää lukemalla ei voida myöskään arvioida sitä, miten suurena akateemisesti meritoituneet neuvonantajat ovat pitäneet yksittäistapauksen menestymismahdollisuutta. Vaikka akateemisesti meritoituneiden joukko on varsin pieni, voi tältä osin tehdä tiettyjä havaintoja. Tästä huolimatta katson, ettei havainnoista pidä tehdä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

On kuitenkin selvää, ettei vero-oikeudellinen akateeminen meritoituminen yksin takaa sitä, että neuvonantaja voisi automaattisesti vakuuttaa tuomioistuimen kyseisen neuvonantajan esittämän näkemyksen oikeellisuudesta. Tämä korostaa sitä peruslähtökohtaa, että kaikilla neuvonantajilla, asemasta tai koulutustaustasta riippumatta, on yhtäläinen haaste esittää näkemyksensä johdonmukaisesti ja perustellusti.

7. Ratkaisun lopputulos ja yleisiä havaintoja

Korkein hallinto-oikeus on aiemmissa vuosikertomuksissaan esittänyt tilastoja vireille pannuista ja ratkaistuista asioista. Tilastoissa on esitetty muun muassa veroasioiden osalta, mitkä ratkaisut ovat johtaneet aiemman päätöksen muutokseen. Artikkelin tilastojen vertailukelpoisuuden vuoksi on tarkasteltava nimenomaisesti tutkimusaineiston valossa, onko myönnettyillä valitusluvilla havaittavissa tilastollista korrelaatiota ratkaisun lopputuloksen kanssa.

Mikäli ratkaisun lopputulosta ja valituslupien välistä suhdetta tarkastellaan koko tutkimusaineistosta muutoksenhakijatahoittain eriteltynä, päähavaintona voidaan todeta taulukosta 4, että valituslupa on myönnetty noin 20–28 %:ssa sellaisista asioista, jotka eivät ole johtaneet muutokseen. Tutkimusaineiston perusteella muutoksena on pidetty kaikkia sellaisia päätöksiä, joiden perusteella aiemman päätöksen mukainen lopputulos muuttuu joltakin osin. Ennakkoratkaisujen perusteella tehtyjä valituksia tarkasteltaessa tilanne ei muutu olennaisesti taulukon 5 mukaan.

Taulukko 4. Aiemman päätöksen muutokset kaikista myönnettyistä valitusluvista.

Valittaja	Aiempaa päätöstä muutettu (n/%)	Aiempaa päätöstä ei muutettu (n/%)
VOVA	43 (71,67 %)	17 (28,33 %)
Verovelvollinen	105 (80,15 %)	26 (19,85 %)

Taulukko 5. Aiemman päätöksen muutokset aiemman ennakkoratkaisun perusteella myönnettyistä valitusluvista.

Valittaja	Aiempaa päätöstä muutettu (n/%)	Aiempaa päätöstä ei muutettu (n/%)
VOVA	25 (78,13 %)	7 (21,88 %)
Verovelvollinen	44 (84,62 %)	8 (15,38 %)

Aiempiin ennakkoratkaisuihin perustuvissa valituksissa voidaan olettaa olleen varsin usein tilanne, jossa kyse on valitusluvan myöntämisestä ennakkopäätöspäätösteisesti. Tästä ei voida johtaa päätelmää, ettei valituslupia myönnettäisi muun kuin ennakkopäätöspäätöksen nojalla. Tilastoista voidaan kuitenkin todeta, että aiempaan ennakkoratkaisuun perustuva valituslupahakemus antaa aihetta muutokselle useammin. Kun myönnettyjen valituslupien ja ratkaisujen lopputuloksia kuitenkin tarkastellaan siten, että ennakkoratkaisuun perustuvat asiat poistetaan tilastoista (taulukko 6), voidaan huomata, että VOValle myönnetään valituslupia prosentuaalisesti huomattavasti useammin myös niissä tilanteissa, joissa aiemman päätöksen lopputulosta ei muuteta.

Taulukko 6. Aiemman päätöksen muutokset myönnettyjen valituslupien osalta muissa kuin ennakkoratkaisuun perustuvissa valituksissa.

Valittaja	Aiempaa päätöstä muutettu (n/%)	Aiempaa päätöstä ei muutettu (n/%)
VOVA	18 (64,29 %)	10 (37,71 %)
Verovelvollinen	61 (77,22 %)	18 (22,78 %)

Korkein hallinto-oikeus ei perustele valituslupapäätöksiään yksityiskohtaisesti, joten ei voida varmuudella todeta, millä perusteella valituslupia myönnetään.⁴⁵ Tämä rajoittaa tutkimusaineiston pohjalta tehtäviä johtopäätöksiä siitä, millä perusteella valituslupia myönnetään. Tilastoanalyysi kuitenkin viittaa siihen, että valituslupia myönnetään korostuneesti tapauksissa, joissa korkein hallinto-oikeus on ollut muuttamassa aiemman päätöksen lopputulosta erityisesti verovel-

45. Ks. mm. Savola 2022, s. 347 ja Myrsky 2011, s. 252–254.

vollisen tekemän valituslupahakemuksen perusteella. Lain esitöiden mukaan valituslupa tulisi myöntää aina, kun valituslupaperuste täyttyy.⁴⁶ Tämä johtaa kysymään, täyttyykö valituslupaperuste pääasiallisesti vain silloin, kun aiemman päätöksen muuttaminen on tarpeen. Tällainen tulkinta olisi erikoislaatuinen ja vaikeasti perusteltavissa.

8. Esittelijöiden keskinäinen suhde

Korkeimman hallinto-oikeuden esittelijällä on keskeinen rooli valituslupaprosessissa, sillä esittelijä arvioi ensiasteena sitä, ylittyykö valituslupakynnys, ja valmistelee asiaa esimerkiksi laatimalla ratkaisuehdotuksen.⁴⁷ Voidaan hypoteettisesti olettaa, ettei esittelijöiden välillä olisi tilastollisia eroja myönnettyissä valitusluissa, koska laajan tutkimusaineiston perusteella valitusluvut jakautuisivat pitkällä aikavälillä tasaisesti. Tasaisesti jakautumisella ei viitata määrälliseen tasaisuuteen vaan suhteelliseen tasoittumiseen. Taulukko 7 kuitenkin viittaa siihen, että esittelijöiden ja valituslupien menestymisen välillä on havaittavissa merkittäviä eroja.

46. HE 29/2018 vp, s. 62, 183.

47. Korkeimman hallinto-oikeuden verkkosivut (Henkilöstö > Töissä KHO:ssa > Esittelijän työstä).

Taulukko 7. Esittelijöiden ja myönnettyjen valituslupien välinen korrelaatio.

Esittelijä	Esittelijänä valitusluvuissa yht.	Valituslupakynnyksen ylittänyt yht.	Myöntöprosentti (%)
1	43	10	23,26 %
2	67	7	10,45 %
3	14	9	64,29 %
4	107	14	13,08 %
5	163	32	19,63 %
6	54	8	14,81 %
7	61	12	19,67 %
8	108	16	14,81 %
9	126	37	29,37 %
10	1	0	0,00 %
11	91	3	3,30 %
12	1	0	0,00 %
13	143	24	16,78 %
14	94	13	13,83 %
15	31	6	19,35 %
16	1	0	0,00 %

Koska valituslupien myöntämisten välillä on merkittäviä suhteellisia eroja, on syytä tarkastella valituslupahakemuksia tarkemmin. Tutkimusaineiston laajuuden vuoksi joudutaan tyytymään jaotteluun, jossa esittelijöiden myöntämiä valituslupia tarkastellaan valittajaosapuolen mukaan. Edellä mainittu jaottelu on esitetty taulukossa 8. Esittelijöitä koskevasta aineistosta on analysoitu myös sitä, ettei joku tietty neuvonantaja saa kategorisesti myönteistä valituslupapäätöstä tai vastaavasti kategorisesti kielteisiä valituslupapäätöksiä. Lisäksi esittelijäkohtaisessa jaottelussa on tarkasteltu aiemman ennakkoratkaisun perusteella myönnettävien valituslupien poikkeamaa. Vastaavasti konsolidoinnin seurauksena poistettujen tapausten osalta on arvioitu konsolidoinnin vaikutusta esittelijäkohtaisesti. Näissä ei ole havaittu merkittäviä poikkeamia, jotka selittäisivät esittelijöiden välistä eroa.

Taulukko 8. Esittelijöiden ja myönnettyjen valituslupien välinen korrelaatio jaoteltuna valittajapuolten mukaan.

Esittelijä	VOVA yht. (myönnetyt)	Myöntöprosentti (%)	Verovelvollinen yht. (myönnetyt)	Myöntöprosentti (%)
1	7 (1)	14,29 %	36 (9)	25,00 %
2	5 (2)	40,00 %	62 (5)	8,06 %
3	5 (5)	100,00 %	9 (4)	44,44 %
4	20 (4)	20,00 %	87 (10)	11,49 %
5	24 (7)	29,17 %	139 (25)	17,99 %
6	9 (2)	22,22 %	45 (6)	13,33 %
7	12 (5)	41,67 %	49 (7)	14,29 %
8	14 (4)	28,57 %	94 (12)	12,77 %
9	29 (14)	48,28 %	97 (23)	23,71 %
10	0 (0)	-	1 (0)	-
11	1 (0)	-	90 (3)	3,33 %
12	0 (0)	-	1 (0)	-
13	24 (6)	25,00 %	119 (18)	15,13 %
14	18 (7)	38,89 %	76 (6)	7,89 %
15	4 (3)	75,00 %	27 (2)	7,41 %
16	0 (0)	-	1 (0)	-

Valittajapuolten mukainen jaottelu ei tuo esiin sellaisia seikkoja, jotka muuttaisivat olennaisesti aiempia havaintoja. Tilastoista käy kuitenkin ilmi, että joidenkin esittelijöiden valituslupakynnys on ollut korkeammalla kuin toisilla. Valituslupien monimuotoisuus johtaa siihen, että täysin suoraviivaisia johtopäätöksiä ei voida tehdä. Vaikka lopullisen päätöksen valitusluvasta tekee ratkaisukokoonpano, esittelijän käyttämällä sanavalinnoilla ja asetellulla on epäilemättä vaikutusta. Valituslupaperusteet ovat kuitenkin siinä mielessä kaavamaisia, että tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että esittelijöiden merkitys valitusluvan saamiseen ei ole merkityksetöntä. Yleistäen voidaan sanoa, että myös esittelijöiden keskuudessa pääsääntönä on, että VOValle myönnetään suuremmalla todennäköisyydellä valituslupa kuin verovelvolliselle.

9. Johtopäätökset

Tutkimusaineiston perusteella voidaan havaita, että verovelvollisen valituslupahakemus menestyy merkittävästi paremmin, mikäli verovelvollinen käyttää neuvonantajaa. Analysoidussa tutkimusaineistossa neuvonantajat saivat valitusluvan 3,5 kertaa useammin kuin verovelvolliset, jotka tekivät valituslupahakemuksen ilman neuvonantajaa. Valituslupahakemusten tarkempi aineellisoikeudellinen tarkastelu voisi johtaa lopputulokseen, että ilman neuvonantajaa tehdyt valituslupahakemukset eivät olisi johtaneet valituslupaun, vaikka neuvonantajaa olisi käytetty. Voidaan kuitenkin olettaa, että neuvonantajien harjaantuneisuus muun muassa relevantteihin oikeuslähteisiin ja säännöksiin vetoamisessa olisi voinut parantaa näiden verovelvollisten valituslupahakemusten menestymismahdollisuuksia.

Korkein hallinto-oikeus ei perustele tarkemmin valituslupapäätöksiä, joten on mahdotonta yksiselitteisesti todeta, millä perusteella valitusluvat myönnetään. Vielä vähemmän voidaan arvioida hylkäämisperusteita. Tutkimusaineisto antaa kuitenkin viitteitä siitä, että aiempaan ennakkoratkaisuun perustuvilla valituslupahakemuksilla, erityisesti verovelvollisten tapauksissa, on merkittävästi paremmat menestymismahdollisuudet. Tutkimusaineisto viittaa myös siihen, että valituslupa myönnettäisiin verovelvolliselle pääsääntöisesti ennakkopäätösperusteella,⁴⁸ mikä vahvistaisi korkeimman hallinto-oikeuden prejudikaattiuomioistuinasetmaa. Korkein hallinto-oikeus on tosin julkisesti esittänyt toisen suuntaisiakin lausuntoja.⁴⁹

Edellä todetusti valituslupapäätösten sisällöistä johtuen ei voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä tietyn valituslupaperusteen soveltumisesta. Tutkimusaineiston perusteella on kuitenkin havaittu useampia ratkaisuja, joissa verointressi on kiistatta ollut merkittävä eikä valituslupaa ole myönnetty. Nämä tapaukset herättävät kysymään, miksi korkein hallinto-oikeus ei ole lain esitöissä esitetyllä tavalla myöntänyt valituslupaa.⁵⁰ Vastaavasti valituslupakirjelmien yhteydessä on havaittu tilanteita, joissa veroriitoihin erikoistunut neuvonantaja on osoittanut korkeimmalle hallinto-oikeudelle verotuskäytännön tai oikeuskäytännön epäyhtenäisyyden eikä verovelvollisen tapauksessa ole myönnetty valituslupaa. Korkein hallinto-oikeus on oletettavasti näissä tilanteissa päättänyt valituslupaa harkitessaan lopputulokseen, ettei valitusluvan myöntämistä ole pidettävä tärkeänä. Kun huomioidaan, että tilastojen mukaan valituslupa

48. Käsikirjoituksen valmistumisen jälkeen veroprosessiseminaarissa 30.1.2025 Veronsaajien oikeudenvallontayksikön edustaja Sulevi Rauhala on esittänyt vastaavan suuntaisen näemyksen Veronsaajien oikeudenvallontayksikön sisäisen tilastoanalyysin perusteella.

49. Korkeimman hallinto-oikeuden tiedote 19.9.2019: Korkeimmasta hallinto-oikeudesta tulee valituslupatuomioistuin.

50. HE 29/2018 vp, s. 183.

myönnetään useimmiten silloin, kun aiempaa päätöstä muutetaan, herättää tämä kysymyksen, missä määrin valituslupaharkinta on kytkeytynyt aiemman päätöksen lopputuloksen muutokseen. Tilastot antavat syyn olettaa, että kytkentä olisi merkittävä, ja samansuuntaisia viitteitä on saatavilla oikeuskirjallisuudessa esitetyistä korkeimman hallinto-oikeuden kannantotoista.

Tutkimusaineisto horjuttaa ainakin osin näkemystä siitä, että valituslupa myönnettäisiin aina, kun lainsäädännön mukainen valituslupaperuste täyttyy. Tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta valituslupaperusteita koskevan harkintavallan näyttäytyvän laajana ja läpinäkymättömänä. Koska valituslupapäätöksiä ei kuitenkaan perustella nimenomaisesti, näkemystä ei voida aukottomasti osoittaa. Esittelijäkohtainen tarkastelu antaa myös viitteitä siitä, että valituslupakynnys poikkeaa merkittävästi esittelijäkohtaisesti. Esittelijöiden välillä on valituslupien myöntämisessä havaittavissa merkittävää keskinäistä poikkeamaa, jolle ei voida tutkimusaineiston perusteella löytää selkeää muuta syytä kuin se, että lopputulos on myös pitkälti riippuvainen esittelijän henkilökohtaisesta panoksesta. Toisin sanoen miten tärkeänä esittelijä on pitänyt asiaa ja onko esittelijä asian valmistelussa painottanut sellaisia seikkoja, joiden perusteella valituslupa tulisi myöntää.

Kiistattomana havaintona voidaan pitää sitä, että VOVA saa kaikissa tilanteissa suuremmalla todennäköisyydellä valituslupan kuin verovelvolliset, myös niissä tilanteissa, joissa korkein hallinto-oikeus ei muuta ratkaisun lopputulosta. Tämä voi johtaa näkemykseen, että VOVAn ja verovelvollisen oikeudellinen asema ei ole korkeimmassa hallinto-oikeudessa yhdenvertainen. VOVAn menestystä voitaisiin perustella myös sen keskittymisellä yksinomaan veroriitoihin, mikä voi johtaa siihen, että VOValle on poikkeuksellista asiantuntemusta. Tämä varmasti pitää osin paikkansa, mutta vastaavalla tavalla myös yksityisellä sektorilla on merkittävää erityisasiantuntemusta.

VOValle myönnetty valitusluvut kuitenkin johtavat harvemmin aiemman päätöksen lopputuloksen muutokseen, mikä kertoo siitä, ettei asia pelkisty vain VOVAn asiantuntemukseen. On huomioitava myös VOVAn poikkeuksellinen asema. VOVA voi valikoida – ainakin teoriassa – valituksensa taustalla olevan tapauksen kaikista Suomessa vireillä olevista veroriidoista. Lisäksi VOValle on näkyvä hallinto-oikeuksien keskenään poikkeaviin päätöksiin kuten myös ristiriitaisiin verotuskäytäntöihin. Mikäli korkein hallinto-oikeus edellä esitetyllä tavalla pääsääntöisesti myöntää valituslupia ennakkopäätösperusteella, on VOValle siihen yksittäistä neuvonantajaa paremmat lähtökohdat. Valituslupakirjelmien läpikäynnin perusteella ei kuitenkaan ole saatavissa merkittävää tukea sille, että VOValle myönnettävien valituslupien suurempi määrä perustuisi VOVAn poikkeavaan mahdollisuuteen etsiä oikeus- ja viranomaiskäytäntöä. Tämä tutkimus jättääkin epäilyksen, että valituslupia myönnetään VOValle jostakin syystä matalammalla kynnyksellä. Edellä mainittu ratkaisulinja ilmenee pääsääntöisesti myös esittelijöiden työssä, joten asiassa vaikuttaisi olevan

kyse jonkinlaisesta hiljaisesta tavasta tai traditiosta. Tämän avoimeksi jäävän asianhaaran johdosta olisi perusteltua tarkastella korkeimman hallinto-oikeuden valitusluparatkaisukäytäntöä myös muiden viranomaisten osalta.

Tutkimusaineiston perusteella näyttää siltä, että viime kädessä valitusluvan menestyminen pelkistyy merkittävästi neuvonantajan kokemukseen ja asiantuntemukseen, mitä päämiehen on käytännössä mahdotonta arvioida. On syytä korostaa, että neuvonantajan menestymisestä korkeimmassa hallinto-oikeudessa ei voida johtaa pitkälle meneviä johtopäätöksiä neuvonantajan yleisestä pätevydestä. Tämä johtuu muun muassa veroriitojen tapauskohtaisuudesta ja siitä, että veroriidat ovat vain yksi neuvonannon haara, sekä siitä, että tarkastelu kattaa vain korkeimman hallinto-oikeuden valituslupakirjelmät. Tutkimusaineiston perusteella voidaan kuitenkin todeta, että neuvonantajan koulutustaustan ja valitusluvan lopputuloksen välillä ei ole suurta korrelaatiota. Valituslupia myönnetään selvästi vain vähäiselle neuvonantajien joukolle, mikä antaa syyn olettaa, että neuvonantajan kokemuksella on lopulta suurin merkitys valitusluvan menestymisen kannalta. Yhtäältä voidaan todeta, että kokemuksella voi olla merkitystä suhteessa markkinoihin ja neuvonantajat saattavat näin myös kyetä valitsemaan tietynkaltaisia tapauksia, joilla on paremmat menestymisen mahdollisuudet.

Kuten edellä on todettu, tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että korkein hallinto-oikeus myöntää valituslupia pääsääntöisesti silloin, kun se muuttaa aiempaa päätöstä jollakin tavalla.⁵¹ Lienee selvää, että mikäli korkein hallinto-oikeus esittäisi valituslupapäätöksissä tarkemmin valitusluvan myöntämisen perusteet ja perustelisi kielteiset päätökset yksityiskohtaisemmin, tämä lisäisi yhteiskunnallista luottamusta ja kasvattaisi päätösten legitimitettiin. Lisäksi se auttaisi neuvonantajia arvioimaan entistä paremmin valituslupien menestymismahdollisuuksia, mikä voisi vähentää sellaisten valituslupahakemusten vireillepanoa, joiden perusteella korkein hallinto-oikeus ei myöntäisi valituslupaa.

51. Vero-oikeudellisessa tutkimuksessa hallinto-oikeuden päätöksille annetaan vähemmän painoarvoa kuin korkeimman hallinto-oikeuden ennakkopäätöksille, mikä on ratkaisun luonteenkin huomioon ottaen selvää. Tutkimusaineisto herättää kysymyksen, pitäisikö vero-oikeudellisessa tutkimuksessa kiinnittää aiempaa enemmän huomiota hallinto-oikeuden päätöksiin. Erityisen hyödyllisiä voisivat olla laajat hallinto-oikeuden ratkaisulinjaan kohdistuvat tutkimukset yksittäisten oikeudellisten kysymysten näkökulmasta, erityisesti silloin, jos korkein hallinto-oikeus ei ole antanut asiasta ennakkopäätöstä. Ks. Kristian Keskitalo, Työntekijän holdingyhtiö henkilöstöannissa: uhka vai mahdollisuus? Verotus 4/2024, s. 436–449, 438 alaviite 11.

A statistical analysis of leave to appeal decisions in tax cases at the Supreme Administrative Court

KRISTIAN KESKITALO, LL.D., Grant-funded Researcher, University of Helsinki

This study examines the tax-related leave to appeal applications of the Supreme Administrative Court using quantitative methods. The material consists of leave to appeal applications collected over approximately 4.5 years and decisions concerning them. Tax-related appeals and leaves to appeal have sparked a lot of practical discussion, and there has been informal speculation that, for example, the role of the counsel may affect the obtaining of leave to appeal. Therefore, the research falls within the field of empirical legal research, and its knowledge interest is focused, beyond the wording of legislation and case law, on whether it can be statistically demonstrated that factors other than normative factors also affect the granting of leaves to appeal. The article challenges traditional judicial system thinking by examining the role of external factors, such as counsels and referendaries, in the process.

The findings suggest that the Supreme Administrative Court grants leave to appeal primarily on the basis of a precedent case. As the decisions are not justified in detail, this observation cannot be confirmed with certainty. However, the data reveals that the Tax Recipients' Legal Services Unit (VOVA) is granted leave to appeal relatively more often than taxpayers. VOVA is also granted leave to appeal threshold more easily in situations where the Supreme Administrative Court does not ultimately alter the outcome of the lower court's decision. This raises significant questions regarding the procedural equality of parties to the tax process.

It is not possible to draw far-reaching conclusions regarding the influence of the counsel, but it is clear that a taxpayer's application for leave to appeal will be much more successful if the taxpayer uses a counsel. The success of leaves to appeal is clearly personalised to a small and experienced group of counsels. Academic merits in tax law do not statistically guarantee better success in the leave to appeal process. According to the statistics, the counsel's experience seems to be a significant factor in the success of the application. In addition, the research shows significant differences between referendaries in the granting rates of leave to appeal, which suggests that a referendary's personal contribution and preparation of the matter have a de facto impact on exceeding the threshold for leave to appeal.

The leave to appeal is most frequently granted in situations where the Supreme Administrative Court changes the outcome of the previous decision. The research data undermines the view that leave to appeal would consistently be granted when the normative criteria are met, and shows that the discretion is broad and partially non-transparent. More detailed justification of the Supreme Administrative Court's decisions on the leaves to appeal would increase the legitimacy of the judicial system and help counsels to better assess the chances of successful applications.

Tarja Koskela

Toteutuuko nuoren rikosentekijän erityisasema lapsenraiskausrikoksessa?

Lakimies
2/2026
s. 190–211

ASIASANAT: lapsenraiskaus, raiskaus, alaikäinen rikosentekijä, nuoren erityisasema, rangaistus, vanhentuminen

1. Lasten ja nuorten suojele seksuaaliselta väkivallalta ja henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaamiselta

Seksuaalinen käyttäytyminen on sidoksissa moraalisiin tavalla tai toisella. Se, millaista käytöstä kulloinkin on pidetty moraalittomana, on haluttu kriminalisoida, vaikka moraaliliitännästä onkin 1970-luvulta lähtien pyritty irtautumaan.¹ Seksuaalisessa käyttäytymisessä irtautuminen moraalij- ja arvokysymyksistä ei kuitenkaan ole edes täysin mahdollista. Tämä johtuu pelkästään jo siitä, ettemme kaikki jaa samanlaisia moraalikäsitteitä.² Mikään rikosoikeudellinen säännös ei myöskään sellaisenaan kykene pakottamaan ihmisiä käyttäytymään seksuaalisesti tietyllä tavalla.³ Seksuaalisen käyttäytymisen kriminalisoinnissa on kyse punninnasta, jossa arvotetaan yhtäältä seksuaalisen käyttäytymisen rajoittamisesta aiheutuvia haittoja ja toisaalta tietynlaisen käyttäytymisen kriminalisoinnilla saatavaa preventiivistä hyötyä.⁴ Lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten kriminalisointi perustuu ensisijaisesti tarpeeseen suojella lapsia heidän kehitykselleen ja kasvulleen haitalliselta menettelyltä.⁵

* *Tarja Koskela*, OTT, yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto; dosentti, Turun yliopisto.

1. Ks. seksuaalirikoksiin liittyvästä moraaliaspektista Inkeri Anttila, *Alaikäisiin kohdistuneet siveellisyysrikokset ja niiden tekijät*. Kriminologinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1956, s. 12; Johanna Niemi-Kiesiläinen, *Naisia, miehiä vai henkilöitä: seksuaalirikokset ja sukupuoli*. Oikeus 2/1998, s. 4–19, 5; Terttu Utriainen, *Raiskaus rikosoikeudellisenä ongelmana*. Lapin yliopistokustannus 2013 ja Minni Leskinen, *Seksuaalinen itsemääräämisoikeus*. Rikosoikeuden muutos ja feministisen oikeusfilosofian mahdollisuus. Turun yliopisto 2022, s. 75–76.
2. Minna Kimpimäki, *Seksuaalinen itsemääräämisoikeus, oikeushyväajattelu ja moraalisen näkökannan aika*. Oikeus 2/1998, s. 20–29, 27–28.
3. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 212/2018 vp, s. 27 ja Kimpimäki 1998, s. 29.
4. Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Tatu Hyttinen, *Rikosoikeuden yleinen osa*. Vastuuoppi. 4. p. Alma Insights 2025, s. 100–103.
5. Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskeväksi lainsäädännöksi 13/2022 vp, s. 64–65; HE 212/2018 vp, s. 26; lakivaliokunnan mietintö 24/2018 vp (HE 212/2018 vp), s. 7, 14

Toteutuuko nuoren rikosentekijän erityisasema lapsenraiskausrikoksessa?

Rikoslain (39/1889, RL) 20 luvun seksuaalirikoksia koskevaa sääntelyä uudistettaessa (723/2022) pidettiin perusteltuna eriyttää lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset omiksi pykälikseen, koska yleiset tunnusmerkistötekijät soveltuvat huonosti lapsiin kohdistuneisiin seksuaalirikoksiin.⁶ Katsottiin, että sääntelyn eriyttämisen myötä oli mahdollista yhtäältä ottaa paremmin huomioon lasten haavoittuvuus ja toisaalta säätää lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa laajemmat ja ankarammat rangaistusasteikot.⁷

Uutena tekonimikkeenä säädettiin lapsenraiskaus (RL 20:12), joka tulee sovellettavaksi silloin, kun joku on ollut sukupuoliyhteydessä 16 vuotta nuoremman lapsen kanssa. Kyse on suojaikärajasta, jota nuorempaan kohdistuva teko muodostaa yleisen vahingon riskin riippumatta siitä, onko lapsi suostuvainen tekoon vai ei.⁸ Lapsenraiskauksesta tuomitaan ankara rangaistus, 2–10 vuotta vankeutta, mikä osoittaa, että tekoa pidetään erityisen moitittavana. Sen sijaan, jos joku on sukupuoliyhteydessä 16 vuotta täyttäneen henkilön kanssa eikä tämä osallistu siihen vapaaehtoisesti⁹, tekijä tuomitaan RL 20:l:n mukaisesti raiskauksesta vähintään 1 vuoden ja enintään 6 vuoden vankeusrangaistukseen. Onko sukupuoliyhteyden käsittävässä seksuaalirikoksessa kyse lapsenraiskauksesta vai raiskauksesta, riippuu asianomistajan iästä. Lapsenraiskauksen syyksilukeminen ei sen sijaan edellytä vastaajalta mitään tiettyä ikää. Riittää, että tekijä on ylittänyt rikosoikeudellisen vastuun ikärajan.¹⁰

Lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten uhreja tarkasteltaessa on havaittu, että rikosentekijöistä neljännes on iältään 15–19 vuotta. Reilusti yli puolet rikoksen uhreista on puolestaan 13–15-vuotiaita.¹¹ Väestöliiton tutkimuksen mukaan nuoret aloittavat seksuaalisen kanssakäymisen usein jo alle 16-vuotiaina.¹² On siten olemassa todellinen riski, että alaikäinen joutuu rikosoikeudelliseen vastuuseen siitä, että hän on ollut sukupuoliyhteydessä alle 16-vuotiaan kanssa. Lapsenraiskausta koskeva säännös ei kuitenkaan ota huomioon tekijän nuorta

ja Kimpimäki 1998, s. 26.

6. HE 13/2022 vp, s. 58 ja oikeusministeriön Mietintöjä ja lausuntoja 9/2020: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus, s. 73.

7. HE 13/2022 vp, s. 50 ja OM:n Mietintöjä ja lausuntoja 9/2020, s. 74.

8. HE 13/2022 vp, s. 58.

9. Otava Piha, Miten uuden seksuaalirikoslain vapaaehtoisuuskriteeriä tulisi tulkita? Lakimies 3–4/2023, s. 485–511.

10. HE 13/2022 vp, s. 123.

11. Tiina Malin, Lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten rangaistuskäytäntö. Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksia 44/2020, s. 16. Alaattinoglu, Kainulaisen ja Niemen tutkimusraportin mukaan 15–17-vuotiaita raiskausrikoksista epäiltyjä oli vuosina 2011–2018 ollut keskimäärin 60 vuodessa. Alaikäisiä raiskausrikoksen uhreja oli puolestaan ollut keskimäärin lähes 300 vuodessa. Daniela Alaattinoglu – Heini Kainulainen – Johanna Niemi, Raiskausrikosten eteneminen rikosprosessissa. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2020, s. 46–47.

12. Krista Papp – Osmo Kontula – Kati Kosonen, Nuorten aikuisten seksuaalikäyttäytyminen ja seksuaaliset riskinotot. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 36/2020, s. 91–92.

ikä, jolloin se voi johtaa nuoren osalta kohtuuttoman ankariin rikosoikeudellisiin seuraamuksiin. Jos esimerkiksi 15-vuotias on sukupuoliyhteydessä ikäisensä kanssa, tekijä voidaan tuomita ankarasti rangaistavasta lapsenraiskauksesta. Sen sijaan täysi-ikäistä, vaikkapa 18-vuotiasta, rikoksenteikijää voidaan rangaista ikäiseensä kohdistuneesta raikauksesta lapsenraiskausta lievemmin. Lisäksi lapsenraiskauksen tunnusmerkistö täyttyy helpommin, koska se ei edellytä uhrin vapaaehtoisuuden puuttumista. Näin ollen samanlainen teko voi johtaa ankaruudeltaan erilaisiin lopputuloksiin uhrin iästä riippuen ja tekijän iästä riippumatta.

Lasten ja nuorten suojele seksuaaliselta väkivallalta ja henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaamiselta on keskeinen lähtökohta, jota myös rikoslain seksuaalirikoksia koskeva sääntely pyrkii turvaamaan. Suojelun ei tule kuitenkaan koskea pelkästään alaikäistä asianomistajaa vaan myös alaikäistä rikoksesta epäiltyä, jonka oikeusturva ja kehitykselliset erityispiirteet tulee ottaa huomioon rikosoikeudellisen järjestelmän kaikissa vaiheissa. Kriminaalipoliittisena tavoitteena onkin antaa nuorille rikoksenteikijöille erityinen asema, mikä tarkoittaa, että heitä kohdellaan aikuisia rikoksenteikijöitä lievemmin.¹³

Artikkelin tutkimustehtävänä on osoittaa, että kriminaalipoliittikan tavoite nuoren rikoksenteikijän erityiskohtelusta lapsenraiskausrikoksessa ei toteudu. Tutkimustehtävää lähestytään kriminaalipoliittisesti orientoituneella tutkimusotteella,¹⁴ jossa sääntelyä analysoidaan lainopin menetelmin alaikäisen rikoksenteikijän näkökulmasta. Sen lisäksi, että lapsenraiskauksesta voi seurata ankara rangaistus, rangaistusasteikko vaikuttaa rikoslain 8 luvussa säädettyihin vanhentumisaikoihin. Siksi artikkelissa tarkastellaan myös syyteoikeuden ja rangaistuksen tuomitsemisen estävän vanhentumisen sääntelyä artikkelin kontekstissa.¹⁵ Nuorella tarkoitetaan tässä artikkelissa 15–17-vuotiaita.

2. Lapsenraiskausta koskevan sääntelyn rikosoikeudelliset lähtökohdat

Rikosoikeusjärjestelmän perustehtävänä on tarjota suojaa toisten taholta tehtäviä loukkauksia kohtaan, mutta rikosoikeudella ei ole moraalista itseisarvoa.¹⁶

13. Nuorten erityisasemaa käsitellään tarkemmin luvussa 3.

14. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa kriminaalipoliittista päätöksentekoa välittömästi palvelevaa tutkimustietoa. Raimo Lahti, Kriminaalipoliitikalle nykyään asetavista tavoitteista, s. 32–45 teoksessa Inkeri Anttila – Olavi Heinonen – Pekka Koskinen – Raimo Lahti (toim.), Rikollisuus ongelmana – kriminaalipoliittikan perusteet. Kustannusosakeyhtiö Tammi 1974, s. 33 ja Matti Tolvanen, Johdatus kriminaalipoliittikan teoriaan. Joensuun yliopisto 2005, s. 127.

15. Nuoria koskeva rikosprosessuaalinen sääntely on rajattu artikkelin ulkopuolelle.

16. Tapio Lappi-Seppälä, Rikosten seuraamukset. WSLT 2000, s. 36.

Rikosoikeudella on kuitenkin moraalia luova ja informatiivinen funktio. Rikosoikeudella on myös symbolinen tehtävä, jonka kautta pyritään vahvistamaan yhteiskunnassa määriteltyjä moraal- ja tapanormeja.¹⁷ Tämä normatiivinen ohjaus näkyy erityisen korostuneesti seksuaalirikoksia koskevassa sääntelyssä, jossa rikosoikeuden rooli yhteiskunnallisten arvojen ylläpitäjänä tulee selkeästi esiin. Kriminalisoinneilla halutaan viestittää, minkälaista seksuaalista käyttäytymistä ei pidetä hyväksyttävänä.

Tapio Lappi-Seppälä on kuvannut rikosoikeuden käytön hyväksyttävät ehdot seuraavasti: 1) kyse on oikeushyvien suojelusta,¹⁸ 2) rangaistuksella saavutettavat edut ovat niiden tuottamia haittoja suuremmat,¹⁹ ja 3) käsillä ei ole toista moraalisesti hyväksyttävämpää yhtä tehokasta keinoa puuttua ei-toivottavaan käyttäytymiseen.²⁰ Kriminalisoinnit ovat osa valittua kriminaalipoliittista linjaa, jonka taustalla vaikuttavat kulloinkin vallitsevat arvot ja moraalikäsitketykset. Näistä osa on pysyviä ja osa muuttuu yhteiskunnan kehittyessä.²¹ Hyvänä esimerkkinä seksuaalirikoksia koskevasta muuttuvista arvoista voidaan mainita se, että lasten ja nuorten suojaaminen seksuaaliselta hyväksikäytöltä ulotettiin suojaamaan myös miespuolisia henkilöitä vasta 1926 lainmuutoksella (24/1926).²² Toisena moraal- ja arvoja kuvaavana esimerkkinä voidaan mainita rikoslain seksuaalirikoksia koskevan luvun otsikon muuttuminen ajan myötä. Alun perin rikoslain 20 luvun otsikko oli Luvattomasta sekaannuksesta ja muusta haureudesta (89/1989), vuoden 1971 uudistuksen yhteydessä otsikko muutettiin muotoon Siveellisyysrikoksista (16/1971). Nykyiseen muotoon (Seksuaalirikoksista) luvun otsikko muutettiin 1.1.1999 (563/1998). Koska rikosoikeus on kriminaalipolitiikan järein keino puuttua ihmisten käyttäytymiseen, tulee muut puuttumisen keinot käyttää ensin ja vasta viimesijaisesti kriminalisoida sellainen käytös, jota

17. Ks. rikosoikeudesta moraal- luojana Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 47–51.

18. Ks. oikeushyvien suojelun periaatteesta esim. Kimmo Nuotio, Oikeushyvien suojele rikosoikeuden tavoitteena – rikosoikeuden tehtävistä ja rajoista. Lakimies 7–8/2024, s. 1107–1137, 1120; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 89–95; Sakari Melander, Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2008, s. 358–361 ja Ari-Matti Nuutila, Rikosoikeudellinen huolimattomuus. Lakimiesliiton Kustannus 1996, s. 79–85.

19. Ks. hyöty-haittappuinnin periaatteesta esim. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 100–103; Melander 2008, s. 471–505; Matti Tolvanen, Tieliikenne-rikokset ja kriminaalipolitiikka. Lakimiesliiton Kustannus 1999, s. 200–202 ja Nuutila 1996, s. 85–88.

20. Ks. ultima ratio -periaatteesta esim. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 104–107; Melander 2008, s. 389–470; Tolvanen 1999, s. 192–200 ja Nuutila 1996, s. 88–90. Nuotio on kyseenalaistanut periaatteen rikosoikeudellisena oikeusperiaatteena. Kimmo Nuotio, Teko, vaara, seuraus: rikosvastuun filosofiasta, kriminaalipoliittisista ja lainopillisista perusteista. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1998, s. 516. Ks. myös Tapio Lappi-Seppälä, Miksi rikosoikeus?, s. 19–82 teoksessa Ari Hirvonen (toim.), Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopisto 1994, s. 33–41.

21. Melander 2008, s. 175.

22. Ks. tarkemmin hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eräistä muutoksista rikoslain 20 ja 25 lukuun 40/1925 vp, s. 1.

ei yhteiskunnassa pidetä hyväksyttävänä. Kriminalisointia varmuuden vuoksi ei voida pitää hyväksyttävänä.²³ Kriminalisoinnin tulee olla välttämätöntä ja järkevässä suhteessa tavoiteltuun oikeushyvän suojeluun.²⁴

Seksuaalirikoksissa kriminalisoinnin keskiössä on oikeushyvääjattelu, jossa halutaan antaa suojaa yksilön seksuaaliselle itsemääräämisoikeudelle ja henkilökohtaiselle koskemattomuudelle. Lasten osalta seksuaalirikossäännöksillä suojellaan ensisijaisesti heidän henkilökohtaista koskemattomuuttaan, jolloin turvataan lasten terveyttä ja häiriötöntä kehitystä. Henkilökohtaisen koskemattomuuden lisäksi kriminalisoinneilla suojataan lasten seksuaalista itsemääräämisoikeutta.²⁵ Lapsenraiskausta koskeva säännös täyttää edellä kuvatun rikosoikeuden käytön ensimmäisen ehdon erinomaisesti. Sen sijaan kaksi muuta ehtoa ovat nuoren lapsenraiskaukseen syylistyvän osalta ongelmallisia. Lapsenraiskausta koskeva kriminalisointi voi aiheuttaa nuorelle epäilylle enemmän haittaa kuin mitä kriminalisoinnilla saavutetaan, ja siksi tulisi pohtia muita, nuorelle vähemmän haittaa aiheuttavia keinoja puuttua tunnusmerkistön mukaisiin tilanteisiin.

Suhteellisuusperiaate edellyttää, että eri rikosten rangaistusasteikot ovat oikeudenmukaisessa suhteessa toisiinsa.²⁶ Lisäksi suhteellisuusperiaatteen mukaan rangaistusten tulee olla oikeudenmukaisia, kun otetaan huomioon teon vahingollisuus ja moitittavuus.²⁷ Näin ollen rangaistusasteikkojen tulee olla oikeudenmukaisessa suhteessa muiden rikosten rangaistusasteikkoihin.²⁸ Koska sukupuoliyhteyden käsittävä seksuaalirikos, johon uhri ei ole osallistunut vapaaehtoisesti, voidaan lukea syyksi rikoksen uhrin iästä riippuen joko lapsenraiskauksena tai raiskauksena, on perusteltua tarkastella niistä tuomitavia rangaistuksia. Mainittujen rikosten rangaistusasteikoissa on merkittävä ero: lapsenraiskauksesta tuomitaan vankeutta 2–10 vuotta, kun raiskauksesta tuomittava vankeusrangaistus on 1–6 vuotta. Yksinomaan rangaistusasteikkoja tarkasteltaessa ne näyttävät sellaisenaan olevan suhteellisuusperiaatteen mukaisia: seksuaalirikoksen uhrina olevan lapsen haavoittuvuuden vuoksi rangaistus

23. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 31, 104.

24. Nuutila 1996, s. 71.

25. HE 13/2022 vp, s. 43.

26. Ks. suhteellisuusperiaatteesta esim. Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Heikki Kempainen, Rikosoikeus – rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Alma Talent 2022, s. 25–28; Jussi Matikkala, Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Edita Publishing 2021, s. 217–223; Heikki Kempainen, Rangaistuksen määräämisen perusteleva. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2021, s. 20–23; Tapio Lappi-Seppälä, Rangaistuksen määräämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1987, s. 166–183 ja LaVM 24/2018 vp, s. 2. Suhteellisuusperiaate on linkitetty nuorisorikollisuustoimikunnan mietinnössä myös oikeusturvaan ja ennustettavuuteen. Nuorisorikollisuustoimikunnan mietintö 1966, s. 40.

27. HE 212/2018 vp, s. 23; lakivaliokunnan mietintö 3/1998 vp (HE 6 ja 117/1997 vp oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi), s. 25 ja OM:n Mietintöjä ja lausuntoja 9/2020, s. 82.

28. HE 13/2022 vp, s. 49 ja LaVM 24/2018 vp, s. 22.

tulee lapsenraiskauksessa olla lähtökohtaisesti tuntuvampi kuin suojaikärajan ylittäneeseen kohdistuneessa raiskauksessa.

Kriminaalipolitiikan keskeisenä tavoitteena ovat humanisuus ja rationaalisuus.²⁹ Kriminolisointiperiaatteilla on puolestaan vahva liittynyt perus- ja ihmisoikeuksiin ja erityisesti perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin.³⁰ Kriminaalipolitiikassa pyritäänkin valitsemaan keinoja, jotka olisivat mahdollisimman tehokkaita mutta toisaalta oikeudenmukaisia. Tämä edellyttää tavoitteiden yhteensovittamista.³¹ Samalla kun rikosprosessissa huolehditaan rikosvastuun toteuttamisesta, on huolehdittava rikoksesta epäillyn tai syytetyn oikeusturvan toteutumisesta.³² Alaikäisten välillä tehdyssä lapsenraiskauksessa halutaan suojella alle 16-vuotiaan henkilökohtaista koskemattomuutta ja samalla osoittaa tekijälle yhteiskunnan moite. Toisaalta nuorta rikoksentehtäjää olisi ankarien rangaistusten sijaan ohjattava pehmeämmin keinoin rikoksettomaan elämään. Yhtäältä kyse on nuorten suojelusta sääntelyn tasolla ja toisaalta lainsoveltamisen tasolla.

3. Nuoren erityisasema

Sekä rikoksentehtäjänä että rikoksen uhrina olevan alaikäisen henkilön edun huomioon ottamiseen velvoittavat Suomea sitovat kansainväliset sopimukset. Lanzaroten sopimuksen³³ yhtenä tarkoituksena on edistää lapsiin kohdistuvien

29. Ks. kriminaalipolitiikan tavoitteesta tarkemmin esim. Raimo Lahti, Rikollisuudesta johtuvien kustannusten vähentämisestä ja jakamisesta. Kriminaalipolitiikan tavoitteiden ja keinojen tarkastelua. Oikeustiede 1/1972, s. 255; Lahti 1974, s. 33; Raimo Lahti, Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä erityisesti silmällä pitäen tuomitsematta jättämistä. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1974, s. 237–243; Inkeri Anttila – Olavi Heinonen, Rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka. Kustannusosakeyhtiö Tammi 1977, s. 67–72; Raimo Lahti, Suomen rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän kehitysvaiheista. Turun yliopisto 1977, s. 31; Inkeri Anttila – Patrik Törnudd, Kriminologia ja kriminaalipolitiikka. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1983, s. 124–144; Lappi-Seppälä 2000, s. 40; Tapio Lappi-Seppälä, Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsingin yliopisto 2006, s. 46 ja Tapio Lappi-Seppälä, Kriminaalipolitiikan muutostrendejä, s. 17–52 teoksessa Raimo Lahti (toim.), Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle. Pekka Koskisen (1943–2011) muistojulkaisu. Helsingin yliopisto 2013, s. 42.

30. Nuutila 1996, s. 62–71; Tolvanen 1999, s. 177; Melander 2008, s. 174–175 ja Elina Pirjatanniemi, Haastavanko ihmisoikeudet Suomen kriminaalipolitiikan. Oikeus 2/2011, s. 154–174, 157–159.

31. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 39.

32. Lappi-Seppälä 2000, s. 41.

33. The Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse on pantu Suomessa voimaan lailla lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta (538/2011).

seksuaalirikosten ennaltaehkäisyä. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) 3 artiklassa ja rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä annettussa direktiivissä (2016/800/EU) puolestaan edellytetään, että kaikessa lasta koskevassa toiminnassa huomioidaan lapsen edun ensisijaisuus.³⁴

Rikoksia tehneiden nuorten erityisasema on suurelta osin peräisin jo 1800-luvulta, jolloin Euroopassa perustettiin kasvatuslaitoksia rikoksia tehneille nuorille sekä säädettiin rangaistusvastuun ikäraja.³⁵ Katsottiin, että nuoret eivät ole rikolliseen elämään paatuneita aikuisten tavoin, vaan koettiin, että heihin voidaan vielä vaikuttaa kasvatuksen ja kurituksen avulla.³⁶ Suomessakin nuoret rikoksenteelijät otettiin huomioon jo vuonna 1866 Keisarillisen Majesteetin Armollisessa Asetuksessa Wapausrangaistusten toimeen panemisesta. Asetuksessa ”nuoria pahantekijöitä” tuli pitää yksinäisessä huoneessa tai kasvatuslaitoksessa kuritushuonerangaistuksen sijaan.³⁷ Alaikäisille rikoksenteijöille perustettiin lisäksi vuonna 1891 oma erillinen kasvatuslaitos, jonne sijoitettiin 7–14-vuotiaita rikoksista tuomittuja.³⁸ Lisäksi rikoslaisissa oli erillinen pykälä rangaistusasteikon lieventämisestä 15–17-vuotiaiden osalta (RL 3:2).

Ajatus nuorten rikoksenteijöiden kasvatuksen tarpeesta ei ole muuttunut myöhemminkään. Vuonna 1942 voimaan tulleessa laissa nuorista rikoksenteijöistä (262/1940) nuorten katsottiin muodostavan erikoisryhmän rikoksenteijöiden joukossa, ja heitä pyrittiin parantamaan kasvatuksellisia näkökohtia korostaen.³⁹ Nuorten erityisasema näkyi myös siinä, että syyttäjä sai edellä mainitun lain 2 §:n 1 momentin nojalla jättää syyttämättä nuorta, joka oli ollut

34. Ks. lapsen edun ensisijaisuuden periaatteesta Suvianna Hakalehto, Lapsioikeuden perusteet. Alma Insights 2025, s. 128–141. Ks. lapsen edun huomioon ottamisesta rikosprosessissa Päivi Hirvelä, Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. WSOYpro 2006, s. 227–236; Elisa Silvennoinen, Lapsen oikeudet ja asianomistajan rooli esitutkinnassa. Itä-Suomen yliopisto 2020, s. 199–207; Marko Forss, Lapsen vangitsemiskynnys esitutkinnassa. Lakimies 6/2023, s. 843–867, 852–855 ja Elisa Silvennoinen – Tarja Koskela, Is special treatment of a minor offender against the best interests of the minor victim? Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 3/2023, s. 259–274, 269–270.

35. Timo Harrikari, Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkinnat suomalaisessa lainsäätämiskäytännössä. Nuorisotutkimusverkoston /Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 48 (2004), s. 68.

36. Kimmo Nuotio, Nuorisorikosoikeus? Lakimies 3/2004, s. 466–478, 466.

37. Harrikari 2004, s. 75–76 ja Timo Harrikari, Nuori pahantekijä, rikoksenteijä vai lainrikkoja? Nuorisorikollisuus historiallisessa diskurssissa, s. 113–134 teoksessa Johanna Niemi-Kiesiläinen – Päivi Honkatukia – Helena Karma – Minna Ruuskanen (toim.), Oikeuden tekstit diskursseina. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2006, s. 119.

38. Matti Marttunen, Nuorisorikosoikeus. Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 236 (2008), s. 55.

39. Olavi Heinonen, Vuoden 1940 NuorRikL, s. 101–102 teoksessa Inkeri Anttila – Olavi Heinonen – Pekka Koskinen – Raimo Lahti, Rikollisuus ongelmana – kriminaalipoliittikan perusteet. Kustannusosakeyhtiö Tammi 1974, s. 101 ja Nuorisorikollisuustoiminnan mietintö. Komiteamietintö 1966, s. 40.

rikoksen tekohetkellä alaikäinen tilanteessa, jossa teosta oli säädetty rangaistukseksi sakkoa tai enintään kolme kuukautta vankeutta. Lisäksi edellytettiin, että teko oli tehty ymmärtämättömyydestä tai ajattelemattomuudesta ja että oli perusteltua otaksua tekijän ojentuvan, vaikka häntä ei tuomittaisi rangaistukseen (4 §). Tällöin nuori siirrettiin rikosoikeudellisista menettelyistä lastensuojeluviranomaisten hoidettavaksi (5 §). Nuorten erityisasemaa rikosoikeudellisessa järjestelmässä korosti myös asetus nuorista rikosentekijöistä (1001/1942) ja oikeusministeriön päätös nuorista rikosentekijöistä (310/1943).

Suomalaisen kriminaalipolitiikan linjana on ollut 1950-luvulta alkaen säästää nuoria rangaistuslaitoksen vahingollisilta vaikutuksilta ja sosiaalisen tason laskulta. Nuoriin rikosentekijöihin sovellettavien seuraamusten halutaan vastaa- van heidän kehitystasoaan. Seuraamuksia voidaankin pitää sosiaalisen huollon ja aikuisiin kohdistettavien seuraamusten välimuotona.⁴⁰ Siihen, missä määrin alaikäisiä on tarpeen rangaista heidän aiheuttamistaan oikeudenloukkauksista, vaikuttavat yhteiskunnassa kulloinkin vallitsevat arvot.⁴¹ Tätä punnitaan arvioimalla, olisiko rangaistuksen sijaan käytettävissä jotakin muuta, moraalisesti hyväksyttävämpää ja kustannustehokkaampaa keinoa puuttua nuorten ei-toivottavaan käyttäytymiseen.⁴² Nuorten osalta ei ylipäätään voida laskea kovinkaan paljon rangaistusten yleisprevention varaan. Nuori tuskin pohtii etukäteen esimerkiksi vankeusrangaistuksen myötä seuraavien haittojen vakavuutta.⁴³

Erityisasema perustuu siihen, että nuorten tekemien rikosten katsotaan olevan osoitus pikemminkin kypsymättömyydestä ja ajattelemattomuudesta kuin harkitusta ja tietoisesta päätöksestä rikkoa sääntelyä. Lisäksi katsotaan, että normaaliin kehitykseen kuuluu jonkinasteinen rajojen koettelu.⁴⁴ Nuorten kykyä täysin ymmärtää tekojensa tosiasiallista ja oikeudellista luonnetta sekä kykyä säännellä käyttäytymistään pidetään heikompana kuin aikuisilla. Lisäksi nuoret ovat aikuisia vastaanottavaisempia toimille, joilla heitä pyritään ohjaamaan rikoksettomaan elämään. Vankila on nuorelle erityisen haitallinen, koska se haittaa hänen normaalia kehitysprosessiaan ja on omiaan lisäämään uusintarikollisuutta.⁴⁵ Matti Marttunen on lisäksi kiinnittänyt huomiota siihen,

40. Inkeri Anttila, Nuori lainrikkoja. WSOY 1952, s. 30. Usko rangaistusten voimaan väheni voimakkaasti 1960- ja 1970-luvuilla. Nuotio 2004, s. 468.

41. Inkeri Anttila – Olavi Heinonen, Rikos ja seuraamus. Kustannusosakeyhtiö Tammi 1971, s. 44–45.

42. Lappi-Seppälä 1987, s. 249.

43. Lappi-Seppälä 1987, s. 485.

44. Lappi-Seppälä 1987, s. 485; Lappi-Seppälä 2000, s. 212–213; Nuorisorikostyöryhmän mietintö 2001:12, s. 8; Nuorisorikostoimikunnan mietintö 2003:2, s.7, 30; Nuorisorikostyöryhmän mietintö 2004:12, s. 40; Nuotio 2004, s. 468 ja Lappi-Seppälä 2006, s. 134.

45. Marttunen 2008, s. 103–104.

että vankila heikentää nuoren mahdollisuuksia sosiaaliseen, ammatilliseen ja koulutukselliseen kehitykseen.⁴⁶

Nuorten erityisasema poikkeaa rikosoikeudellisesta tekosyällisyyden periaatteesta: erityisasema lähenee tekijärikosoikeudellista ajattelua. Marttunen onkin korostanut, että syyllisyysperiaate edellyttää nuorille lievempiä rangaistuksia tyyppirangaistusajattelusta poiketen.⁴⁷ Keskeistä on erityispreventio, joka näytetään niin seuraamuksen määräämisessä kuin sen sisällössäkkin.⁴⁸ Rangaistusjärjestelmässä erityisasema näyttäytyy seuraavasti: 1) ehdoton vankeusrangaistus tuomitaan vain painavista syistä (RL 6:9.2), 2) rangaistus mitataan soveltaen lievennettyä rangaistusasteikkoa (RL 6:8), 3) vankeusrangaistuksen sijaan voidaan tuomita sakkorangaistus (RL 6:8.4), 4) alaikäisille on säädetty erityiseksi rangaistuslajiksi nuorisorangaistus (RL 6:10a), 4) alaikäiselle ei voida tuomita elinkautista vankeusrangaistusta (RL 6:8.2), ja 5) alaikäinen pääsee vankeusrangaistuksesta ehdonalaiseen vapauteen aiemmin kuin täysi-ikäinen (RL 2c:5.3). Nuorten erityisasema lainsoveltamistilanteessa näkyy myös siinä, että heille voidaan määrätä ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvonta, jos sitä voidaan pitää perusteltuna nuoren sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi (RL 6:10). Valvontaa on ehdollisen vankeusrangaistuksen ohessa käytetty nuorten osalta pitkään. Siitä säädettiin ensimmäistä kertaa jo nuorista rikoksentehtävistä annetun lain (262/1940) 8 §:ssä.⁴⁹ Nuoriin rikoksentehtäviin sovellettavien seuraamusten halutaan vastaavan heidän kehitystasoaan.⁵⁰ Tämä edellyttää tasapainoilua lastensuojelun ja rikosoikeudellisen järjestelmän välillä.⁵¹

46. Lappi-Seppälä 2006, s. 134 ja Anttila 1952, s. 30. Honkasalo katsoi, että vapausrangaistukset saattaisivat nuoren siveelliselle tartunnalle alttiiksi ja veisivät hänet lopullisesti rikoksen tielle. Brynolf Honkasalo, Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. Toinen osa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1967, s. 35–36.

47. Marttunen 2008, s. 119.

48. Marttunen 2008, s. 115.

49. Valvonnan funktio on erityispreventiivinen. Matikkala 2021, s. 123.

50. Nuotio 2004, s. 466; Lappi-Seppälä 2006, s. 134; Lappi-Seppälä 2000, s. 212–213 ja Anttila 1952, s. 30.

51. Marttunen 2008, s. 11 ja Nuotio 2004, s. 468.

4. Lapsenraiskaus

4.1. Sukupuoliyhteys suojaikärajaa nuoremman kanssa

Jokaisella on oikeus päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään, kunhan teko ei loukkaa jonkun toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta.⁵² Alle 18-vuotiaiden lasten keskinäinen vapaaehtoinen seksuaalinen kanssakäyminen ei kuulu Euroopan parlamentin ja neuvoston lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjuntaa koskevan direktiivin 2011/93/EU johdanto-osan 20 kohdan mukaan kyseisen direktiivin soveltamisalaan. Lasten vapaaehtoista keskinäistä kanssakäymistä pidetään osana ihmisen kehitykseen kuuluvaa normaalia seksuaalista heräämistä. Tieto- ja viestintätekniikan kehityksen myötä nuoret ovat kuitenkin aikaisempaa alttiimpia päättämään seksuaalirikosten kohteiksi. Nuori ei välttämättä miellä esimerkiksi internetin välityksellä tehtyä toisen nuoren henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkausta seksuaalirikokseksi.

Alaikäisiin kohdistuvissa seksuaalisissa teoissa pidetään suojaikärajan asettamista tärkeänä. Suojaikärajan asettaminen perustuu siihen, että tätä nuorempia lapsia ei pidetä lähtökohtaisesti riittävän kypsinä antamaan pätevästi suostumustaan sukupuoliyhteyteen eikä muuhunkaan seksuaaliseen tekoon. Ikärajan asettamista on pidetty pulmallisena muun muassa siksi, että lapset kehittyvät eri tahtiin.⁵³ Suojaikärajaksi on vakiintunut vuoden 1971 seksuaalirikoksia koskevan sääntelyn kokonaisuudistuksen yhteydessä asetettu 16 vuoden ikä. Lainvalmistelussa katsottiin silti, ettei suojaikärajaa ”ole sama, mistä lähtien nuorten ihmisten sukupuolisuhdetta voidaan pitää hyväksyttävänä tai sopivina”.⁵⁴ Suojaikärajaa ei siten ole ollut yksinomaan lasten suojeluun liittyvä asia, vaan siinä on ollut myös yhteiskunnallinen ja moraalinen aspekti. Nykypäivänä nuorten väliseen seksuaaliseen kanssakäymiseen suhtaudutaan yleisesti vapaamielisemmin kuin edellä viitatussa 50 vuoden takaisessa lakivaliokunnan lausunnossa.⁵⁵ Nuorten välillä tapahtuvan seksuaalisen kanssakäymisen hyväksyttävyyden arviointiin sisältyy silti edelleenkin moraalinen aspekti.

Alle 16-vuotiaan oikeutta päättää seksuaalisesta käyttämisestään on rajattu kriminalisoimalla suojaikärajaa nuorempiin lapsiin kohdistuneet seksuaaliset

52. Ks. seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta Kimpimäki 1998, s. 20–22; Minni Leskinen, *Towards a New Ethics of Sexual Self-determination: Finnish Rape Law through the Speculum of Feminist Philosophy*. NoFoundations 2019 ja Leskinen 2022, s. 68–131.

53. HE 212/2018 vp, s. 6; LaVM 24/2018 vp, s. 7 ja hallituksen esitys eduskunnalle siveellisyyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta 52/1970 vp, s. 4.

54. Lakivaliokunnan mietintö 11/1970 vp (HE 52/1970 vp), s. 3.

55. Tämä käy ilmi esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2020:85, jossa alaikäisen äiti oli tietoinen nuorten seksuaalisesta kanssakäymisestä (kohta 18).

teot. Niistä tuomittavat ankarat rangaistukset korostavat tekojen erityistä moitittavuutta.⁵⁶

E erityisen moitittavana pidetään lapsen kohdistuvaa sukupuoliyhteyden käsittävää tekoa – lapsenraiskausta.⁵⁷ Lapsenraiskauksesta tuomitaan RL 20:12.1:n mukaan se, joka on sukupuoliyhteydessä⁵⁸ 16 vuotta nuoremman lapsen kanssa. Kriminallisoinnissa on siten kaksi kriteeriä: sukupuoliyhteys ja rikoksen uhrina olevan lapsen ikä. Teon osalta rikoksen tunnusmerkistö täyttyy pelkästään jo sillä, että osapuolet ovat olleet sukupuoliyhteydessä, jolloin rikosprosessissa ei ole tarpeen selvittää lapsen vapaaehtoisuutta tai muita siihen liittyviä seikkoja.⁵⁹ Tämä perustuu siihen, että sukupuoliyhteys on lapselle muita seksuaalirikosten tekotapoja vahingollisempi.⁶⁰

Lapsenraiskauksen tunnusmerkistöön katsotaan sisältyvän vakavuudeltaan eriasteisia tekoja.⁶¹ Säätely ei myöskään aseta teolle mitään erityistä törkeysvaatimusta.⁶² Syyksi luettavalta lapsenraiskaukselta ei edellytetä vapaaehtoisuuden puutetta, pakottamista, uhkaamista eikä tahdonmuodostamis- tai tahdonilmaisemismahdollisuuden puutetta. Tunnusmerkistön täyttyminen ei riipu siitäkään, kumpi osapuoli on teossa aloitteellinen.⁶³ Rikoksen uhrina olevan lapsen omalle suhtautumiselle seksuaaliseen kanssakäymiseen ei siten anneta painoarvoa. Tästä poikkeuksena on lähellä 16 vuoden suojaikärajaa olevien nuorten osalta jätetty mahdollisuus tapauskohtaiseen arviointiin silloin, kun myös toinen osapuoli on nuori.⁶⁴ Alle 16-vuotiaiden osalta seksuaalirikoksia koskeva säätely on siten kaksijakoinen: toisaalta lapsia ja nuoria halutaan suojata seksuaaliselta hyväksikäytöltä, mutta toisaalta halutaan mahdollistaa suojaikärajaa nuorempien lasten vapaaehtoisuuteen perustuva seksuaalinen kanssakäyminen.⁶⁵

56. Lakivaliokunnan mietintö 10/2022 vp (HE 13/2022 vp), s. 13.

57. HE 13/2022 vp, s. 1, 62. Syyinä tähän oli se, että sukupuoliyhteyden käsittävä teko on lähtökohdaisesti vakavampi kuin muulla tavalla tehty seksuaalirikos. LaVM 10/2022 vp, s. 13.

58. Sukupuoliyhteys määritellään samoin kuin täysi-ikäisen osalta RL 20:23.1:ssä. Määritelmä on sukupuolineutraali. HE 13/2022 vp, s. 97 ja Heli Korkka-Knuts, Seksuaalirikokset, s. 114–189 teoksessa Dan Frände – Tatu Hyttinen – Heikki Kallio – Heli Korkka-Knuts – Jussi Matikkala – Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Pekka Viljanen – Markus Wahlberg, Keskeiset rikokset. Edita Publishing 2023, s. 129–131. Ks. sukupuoliyhteyden määritelmästä myös KKO 2023:9, kohta 16–19. Rikoksentekijä voi olla myös se, jonka sukuelimeen kosketaan. HE 13/2022 vp, s. 134.

59. HE 13/2022 vp, s. 58.

60. HE 13/2022 vp, s. 52; HE 212/2018 vp, s. 23; LaVM 24/2018 vp, s. 24; hallituksen esitys eduskunnalle lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymiseksi ja siihen liittyviksi laeiksi 282/2010 vp, s. 15, 55–56 ja lakivaliokunnan mietintö 43/2010 vp (HE 282/2010 vp), s. 8.

61. HE 13/2022 vp, s. 58.

62. HE 13/2022 vp, s. 71.

63. HE 13/2022 vp, s. 123 ja OM:n Mietintöjä ja lausuntoja 9/2020, s. 185.

64. HE 13/2022 vp, s. 97.

65. HE 13/2022 vp, s. 58.

4.2. Nuoren iän huomioon ottaminen rangaistusta määrättäessä

Rikosoikeudellisenä periaatteena on tekorikosoikeus, jossa rangaistaan ihmisen tekemästä tunnusmerkistön täyttävästä teosta.⁶⁶ Vaikka tekoa pidettäisiin moraalittomana, se tulee pitää erillään teon rikosoikeudellisesta arvioinnista. Tekijän motiivit saattavat olla moraalisesti paheksuttavia ja heijastaa hänen persoonallisuuspieriteitään, mutta niiden huomioon ottaminen rangaistuksen määräämisessä tekijän vahingoksi edellyttää pidättyväisyyttä. Kyse on tekosyyllisyydestä tekijäsyyllisyyden sijaan, jolloin huomio kiinnitetään tekijän sijaan tekoon.⁶⁷ Tällöin esimerkiksi lapsenraiskausta arvioidaan tunnusmerkistön täyttymisen näkökulmasta eikä tekijälle itselleen anneta painoarvoa.

Rangaistusta määrättäessä on RL 6:3.1:n mukaan otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys.⁶⁸ Tällöin tulee ottaa huomioon rikoksen arvioitu vahingollisuus ja vaarallisuus, teon vaikuttimet sekä rikoksesta ilmenevä tekijän muu syyllisyys (RL 6:4). Arvostelun lähtökohdaksi ei riitä mikä tahansa vahingollisuus tai vaara, vaan kyse on nimenomaisesti siitä vahingosta, jonka torjumiseksi tunnusmerkistö on säädetty. Vahingon ja vaaran arviointi perustuu säännöksen suojeluobjektiin ja siihen liittyvään suojaamisvelvoitteeseen.⁶⁹ Lapsenraiskauksessa suojellaan ensisijaisesti rikoksen uhrina olevan lapsen henkilökohtaista koskemattomuutta mutta myös omaan kehoon liittyvää itsemääräämisoikeutta. Tekoa pidetään lapselle erittäin vahingollisena, mikä on otettu huomioon rangaistusasteikkoa säädettyäessä.

Rangaistuksen määräämisessä on kyse teon moitittavuusarvostelusta, jolloin tehdään ero rangaistavan ja rankaisemattoman käyttäytymisen välillä. Näiden tulkinta ja perusteleminen on jätetty oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden tehtäväksi.⁷⁰ Tekosyyllisyyden lähtökohdasta huolimatta rangaistusta määrättäessä voidaan ottaa huomioon nimenomaan rikosentekijään liittyviä seikkoja, kuten tekijän nuoruus.⁷¹ Jos rikosentekijä on alle 18-vuotias, rangaistus määrätään RL 6:8.1:n 1 kohdassa säädetyn tavoin lievennettyä rangaistusasteikkoa soveltaen.⁷² Sovellettaessa rangaistusasteikon lieventämistä tekijälle saa tuomita enintään kolme neljännestä rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enim-

66. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 252.

67. Matikkala 2021, s. 221. Ks. tarkemmin tekijään liittyvistä perusteista rangaistuksen mittaamisessa Lappi-Seppälä 1987, s. 448–486.

68. Ks. yhdenvertaisuusperiaatteesta Tapani – Tolvanen – Kemppinen 2022, s. 28–35; Matikkala 2021, s. 211–216; Kemppinen 2021, s. 23–40 ja Lappi-Seppälä 1987, s. 183–188.

69. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi 44/2002 vp, s. 187.

70. HE 44/2002 vp, s. 190.

71. Matikkala 2021, s. 165–169 ja Marttunen 2008, s. 119.

72. Ks. lievennettyä rangaistusasteikkoa koskevasta sääntelystä tarkemmin esim. Tapani – Tolvanen – Kemppinen 2022, s. 38–47 ja Matikkala 2021, s. 268–278.

määmmäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän. Lisäksi kussakin yksittäisessä tapauksessa voidaan ottaa huomioon teon laatuun tai tekijään liittyviä seikkoja, jotka voivat vaikuttaa joko rangaistusta ankaroitavasti tai lieventävästi. Esimerkiksi se, että rikoksenteikijä on tekohekkellä alle 18-vuotias, voi toimia rangaistusasteikon lieventämisen lisäksi RL 6:6:n 4 kohdan perusteella rangaistusta lieventävänä seikkana.⁷³

Tarkastellaan seuraavaksi lapsenraiskauksesta tuomittavaa enimmäisrangaistusta in abstracto vertaamalla sitä raiskauksesta tuomittavaan rangaistukseen esimerkin avulla. Oletetaan, että kummassakin tapauksessa sekä tekijä että uhri ovat fyysisesti ja henkisesti tasavertaisessa asemassa. Lisäksi molemmissa tapauksissa on kyse sukupuoliyhteyden käsittävästä teosta, johon uhri ei ole osallistunut vapaaehtoisesti. Ensimmäisessä tapauksessa osapuolet ovat 15-vuotiaita ja toisessa 18-vuotiaita. 15-vuotiaalle ikäiseensä kohdistuneesta lapsenraiskauksesta tuomittava enimmäisrangaistus on asteikon lievennys huomioon ottaen 7 vuotta 6 kuukautta vankeutta. Sen sijaan 18-vuotiaalle ikäiseensä raiskauksesta tuomittava enimmäisrangaistus on 6 vuotta vankeutta. Lopputuloksena on se, että 15-vuotiasta nuorta voidaan rangaista ankarammin ikäiseensä kohdistuneesta sukupuoliyhteyden käsittävästä teosta kuin täysi-ikäistä vastaavasta teosta. Rikosnimikkeellä on siten olennainen vaikutus nuorelle tuomittavaan rangaistukseen in abstracto.

Lapsenraiskausrikos näyttää säädetyn sillä oletuksella, että tekijänä on täysi-ikäinen ja yleensä mies.⁷⁴ Näkemys saa tukea seksuaalirikosten uudistamista koskevan lain esitöistä: uudistuksen vaikutusten katsottiin kohdistuvan rikosten uhrien ja ennaltaehkäisyn osalta ennen muuta naisiin ja tyttöihin. Rikoksenteikijän osalta puolestaan uudistuksen katsottiin kohdistuvan erityisesti miehiin.⁷⁵ Sääntely ei näytä pitävän todennäköisenä, että lapsenraiskauksessa tekijänä on 15-vuotias. Sen sijaan lähtökohtainen oletus lienee se, että vaikka nuorten väli-

73. Jos rikoksenteikijä on alle 18-vuotias ja teko katsotaan lapsenraiskauksen sijaan lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi, tulee lisäksi arvioida, soveltuisiko tekoon toimenpiteistä luopumista koskeva sääntely. Toimenpiteistä luopuminen voi tulla kyseeseen joko esitutkintalain (805/2011) 3 luvun 9–10 §:n, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 7–8 §:n tai rikoslain 6 luvun 12 §:n nojalla ja erityisesti silloin, kun tekijä on lähellä 15 vuoden rikosoikeudellisen vastuun ikärajaa. Arviossa kiinnitetään huomiota muun muassa siihen, onko teko johtunut ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta. Nuoren rikoksenteikijän seksuaaliselle kehittymättömyydelle voidaan antaa merkitystä rikoksen vakavuutta vähentävänä olosuhteena, vaikka edellytykset toimenpiteistä luopumiselle eivät täysin täytyisikään. HE 13/2022 vp, s. 129–130. Toimenpiteistä luopuminen on kuitenkin poikkeuksellista, ja sitä koskevaa sääntelyä tulisi soveltaa pidättyvästi. HE 13/2022 vp, s. 130. Ks. myös Tarja Koskela – Elisa Silvennoinen – Mikko Aaltonen, Nuorten väliset rikokset rikosprosessissa – syyttäjän päätös toimenpiteistä luopumisesta. Oikeus 1/2024, s. 32–50.

74. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tutkimuksen mukaan tekijänä on 99 prosentissa tapauksista ollut mies ja 92 prosentissa uhrina on ollut tyttö. Malin 2020, s. 15.

75. HE 13/2022 vp, s. 66.

sessä sukupuoliyhteyden käsittävässä teossa olisi sinänsä kyse tunnusmerkistön täyttävästä teosta, nuorta ei kuitenkaan tuomittaisi siitä. Lapsenraiskauksen sijaan tekoon joko sovellettaisiin seuraavassa luvussa käsiteltävää rajoitussäännöstä tai sitten tekoa pidettäisiin lievemmin rangaistavana lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Tilanne onkin varmasti usein näin, mutta silloin, kun nuori tuomitaan lapsenraiskauksesta, tekoon sovelletaan ankarampaa rangaistusasteikkoa kuin raiskaukseen ja ikä voidaan ottaa huomioon vain rangaistusta määrättäessä.

5. Rikoksentekijän iän merkitys sukupuoliyhteyden käsittävän teon rangaistavuuden arviointiin

Nuorten seksuaalikäyttäytymisen kehittyessä siirrytään tyypillisesti suutelemisesta ja koskettelusta kohti yhdyntää. Siksi nuorten välisiä tavanomaiseen kehitykseen ja molemminpuoliseen vapaaehtoisuuteen kuuluvia tilanteita ei ole perusteltua viedä perusteettomasti rikosprosessiin, joka voi aiheuttaa nuorelle suojelun sijaan enemmänkin haittaa.⁷⁶ Rangaistussäännöksillä ei edes voida kovin menestyksellisesti vaikuttaa nuorten sukupuoliseen käyttäytymiseen.⁷⁷ Rangaistusvastuun poistavan rajoitussäännöksen tarkoituksena onkin mahdollistaa nuorten vapaaehtoiset keskinäiset seksuaaliset teot tilanteissa, joissa heidän itsemääräämisoikeuttaan ei loukata.⁷⁸

Lapsenraiskauksen sijaan kyseeseen voi tulla myös RL 20:16:ssä säädetty lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Säännöstä voidaan soveltaa tapauksissa, joissa seksuaalisen teon kohteena oleva lapsi on iältään lähellä 16 vuoden suojaikärajaa eikä merkkejä ole lapsen vapaaehtoisuuden puuttumisesta mutta joissa jäljempänä käsiteltävä 17 §:n rajoitussäännös ei vanhemman osapuolen iän tai kypsyyden vuoksi sovellu. Säännöksen soveltamisala on kapeasti rajattu. Punninnassa voidaan ottaa huomioon lapsen yksilöllinen kehitys ja vapaaehtoisuuden puuttuminen. Säännöstä ei tulisi soveltaa lapsenraiskauksen sijaan silloin, kun lapsi on enintään noin 12-vuotias. Jos uhri on 12 vuotta täyttänyt ja tekijä lähellä 16 vuoden suojaikärajaa, voidaan kuitenkin poikkeuksellisesti hyväksyä vähäiset kokeilunomaiset seksuaaliset teot.⁷⁹

76. HE 13/2022 vp, s. 64.

77. HE 52/1970 vp, s. 5.

78. HE 13/2022 vp, s. 130. Korkein oikeus on arvioinut itsemääräämisoikeuden loukkaamista ratkaisussaan KKO 2018:74.

79. HE 13/2022 vp, s. 128–129.

Tekoa voidaan pitää lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä vain vakavuudeltaan vähäisissä itsemäärämisoikeuden loukkaamistilanteissa. Lapsen tulee tällöin olla riittävän kypsä arvioimaan seksuaaliseen tekoon osallistumisen vaikutuksia. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös osapuolten keskinäinen suhde sekä muut teko-olosuhteet.⁸⁰ Kyse voi lain esitöiden mukaan olla esimerkiksi seurustelusuhteesta, jolloin tekoa voidaan pitää vähemmän moitittavana. Säännös ei voi tulla sovellettavaksi, jos kyse on ollut lapsen painostamisesta tai taivuttelemisesta sukupuoliyhteyteen.⁸¹ Alle 16-vuotiaalle pelkkä lyhyt tuttavuus ei kuitenkaan välttämättä luo keskinäistä luottamussuhdetta tai anna tasavertaisia edellytyksiä päättää sukupuoliyhteyden käsittävään tekoon ryhtymisestä. Myöskään pidempi suhde ei sellaisenaan ole peruste säännöksen soveltamiselle, koska tällöin on olemassa vaara, että pitkä suhde on luonut kypsemälle osapuolelle otolliset olosuhteet painostaa nuorempaa seksuaalisiin tekoihin.⁸² Tutkimuksen mukaan kuitenkin vain kymmenessä prosentissa lapsiin ja nuoriin kohdistuneista seksuaalirikoksista oli ollut kyse seurustelusuhteesta.⁸³ Siten seurustelusuhde voi vain harvoin olla peruste arvioida teko lapsenraiskausta lievemmin rangaistavaksi lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi.

Arvioitaessa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön soveltuvuutta lapsenraiskauksen sijaan punnitaan myös teon laatua, kestoa ja voimakkuutta.⁸⁴ Suojaamattomalla sukupuoliyhteydellä pidetään sellaisena teko-olosuhteena, joka puoltaa teon tuomitsemista lapsenraiskauksena lapsen seksuaalisen hyväksikäytön sijaan. Silloin, kun tekijä on alaikäinen ja erityisesti, jos hän on lähellä rikosoikeudellisen vastuun ikärajan, voidaan myös arvioida, olisiko tapauksessa perusteita toimenpiteistä luopumiselle. Se edellyttää kuitenkin poikkeuksellista tilannetta.⁸⁵

Rangaistusvastuun rajoittamisesta säädetään RL 20:17:ssä. Sen mukaan lapsenraiskauksena, seksuaalisena kajoamisena lapseen tai lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ei pidetä tekoa, joka ei loukkaa lapsen seksuaalista itsemäärämisoikeutta⁸⁶ ja jonka osapuolten iässä ja kypsytydessä ei ole suurta eroa. Jotta rajoitussäännös voi tulla sovellettavaksi, tulee kaikkien kriteerien olla yhtä aikaa käsillä.⁸⁷ Huomioon otetaan lapsen kyky ymmärtää seksuaalisen kanssakäymisen

80. HE 13/2022 vp, s. 128–129.

81. HE 13/2022 vp, s. 129 ja LaVM 24/2018 vp, s. 16.

82. HE 13/2022 vp, s. 131. Myös korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2022:70 katsonut, ettei seurustelua voi itsessään pitää lapsen kohdistuneessa seksuaalirikoksessa syyllisyyttä vähentävänä seikkana (kohta 19).

83. Malin 2020, s. 18.

84. HE 13/2022 vp, s. 129.

85. HE 13/2022 vp, s. 129. Ks. myös KKO 2020:85.

86. Alle 16-vuotiaan osalta sääntely suojaaa ensi sijassa hänen henkilökohtaista koskemattomuuttaan. HE 13/2022 vp, s. 43. Säännöksessä kuitenkin puhutaan lasten seksuaalisesta itsemäärämisoikeudesta.

87. Ks. tarkemmin Korkka-Knuts 2023, s. 162–165. Ks. myös Eeva Valjakka, Lapsen seksuaalinen itsemäärämisoikeus. Oikeus 2/1998, s. 30–38.

vaikutus häneen itseensä. Elleivät osapuolten lähtökohdat päättää seksuaaliseen kanssakäymiseen osallistumisesta ole tasavertaiset, teko on pidettävä lapsen kehitykselle vaarallisena.⁸⁸

Merkitystä tulee antaa lapsen omalle käsitykselle itsemääräämisoikeuden loukkaamisesta, vaikka sitä ei yksistään voida pitää ratkaisevana seikkana säännöksen soveltumista arvioitaessa. Lapsi ei välttämättä osaa vanhempien tavoin ilmaista vapaaehtoisuuttaan tai olla seksuaalisessa kanssakäymisessä aloitteellinen. Itsemääräämisoikeutta katsotaan loukatun, jos lapsen tahdonmuodostukseen vaikutetaan epäasiallisin keinoin, kuten painostamalla tai taivuttelemalla. Lisäksi merkitystä annetaan teon luonteelle. Tällä tarkoitetaan sitä, että sukupuoliyhteys tai sitä lähellä oleva seksuaalinen teko edellyttää rikoksen uhrina olevalta suurempia valmiuksia ymmärtää teon luonne kuin suuteleminen tai kevyt koskettelu vaatteiden päältä.⁸⁹

Arvioitaessa rajoitusperustetta rikosvastuun poistavana tekijänä iän huomioon ottaminen koskee teon molempia osapuolia. Iän merkitys rajoitussäännöksen soveltavuudelle tulee kyseeseen tilanteessa, jossa rikosentekijä on lähellä rikosoikeudellisen vastuun ikärajaa ja rikoksen uhri lähellä suojaikärajaa. Ikäeroa voidaan tarkastella laskennallisen ikäeron lisäksi myös suhteessa kummankin osapuolen ikään. Rajoitussäännöstä ei voida soveltaa, jos osapuolilla on useiden vuosien ikäero.⁹⁰

Rajoitussäännöksessä ei ole säädetty mitään tiettyä ikäeron suuruutta. Lain esitöissä kuitenkin katsottiin, että ikäero voi olla enintään viisi vuotta, jos rikoksen uhrina oleva lapsi on noin 15-vuotias. Mikäli hän on tätä nuorempi, ikäeron tulee olla pienempi. Säännöksen soveltaminen edellyttää, että rikoksen uhri on ainakin noin 12-vuotias. Poikkeuksellisesti voidaan silti sallia vähäiset kokeilunomaiset teot, joissa nuorempi osapuoli on täyttänyt 12 vuotta ja tekijä on vasta noin 15-vuotias eikä osapuolten kypsytydessä ole suurta eroa. Jos ikäero on huomattavan suuri, tulee myös kypsyseroa pitää suurena.⁹¹

Oikeuskirjallisuudessa ei vallitse yksimielisyyttä sallittavan ikäeron suuruudesta. Virve Toivonen, Julia Korkman, Taina Laajasalo ja Kirsi Pollari ovat päätyneet siihen, että 13-vuotiaan osalta jo kolmen vuoden ikäeroa voidaan pitää suurena. He pitävät myös 14-vuotiaan osalta 3–4 vuoden ikäeroa suurena. Timo Ojala ja Päivi Hirvelä ovat puolestaan katsoneet lain esitöiden tavoin, että ikäeroa ei saisi olla viittä vuotta enempää.⁹² Eksaktien ikäerojen määrittelemineen on

88. Korkka-Knuts 2023, s. 162–165.

89. HE 13/2022 vp, s. 130–131.

90. HE 13/2022 vp, s. 130–131.

91. HE 13/2022 vp, s. 130–131. Oikeusministeriön mietinnössä esitettiin, että 12–16-vuotiaiden nuorten väliset vapaaehtoisuuteen perustuvat seksuaaliset kanssakäymiset tulisi jättää rankaisematta. OM:n Mietintöjä ja lausuntoja 9/2020, s. 75.

92. Timo Ojala, Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Edita Lakitieto 2024, s. 197 ja Hirvelä 2006, s. 446.

kuitenkin haasteellista, koska sen arvioiminen, milloin nuori kykenee toimimaan kuten aikuinen, on hankalaa.⁹³ Yksittäisessä tapauksessa arviointia voi vaikeuttaa se, että tuomari näkee osapuolet eri vaiheissa rikosprosessia: asianomistaja nähdään oikeudenkäynnissä yleensä esitutkintavaiheessa kuvatululta tallenteelta, kun taas epäilty on tuomioistuimessa paikan päällä.⁹⁴

Korkein oikeus on ottanut kantaa rajoitussäännöksen soveltumiseen muutamassa ratkaisussa. Tuoreimmassa ratkaisussa KKO 2022:70 oli kyse siitä, että teko aikaan 20-vuotias ja 15-vuotias olivat seurustelleet ja olleet yhteisymmärryksessä useita kertoja sukupuoliyhteydessä. He olivat saaneet lapsen ja asuneet yhdessä reilun vuoden ajan. Korkein oikeus totesi, ettei suhteen tasavertaisuutta ollut syytä epäillä eikä tapaukseen liittynyt asianomistajan seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavia piirteitä tai luottamussuhteen väärinkäyttöä. Osapuolten ikäeroa korkein oikeus sen sijaan piti rajoitussäännöksen rajatapauksena. Korkein oikeus päätyi arvioinnissaan siihen, että 15-vuotiaan asianomistajan tapauksessa vähän yli viiden vuoden ikäeroa ei ollut perusteltua pitää niin suurena, että rajoitussäännöksen soveltuminen yksinomaan tällä perusteella estyisi (kohdat 13–15). Koska myöskään osapuolten henkisessä ja ruumiillisessa kypsytydessä ei katsottu olleen suurta eroa, rajoitussäännöksen katsottiin soveltuvan ja syyte hylättiin. Sen sijaan ratkaisussa KKO 2021:15 korkein oikeus päätyi päinvastaiseen lopputulokseen: asianosaisten viiden vuoden ikäero (tekijä 17-vuotias ja uhri 12-vuotias) oli liian suuri, jotta tapauksessa olisi voitu soveltaa rajoitussäännöstä (kohta 20). Asianosaiset olivat olleet seurustelusuhteessa ja yhteisymmärryksessä päättäneet kokeilla sukupuoliyhteyttä huolehtien myös ehkäisystä.⁹⁵ Oikeuskäytäntö näyttää näin noudattelevan lain esitöissä mainittua viiden vuoden enimmäisikäeroa.

Säännöksessä mainittu kypsyys viittaa sekä henkiseen että fyysiseen kypsytyteen.⁹⁶ Fyysistä kypsytyttä tärkeämpänä pidetään osapuolten henkistä kypsytyttä, jolla tarkoitetaan sekä henkistä seksuaalista kehittyneisyyttä että päätöksentekokykyä ilman toisen, erityisesti vanhemman, henkilön vaikutusta. Ero on suuri, jos osapuolten lähtökohdat päättää sukupuoliseen kanssakäymiseen osallistumisesta eivät ole tasavertaiset. Tekoa on tällöin pidettävä lapsen kehitykselle vaarallisena riippumatta siitä, onko tämä ollut halukas sukupuoliseen kanssakäymiseen vai ei.⁹⁷

93. Samoin Otava Piha, Seksuaalinen hyväksikäyttö – seksuaalisen autonomian lisäsuojaa vai harhakuvaa? Defensor Legis 1/2022, s. 18–39, 32.

94. Virve Toivonen – Julia Korkman – Taina Laajasalo – Kirsi Pollari, Oikeudellinen ikärajasääntely käyttäytymistieteellisen tiedon valossa. Defensor Legis 4/2022, s. 857–875, 864.

95. Korkein oikeus kuitenkin katsoi, että teko oli johtunut RL 6:12:n 2 kohdassa tarkoitettulla tavalla alle 18-vuotiaan nuoren harkitsemattomuudesta, ja jätti A:n rangaistukseen tuomitsematta.

96. Lain esitöissä käytetään termiä ”ruumiillinen kypsyys”, mutta tässä artikkelissa käytetään samaa tarkoittaen termiä ”fyysinen kypsyys”.

97. HE 13/2022 vp, s. 131.

Toteutuuko nuoren rikoksenteikijän erityisasema lapsenraiskausrikoksessa?

Rajoitussäännös jättää soveltajalleen merkittävää harkintavaltaa. Se onkin perusteltua edellyttäen, että soveltamiskäytäntö on yhtenäistä.⁹⁸ Siinä tapauksessa, että 15-vuotias tuomitaan lapsenraiskauksen sijaan joko lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai tekoon soveltuu rajoitussäännös, nuoren rikoksenteikijän erityisasema toteutuu. Ongelmallisimmaksi näyttääkin muodostuvan nuoren rikoksenteikijän osalta se, että lapsenraiskausta koskeva tunnusmerkistö ei ota huomioon nuorten erityisasemaa.

6. Syyteoikeuden ja rangaistuksen tuomitsemisen estävä vanhentuminen lapsenraiskauksessa

Kun arvioidaan sääntelyn kokonaisankaruutta alaikäiselle, huomiota tulee kiinnittää myös syytteen nostamisen ja tuomitsemisen vanhentumisaikoihin.⁹⁹ Joissain tapauksissa syytteen nostamiseen ja rikoksesta tuomitsemiseen voi kulua pitkäkin aika. Kyse voi olla esimerkiksi siitä, että rikos ei ole tullut ilmi tai tekijää ei ole saatu selville. Rikosoikeudellisen järjestelmän tavoitteena oleva yleisestäävyys ei edellytä sitä, että kauan aikaa aiemmin tapahtuneista teoista tuomittaisiin aina rangaistus. Jos nuori on esimerkiksi teon jälkeen elänyt tekemättä rikoksia, voi syytteen nostaminen ja tuomitseminen pitkän ajan jälkeen olla joissain tapauksissa kohtuutonta.

Syytteen nostamisen vanhentumisaika¹⁰⁰ on RL 8:1.2:ssa säädetty tavoitin sidottu kyseessä olevan rikoksen rangaistusasteikkoon.¹⁰¹ Vanhentumisaikojä koskevassa lainvalmistelussa pohdittiin mahdollisuutta, jossa ankarinta rangaistusta laskettaessa voitaisiin ottaa huomioon rangaistuksen yleiset vähentämisperusteet. Esimerkiksi nuorille rikoksenteikijöille olisi voitu muodostaa erityinen syyteoikeuden vanhentumisasteikko. Tähän ei kuitenkaan lopulta päädytty, koska katsottiin, että erilaisten syyteoikeuden vanhentumista koske-

98. Otava Pihan tutkimuksessa on käynyt ilmi, että raiskausrikoksissa tuomareiden erilaiset taustatiedot vaikuttavat teon arviointiin. Otava Piha, Reasoning from background knowledge: Evaluating and explaining behaviour in Finnish rape judgments. *The International Journal of Evidence & Proof* 28(2) 2024, s. 83–110.

99. Seksuaalirikoksia koskevan RL 20 luvun kokonaisuudistuksen yhteydessä ei tehty sisällöllisiä muutoksia syyteoikeuden tai tuomitsemisen vanhentumisaikoihin. HE 13/2022 vp, s. 79.

100. Vanhentumisaikaa laskettaessa ei oteta huomioon myöskään yleisiä rangaistuksen vähentämisperusteita. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeudellista vanhentumista koskevien säännösten uudistamiseksi 27/1999 vp, s. 17. Jos on kyse pitkäkestoisesta teosta, vanhentumisaajan laskeminen alkaa viimeisimmän teon päättymisestä. Ojala 2024, s. 73. Ks. rikoksen yksiköinnistä seksuaalirikoksissa Ojala 2024, s. 44–46.

101. HE 27/1999 vp, s. 17. Ks. syyteoikeuden vanhentumisesta esim. Matikkala 2021, s. 469–479 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 697–706.

vien asteikkojen laatiminen ei olisi järjestelmän selkeyden kannalta järkevää. Lisäksi katsottiin, että käytännössä yleistä vanhentumisasteikkoa merkittävästi lievemmän asteikon laatiminen olisi vaikeaa ja että ainakin osa rangaistuksen yleisistä vähentämisperusteista on sellaisia, joita syyttäjän saattaisi olla vaikea arvioida syyteharkintavaiheessa.¹⁰²

Syyte oikeus lapsenraiskauksesta vanhenee RL 8:1.2:n 1 kohdan mukaisesti 20 vuodessa. Lisäksi lapsenraiskauksen osalta on säädetty erityinen syyteen nostamisen vanhentumisaika, jonka mukaan syyte oikeus vanhentuu aikaisintaan, kun rikoksen uhrina ollut henkilö täyttää 28 vuotta (RL 8:1.5). Syyte oikeus on voimassa vielä 28 vuoden iän saavuttamisen jälkeenkin, kunnes yleinen syyte oikeuden vanhentumisaika on kulunut umpeen, jos yleinen syyte oikeus on auki vielä rikoksen uhrina olleen henkilön täyttäessä 28 vuotta.¹⁰³

Syyte oikeuden vanhentumisen kytkeminen yksinomaan teosta tuomittavaan enimmäisrangaistukseen ei ota huomioon nuorta rikoksente kijää. Jos epäilty ja uhri ovat esimerkiksi 15-vuotiaita, syyte oikeus lapsenraiskauksesta vanhenee, kun epäilty on 35-vuotias. Sen sijaan, jos epäilty on samoin kuin edellä 15-vuotias mutta uhri 16-vuotias, syyte oikeus raiskauksesta vanhenee 10 vuodessa (ankarin rangaistus on yli 2 ja enintään 8 vuotta). Epäilty on tällöin 25-vuotias. Nuoren lapsenraiskauksesta epäillyn kannalta ero syyte oikeuden vanhentumisessa edellä kuvatuissa tilanteissa ei vastaa tavoitetta nuoren erityisaseman huomioimisesta.

Rangaistusasteikolla on merkitystä myös rangaistuksen tuomitsemisen estävän vanhentumisen kannalta.¹⁰⁴ Lapsenraiskauksesta ei saa RL 8:6.2:n mukaan tuomita enää sen jälkeen, kun rikoksen tekopäivästä on kulunut 30 vuotta. Rangaistusta ei saa tuomita myöskään sen jälkeen, kun tuomitsemisen estävän vanhentumisen määräaika on kulunut ja lisäksi on kulunut kymmenen vuotta siitä, kun rikoksen uhri on täyttänyt 28 vuotta (RL 8:6.3). Raiskauksen osalta rangaistusta ei voida tuomita, kun teosta on kulunut 20 vuotta. Edellä käytettyjä esimerkkitapauksia edelleen jatkaen havaitaan, että lapsenraiskauksen osalta rangaistuksen tuomitseminen ei ole mahdollista enää sen jälkeen, kun tekohetkellä 15-vuotias syytetty on täyttänyt 45 vuotta. Vastaavasti 15-vuotiaan tekemän raiskauksen osalta rangaistusta ei voida tuomita enää sen jälkeen, kun hän on täyttänyt 35 vuotta. Esimerkkitapauksissa lapsenraiskauksesta syytettävän nuoren osalta vanhentumisaika on merkittävällä tavalla pidempi kuin raiskauksesta syytetyn osalta.

Lapsenraiskauksesta epäillyn tai syytetyn rikoksente kijän osalta vanhentumisajat eivät ota nuoren erityisasemaa huomioon. Edellä käsitellyistä vanhentumisajoista todennäköisemmin realisoituu syyte oikeuden vanhentuminen.

102. HE 27/1999 vp, s. 18.

103. HE 282/2010 vp, s. 101.

104. Ks. rangaistuksen tuomitsemisen estävästä vanhentumisesta esim. Matikkala 2021, s. 479–481 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 713–715.

Nuoren rikoksentekijän näkökulmasta arvioiden 20 vuoden vanhentumisaikaa ei voida pitää hyväksyttävänä.

7. Johtopäätökset

Seksuaalirikoksiin liittyy vahva moraalinen aspekti, vaikka siitä on yritetty pyrkiä eroon. Rikoslaki ei kuitenkaan ole eikä sen pidäkään olla moralisoinnin väline. Kriminalisoimalla sellainen seksuaalinen käyttäytyminen, jota pidetään sopimattomana, on tarkoitus suojata rikoksen uhrin oikeushyvää. Rikoksentekijää ei silti voi jättää suojan ulkopuolelle. Erityistä suojaa on annettava nuorille rikoksentekijöille. Rikoksentekijän osalta joudutaan lisäksi tasapainoilemaan rikosvastuun toteuttamisen ja syytetyn oikeusturvasta huolehtimisen välillä. Tavoitteiden pyrkiessä eri suuntiin tulee varmistaa, ettei mikään tavoite jää toissijaiseksi tai toteutumatta.

Nuorten tekemät rikokset ovat usein seurausta ajattelemattomuudesta, eivätkä he etukäteen pohdi teosta mahdollisesti koituvia oikeudellisia seurauksia. Tämä pätee myös nuorten seksuaaliseen käyttäytymiseen. Sääntelyllä ei voida eikä edes haluta estää nuorten välisiä seksuaalisia tekoja, kunhan ne eivät loukkaa teon kohteen itsemääräämisoikeutta eikä osapuolten iässä ja kehityksessä ole suurta eroa. Lapsenraiskauksesta RL 20:12:n nojalla tuomittava rangaistus, 2–10 vuotta vankeutta, on ankara niin kuin oikein onkin. Ongelmana on se, että lapsenraiskausta koskevassa säännöksessä tekijän oletetaan olevan täysi-ikäinen. On kuitenkin tutkimuksissa osoitettu, että nuoriin kohdistuneissa seksuaalirikoksissa tekijänä on monesti toinen nuori. Tilanteessa, jossa 15-vuotias on sukupuoliyhteydessä ikäisensä kanssa, hänelle voidaan lähtökohtaisesti tuomita ankarampi rangaistus lapsenraiskauksesta kuin 18-vuotiaalle, joka syyllistyy ikäisensä raiskaamiseen. Nuoren rikoksentekijän erityisaseman huomioon ottamisen lähtökohta ei siten näytä toteutuvan lapsenraiskausta koskevassa säännöksessä.

Myös syyteoikeuden ja rangaistuksen tuomitsemisen estävä vanhentuminen lapsenraiskausrikoksessa näyttää olevan vastoin nuorten erityisaseman huomioimisen periaatetta. Epävarmuus siitä, tuleeko teko ilmi ja päätyykö asia myöhemmin syyttäjälle syyteharkintaan, voi nuoren ikään suhteutettuna kestää kohtuuttoman pitkään etenkin, jos puhutaan enimmäisvanhentumisajasta. Pelkästä rikosepäilystä voi nuorelle seurata monenlaisia epävirallisia seuraamuksia, kuten häpeä, juorujen kohteeksi joutuminen tai kaveripiiristä eristäminen. Pitkään kestävä odotus siitä, joutuuko nuori syytetyksi lapsenraiskauksesta vai ei, on nuorelle erittäin haitallinen. Erityisesti, jos nuori ei ole edes todellisuudessa tehnyt epäiltyä tekoa.

Kriminaalipolitiikassa painotetaan muun muassa rikosoikeudellisen järjestelmän ultima ratio -luonnetta. Lapsenraiskauksesta tuomittavan nuoren tapauksessa tämä periaate joutuu kuitenkin koetukselle. Kriminaalipoliittinen haaste on tällöin rakentaa järjestelmä, joka kykenee reagoimaan rikoksen vakuuteen ollen kuitenkin inhimillinen ja oikeudenmukainen. On välttämätöntä suojella alaikäisiä seksuaalirikoksilta, mutta se ei voi tarkoittaa sitä, että suojele tehtäisiin alaikäisen rikoksenteelijän suojelun kustannuksella. Kyse ei ole siitä, etteikö nuorta voitaisi rangaista tekemästään rikoksesta, vaan siitä, että nuorelle lapsenraiskauksesta aiheutuvien seuraamusten tulee kaikilta osin ottaa riittävällä tavalla huomioon nuorten erityisasema. Lapsenraiskausta koskevan sääntelyn tulisikin tunnistaa nuori rikoksenteijä erillään aikuisesta rikoksenteijästä. Se edellyttäisi nuorten osalta omaa erillistä sääntelyä.

Vaikka rangaistussäännökset tulisi lähtökohtaisesti laatia yleisluontoisiksi sääntelyjärjestelmän selkeyden vuoksi,¹⁰⁵ olisi perusteltua harkita poikkeusta nuorten tekemien lastenraiskausten osalta. Ei voida pitää riittävänä, että nuoren rikoksenteelijän ikä voidaan ottaa huomioon vain rangaistusta määrättäessä, sillä alaikäinen rikoksenteijä ei ole kehityksellisesti samalla tasolla kuin aikuinen arvioimaan tekojensa seurauksia. Voimassa oleva sääntely voi aiheuttaa nuorelle haittoja, jotka ylittävät kriminalisoinnilla saavutettavat hyödyt, eikä se näin ollen täytä humanin ja rationaalisen kriminaalipolitiikan vaatimuksia. Epäoikeudenmukaiseksi osoittautuva kriminaalipoliittinen keino on hylättävä.¹⁰⁶

105. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi 66/1988 vp, s. 16.

106. Samoin Tolvanen 1999, s. 54.

Does the special status of a young perpetrator realise in rape of a child offences?

TARJA KOSKELA, LL.D., University Lecturer, University of Eastern Finland; Docent, University of Turku

Rape of a child — a new type of offence in force since the beginning of 2023 — is applied if a perpetrator has sexual intercourse with a child under 16 years of age. Studies have shown that one quarter of the perpetrators of sexual offences against children are young and more than half of the victims are aged 13 to 15. Therefore, it is not surprising that the defendant of rape of a child may be a minor. In Finnish criminal policy, the aim has traditionally been to treat young perpetrators more gently than adults. The purpose of this article is to consider how special treatment of young people has been taken into account in rape of a child when the perpetrator is a minor.

Special treatment of young people takes place, for example, in a situation to which a restriction provision exempting from criminal liability can be applied. This requires that the act does not violate the child's sexual self-determination and that there is no major difference in the age and maturity of the parties. Special treatment of young people is also implemented in situations where the perpetrator is sentenced for sexual abuse of a child instead of rape of a child. It is suitable for minor violations of the right to self-determination. Even in this case, the age and maturity of the parties, their mutual relationship and other circumstances are taken into account.

If the perpetrator is sentenced for rape of a child, the penalty imposed on a 15-year-old (2–10 years of imprisonment) is in abstracto very severe, especially when comparing it to the punishment imposed on an 18-year-old for raping someone of their age (1–6 years of imprisonment). Even taking into account the reduced penal scale applied to the punishment of a young person, the criminal policy objective of special treatment of a young person seems insufficient. The type of offence is also important with regard to the prosecution limitations and limitation of the right to impose a punishment. As these are linked to the penal scale, special treatment of young people is not realised during the period of limitation either.

Anssi Kärki

Todellisen oikeuden arviointi keinotekoisissa järjestelyissä etenkin omaisuuden rahoittamisen näkökulmasta

Lakimies
2/2026
s. 212–235

ASIASANAT: ulosotto, keinotekoinen järjestely, todellinen oikeus, rahoitus

1. Aluksi

Keinotekoiset järjestelyt voidaan syrjäyttää ulosotossa noudattaen ulosottokaa-
ren (705/2007, UK) 4 luvun 14 §:n edellytyksiä. Väite omaisuuden kuulumisesta sivulliselle ei estä omaisuuden ulosmittaamista, jos havaitaan sivullisen aseman perustuvan sellaiseen varallisuus- tai muuhun järjestelyyn, jolle annettu oikeudellinen muoto ei vastaa asian varsinaista luonnetta tai tarkoitusta. Lisäksi edellytetään, että järjestelyä on ilmeisesti käytetty ulosoton välttämiseksi tai omaisuuden pitämiseksi velkojien ulottumattomissa. Syrjäyttäminen kuitenkin estyy, mikäli sivullinen saattaa todennäköiseksi, että järjestely loukkaa hänen todellista oikeuttaan (UK 4:14.2).¹

Keinotekoisten järjestelyjen syrjäyttäminen on osoittautunut poikkeuksellisen syväksi tutkimuskohteeksi. Harvasta temasta on insolvenssioikeuden alalla kirjoitettu yhtä paljon tai yhtä monipuolisista näkökulmista. Kirjoitukset vaihtelevat erilaisten systemaattisten lähestymistapojen soveltamisesta eri osapuolten näkökulmien huomiointiin. Myös korkein oikeus on ottanut hyvin usein kantaa keinotekoisin järjestelyihin. Tässä kirjoituksessa jatketaan tätä moninaisuuden perinnettä tarkastelemalla UK 4:14.2:n mukaista sivullisen todellista oikeutta ensin yleisesti ja tämän jälkeen järjestelyomaisuuden rahoituksen näkökulmasta.

Tässä tutkimuksessa vastataan kahteen kysymykseen: 1) Miten tulisi tulkita UK 4:14.2:ssa käytettyä käsitettä sivullisen todellinen oikeus? 2) Mitkä järjestelyomaisuuden rahoitukseen liittyvät seikat toimivat osoituksena todellisesta oikeudesta ja miten niitä tulisi tulkita? Jälkimmäisen yhteydessä tarkastellaan

* Anssi Kärki, OTT, yliopistonlehtori, Lapin yliopisto; dosentti, Helsingin yliopisto.

1. Lisäksi UK 4:14.1:n 3 kohdan mukaisesti järjestelyä ei saa syrjäyttää, mikäli hakijan saatava muutoin saataisiin todennäköisesti perittyä kohtuullisessa ajassa (toissijaisuuslauseke). Ks. lähemmin UK 4:14:n kokonaisuudesta Tuula Linna – Tatu Leppänen – Anssi Kärki, Ulosotto-oikeus II. 3., uudistettu painos. Alma Talent 2023, s. 152 alkaen.

velallisen ja sivullisen järjestämää rahoitusta, rahoituksen aitoutta, sivullisen rahoitusmahdollisuutta osoituksena todellisesta oikeudesta, sivullisen lainansaantimahdollisuuden luomista osana keinotekoista järjestelyä, tällaisen sivullisen aitoa taloudellista riskinkantoa sekä useiden perättäisten keinotekoisten järjestelyjen keskinäistä suhdetta.

Ensimmäinen kysymys toimii taustoitukseksi tutkimusteemalle. Todellisen oikeuden määrittely on välttämätöntä, jotta voidaan arvioida järjestelyomaisuuden rahoitukseen liittyviä seikkoja osoituksena todellisesta oikeudesta. Toinen kysymys liittyy korkeimman oikeuden tulkintaan, jonka mukaan oikeuden todellisuudesta kertoo se, että sivullinen on voinut itsenäisesti rahoittaa kiistanalaisen omaisuuden hankinnan.² Tämä tulkinta on ilman muuta oikea, mutta se jättää avoimeksi, miten sivulliselle on syntynyt tuo mahdollisuus, tai jopa olettaa sen syntyneen sivullisen omin avuin. Keinotekoiset järjestelyt ovat aina kokonaisjärjestelyjä, joissa saatetaan käyttää lukuisia yksittäisiä oikeustoimia lopputuloksen saavuttamiseksi. Arvioinnissa tarkastellaankin tilanteita, joissa sivullisella ei olisi ilman velallisen myötävaikutusta sellaisia tuloja, että hän voisi itsenäisesti rahoittaa hankinnan. Voidaan puhua kerroksellisista järjestelyistä, joissa velallinen ohjaa varoja sivullisen käyttöön, esimerkiksi hallinnoimansa yhtiön kautta, ja sivullinen käyttää näitä varoja joko suoraan omaisuuden hankkimiseksi tai osoituksena maksukyvystään markkinaehtoista luottoa hakiessaan.

Tutkimuskysymyksiin vastataan lainopin keinoin – toisin sanoen tarkkaa tulkintaa etsitään käymällä läpi oikeuslähteissä esitettyjä kannanottoja ja normeja. Kuitenkin on huomattava, että tutkimuksen kohteena on tulkinnaltaan avoin yleissäännös, josta korkein oikeus on antanut lukuisia ennakkopäätöksiä. Näissä ennakkopäätöksissä otetaan laajalti kantaa myös vapaan todistusharkinnan piiriin kuuluviin näyttökysymyksiin ja luodaan demonstratiivisia suuntaviivoja vastaisuudessa tapahtuvalle todistusharkinnalle. Tällaiset näyttöprejudikaatit auttavat keskittämään ja keventämään todistusharkintaa.³ Kirjoituksessa tarkastellaankin oikeuskäytännössä luotuja suuntaviivoja myöhemmän ratkaisutoiminnan avuksi pohdittaessa, millaisten konkreettisten oikeustositseikkojen vallitessa keinotekoisuuden ja todellisen oikeuden tunnusmerkistö on käsillä.⁴ Mutta on samalla muistettava, että kulloisessakin keinotekoisten järjestelyjen syrjäyttämistilanteessa on aina kyse tapauskohtaisesta kokonaisharkinnasta eikä yleistys tapauksen tosiseikkojen valossa ole välttämättä pätevä, sillä se saattaa olla yli- tai alikattava. Näyttöarvoon ei kirjoituksessa oteta kantaa.

2. Ks. esimerkiksi KKO 2004:96; KKO 2007:24 ja KKO 2011:49.

3. Ks. näyttöprejudikaateista lähemmin esimerkiksi Bengt Lindell, *Bevis- och rättsstillämpning – en samtidig verksamhet*. *Norstedts Juridik* 2024, s. 45–46, 73–75 sekä Aki Rasilainen, *Korkeimman oikeuden näyttöprejudikaatit ja vapaa todistusharkinta*. *Lakimies* 1/2023, s. 53–76. Ks. myös Jaakko Markus, *Todistusoikeutta edistyneille – Arvostelu teoksesta Bengt Lindell, Bevis- och rättsstillämpning – en samtidig verksamhet*. *Defensor Legis* 2/2025, s. 341–351.

4. Ks. näyttöprejudikaattien yleistyksistä lähemmin Lindell 2024, s. 106, 111, 114.

Kirjoitus on syytä aloittaa alaluvussa kaksi etsimällä tulkintaa sille, mitä UK 4:14.2:ssa tarkoitetaan todellisella oikeudella. Tarkastelu on jaettu sivullisen itsenäisyyden (alaluku 2.2.), aineellisen intressin (alaluku 2.3.) ja taloudellisen intressin (alaluku 2.4.) tarkasteluun. Tästä on luontevaa jatkaa järjestelyomaisuuden rahoituksen tarkasteluun luvussa kolme. Pohdinta etenee rahoituksen yleisestä tarkastelusta (alaluku 3.1.) sivullisen rahoitusmahdollisuuksiin (alaluku 3.2.) ja aitoon taloudelliseen riskinkantoon osana rahoitusta (alaluku 3.3.), minkä jälkeen arvioidaan rahoitusmahdollisuuden luomista useammalla toisiinsa liittyvällä keinotekoisella järjestelyllä (alaluku 3.4.) sekä velallisen rahoituksen luomista velallisen ja kolmannen yhteistyössä (alaluku 3.5.).

Tässä kirjoituksessa ei ole tarkoitus antaa yleiskuvausta keinotekoisien järjestelyjen syrjäyttämisestä UK 4:14:ää soveltamalla. Teemasta on olemassa runsaasti laadukkaita esityksiä,⁵ eikä tässä yhteydessä ole tarpeen toistaa niiden sisältöä.

2. Sivullisen todellinen oikeus

2.1. Aluksi

Tässä alaluvussa etsitään tutkimuskysymysten käsittelyn pohjaksi vastausta siihen, mitä todellisella oikeudella UK 4:14:ssä tarkoitetaan.⁶ Huomautettakoon heti aluksi, että kyseessä on yleisluonteinen ja avoin ilmaisu, joten yksiselitteistä määritelmää ei liene löydettävissä. Sen sijaan tarkan tulkinnan hakeminen tapahtuu erilaisia tarkentavia arviointikriteereitä etsimällä.

Hallituksen esityksessä lähdetään siitä, että sivullisen oikeutta ei loukata, jos sivullinen on vain tekninen välikappale tai aputaho vailla omaa itsenäistä aineellista intressiä asiassa. Sivullinen ei edusta velalliseen nähden itsenäistä taloudellista intressitahoa.⁷ Syrjäyttämällä ikään kuin todetaan sivullinen ja velallinen yhdeksi ja samaksi intressitahoksi tai todetaan, ettei järjestelyssä ole

5. Ks. Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 152 alkaen; Heidi Lindfors, Sivullisen asema ulosotossa: erityisesti omistusolettaman ja keinotekoisien järjestelyjen näkökulmasta. Edita 2008, s. 298 alkaen ja Risto Koulu – Johanna Niemi – Heidi Lindfors – Emilia Korkea-aho – Erkki Havansi, Insolvenssioikeus. Alma Insights (päivittyvä verkkojulkaisu), kohta III.5. Ulosmitattavan omaisuuden omistussuhteet. Keinotekoinen järjestely ulosotossa.

6. Kirjoituksessa ei oteta lainkaan kantaa sivullisen suojaksi säädettyyn alennettuun näyttökynnykseen todellisesta oikeudesta. Tästä ks. Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 178–182.

7. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta 275/1998 vp, s. 15. Esitöissä käytetään myös ilmaisuja ”aito materiaallinen oikeussuhde” sekä ”julkisivuna toimiva sivullistaho”.

Todellisen oikeuden arviointi keinotekoisissa järjestelyissä etenkin omaisuuden...

mukana ketään toista tahoaa, jolla ylipäätään voisi olla mitään järjestelyn tarkoitusta koskevaa tahtoa.⁸

Hallituksen esityksessä esitetyillä kriteereillä päästään melko pitkälle todellisen oikeuden määrittelyssä. Merkittäviä arvioinnissa ovat sivullisen 1) itsenäisyys, 2) aineellinen intressi ja 3) taloudellinen intressi. Nämä kaikki kolme elementtiä ovat väkisinikin toisiinsa kytkeytyneitä, eikä niiden erottelu ole kovin mielekäästä kuin korkeintaan esitysteknisistä syistä. Ilmeistä on myös se, että sivullisen intressin tulee kohdistua nimenomaan järjestelyomaisuuteen. Näin ollen ei esimerkiksi taloudellinen intressi, jonka sivullinen saa korvauksena omistajana esiintymisestä, ole merkityksellinen seikka keinotekoisuutta arvioitaessa.⁹

Teoreettisemmin voidaan todeta todellisen oikeuden puuttuvan, jos sivullisella on vain dynaaminen suoja ulosmittausvelkojia vastaan mutta velallinen käyttää omistajan hallintaoikeutta ja kompetenssia.¹⁰ Mitä useampi omistusoikeuden ydinelementeistä (hallintaoikeus, käyttövapaus, kieltäminen, oikeussuoja sivullisia kohtaan, luovutuskompetenssi, oikeus vaihtoarvoon, oikeus tuottoon, omistusoikeuden pysyvyys, dynaamisen vaiheen suoja)¹¹ on velallisella tai järjestely poikkeavasti, sitä todennäköisemmin kyseessä ei ole sivullisen todellinen oikeus. Toisaalta keinotekoisien järjestelyjen arviointi edellyttää sopimussuhteiden ja tosiasiallisen käyttäytymisen huomioimista, sillä ne kokonaisuutena selittävät osapuolten käyttäytymistä sekä omistusoikeuden elementtien hajauttamista.¹²

Hallituksen esityksessä mainitaan myös siviilioikeudellisesti pätevän saannon olemassaolo osoituksena todellisesta oikeudesta. Joskin pätevän saannon osalta tarkennetaan, ettei omaisuutta myöskään ole järjestelyin saatettu takaisin velallisen vallintaan.¹³ Pätevä saanto on yleisesti ottaen edellytys muodollisen omistaja-aseman syntymiselle. Lähtökohta keinotekoisissa järjestelyissä onkin osapuolten välinen pätevä oikeustoimi sekä aineellisoikeudellinen oikeustila,

8. Lindfors 2008, s. 315, 352.

9. Ks. Tuula Linna, Täytäntöönpanoriita ja omistusoikeuskollisio. Kirjoituksia ulosoton oikeus-
suoja järjestelmästä, osa 3/3. Lakimies 3/1999, s. 335–354, 341.

10. Jaottelusta tarkemmin ks. Lindfors 2008, s. 353 alkaen ja Mikko Marttila, Keinotekoiset
varallisuusjärjestelyt ja pakotäytäntö – analyttinen suuntaus puntarissa. Lakimies 5/2006,
s. 769–788, 774–779.

11. Tapio Määttä, Maanomistusoikeus. Tutkimus omistusoikeusparadigmoista maaomaisuuden
käytön ympäristöoikeudellisen sääntelyn näkökulmasta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1999,
s. 266 ja Lindfors 2008, s. 358–364.

12. Samoin ks. Linna 1999, s. 342–347, etenkin s. 347. Ks. myös Lindfors 2008, s. 356 ja Jarno
Tepora, Ajatuksia omistusoikeuden tutkimuksen uudelleensuuntaamisesta ja omistusoikeuden
ulottuvuuden tarkistamisesta nykyisessä yhteiskuntatodellisuudessa, s. 509–528 teoksessa Mika
Hemmo – Kari Hoppu – Olli Norros – Ville Pönkä (toim.), Yksityisoikeus ja oikeuskulttuuri.
Juhlajulkaisu Heikki Halila. Edilex Lakitieto 2022, s. 510.

13. HE 275/1998 vp, s. 15.

jonka mukaan sivullinen on todellisuudessa omistaja.¹⁴ Pätevää saantoa ei näin ollen voi käyttää erottelevana tekijänä todellisen oikeuden olemassaolon osalta.¹⁵

Myös käytännöllisistä näkökulmista tarkasteltuna sivullisen todellinen oikeus voidaan pitkälti määritellä UK 4:14.1:n 1 kohdan objektiivisten kriteerien perusteella¹⁶ – todellinen oikeus osoitetaan ikään kuin vastanäytöllä 1 kohdan kriteereihin.¹⁷ Jos velallinen käyttää omistajan määräysvaltaan verrattavaa valtaa esineeseen tai toteuttaa omistajan toimiin verrattavia toimia, sivullinen ei voi olla itsenäinen. Velallisen nauttimat edut ja tämän kantama riski realisointiarvon muutoksista vastaavasti kertovat velallisen taloudellisesta intressistä.¹⁸ Hallituksen esityksessä on annettu merkitystä omaisuuden ylläpidon rahoittamiselle, tilivelvollisuudelle toimista sekä sille, saako muodollinen omistaja velalliselta ohjeita, onko muodollinen omistaja sitoutunut toimimaan velallisen ohjeiden mukaisesti, saako muodollinen omistaja korvausta omistajana esiintymisestä, kuka saa tuoton tai kantaa riskin arvon alentumisesta, onko oikeussuhde tarkoitettu väliaikaiseksi ja onko järjestely purettavissa velallisen toimin. Keskeimpänä seikkana nähdään kuitenkin velallisen käyttö- ja vallintaoikeus järjestelyomaisuuteen.¹⁹ Oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa on painotettu etenkin järjestelyomaisuuden ja sen ylläpidon rahoittamista, etenkin sitä, siirretäänkö järjestelyssä vain velallisen varoja.²⁰ Lisäksi oikeuskäytännössä on tarkasteltu

14. Ks. HE 275/1998 vp, s. 8; Janne Kaisto, Pantti tai muu vakuus. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2006, s. 236–237; Lindfors 2008, s. 314, 323–324 ja Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 183–184.
15. Ks. kuitenkin KKO 2005:97, kohta 17. Perusteluissa korkein oikeus näyttää oletttavan, että oikeuden todellisuus on jonkinlainen soveltamiskontekstista riippumaton ominaisuus, joka on olemassa tai ei ole olemassa. Kuitenkin keinotekoisissa järjestelyissä on kyse aineellisoikeudellisesti ja muodollisesti pätevistä oikeustoimista, jotka vain syrjäytetään UK 4:14:n nojalla. Onkin epäselvää, mikä tämä korkeimman oikeuden tarkoittama todellinen oikeus on, sillä aineellisoikeudellista pätevyyttä ei voi edellä perustellun mukaisesti käyttää erottavana tekijänä.
16. KKO:n oikeuskäytännössä näyttöä on arvioitu näin, vaikka tätä linjausta ei nimenomaisesti olekaan kirjoitettu ratkaisuihin. Tosin ratkaisussa KKO 2005:98, kohdassa 8, todetaan todellisen oikeuden ja objektiivisen tunnusmerkistön keskinäinen yhteys. Kirjallisuudessa Lindfors (2008, s. 370) jakaa keinotekoisuusarvioinnin keinotekoisuutta osoittaviin indisiioihin ja sivullisen todellista oikeutta osoittaviin todellisuusindisiioihin. Näitä kumpaaakin käsitellään samoissa alaluvuissa (s. 373 alkaen), joten vaikuttaisikin siltä, että systemaattinen ratkaisu on samanlainen kuin tässä omaksuttu.
17. Ks. myös Linna 1999, s. 339–340, 351, jossa käsitellään UK 4:14.1:n 1 kohdan kriteeristöä ja sivullisen todellista oikeutta rinnakkain sekä kuvataan sivullisen todellisen oikeuden näyttöä ”(vasta)näyttönä”.
18. HE 275/1998 vp, s. 14. Esitöissä puhutaan arvonnoususta ja arvon alentumisen riskistä. Tällä tarkoitettaneen vain realisointiarvoa eikä käyttöarvoa. Käyttöarvo sitoutuu siihen, kuka omaisuutta konkreettisesti käyttää.
19. HE 275/1998 vp, s. 13–16.
20. KKO 2004:96; KKO 2007:24 ja KKO 2011:49. Ks. myös Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 161–162 ja Lindfors 2008, s. 384.

Todellisen oikeuden arviointi keinotekoisissa järjestelyissä etenkin omaisuuden...

velallisen konkreettisia mahdollisuuksia merkittäviin määräämistoiimiin²¹ sekä avointa toimintaa lain määräysten mukaisesti²².

Tästä käytännönläheisestä painotuksesta huolimatta koen kuitenkin tarpeelliseksi analysoida edellä mainittuja abstrakteja todellisen oikeuden elementtejä. Sivullisen itsenäisyyden, aineellisen intressin ja taloudellisen intressin analyysillä voidaan tarkastella, onko todellisen oikeuden tulkinnassa tosiaan kyse vain objektiivisen tunnusmerkistön vastanäytöstä.

2.2. Sivullisen itsenäisyys

Itsenäisyys kytkeytyy vahvasti UK 4:14.1:n 1 kohdan objektiiviseen tunnusmerkistöön: määräysvallan käyttöön ja omistajan toimiin verrattaviin toimiin. Sivullisen itsenäisyyden uskottavuutta vähentää, jos velallinen liittyy järjestelyomaisuuden saantoon, mutta tämäkin seikka on lopulta omistajan toimiin verrattavia toimia.²³ Tässä tutkimuksessa ei ole löydetty sellaisia seikkoja, jotka antaisivat olettaa sivullisen itsenäisyydellä olevan muuta sisältöä. Sen sijaan huomattavaa on, että itsenäisyyttä on syytä tarkastella erikseen luonnollisten henkilöiden ja oikeushenkilöiden osalta.²⁴

Oikeushenkilöitä edustavat luonnolliset henkilöt, ja nämä edustajat toteuttavat oikeushenkilön etua toimiessaan sen nimissä. Käytännössä luonnollisella henkilöllä voi kuitenkin olla niin laaja päätös- ja edustusvalta oikeushenkilössä, että hän kykenee yksin päättämään sen asioista. Mikäli velallinen kykenee yksin määräämään sivullisen toiminnasta eikä oikeushenkilösivullisella ole mitään toimintaa järjestelyomaisuuden omistamisen lisäksi, kyseessä on ilmeisen epäitsenäinen sivullinen.²⁵ Jos oikeushenkilöllä sen sijaan on todellista liiketoimintaa, lienee itsenäisyyttä arvioitava erikseen järjestelyomaisuuden ja oikeushenkilön muun toiminnan osalta,²⁶ samaan tapaan kuin luonnollisten henkilöiden tapauksessa. Luonnolliset henkilöt pystyvät lähtökohtaisesti itsenäisesti päättämään asioistaan ja määräämään omista oikeuksistaan. Tällöin keinotekoisuusarviointi-

21. KKO 2005:98 ja KKO 2011:49.

22. KKO 2011:49 ja KKO 2005:95.

23. Samansuuntaisesti ks. Anssi Kärki, Sivullisen kolmannelta johtama oikeus keinotekoisena järjestelyinä – mietteitä ennakkopäätöksen KKO 2020:82 johdosta. *Defensor Legis* 4/2022, s. 981–998, 991.

24. Vastaavaa jaottelua noudattaa myös Lindfors 2008, s. 364 alkaen.

25. Ks. määrämisvallasta osakeyhtiön osalta kokoavasti Anssi Kärki, Piercing the corporate veil in Finland – A multijurisdictional study aimed at developing the Finnish piercing doctrine. *Lapin yliopisto* 2020, s. 154 alkaen ja siinä viitatus.

26. Ks. Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 176–178. Ks. myös Lindfors 2008, s. 364–365. Oikeuskäytännöstä ks. Helsingin hovioikeus, asia U 16/1694, tuomio 22.9.2017, jossa arvioitiin yrityksen omistaman asuntoauton yksityiskäyttöä keinotekoisuutta osoittavana kriteerinä. Asuntoauto ulosmitattiin mutta yrityksen muuta omaisuutta ei.

nissa onkin keskityttävä siihen, käyttääkö sivullinen päätöksentekovaltaansa järjestelyomaisuuteen ilman velallisen vaikutusta.

2.3. Aineellinen intressi

Aineellista intressiä voidaan lähteä tarkastelemaan juridisena oikeutena tai intressinä. Aineellinen intressi ja taloudellinen intressi viittaavat myös osin samaan asiaan, vaikkakin teoriassa voitaisiin ajatella aineellisen intressin viittaavan juridiseen kannekelpoiseen oikeuteen. Toisin sanoen aineellisoikeudellisesti perusteltuun ja laista kumpuavaan oikeuteen. Toisaalta mikä tahansa henkilön oikeusasemaan vaikuttava seikka voidaan nähdä muutoksenhakuintressinä ulosottomiehen päätökseen.²⁷ Pitäisin kuitenkin perusteltuna, ettei keinotekoisien järjestelyjen yhteydessä todellista oikeutta voi ymmärtää näin laajasti, sillä muutoksenhakuoikeus voi liittyä välillisesti sivullisen oikeuteen, joka ei millään tapaa liity ulosottoprosessiin.²⁸

Oikeuskirjallisuudessakin on katsottu, että sivullisen intressi on ulosmittauksen estävä.²⁹ Kyse on siis oltava jonkin ulosmittauskiellon piiriin tai etuoikeussääntelyn soveltamisalaan kuuluvasta oikeudesta. Tähän päätelmään on helppo yhtyä. Käytännössä aineellinen intressi tarkoittaneekin sivullisen omistusoikeutta (UK 4:9). UK 4:14 voidaan jopa ymmärtää poikkeuksena UK 4:9:n kiellolle ulosmitata sivulliselle kuuluvaa omaisuutta, jolloin syrjäyttämällä perusteltaisiin vain kiellosta poikkeaminen ja omaisuus sen jälkeen ulosmitattaisiin UK 4:8:n perusteella velallisen omaisuutena. Näiltäkin osin huomataan todellisen oikeuden toimivan vastakohtana UK 4:14.1:n 1 kohdan kriteereille, sillä onhan keinotekoisuusarvioinnissa aina kyse siitä, vastaako väite sivullisen omistusoikeudesta todellisuutta.

2.4. Taloudellinen intressi

Hallituksen esityksessä todetaan, että keinotekoisuutta arvioitaessa on merkityksellistä, kuka kantaa riskin realisointiarvon alentumisesta ja kuka saa tuoton ja hyödyn arvonnoususta.³⁰ Taloudellinen intressi kattaa siten sekä vaaraposition³¹

27. Muutoksenhakuoikeutta on toki tulkittava laajasti myös oikeussuojajasyistä. Ks. esimerkiksi KKO 2005:125 (ään.); KKO 2004:93 ja KKO 2023:44 (ään.), kohta 15 ja kirjallisuudesta Tuula Linna – Anssi Kärki, Ulosotto-oikeus III. Alma Insights 2025, s. 330–332.

28. Ks. esim. KKO 2023:44 (ään.), kohta 15.

29. Lindfors 2008, s. 372.

30. HE 275/1998 vp, s. 14. Ks. myös Lindfors 2008, s. 361–362.

31. Todennäköisyys ei-toivotun seuraamuksen kärsimisestä. Ks. Juha Pöyhönen, Uusi varallisuus-oikeus. Lakimiesliiton Kustannus 2000, s. 177. Ks. myös Tuula Linna – Tuomas Hupli, Ulosotto

että hyötyposition.³² Realisointiarvon lisäksi taloudellisena intressinä on nähdäkseni huomioitava omaisuuden käyttöarvo. Esimerkiksi järjestelyomaisuutta asuntonaan käyttävän sivullisen ei tarvitse vuokrata asuntoa, jolloin hän säästää vuokrasumman verran. Omaisuuden tuotoksi tulisi näin ollen mieltää myös omaisuuden käytöstä kertyvä säästö.³³ Toisaalta jos sivullinen saa merkittävää käyttöhyötyä järjestelyomaisuudesta, voi hyvinkin olla, ettei järjestelyn syrjäyttämisen objektiivinen tunnusmerkistö täyty.³⁴

Tämä tulkinta johtaa kuitenkin huomattaviin ongelmiin arvioitaessa järjestelyomaisuutta, joka on velallisen ja sivullisen yhteiskäytössä. Ensinnäkin voidaan esittää seuraamusargumentti, jonka mukaan käyttöarvon katsominen riittäväksi osoitukseksi todellisesta oikeudesta tekisi syrjäyttämiskykälän kiertämisen todella helpoksi. Mikään yhteiskäytössä oleva omaisuus ei voisi tulla syrjäytetyksi, jos sivullisella vain on tarve tai aikomus tuota omaisuutta käyttäen. Käytännössä sivullisen ja velallisen yhteisten asuntojen osalta sivuuttaminen ei olisi enää lainkaan mahdollista. Toisekseen sivullisen käyttöoikeus omaisuuteen voi olla vain heikosti erottelukelpoinen kriteeri arvioitaessa omistuksen todellisuutta. Käyttöoikeus voi perustua sivullisen omistusoikeuden lisäksi oikean omistajan suostumukseen omaisuuden käytöstä. Kolmanneksi omaisuuden käytöstä saatavaa säästöä voidaan pitää jossain määrin välillisenä taloudellisena intressinä verrattuna realisointiarvon muutoksiin – edellyttäähän se omaisuuden käyttöä. Toisaalta myös omaisuuden tuottoa voidaan pitää välillisenä, sillä sekin perustuu omaisuuden käyttöön. Oikeuskäytännössäkään ei ole edellytetty, että järjestelyomaisuus olisi yksin velallisen käytössä, joskaan tätä kysymystä ei ole käsitelty nimenomaisesti taloudellisen intressin kautta.³⁵ Näkisin, ettei sivullisen käyttöoikeuteen perustuva taloudellinen intressi yksin voi olla riittävä estämään järjestelyn syrjäyttämistä.

Taloudellisen intressin sekä itsenäisyyden osalta on syytä huomata, että keinotekoisuusarvioinnissa on aina kysymys annetun juridisen muodon ja nimi-

ja konkurssi lainkäyttömenettelyinä. Lakimies 4/2001, s. 596–625, 622, jossa sivulliselle aiheutuva vahinko rinnastetaan todelliseen oikeuteen.

32. Ks. myös Eva Tammi-Salminen, Sopimus, kompetenssi ja kolmas: varallisuus oikeudellinen tutkimus negative pledge -lausekkeiden sivullisittovuudesta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2001, s. 296–297.
33. Näin katsotaan kansainvälisissä tilinpäätösstandardeissa käyttöarvon osalta (IAS 36). Käyttöarvo on niiden vastaisten rahavirtojen nykyarvo, jota omaisuserän tai rahavirtaa tuottavan yksikön odotetaan kerryttävän. Rahavirtana ymmärretään myös säästö.
34. Kyse on näiltäkin osin kokonaisharkinnasta. Ks. esim. Helsingin hovioikeus, asia U 16/1694, tuomio 22.9.2017.
35. Ks. KKO 2011:49, kohta 19: ”Se seikka, että X:n hallitsemalla kiinteistöllä oleva rakennus on ollut A:n ja B:n hallinnassa D:n ja E:n omistuskaudesta lähtien, ei sellaisenaan osoita C:n omistusoikeuden keinotekoisuutta.” Myös ratkaisussa KKO 2005:97 on todettu, että järjestelyomaisuutta käytettiin perheen yhteisenä asuntona, mutta syrjäyttämisen arviointia on jatkettu tämän toteamuksen jälkeenkin.

periaatteen syrjäyttämisestä. Nimiperiaatteen mukaisestihan omistus oletetaan aidoksi – omaisuuserään kohdistuva riski sekä juridiseen asemaan liittyvät vastuut ja oikeudet ovat aina omistajalla tai tuon oikeusaseman haltijalla. Keinotekoisissa järjestelyissä muodollinen omistus tai relevantti oikeusasema on aina sivullisella, eikä siten nimiperiaatteesta voida päätellä sivullisen itsenäisyyttä tai aitoa taloudellista intressiä.³⁶ Nimiperiaatteen mukainen oletus onkin kumottava näytöllä.³⁷

Lähtökohtaisesti arvonmuutokset kohdistuvat siihen henkilöön, jonka nimissä kyseinen omaisuus on. Jotta näille voidaan antaa merkitystä arvioitaessa annetun oikeudellisen muodon ja asian varsinaisen luonteen ristiriitaa, tarvitaan jokin juridinen tai taloudellinen mekanismi, joka kohdistaa arvon muutokset nimiperiaatteesta poikkeavasti. Keinotekoisuudesta kertoisi näin ollen vain taloudellisen intressin kohdistuminen nimiperiaatteesta poiketen velalliselle. Vastaavasti todellisen oikeuden olemassaolo voitaisiin osoittaa sillä, että nimiperiaatteen mukainen asiantila myös vastaa todellisuutta.

Käytännössä tämä on pääteltävä välillisistä seikoista. Keskeisin lähtökohta näille päätelmille on osapuolten käyttäytyminen järjestelyn luomisen jälkeen.³⁸ Esimerkiksi tilanne, jossa järjestelyomaisuuden kuluja, vaikkapa lainaeriä, remontteja³⁹ tai vakuutusmaksuja, on maksettu velallisen varoista.⁴⁰ Vastaavasti järjestelyomaisuuden käytöstä esitettävä näyttö voi osoittaa omaisuuden hankinnan ja ylläpidon olevan vain velallisen intressissä. Samoin järjestelyomaisuuden hankinnan rahoitukselle ja sivullisen saannon olosuhteille⁴¹ voidaan antaa merkitystä. Tällaiset seikat ovat omistajan toimiin verrattavia seikkoja tai velallisen järjestelystä saamia etuja, joten näiltäkin osin todellinen oikeus tulee arvioitavaksi UK 4:14.1:n 1 kohdan kriteerien kautta.

36. Samankaltaisesti myös KKO 2006:45, kohta 20. Tämä käy välillisesti ilmi jo hallituksen esityksen lausumasta ”loukkaa – – muutakin kuin järjestelyyn perustuvaa muodollista oikeutta – –”. HE 275/1998 vp, s. 15. Ks. myös Linna 1999, s. 340–341; Reima Kukkonen, Valeoikeustoimet, keinotekoiset järjestelyt ja takaisinsaannilla peräytyvät toimet – erot ja oikeusvaikutukset. Defensor Legis 4/2008, s. 521–534, 523 ja Reima Kukkonen, Velallisen petos ulosottomenettelyssä. II osa. Defensor Legis 3/2011, s. 262–289, 271–272.

37. Ks. Juha Pöyhönen, Ulosoton kiertämissäännös (ulosottolain 4 luvun 9.4 §) yleisen varallisuus-oikeuden näkökulmasta, s. 309–321 teoksessa Tapani Lohi (toim.), Velka, vakuus ja prosessi. Juhlajulkaisu Erkki Havansi 1941 – 11/7 – 2001. Kauppakaari 2001, s. 316.

38. Korkein oikeus on johdonmukaisesti linjannut, että osapuolten käyttäytymisestä järjestelyn luomisen jälkeen voidaan esittää päätelmiä järjestelyn luomisen tarkoituksista. Ks. KKO 2005:98, kohta 10 ja KKO 2011:49, kohta 12.

39. Ks. KKO 2005:97.

40. Tällainen käyttäytyminenkin voidaan ymmärtää joko osana järjestelyä tai yksittäisenä lahjoitustoimena. Rajanvedosta ks. Kukkonen 2008 ja Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 182–190.

41. Ks. Kärki 2022, s. 988–994.

3. Järjestelyomaisuuden rahoitus

3.1. Velallisen ja sivullisen rahoitus sekä sivullisen rahoitusmahdollisuus

Edellä alaluvussa 2.1. todetuin tavoin todellinen oikeus ja sen arviointi ovat sidoksissa UK 4:14.1:n 1 kohdan objektiivisiin kriteereihin. Keinotekoisuus ja todellinen oikeus ymmärretään toistensa vastakohtina. Tässä alaluvussa analysoidaankin järjestelyomaisuuden rahoitusta tästä näkökulmasta ja selvitetään, miten rahoitus vaikuttaa kokonaisuutensa oikeuden todellisuuden ja keinotekoisuuden välillä.

Oikeuskäytännössä velallisella ja sivullisella oleva rahoitusmahdollisuus on muodostunut keskeiseksi keinotekoisuuden ja todellisen oikeuden arviointikriteeriksi.⁴² Merkitystä on annettu sille, olisiko sivullinen kyennyt itsenäisesti rahoittamaan hänen nimiinsä hankitun omaisuuden, ja sille, onko velallisen näytetty rahoittaneen hankintaa. Tavanomaisesti omaisuuden omistaja rahoittaa sekä omaisuuden hankinnan että sen ylläpidon ja kunnostamisen. Rahoittaminen voi tarkoittaa myös lainanottoa ja lainasta vastaamista.

Jos velallisen järjestämä rahoitus on näytetty toteen, toimii tämä vahvana indisiona keinotekoisuudesta. Kirjallisuudessa todetaan, että mikäli järjestelyssä liikkuu yksinomaan tai pääasiassa velallisen varoja, puoltaa tämä keinotekoisuutta.⁴³ Toisaalta vaikka velallinen olisi kiistatta rahoittanut omaisuuden hankinnan, tämä ei yksin riitä keinotekoisuuden osoitukseksi.⁴⁴ Toisaalta keinotekoisuuden toteamista ei estä edes täysi varmuus siitä, ettei velallinen ole rahoittanut omaisuutta.⁴⁵

Sivullisen tosiasiasa suorittama rahoitus kertoo luonnollisesti ja vahvasti todellisesta oikeudesta.⁴⁶ Mikäli taas on näytetty, ettei sivullinen ole rahoittanut omaisuuden hankintaa, tämä ei voi automaattisesti sulkea pois keinotekoisuutta. Sivullisen todellinen oikeus on vain näytettävä toteen muilla keinoilla.

Jos sivullinen ja velallinen ovat molemmat rahoittaneet osan järjestelyomaisuudesta, kyse voi olla keinotekoisesta järjestelystä, jolla yhteisomistus on naamioitu sivullisen yksinomistukseksi. Kyseessä on keinotekoinen järjestely vain velallisen osuuden osalta. Toisin sanoen sivullisen omistus on todellinen hänen oman osuutensa osalta mutta epäaito velallisen osuuden osalta. Kirjallisuudessa

42. KKO 2011:49; KKO 2007:24; KKO 2005:97 ja KKO 2004:96.

43. Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 161.

44. Ks. ratkaisussa KKO 2007:24 selostettu hovioikeuden ratkaisu, jonka KKO hyväksyi keinotekoisuusharkinnan osalta. Kyse oli rajanvedosta takaisinsaannin ja keinotekoisuuden välillä. Näistä ks. Kukkonen 2008.

45. Ks. KKO 2020:82. Ks. kokoavasti Kärki 2022, s. 993–994.

46. Ks. esim. KKO 2011:49, kohdat 14 ja 16.

on tarkasteltu samankaltaista tilannetta alivastikkeellisen kaupan syrjäyttämismisestä keinotekoisena järjestelyinä, jolloin sivullisen maksama vastike tulisi palauttaa sivulliselle järjestelyä syrjäytettäessä.⁴⁷ Tuossa tilanteessa on kuitenkin kyse siitä, että sivullinen on maksanut vastiketta, jotta hänen näennäinen omistuksensa olisi vaikeammin syrjäytettävissä. Nähdäkseni UK 4:14:n perusteella voidaan syrjäyttää sivullisen yksinomainen omistus ja ulosmitata järjestelyomaisuus yhteisomistusesineenä (UK 4:71–75). Edellä tässä kirjoituksessa on katsottu UK 4:14 poikkeukseksi UK 4:9:n kiellosta ulosmitata sivullisen omaisuutta, ja varsinainen ulosmittaus tapahtuu ulosottokaaren ulosmittaussäännöksiä noudattaen. Tästä näkökulmasta katsoen ulosmittaus yhteisomistusesineenä olisi mahdollista ja jopa loogista.

Ratkaisussa KKO 2004:96 on todettu, että pelkästään väitetyt epäselvyydet rahoituksessa eivät osoita rahoituksen todellista alkuperää. Tuossa tapauksessa yhtiö oli osoittanut, että sillä oli taloudelliset edellytykset järjestelyomaisuuden hankintaan, mutta tarkkaa selvitystä hankintaan käytetyn rahoituksen lähteestä ei esitetty. Mitään selvitystä ei ollut esitetty siitä, oliko rahoitus tosiasiaa peräisin velallisilta.⁴⁸ Tulkitsen ratkaisua siten, että ensisijaista on aina rahoituksen todellinen alkuperä. Ainoastaan mikäli siitä ei ole saatavissa näyttöä, voidaan puhua epäselvyydestä rahoituksessa. Tällainen epäselvyys on ratkaistu oikeuskäytännössä siten, että sivullisen osoittamat taloudelliset edellytykset hankinnan rahoittamiseksi puoltavat sivullisen oikeuden todellisuutta.⁴⁹

Näiltä osin korkeimman oikeuden linjaa voidaan myös kritisoida. Vastaavantilaisia sivullisen nimiin siirretyn omaisuuden syrjäyttämisiä arvioidaan laajennetun rikosyhödyn menettämisen yhteydessä. Rikoslain (39/1889) 10 luvun 3 §:n esitöissä on todettu, että hankinnan itse rahoittanut taho oletettavasti kykenee helposti esittämään selvitystä hankinnan olosuhteista ja rahoituksesta.⁵⁰ Näyttöä tietyn omaisuuden omistussuhteista ja alkuperästä voi yleensä parhaiten esittää se, jonka hallusta omaisuus on tavattu. Tästä syystä käännetty todistustaakkin olisi perusteltua.⁵¹ Kyseessä on siis selittämättömiin varallisuudenlisäyksiin kohdistuva näkemys alkuperäistodennäköisyydestä yleisten kokemussääntöjen perusteella, minkä vuoksi se on ulotettavissa myös keinotekoisien järjestelyjen

47. Ks. Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 174 alaviite 225.

48. Ks. KKO 2004:96, kohta 19.

49. Ilmeisesti teoksessa Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 161–162 tarkoitetaan myös näin, mutta tämä ei ole aivan selvää.

50. Ks. hallituksen esitys eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi 80/2000 vp, s. 26. Joskin huomattavaa on, että tällaista käännteistä todistustaakkaa ei lopulta säädetty. Ks. perustuslakivaliokunnan lausunto 33/2000 vp (HE 80/2000 vp), s. 2–3 ja lakivaliokunnan mietintö 14/2001 vp (HE 80/2000 vp), s. 3–5.

51. Ks. perustuslakivaliokunnan lausunto 8/2016 vp (HE 4/2016 vp laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta), s. 4–5. Ks. myös oikeusministeriön Mietintöjä ja lausuntoja 2025:57: Menettämisseuraamuksia koskevat lainsäädäntömuutokset, Työryhmän mietintö, s. 150–151.

Todellisen oikeuden arviointi keinotekoisissa järjestelyissä etenkin omaisuuden...

tulkintaan. Nähdäkseni rahoituksen epäselvyys olisi loogista lukea keinotekoisuutta puoltavaksi seikaksi, jotka sivullinen voisi kumota esittämällä (kohtuullista) näyttöä rahoituksesta tai rahoitusmahdollisuudesta. Edellä mainittujen keinotekoisia järjestelyjä koskevien korkeimman oikeuden ennakkotapausten valossa näin ei kuitenkaan voine tulkita.

Rahoituksen todellisesta alkuperästä kertoo epäsuorasti sivullisella oleva rahoitusmahdollisuus. Oikeuskäytännössä onkin annettu merkitystä rahoitusmahdollisuuden olemassaololle, vaikka varsinainen rahoituksen toteuttamistapa jäisi selvittämättä. Toisin sanoen on nähty sivullisen oikeuden todellisuutta puoltavana, jos sivullisella on ollut taloudelliset edellytykset hankinnan rahoittamiseen omilla varoillaan. Rahoitusmahdollisuutta on arvioitu sivullisen tulojen ja varallisuuden kautta. Ratkaisussa KKO 2004:96 sivullisyhtiö esitti näyttöä tilikauden voitosta ja saaduista lainoista, minkä katsottiin tukevan väitettä rahoitusmahdollisuuden olemassaolosta. Lisäksi arvioitiin sivullisyhtiön omistusta sekä sitä, oliko osakepääoman hankinta voitu rahoittaa sivullisten varoista. Sivullisen todellisesta oikeudesta kertoo siis jo se, että tämä olisi voinut rahoittaa nimiinsä merkityn omaisuuden hankinnan – tai ainakin keinotekoisuuden kokonaishankinnassa tämä lisää sivullisen omistusväitteen uskottavuutta.⁵² Joskin UK 4:14:ssä on sivullisen suojaksi omaksuttu alhainen näyttökynnys todellisesta oikeudesta, minkä vuoksi heikkokin näyttö todellisesta oikeudesta voi olla riittävä.⁵³

Sivullisen rahoitusmahdollisuus näyttönä voidaan myös kääntää toisin päin. Osoittaako keinotekoisuutta se, ettei sivullinen olisi voinut itsenäisesti rahoittaa hankintaa? Vähintäänkin tällaisen seikan osoittaminen tarkoittaa, ettei rahoituksen järjestämistapa voi toimia osoituksena sivullisen todellisesta oikeudesta. Toisaalta se myös luo epäilyjä sille, miten hankinta sivullisen nimiin on onnistuttu rahoittamaan, jos sivullisella itsellään ei ole tähän ollut edellytyksiä. Seikka voitaneenkin tulkita keinotekoisuutta puoltavaksi.

3.2. Sivullisen rahoitusmahdollisuuden luominen osana keinotekoisista järjestelyä

Sivullisen rahoitusmahdollisuuksiin liittyy myös toisenlainen tarkastelukulma. UK 4:14 on rakennettu niin, että voidaan huomioida myös laajemmat järjestelyt, joissa omaisuuden hankinta sivullisen nimiin on vain pitkällisen prosessin ja lukuisten välivaiheiden päätöstila.⁵⁴ Järjestely voi koostua lukuisista oikeustoimista, jotka yksittäin arvioitavana näyttävät asianmukaisilta. Kysymys kuuluu-

52. Ks. myös KKO 2004:93.

53. Ks. HE 275/1998 vp, s. 13–14 ja Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 178–181. Nimenomaan rahoitusmahdollisuuden osalta ks. Lindfors 2008, s. 384.

54. HE 275/1998 vp, s. 14 ja Lindfors 2008, s. 352.

kin, voidaanko osana järjestelyä luoda sivulliselle rahoitusmahdollisuus. Voiko sivullisen rahoitusmahdollisuus itsessään olla keinotekoinen?

Vastaus näyttää ensi alkuun ilmeiseltä. Rahoitusmahdollisuuden luominen voi olla osa keinotekoista järjestelyä, jos järjestelyomaisuuden hankinta rahoitetaan kanavoimalla velallisen varoja lainana tai muutoin välivaiheiden ja -käsien kautta sivulliselle hankintaa varten.⁵⁵ Tällainen velallisen varoilla kikkailu voidaan jopa nähdä keinotekoiseen järjestelyihin puuttumisen ydinalueena.

Tulkinta vaikeutuu vasta, kun kuvioon liitetään ulkopuolinen lainantarjoaja. Oikeuskäytännön pohjalta on selvää, että ulkopuoliselta markkinaehtoiselta tarjoajalta hankitun lainan vastattavaksi ottaminen kertoo sivullisen todellisesta oikeudesta, jos sivullisella on aito vastuu lainan takaisinmaksusta siihen liittyvine riskeineen.⁵⁶ Tilanne voi olla se, että sivullinen on ottanut vastattavakseen alun perin velallisella olleen lainan ostaessaan omaisuuserän velalliselta, jolloin kyse on aidosta vastikkeesta.⁵⁷ Vaihtoehtoisesti tilanne voi olla, että sivullinen on ottanut lainan omaisuuden hankkimiseen velalliselta tai kolmannelta. Kummassakin tapauksessa toimi vaatii luotonantajan myötävaikutusta, joko lainan myöntämiseksi tai velallisen vaihdoksen toteuttamiseksi. Jos luotonantaja myöntää luottoa markkinaehtoisesti, luotonantaja ei myönnä luottoa, mikäli sivullinen ei kykene vastaamaan lainasta.⁵⁸ Lainanhoitoon sitoutuminen selkeästi viittaa sivullisen oikeuden todellisuuteen.

Arviointi käy yhä monimutkaisemmaksi, jos sivullisen luottokelpoisuuden arviointiin vaikuttavia seikkoja on paranneltu osana keinotekoista järjestelyä. Sivullisen nimiin on saatettu siirtää keinotekoisesti omaisuutta siten, että tämän henkilöluottokompetenssi näyttää vahvemmalta. Vaihtoehtoisesti velallisen varoja kanavoidaan sivulliselle esimerkiksi epäaitona palkkana velallisen hallinnoiman yhtiön kautta. Sivullinen ei kuitenkaan käytä näitä varoja suoraan järjestelyomaisuuden hankintaan vaan osoituksena todellista korkeammasta tulostasosta.⁵⁹ Tämän tulotason noston turvin sivullisen on helpompi saada lainaa tai hän voi saada enemmän lainaa kuin ilman velallisen ohjaamia varoja.

55. Ks. Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 161, 167, 171 ja niissä viitattu Kouvolan hovioikeus, asia S 00/680, tuomio 12.6.2001. Ks. myös KKO 2006:45, etenkin kohta 17.

56. Ks. KKO 2007:24. Vrt. alaluvussa 3.5. esitetty.

57. KKO 2005:97, joskin kyseisessä ratkaisussa katsottiin, ettei vastattavaksi ottaminen ollut aitoa.

58. Ks. luotonantajan velvollisuudesta selvittää luotonhakijan luottokelpoisuus kuluttajansuojalain (38/1978) 7 luvun 14 § ja 7 a luvun 11 § sekä Sakari Wuolijoki, Pankkioikeus I. 3., uudistettu painos. Alma Talent 2022, s. 158–163.

59. Tässä kirjoituksessa ei arvioida sitä, onko tällaisessa keinotekoisessa tulotasonnostossa kyse petoksesta (rikoslaki, 39/1889, 36:1) tai väärin tietojen antamisesta lainahakemuksessa. Joskin sivullisen osalta näihin väärinkäyttösmuotoihin liittyvät vastuukysymykset ovat relevantteja. Lähemmin ks. Tatu Hyttinen – Heikki Kallio – Heli Korkka-Knuts – Jussi Matikkala – Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Pekka Viljanen – Markus Wahlberg, Keskeiset rikokset. Edita Publishing 2023, s. 633 alkaen; Antti Makkonen, Vastuullinen luotonanto. Finanssi- ja

Todellisen oikeuden arviointi keinotekoisissa järjestelyissä etenkin omaisuuden...

Jos sivulliselle myönnetään laina, jota hän ei olisi saanut ilman velallisen varallisuuspiiristä ohjattua tuloa, kyseessä voi nähdäkseni olla osa keinotekoista järjestelyä. Arviointia muuttavia seikkoja ovat ainakin seuraavat: 1) onko lainavaroilla hankittu omaisuutta, 2) onko lainavaroilla hankittu omaisuus vakuutena lainasta, 3) onko vakuus kattava, 4) onko lainavarat tai sillä hankittu omaisuus annettu velallisen käyttöön UK 4:14.1:n 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla, ja 5) hoidetaanko lainan takaisinmaksua velalliselta peräisin olevilla varoilla. Näiden kautta on arvioitava, onko sivullisella aito riski velan takaisinmaksusta ja siten todellinen oikeus järjestelyomaisuuteen.

3.3. Sivullisen aito taloudellinen riskinkanto

Lainaan liittyvän taloudellisen riskinkannon aitouden arviointiin luonteva lähtökohta on korkeimman oikeuden kysymyksenasettelu: onko velan vastattavaksi ottaminen ollut jo kaupanteon aikaan sillä tavoin näennäistä, että on ollut ilmeistä, ettei sivullinen joudu henkilökohtaisesti vastaamaan velan takaisinmaksusta?⁶⁰ Onkin siis syytä tarkastella, milloin sivullinen joutuu vastaamaan takaisinmaksusta ja milloin on riittävän ilmeistä, ettei vastuuta synny.

Vaikka arviointi tapahtuu lähtökohtaisesti tarkastelemalla velan ottamisen aikaan vallinneita olosuhteita, voidaan myöhemmistä tapahtumista välillisesti päätellä,⁶¹ mitä velkaa otettaessa on tarkoitettu. Lainajärjestelyissä sivullisen aito taloudellinen riskinkanto on tiukasti sidoksissa ensinnäkin siihen, onko velkaa lyhennetty velallisen varoilla. Velallisen varojen käyttö lainan lyhennyksiin osaltaan vahvistaa päätelmää siitä, ettei sivullisella ole aitoa riskiä takaisinmaksusta⁶² eikä sellaista alun perin tarkoitettukaan olevan. Sivullisella ei kuitenkaan ole takeita siitä, että velallisen varoja on jatkossakin saatavissa lainanhoitoon. Siksi sivullisen aitoa taloudellisen riskin kantoa onkin arvioitava myös erillään velallisen järjestämästä lainanhoidosta.

Huomiota on syytä kiinnittää siihen, miten sivullinen on hankkinut lainan saamiseksi tarvittavia omaisuuseriä, kuten käsirahan asuntoluottoa varten tai lisävakuudet. Lienee selvää, mikäli sivullinen on omilla varoillaan maksanut osan hankittavasta omaisuudesta, että tällä on todellinen oikeus omaisuuteen suorittamaansa euromäärään asti.⁶³ Vastaava tulkinta tulisi ulottaa myös sivulli-

vakuutuskustannus Finva 2012, s. 182–183 ja Marja-Leena Niemi, Luotto-oikeus: luottotyypit, perintäprosessit ja takaisinsaanti. Talentum 2014, s. 78.

60. KKO 2005:97, kohta 28.

61. Ks. KKO 2005:98, kohta 10 ja KKO 2011:49, kohta 12.

62. KKO 2005:97, kohta 33 ja KKO 2005:98, kohta 12. Näkisin tämän pitävän paikkansa siinäkin tapauksessa, että nämä varallisuuden siirrot katsottaisiinkin lahjoiksi.

63. Ks. myös KKO 2007:24, kohta 12.

sen antamiin lisävakuuksiin ja käsirahaan. Näidenkin osalta on syytä tarkastella, onko kyseessä sivullisen vai velallisen varallisuuspiiristä tuleva suoritus.

Lähtökohtaisesti markkinaehtoisen lainan nimiinsä ottaneella sivullisella on aito riski lainan takaisinmaksusta. Tämä joutuu joko antamaan omaa varallisuutta lainan vakuudeksi tai kattamaan lainan varallisuudellaan. Tähän ei vaikuta se, että hän on onnistunut saamaan lainan vain velallisen myötävaikutuksella, eikä se, onko lainavarat annettu velallisen käyttöön.

Arviointi muuttuu, jos lainavaroilla on hankittu jälleenmyyntiarvon omaavaa omaisuutta. Tällöin omaisuus on sivullisen varallisuuspiirissä, ja se käytetään tarvittaessa lainan takaisinmaksuun samoin kuin muu sivullisen omaisuus. Vaikka tällainen omaisuus annettaisiin velallisen käyttöön, säilyy se sivullisen varallisuuspiirissä. Tällöin teoriassa sivullinen on riskineutraali lainan takaisinmaksun kannalta, sillä hän on saanut varallisuutta lainamäärää vastaavan määrän⁶⁴ eikä hänellä ilman järjestelyä olisi tuota varallisuutta. Sivullinen kuitenkin kantaa riskin omaisuuden realisointiarvon laskusta. Onkin täysin mahdollista, että jäljellä olevan lainan määrä ylittää sillä hankitun omaisuuden arvon tarkasteluhetkellä. Jos tätä sivullisen omaisuutta kuitenkin käytetään velallisen velkojen maksuun UK 4:14:n tarkoittamalla tavalla, omaisuuden arvo poistuu ilman korvausta hänen varallisuuspiiristään ja hänelle jää edelleen lainan takaisinmaksuvelvollisuus.⁶⁵ Ulosmittaus selkeästi loukkaisi sivullisen todellista oikeutta tällaisessa tilanteessa.

Huomattava on myös, että lainanantajan oikeus lainan takaisinmaksuun on selkeä aineellinen ja taloudellinen intressi ja että oikeus on selkeästi todellinen. Lainanantaja on UK 1:3:ssä tarkoitettu sivullinen. Näin ymmärrettynä tulisi myös kysyä, tarkoittaisiko järjestelyssä mukana olevan sivullisen velvollisuus lainanhoidon samalla, että hänen velkojilleen syntyisi syrjäyttämisen estävä todellinen oikeus. Keinotekoisia järjestelyjä syrjäytettäessä näin laaja sivulliskäsitys ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukainen tai edes mahdollinen. Sanamuodonkin mukaisesti UK 4:14:ssä on kyse väitteistä, joiden mukaan omaisuus kuuluu sivulliselle ja todelliseen oikeuteen perustuva vastaanäyttömahdollisuus on annettu järjestelyssä mukana olevalle sivulliselle.⁶⁶ Syrjäyttämisen estävältä aineelliselta oikeudelta edellytetään UK 4:14:n tulkinassa ulosmittauksen estävää vaikutusta. Näiden velkojen maksunsaantioikeus ei estä ulosottoa, vaan kyse on kilpailevista velkojista.⁶⁷

64. Selkeyden vuoksi tässä oletetaan, että lainamäärä vastaa omaisuuden hankintahintaa eikä lainaa käytetä muuhun kuin kyseisen omaisuuden hankintaan tai ylläpitoon.

65. Ks. samoin KKO 2007:24, korkeimman oikeuden hyväksymä hovioikeuden ratkaisu asunto-osakeyhtiön osakkeiden osalta. Samoin Jarmo Tuomisto, Ulosoton kiertämistä koskevan UL 4:9:n säännöksen soveltamiskäytäntöä I. Oikeustieto 6/2002, s. 11–15, 15.

66. Ks. myös HE 275/1998 vp, s. 14–15.

67. Ks. Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 176–177.

Todellisen oikeuden arviointi keinotekoisissa järjestelyissä etenkin omaisuuden...

Arviointi muuttuu, jos lainanantajalla onkin vakuusoikeus järjestelyomaisuuteen, sillä tällainen oikeus saa suojaa kolmansia vastaan ja estää myös ulosmittauksen. Tällöinkään ei kuitenkaan ole kysymys siitä, että vakuudenhaltijan oikeutta suojattaisiin UK 4:14.2:n mukaisena todellisena oikeutena; suoja perustuu panttivelkojan etuoikeuteen ulosottomyynnissä ja turhan ulosmittauksen kieltoon (UK 4:16, UK 5:33 ja 5:47 sekä velkojien maksunsaantijärjestyksestä annetun lain, 1578/1992, 3 §).⁶⁸ Riippuen vakuuden kattavuudesta tällä havainnolla on keskeinen merkitys myös sivullisen aidon taloudellisen riskinkannon osalta.

Jos sivulliselle luodun rahoitusmahdollisuuden kautta hankittu omaisuus on annettu vakuudeksi sen hankkimiseksi otetun lainan takaisinmaksusta, omaisuus on tullut sivullisen varallisuuspiiriin ja sivullisella on riski lainan takaisinmaksusta. Erona on se, että lainanantajalla on etuoikeus omaisuuden esineen arvoon. Tämä etuoikeus kohdistuu esineeseen itsessään, joten se on voimassa myös UK 4:14:n syrjäyttämistilanteissa, kun omaisuutta käytetään kyseisen luottosuhteen ulkopuolisen henkilön velkojen suorituksiksi. Jos vakuuden arvo ei riitä kattamaan koko lainasummaa, sivullisella on samanlainen riski takaisinmaksusta vakuuden arvon ylittäviltä osin kuin edellä vakuudettoman lainan tapauksessa todettiin.⁶⁹ Sivullisen oikeutta on tällöin syytä pitää todellisena.

Jos taas vakuus on kattava, sivullisen nimissä oleva laina on lähtökohtaisesti turvattu. Silti sivullinen edelleen vastaa lainan erien maksusta. Kattavan vakuuden tilanteessa tämä riski on kuitenkin melko pieni. Sivullinen on saanut varallisuutta lainamäärää vastaavan määrän, eikä tällä ilman järjestelyä olisi tuota varallisuutta. Jos sivullinen joutuu luopumaan tuosta omaisuudesta, tämä ikään kuin palaa lähtötilanteeseen tai jopa nettoaa jäljellä olevan lainan ja vakuusesineen arvon erotuksen. Toisaalta sivullisen nettoama euromäärä voidaan sekin syrjäyttää keinotekoisena järjestelyinä, etenkin jos lainanhoitovararat ovat lähtöisin velalliselta ja ne ohjataan velallisen käyttöön. Tällöin ei ole enää sivullisen ulkopuoliselta ottamaan lainaan liittyviä todellisen oikeuden elementtejä vaikeuttamassa syrjäyttämistä.

Oma erityistilanteensa on, jos vakuusomaisuus on hankittu sivullisen nimiin eikä vakuus alun alkaen ole kattava. Kuitenkin vakuusomaisuuden arvoa nostetaan velallisen varoilla, esimerkiksi rakentamalla kiinteistölle. Tällöin vakuusomaisuus on aluksi melko vähäarvoinen mutta sen arvo nousee velallisen suoritusten myötä. Tällainen tilanne oli käsillä tapauksessa KKO 2005:97. Ratkaisussa todetaan, että kauppahinnan ja kiinteistön rakentamiseen käytettyjen varojen selvän epäsuhtan vuoksi voidaan jo kaupan solmimisen ajankohtana vallinneen tilanteen perusteella arvioida, että velkavastuun ottamisesta huoli-

68. Ks. Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 573–575, 623–625.

69. Ks. myös KKO 2005:97, kohta 28. Ks. myös KKO 2007:24. Tapauksessa velkavastuun merkitystä vähensi se, että velallinen antoi näistä veloista omavelkaisen takauksen.

matta sivullisella ei ole merkittävää riskiä joutua henkilökohtaisesti vastaamaan kauppahintavelan maksamisesta vaan että kiinteistön arvo todennäköisesti tulisi kattamaan hänen vastattavakseen ottaman velan määrän. Kiinteistön rakentamiseen oli käytetty velallisen varoja. Tästä kannasta voidaan johtaa tukea sille, että kattavan vakuuden tilanteissa sivullisen riski takaisinmaksusta on alhainen. Toisaalta on myös huomioitava, kuinka paljon vakuusarvo ylittää varsinaisen lainasumman. Tapauksessa lainasumma oli 186 000 markkaa ja rakentamiseen vakuusarvoa nostavasti oli käytetty 1 220 000 markkaa. Kyseessä oli siis huomattava ylivakuus. Mitä suurempi ylitys on kyseessä, sitä alhaisempi riski takaisinmaksuvelvollisuudesta on, ja mitä alhaisempi tuo riski on, sitä herkemmin voidaan katsoa, ettei sivullisen taloudellinen riskinkanto ole aitoa.

KKO 2005:97:n hengessä voidaan myös pohtia, voiko vastaava ylivakuustilanne syntyä myös siten, että normaalia lainanhoitoa tehdään velallisen varoilla vuosien ajan. Lopputulos on nähdäkseni samanlainen riippumatta siitä, käytetäänkö velallisen varoja vakuusomaisuuden arvonnostoon vai lainasumman alentamiseen. Vakuusomaisuuden arvon ja lainasumman välinen ero kasvaa sivullisen taloudellista riskiä vähentävällä tavalla.

Mikäli vakuuden arvo jostain syystä laskee,⁷⁰ sivullinen on lainanantajalle vastuussa lainan määrästä niiltä osin kuin vakuus ei riitä sitä kattamaan. Lisäksi sivullinen vastaa luotonantajalle lisävakuuden asettamisesta⁷¹ ja kantaa riskin lainan maksusta vakuuden määrän ylittävältä osalta. Tämä on järjestelyyn liittyvä aito riski, joka näkemykseni mukaan on sivullisen kannettavana, vaikka vakuus olisi alun perin turvaava. Totta kai on mahdollista, että tällöinkin velallinen voi pelastaa sivullisen ja järjestelyn olemassaolon kanavoimalla sivulliselle varoja lisävakuuden mahdollistamiseksi. Mitään takeita tästä ei kuitenkaan ole.

Tapauksessa KKO 2007:24 velallinen oli myynyt oman osuutensa järjestelyomaisuudesta sivulliselle. Sivullinen oli ottanut vastattavakseen kaikki omaisuuden kohdistuvat velat. Tapauksessa velkavastuun merkitystä vähensi se, että velallinen antoi näistä veloista omavelkaisen takauksen. Kuitenkaan vastattavaksi ottamista ei pidetty näennäisenä, sillä omaisuuden realisoinnilla vastuu mahdollisesti maksamatta olevista veloista jäisi sivulliselle. Myöskään pelkästään sivullisen velan maksaminen tai omaisuuden hankkiminen sivullisen nimiin velallisen varoilla ei tarkoittanut, että kysymyksessä olisi keinotekoinen järjes-

70. Toki tätä riskiä vähentää se, että arvokkaampien omaisuuserien hankintaan myönnettävien lainojen ehtona on omaisuuden vakuuttaminen. Vakuutus ei kuitenkaan kata kuin tapaturmaiset arvonlaskut eikä esimerkiksi markkinoiden vaihtelusta johtuvaa arvonlaskua. Sivullisen oikeuden todellisuudesta puhune se, jos hänet on vakuutusopimuksessa nimetty korvaukseen oikeutetuksi. Ks. myös Lindfors 2008, s. 385. Toki on myös huomioitava, kuka maksaa vakuutuksen kustannukset.

71. Lisävakuuden asettaminen on tavanomainen luottoehto. Ks. esimerkiksi Sakari Wuolijoki, Pankkioikeus II. 3., uudistettu painos. Alma Talent 2023, s. 55.

Todellisen oikeuden arviointi keinotekoisissa järjestelyissä etenkin omaisuuden...

tely.⁷² Näkisinkin, että taloudellisen riskin lieventäminen takauksella voi toimia keinotekoisuutta puoltavana seikkana. Samoin sivullisen velan maksamisen voidaan katsoa puoltavan tätä päätelmää osana kokonaisharkintaa, mutta se ei yksin riitä.

Edellä todetuvin tavoin taloudellinen riski vakuuden arvon alentumisesta on lopulta sivullisen harteilla. Tämä on sivullisen riskin vähimmäistaso kuvatulaisissa järjestelyissä. Nähdäkseni jo tämä riski tarkoittaa, että sivullisella on aito taloudellinen intressi omaisuuteen. Tämän intressin tasokin voi vaihdella huomattavasti riippuen vakuusomaisuuden luonteesta ja sijainnista. Espoossa sijaitseva hyvin huollettu omakotitalo säilyttänee arvonsa paremmin kuin maa-tila muuttotappiokunnassa. Toisaalta yleisen markkinakehityksen aiheuttamaa hintavaihtelua ei voi täysin ennakoida. Sivullisen aidon taloudellisen intressin arvioinnissa voitaneen huomioida järkevästi ennakoitavissa olevat seikat.

Näkinsin, että pelkästään edellä mainittu vähimmäistason mukainen sivullisen taloudellinen intressi ei yksin riitä estämään keinotekoisien järjestelyjen syrjäyttämistä, mikäli syrjäyttämistä puoltavat seikat ovat erityisen vahvoja. Jos puhutussa järjestelyssä riski arvonalaskusta, lisävakuuden asettamisvelvollisuudesta ja lainan takaisinmaksusta omin varoin on alhainen, voidaan tulkita, ettei sivullisen oikeus ole todellinen.

3.4. Useampi toisistaan riippuvainen keinotekoinen järjestely

Käytetty järjestely saattaa olla myös sellainen, että keinotekoisuutta on monessa kerroksessa tai järjestelyt vaikuttavat toisiinsa. Sivullisen rahoitusmahdollisuutta luotaessa tämä on usein jopa välttämätöntä, sillä ulosottovelallisen mahdollisuudet kanavoida sivulliselle tuloja tai varallisuutta ovat muutoin rajalliset.

Nimenomaisesti sivullisen rahoitusmahdollisuuden luomisen kontekstissa kerroksellisia keinotekoisia järjestelyjä arvioitiin eräässä hovioikeuden ratkaisussa⁷³. Siinä oli kyse järjestelystä, jossa sivullisen nimiin oli hankittu asunto, jossa tämä asui yhdessä velallisen kanssa. Sivullisen nimiin oli myös merkitty yritys, jonka toiminta perustui velallisen panokseen. Yrityksestä maksettiin sivulliselle palkkaa ja tämän palkan avulla on paitsi hoidettu lainaa myös ylipäättään kyetty saamaan kyseinen laina asunnon hankintaan. Asuntolainan käsiraha on saatu lainana velallisen isältä, joka on tietävästi saanut suorituksia samaiselta yritykseltä. Lainanhoitotilitä oli maksettu velallisen isälle suoritus pian omaisuuden hankinnan jälkeen. Asunnon omistuksen keinotekoisuutta arvioitaessa

72. Ks. hovioikeuden perustelut ratkaisussa asunto-osaakeyhtiön osakkeiden osalta. Korkein oikeus hyväksyi hovioikeuden ratkaisun.

73. Turun hovioikeus, asia U 21/316, tuomio 30.3.2022.

voidaan ottaa huomioon se, että yrityksen omistuksen keinotekoisuus on syrjäytetty, ja katsoa yrityksestä tulleet varat velalliselta tullee varoiksi.⁷⁴

Kerroksellisuus on ollut esillä myös korkeimmassa oikeudessa. Tapauksessa KKO 2004:96 pohdittiin keinotekoisuutta kahdessa kerroksessa: 1) onko velallisten lasten nimissä olevaa osakeyhtiön omistusta pidettävä keinotekoisena järjestelynä, ja 2) jos näin on, onko yhtiön nimissä oleva kiinteistö ulosmittausta silmällä pitäen luettava puolisoiden eikä heidän yhtiönsä omaisuudeksi. Tässä siis arvioitiin ensin, ovatko osakeyhtiön omistavat lapset aitoja sivullisia vai tulisiko velalliset katsoa osakkeiden omistajaksi. Mikäli velalliset katsottaisiin omistajiksi, arvioitaisiin seuraavaksi yhtiön asemaa aitona sivullisena suhteessa velallisiin aiemman syrjäyttämisen pohjalta. Toisaalta korkein oikeus katsoi, että keinotekoisuutta voidaan arvioida myös kokonaisjärjestelynä ilman yhtiön osakkeiden omistuksen syrjäyttämistä.⁷⁵

Välikäsien määrälle ei tässäkään arvioinnissa pitäisi antaa merkitystä, vaan tärkeämpää on selvittää, kenen varoista siirroissa on kyse. Jos järjestelyn toimenpiteketjun aiempi lenkki on syrjäytetty keinotekoisena järjestelynä, voidaan näitä toimenpiteitä arvioida velallisen toimenpiteinä myös myöhempien lenkkien keinotekoisuutta arvioitaessa. Ketjun kaikkien lenkkien keinotekoisuutta voidaan tarkastella myös kerralla, jolloin myöhempien lenkkien syrjäyttäminen riippuu siitä, onnistutaanko aiemman lenkin osalta näyttämään keinotekoisuus.

Hallituksen esityksessä on maininta, jonka mukaan kaikkia tehtyjä välivaiheita ei edellytetä selvitetävän.⁷⁶ Näkisin kuitenkin, että esitöiden kantaa värittää niissä muutoinkin omaksuttu lähtökohta velallisen nimistä sivullisen nimiin siirretystä omaisuudesta. Lausumassa on kyse yksittäisen järjestelyn keinotekoisuudesta eikä tällä tavoin kerroksellisesta järjestelystä. Lausuma voidaan myös nähdä eri prosessivaiheeseen, ulosottomiehen tekemään syrjäyttämispäätökseen, liittyvänä seikkana. Mutta sivullisen pyrkiessä puolustautumaan osoittamalla todellisen oikeutensa olemassaolon kerroksellisen järjestelyn välivaiheet tulevat eri tavalla merkityksellisiksi – ainakin mikäli sivullinen vetoaa siihen, että jokin välivaihe osoittaisi todellista oikeutta.

Kerroksellisten järjestelyjen osalta herää vielä kysymys aiemman syrjäyttämispäätöksen oikeusvoimasta. Keinotekoisien järjestelyjen syrjäyttämällä ei ole aineellisoikeudellista oikeusvaikutusta,⁷⁷ toisin sanoen järjestelyn taustalla

74. Joskin tällöin on vielä huomattava, syrjäytetäänkö yrityksen varallisuuden erillisyyden kokonaisuudessaan (yrityksen varallisuus katsotaan velallisen varallisuudeksi) vai ainoastaan osakkeiden omistukseen liittyvä keinotekoisuus (velallinen katsotaan osakkeiden omistajaksi). Tästä ns. yleissamastuksen erosta syrjäyttämiseen ks. Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 170–172.

75. KKO 2004:96, kohdat 12 ja 13. Ks. myös KKO 2020:82, kohta 16.

76. HE 275/1998 vp, s. 14. Ks. myös Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 160, 179 sekä Lindfors 2008, s. 324.

77. Ks. KKO 2009:34; Turun hovioikeus, asia S 15/1470, tuomio 12.10.2016; Linna 1999, s. 342; Kukkonen 2011, s. 271 ja Kärki 2022, s. 984.

Todellisen oikeuden arviointi keinotekoisissa järjestelyissä etenkin omaisuuden...

olevat oikeustoimet jäävät aineellisoikeudellisesti päteviksi. Ulosottomiehen päätökset ja ulosottovalitusasioissa annetut tuomioistuinratkaisut eivät saa oikeusvoimavaikutusta muissa ulosottoasioissa. Vaikutus syntyy siis vain siinä ulosottoasiassa, jossa ratkaisu on annettu (UK 3:31.2). Aiemman syrjäyttämisen ottamisen myöhemmän syrjäyttämisen pohjaksi ei pitäisi muodostua ongelmalliseksi samassa ulosottoasiassa, jolloin päätös on sitova ja se voidaan ottaa arvioinnin pohjaksi.

Sen sijaan toisessa ulosottoasiassa ratkaisulla ei ole oikeusvoimavaikutusta. Merkitystä ei ole sillä, onko kyse samoista henkilöistä ja valituksen perusteista.⁷⁸ Kuitenkin on korkea kynnyks ratkaista asia toisin kuin aikaisemmassa asiassa, etenkin jos siitä on olemassa ulosottovalitusasiassa annettu tuomioistuinratkaisu. Aiemmalla ratkaisulla on vähintään todistusvaikutus.⁷⁹ Toisaalta jos kyse on identtisestä muutoksenhakuasiasta, oikeusvoimavaikutus ulottuu myös uuteen ulosottoasiaan.⁸⁰ Aiempi (lainvoimainen) syrjäyttämispäätös voidaan huomioida (erittäin vahvana) näyttönä keinotekoisuudesta harkittaessa järjestelyn syrjäyttämistä uudessa asiassa, joko itsenäisesti tai osana kerroksellista järjestelyä.

3.5. Lainanantaja osana keinotekoista järjestelyä

Usein järjestelyjä luovat toimijat eivät kanavoi varoja suoraan järjestelyyn siten, että sivullinen voisi ottaa lainaa riippumattomalta kolmannelta. Rahoitus järjestetään esimerkiksi niin, että ulosottovelallinen, sivullinen ja lainanmyöntäjä ovat mukana järjestelyssä. Velallinen sopii lainanmyöntäjän kanssa sivullisen rahoittamisesta. Velan ehdot muokataan näyttämään markkinaehtoisilta, mutta niissä ei huomioida sivullisvelallisen lainoittamisen tavanomaista korkeampaa riskitasoa. Toisin sanoen lainaehdot vastaavat markkinaehtoista lainaa mutta eivät sisällä riskipremiota, jonka aidosti markkinaehtoinen toimija laskuttaisi. Velkoja lainanmyöntäjä rahoittaa luotonannon omista varoistaan. Tällaiseen järjestelyyn ryhtyminen sisältää siksi lainanmyöntäjälle suuriakin riskejä luototappioista. Tämän vuoksi ulosottovelallinen ja lainanmyöntäjä sopivat keskenään riskiposition korvaamisesta myöhemmin, kun ulosoton uhka on vältetty – yleensä noin viiden vuoden kuluttua, kun ulosottovelallisen verovelat ovat vanhentuneet. Välttämättä riskipremion korvaaminenkaan ei tapahdu suoraan ulosottovelallisen varoista, vaan järjestelyyn saatetaan tuoda mukaan vielä yksi

78. Ks. KKO 2003:132 ja KKO 2004:93. Ks. myös Linna – Kärki 2025, s. 411–412.

79. Ks. KKO 2015:35, kohta 29.

80. Ks. identtisyydestä Annina Wahlbeck, Ulosottovalitusprosessin edellytykset. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2022, s. 145–146.

tai useampi henkilö lisää. Keskeistä on kuitenkin, että lainanmyöntäjälle järjestetään jotain kautta korvaus riskipositioista tai muu tuotto lainan myöntämisestä.⁸¹

Näissä tilanteissa keinotekoisien järjestelyjen syrjäyttäminen muodostuu asetetta vaikeammaksi. Kyse on siitä, ettei sivullisella olisi mahdollisuutta saada lainaa myönnettyillä ehdoilla ilman, että ulosottovelallinen on mukana järjestelyssä. Järjestelyyn ei kuitenkaan kanavoida velallisen varoja aktiivisesti järjestelyn voimassa ollessa. Sen sijaan velallisen varat liittyvät järjestelyyn lähinnä siten, että luotonmyöntäjälle luvattu kompensatio luo velalliselle maksuvelvollisuuden myöhemmin. Ongelma nousee ulosoton vireilläolon kestosta, sillä vain ne varat, jotka ulosottovelallinen omistaa tai saa ulosoton ollessa vireillä, voidaan ulosmitata. Jos järjestelyyn on ohjattu sellaisia varoja, jotka eivät muutoinkaan tulisi velallisen varallisuuspiiriin ulosoton aikana, velkojille ei ole edes aiheutettu vahinkoa.

Lisäksi lainanmyöntäjän ja ulosottovelallisen rahoitusjärjestelyä on arvioitava kokonaisuutena. Lainanmyöntäjän kokonaiskompensaatio muodostuu lainaehdojen mukaisista suorituksista ja velallisen myöhemmin maksamista eristä. Vaikka lainan ehdot on ulosoton keston aikana järjestely siten, että sivullinen saa markkinaehtoista edullisempaa rahoitusta, tämä menetys kompensoidaan myöhemmin, jolloin kokonaiskompensaatio lähenee tai vastaa markkinaehtoista. Ero markkinaehtoiseen lainaan saattaa jäädä, mutta tämä riippuu siitä, millaisista kompensatiotasoista ulosottovelallinen ja lainanmyöntäjä sopivat.

Sivullinen ei ehkä olisi saanut rahoitusta ilman ulosottovelallisen myötävaikutusta, mutta myötävaikutus on hoidettu siten, ettei siinä ole kyse velkojen kustannuksella tapahtuvasta hyötymisestä tai varojen siirtämisestä velkojen ulottumattomiin. Huomattavaa on myös se, että lainanmyöntäjä ottaa tässä järjestelyssä riskin siitä, ettei ulosottovelallinen vapaudukaan ulosotosta suunnitellussa aikataulussa. Tällöin luvattu kompensatiokin jää joko maksamatta tai sen maksaminen muodostaisi riskin keinotekoisien järjestelyjen syrjäyttämisestä, velallisen rikoksen tunnusmerkistön täyttymisestä tai takaisinsaannista. Näiden seikkojen valossa katsoisin, ettei järjestelyä voi syrjäyttää keinotekoisena, mikäli sivullinen rahoittaa lainanmaksun omilla varoillaan.

Syrjäyttäminen ei vaikuta mahdolliselta, vaikka markkinaehtoisesta tasosta poikettaisiinkin. Oikeuskäytännössä markkinaehtoisesta vuokratasosta poikkeaminen on tulkittu keinotekoisuutta puoltavaksi seikaksi.⁸² Tosin ratkaisussa oli kyse alhaisen vastikkeen perusteeksi esitettyjen syiden uskottavuuden arvioinnista osana kokonaisharkintaa. Vastaava tulkinta on vaivatta ulotettavissa myös

81. Pohjautuu KHT Eelis Paukun yleisluontoisiin havaintoihin. Paukku on kerännyt tutkimustaan varten aineistoa rikosperusteisista erityistarkastuksista sekä velallisten rikoksia koskevasta oikeuskäytännöstä ajanjaksolta 6/2024–10/2024 (Eelis Paukku, Törkeän velallisen epärehellisyden rangaistuksen mittaamisesta oikeuskäytännössä. Edilex 4/2024).

82. KKO 2006:45, kohta 19 ja siinä viitattut hovioikeuden perustelut.

Todellisen oikeuden arviointi keinotekoisissa järjestelyissä etenkin omaisuuden...

luottosuhteisiin, sillä onhan niissä kyse eräänlaisesta vuokrasuhteesta eli rahan käyttöoikeuden vastikkeellisesta luovuttamisesta yleensä määrääjäksi. Ero tässä käsiteltyyn tilanteeseen tulee kuitenkin siitä, että kyseisen ratkaisun taustalla olleessa tapahtumainkulussa oli kyse vain sivullisen ja velallisen välisestä suhteesta eikä järjestelyssä ollut mukana kolmatta tahoa. Markkinaehtoisesta tasosta poikkeaminen on nähdäkseni omiaan herättämään epäilyksiä keinotekoisuudesta myös kolmannen myöntäessä lainan. Mutta kun kyse on järjestelyn ulkopuolisen henkilön omista varoistaan myöntämästä lainasta, ei se itsessään voi puoltaa keinotekoisuutta.⁸³

Toki on huomattava, että keinotekoisten järjestelyjen syrjäyttämistä voidaan hyödyntää myös näissä järjestelyissä, mikäli järjestely on hoidettu edes hieman toisin. Ensinnäkin mikäli ulosottovelallinen maksaa lainanmyöntäjälle kompensointiä ennen ulosoton päättymistä, tulee hän ohjanneeksi tulojaan järjestelyyn. Tämä voidaan tulkita sivullisen omaisuuden rahoittamiseksi, jolloin jopa sivullisen nimissä oleva omaisuus voidaan ulosmitata UK 4:14:n perusteella muun näytön ollessa vahva. Toisekseen on tutkittava, mistä lainanmyöntäjä on saanut varat sivullisen rahoittamiseen. Toisin sanoen kyseessä on keinotekoinen järjestely, jos lainanmyöntäjän varat rahoittamiseen ovat tulleet velalliselta. Samaan aikaan on huomioitava, millä varoilla sivullinen hoitaa hänelle myönnettyä lainaa. Jos lainanhoitovarat tulevat velalliselta jonkin välikäden kautta, voidaan nämä varat tulkita järjestelyyn ohjatuksi tuloksi tai sivulliselle annetuksi lahjaksi. Näille järjestelyille on myös tyypillistä, että ulosottovelallisen ja sivullisen välillä on sovittu sivullisen nimiin järjestellyn omaisuuden, usein liiketoimintakokonaisuuden, siirtämisestä takaisin velalliselle, kun tämä ei enää ole ulosottoerinnän kohteena. Ehto toimii jo perinteisesti vahvana indisiona keinotekoisuudesta.⁸⁴ Siten myös tällainen ulkopuolisen lainanmyöntäjän kautta järjestetty rahoitus ei kokonaisharkinnassa nähdäkseni estä järjestelyn syrjäyttämistä keinotekoisena.

4. Lopuksi

Tässä kirjoituksessa tarkastelin aluksi, mitä sivullisen todellinen oikeus UK 4:14:n tulkinnassa tarkoittaa. Mikäli sivullisella on aineellinen tai taloudellinen intressi järjestelyomaisuuteen, hänen oikeutensa on lähtökohtaisesti todellinen. Lisäksi suuri merkitys on sivullisen itsenäisyydellä, joka määritellään enimmäkseen omaisuuden kohdistuvan määräämisvallan kautta. Analyysin pohjalta vaikuttaakin siltä, että sivullisen todellinen oikeus osoitetaan vastaanäytöllä UK 4:14.1:n

83. Ks. Kärki 2022, s. 993–994.

84. Ks. HE 275/1998 vp, s. 14.

1 kohdan mukaisille seikoille, toisin sanoen keinotekoisuuden objektiivisille tunnusmerkistötekijöille. Sivullisen todellinen oikeuskin on siksi määriteltävä keinotekoisuuden vastakohtana.

Tämän jälkeen tarkastelin todellista oikeutta järjestelyomaisuuden rahoituksen näkökulmasta. Analyysissa totesin, että velallisen toteuttama rahoitus on vahva merkki keinotekoisuudesta ja sivullisen rahoitus sivullisen oikeuden todellisuudesta. Sen sijaan rahoitusmahdollisuus nähtiin kyseenalaisempana osoituksena sivullisen oikeuden todellisuudesta, sillä rahoitusmahdollisuus on saatettu luoda osana keinotekoista järjestelyä, joko kanavoimalla varoja suoraan velalliselta sivulliselle tai toista keinotekoista järjestelyä hyväksikäyttäen. Lisäksi totesin kriittiseen sävyyn, että loogisempaa olisi asettaa näyttötaakka järjestelyomaisuuden rahoituksesta sivulliselle, mutta nykyisen oikeuskäytännön valossa tämä ei ole mahdollista.

Järjestelyomaisuuden rahoitukseen lainavaroilla liittyy vahvasti kriteeri siitä, onko sivullisen taloudellinen riskinkanto aitoa. Totesin, että arvioinnissa on huomioitava ainakin se, 1) onko lainavaroilla hankittu omaisuutta, 2) onko lainavaroilla hankittu omaisuus vakuutena lainasta, 3) onko vakuus kattava, 4) onko lainavarat tai sillä hankittu omaisuus annettu velallisen käyttöön UK 4:14.1:n 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla ja 5) hoidetaanko lainan takaisinmaksua velalliselta peräisin olevilla varoilla. Analyysin tulos oli se, että valtaosassa tilanteita sivullisella on aito taloudellinen riski lainan takaisinmaksusta mutta riippuen tapauksen olosuhteista tämä riski ei välttämättä ole niin vahva osoitus todellisesta oikeudesta, että se estäisi kokonaisharkinnassa järjestelyn syrjäyttämisen.

Viimein otin kantaa tilanteisiin, joissa lainanantaja toimii yhteistyössä velallisen ja sivullisen kanssa siten, että sivulliselle järjestetään lainarahoitusta markkinaehtoisesti; osa lainanantajan kompensatiosta järjestetään velalliselta ulosoton asiakkuuden päätyttyä. Näissä järjestelyissä keinotekoisien järjestelyjen syrjäyttämisen tulkinnalliset rajat alkavat tulla vastaan ja syrjäyttäminen edellyttäisi hyvin vahvoja keinotekoisuutta puoltavia seikkoja.

Assessment of the actual right in artificial arrangements, particularly from the point of view of asset financing

ANSSI KÄRKI, LL.D., University Lecturer, University of Lapland; Docent, University of Helsinki

The article examines the interpretation of a third party's genuine right when attaching property despite artificial third-party ownership arrangements under Chapter 4, Section 14 of the Enforcement Act (705/2007). Theoretically, the term genuine right refers to the material or financial interest of an independent third party. Based on the analysis, it is concluded that the actual right of a third party is demonstrated by counter-evidence to the objective criteria of artificiality. The actual right of a third party must therefore also be defined as the opposite of artificiality.

Subsequently, the actual right is discussed in more detail from the point of view of the financing of the asset to be attached. Financing carried out by the debtor is a strong sign of artificiality, and third-party financing is a strong sign of the genuine nature of third-party rights. The case law has also emphasised the possibility of financing by a third party as an indicator of their right being genuine. This view can be reasonably criticised, as the financing opportunity may have been created as part of an artificial arrangement, either by channelling funds directly from the debtor to a third party or by exploiting another artificial arrangement. An interesting example of a special situation is when a third party has financed the acquisition of assets with a loan which they would not have received without the assistance of the debtor. Even in this case, the arrangement does not necessarily prevent attachment, in which case the assessment must take into account at least: 1) whether assets have been acquired with the loan funds, 2) whether the assets acquired using the loan have been pledged as collateral for the loan, 3) whether the collateral is comprehensive, 4) whether the loan capital or the assets acquired with it have been made available to the debtor, and 5) whether the repayment of the loan is handled using funds originating from the debtor. In most situations, the third party has a financial risk of repaying the loan, but depending on the circumstances of each case, this risk may not be such a strong indication of the actual right that it would prevent the property from being attached.

*Niko Soininen – Janne Kaisto – Kimmo Nuotio – Jukka Similä –
Tomi Tuominen – Tuula Linna – Sampo Mielityinen – Jaakko
Salminen – Kirsi-Maria Magga*

Lakimies
2/2026
s. 236–274

Kestävyys näkökulmana oikeusjärjestelmään – kohti kestävyisoikeutta?

ASIASANAT: kestävyys, oikeusjärjestelmä, siirtymä, murros, markkinatalous, oikeusvaltio

1. Johdanto

Maapallon elonkehä on ilmastonmuutoksen, luontokadon, ympäristön saastumisen ja luonnonvarojen ehtymisen myötä heikkenemässä.¹ Muutoksella

* *Niko Soininen*, OTT, professori, Itä-Suomen yliopisto – *Janne Kaisto*, OTT, professori, Lapin yliopisto – *Kimmo Nuotio*, OTT, professori, Helsingin yliopisto – *Jukka Similä*, OTT, tutkimusprofessori, Lapin yliopisto – *Tomi Tuominen*, OTT, apulaisprofessori, Lapin yliopisto – *Tuula Linna*, OTT, professori emerita, Helsingin yliopisto – *Sampo Mielityinen*, OTT, yliopettaja, Laurea-ammattikorkeakoulu – *Jaakko Salminen*, OTT, FM, yliopistonlehtori, Upsalan yliopisto; dosentti, Turun yliopisto – *Kirsi-Maria Magga*, OTT, professori, Lapin yliopisto. Artikkelin on saanut tukea strategisen tutkimuksen neuvoston RELIEF-hankkeelta (358392) ja Saastamoisen säätiön rahoittamalta KATKO-hankkeelta.

- Johan Rockström – Will Steffen – Kevin Noone – Åsa Persson – F. Stuart III Chapin – Eric Lambin – Timothy M. Lenton – Marten Scheffer – Carl Folke – Hans Joachim Schellnhuber – Björn Nykvist – Cynthia A. de Wit – Terry Hughes – Sander van der Leeuw – Henning Rodhe – Sverker Sörlin – Peter K. Snyder – Robert Costanza – Uno Svedin – Malin Falkenmark – Louise Karlberg – Robert W. Corell – Victoria J. Fabry – James Hansen – Brian Walker – Diana Liverman – Katherine Richardson – Paul Crutzen – Jonathan Foley, Planetary boundaries: exploring the safe operating space for humanity. *Ecology and Society* 14(2) 2009, s. 1–32, 32; Johan Rockström – Will Steffen – Kevin Noone – Åsa Persson – F. Stuart Chapin III – Eric F. Lambin – Timothy M. Lenton – Marten Scheffer – Carl Folke – Hans Joachim Schellnhuber – Björn Nykvist – Cynthia A. de Wit – Terry Hughes – Sander van der Leeuw – Henning Rodhe – Sverker Sörlin – Peter K. Snyder – Robert Costanza – Uno Svedin – Malin Falkenmark – Louise Karlberg – Robert W. Corell – Victoria J. Fabry – James Hansen – Brian Walker – Diana Liverman – Katherine Richardson – Paul Crutzen – Jonathan A. Foley, A safe operating space for humanity. *Nature* 461(7263) 2009, s. 472–475; Will Steffen – Katherine Richardson – Johan Rockström – Sarah Elisabeth Cornell – Ingo Fetzer – Elena M. Bennett – Reinet Biggs – Stephen R. Carpenter – Wim de Vries – Cynthia A de Wit – Carl Folke – Dieter Gerten – Jens Heinke – Georgina M. Mace – Linn Mikaela Persson – Veerabhadran Ramanathan – Belinda Reyers – Sverker Sörlin, Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. *Science* 347(6223) 2015 ja Katherine Richardson – Will Steffen – Wolfgang Lucht – Jørgen Bendtsen – Sarah E Cornell – Jonathan F Donges – Markus Drüke – Ingo Fetzer – Govindasamy Bala – Werner von Bloh – Georg Feulner – Stephanie Fiedler – Dieter Gerten – Tom Gleeson – Matthias

on perustavanlaatuisia haittavaikutuksia yhteiskunta- ja talousjärjestelmiin paikalliselta tasolta globaalille tasolle asti.² Ongelmien välittömiä taustasyitä ovat ylituotanto ja -kulutus, mutta ongelmien juurisyyt ovat syvemmällä. Yhteiskuntien institutionaaliset rakenteet – oikeusjärjestelmät mukaan lukien – on viimeaikaisessa kestävyystieteellisessä tutkimuksessa³ ja kansainvälisten tiedepaneelien raporteissa yhä selkeämmin tunnistettu yhdeksi elonkehän heikkenemisen juurisyyksi.⁴ Tässä katsannossa oikeus osaltaan mahdollistaa sellaisen tuotanto- ja kulutusjärjestelmän, joka ei pitkällä aikavälillä ole ekologisesti, sosiaalisesti tai edes taloudellisesti kestävä. Kestävyystieteen tutkimuksessa tai kansainvälisten tiedepaneelien raporteissa ei kuitenkaan syvällisemmin arvioida oikeusjärjestelmien kestävyiden kannalta ongelmallisia rakenteita.⁵ Tällöin oikeudellisesti tärkeimmät kysymykset jäävät vaille vastausta: mitkä oikeuden rakenteet mahdollistavat ylituotannon ja -kulutuksen ja mitä asialle voidaan tehdä ottaen huomioon oikeuskulttuuriset ja oikeuden syvärakenteen⁶ hitaus-

Hofmann – Willem Huiskamp – Matti Kumm – Chinchu Mohan – David Nogués-Bravo – Stefan Petri – Miina Porkka – Stefan Rahmstorf – Sibyll Schaphoff – Kirsten Thonicke – Arne Tobian – Vili Virkki – Lan Wang-Erlandsson – Lisa Weber – Johan Rockström, Earth beyond six of nine planetary boundaries. *Science Advances* 9(37) 2023.

2. Ks. esim. International Panel for Climate Change (IPCC), Summary for Policymakers teoksessa *Climate Change 2021. The Physical Science Basis; The Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES)*, Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services 2019 ja Partha Dasgupta, *The Economics of Biodiversity: The Dasgupta Review*. HM Treasury 2021.
3. Kestävyystiede on kestävyteen normatiivisesti sitoutunut monitieteinen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen pyrkivä tieteenala, jonka tutkimuskohteena on kestävyysajattelu, kestävyiden mittaaminen ja kestävyteen liittyvä yhteiskunnallinen muutos. Ks. Katriina Soini – Janne Ilmari Hukkinen – Minna Kaljonen – Jarkko Levänen – Johan Munck af Rosenschöld, *Mitä kestävyystiede on?*, s. 17–56 teoksessa Tarja Halonen – Kaisa Korhonen-Kurki – Jari Niemelä – Janna Pietikäinen (toim.), *Kestävyiden avaimet*. Gaudeamus 2022.
4. IPBES 2019 ja IPCC 2021. Oikeusjärjestelmästä puhuttaessa viitataan niin kotimaisessa kuin kansainvälisessä keskustelussa etupäässä oikeusnormien kokonaisuuteen, jota toisaalta voidaan kutsua myös oikeusjärjestykseksi. Tässä kirjoituksessa oikeusjärjestelmän katsotaan sisältävän myös oikeuden kehittämiseen liittyvät institutionaaliset toimijat sekä oikeusnormien systematisoinnin.
5. IPBES 2019; Jonathan Köhler – Frank W. Geels – Florian Kern – Jochen Markard – Elsie Onsongo – Anna Wieczorek – Floortje Alkemade – Flor Avelino – Anna Bergek – Frank Boons – Lea Fünfschilling – David Hess – Georg Holtz – Sampsa Hyysalo – Kirsten Jenkins – Paula Kivimaa – Mari Martiskainen – Andrew McMeekin – Marie Susan Mühlemeier – Bjorn Nykvist – Bonno Pel – Rob Raven – Harald Rohrer – Björn Sandén – Johan Schot – Benjamin Sovacool – Bruno Turnheim – Dan Welch – Peter Wells, *An agenda for sustainability transitions research: State of the art and future directions*. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 31(1) 2019, s. 1–32 ja Niko Soininen – Seita Romppanen – Kaisa Huhta – Antti Belinskij, *A brake or an accelerator? The role of law in sustainability transitions*. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 41(6) 2021, s. 71–73.
6. Syvärakenteella tarkoitetaan tässä oikeusjärjestelmän keskeistä käsitteistöä (oikeudet, velvollisuudet, ennakoitavuus, toimivalta, omaisuus, sopimus ja niin edelleen), joka mahdollistaa

voimat? Tästä näkökulmasta kestävyystieteen oikeutta koskevat väitteet jäävät miekanpistoiksi ilmaan, vaikka niiden luonnontieteellinen ja taloustieteellinen perusta on vankka ja hypoteesi oikeusjärjestelmän ongelmallisista rakenteista elonkehän kestävyden turvaamisessa oikeansuuntainen.

Oikeuden luomien kestävyyshaasteiden ohella kestävyystieteessä on tunnistettu oikeudellisen sääntelyn keskeinen rooli ilmastomuutosta, luontokatoa ja ympäristön saastumista koskevien haasteiden ratkaisemisessa, koska ratkaisuilla on kiire ja markkinat yksin eivät tuota ratkaisuja riittävän suuressa mitassa. Euroopan unioni onkin edellisellä komission toimikaudella Vihreän kehityksen ohjelmansa mukaisesti luonut oikeudellisen viitekehyksen sitovine aikatauluneen kestävyysriittymän aikaansaamiseksi.⁷ Vihreän kehityksen ohjelma on laaja kokonaisuus, joka kattaa keskeiset ympäristötavoitteet (ilmasto, monimuotoisuus, saastuminen) ja niihin liittyvät oikeudelliset ohjaukset mutta myös talouden eri sektoreilla tapahtuvat rakenteelliset muutokset ja niiden ohjauksen (maatalous, energia, teollisuus ja niin edelleen). Suomalaisen yhteiskunnan tulisi muuttua näiden tavoitteiden mukaisesti seuraavan kymmenen vuoden kuluessa tai osin tätäkin nopeammin, vaikka nykyisen komission ja Suomen hallituksen painopisteenä ovat turvallisuus ja kilpailukyky.⁸

Oikeusjärjestelmän polkuriippuvuuksien⁹ vuoksi oikeustieteilijät ovat esittäneet, ettei kunnianhimoisten kestävyystavoitteiden tarkoittama yhteiskunnallinen ja oikeudellinen muutos ole mahdollinen siinä mitassa ja aikataulussa kuin kestävyystieteilijät – tai alkuperäinen EU:n Vihreän kehityksen ohjelma – hahmottelivat.¹⁰ Oikeusjärjestelmät muuttuvat hitaasti, usein pistemäisesti ja ennalta-arvaamattomasti, koska niiden kehitys on monien yhteiskunnan eri aloilla ja tasoilla olevien toimijoiden alaisuudessa.¹¹ Oikeuden monitasoisuuden ja monialaisuuden lisäksi kyse on siitä, että oikeus luo yhteiskuntaan tärkeitä hitausvoimia ja suojaa keskeisiä oikeushyviä, kuten oikeusvaltiota, demokraat-

oikeudesta puhumisen. Oikeuskulttuuri puolestaan viittaa laajasti oikeudellisiin ajattelumalleihin ja periaatteisiin, jotka esimerkiksi Suomen oikeusjärjestelmässä tai tietyllä oikeudenalalla toimivat jakavat. Ks. laajemmin Kaarlo Tuori, Kriittinen oikeuspositivismi. WSOY 2000.

7. EU:n Vihreän kehityksen ohjelma (COM(2019) 640 final).

8. Ks. komission uuden toimintaohjelman sisällöstä kestävyiden näkökulmasta Kaisa Huhta – Harri Kalimo – Niko Soininen – Seita Vesa, EU’s Clean Industrial Deal: A Risk or an Opportunity for Sustainability? *European Energy and Environmental Law Review* 34(4) 2025, s. 95–105.

9. Polkuriippuvuudella tarkoitetaan karkeasti ottaen sitä, että tietyn järjestelmän menneisyys vaikuttaa järjestelmän nykyisyyteen ja tulevaisuuteen rajoittaen mahdollisia kehityspolkuja ja niiden etenemistä. Ks. polkuriippuvuudesta oikeuden kontekstissa esim. Oona A. Hathaway, Path Dependence in the Law: The Course and Pattern of Legal Change in a Common Law System. *Iowa Law Review* 86 (2001), s. 602–665, 602.

10. Ahjond S. Garmestani – J.B. Ruhl – B.C. Chaffin – Robin Craig – H.F.M.W. Van Rijswijk – David G. Angeler – Carl Folke – Lance Gunderson – Dirac Twidwell – Craig Reece Allen, Untapped capacity for resilience in environmental law. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 116(40) 2019, s. 19899–19904 ja Soininen ym. 2021, s. 71–73.

11. Garmestani ym. 2019, s. 19899–19904 ja Soininen ym. 2021, s. 71–73.

tista päätöksentekoa sekä perus- ja ihmisoikeuksia. Näiden suojien muuttaminen tai sivuuttaminen voisi rikkoa Suomen oikeusjärjestelmän keskeisiä toimintaperiaatteita, mihin ei välttämättä olla yhteiskunnallisesti valmiita. Lisäksi oikeudelliset käsitteet ja periaatteet vaikuttavat oikeudelliseen ajatteluun, vaikka emme aina edes täysin tiedosta niiden vaikutusta.¹²

Tätä taustaa vasten tämän artikkelin tehtävänä on rakentaa teoreettinen silta kestävyiden ja oikeuden välille, jotta yhtäältä kestävyystieteilijät ymmärtäisivät paremmin oikeuden rakenteita ja oikeusjärjestelmän keskinäis- ja polkuriippuvuuksia sekä niiden perusteita ja toisaalta oikeustieteilijät samoin kuin käytännön juristit laajemmin ymmärtäisivät, miten heidän asiantuntemuksensa ja tekemisensä liittyy kestävyyskysymyksiin. Tämä on tarpeen, sillä tieteidenvälisessä kestävyystutkimuksessa ei useinkaan yksilöidä, miltä osin ja miksi oikeusjärjestelmä tukee kestäväntöntä tuotantoa ja kulutusta.¹³ Oikeustieteessä taas kestävyttä käsitellään usein eri oikeudenaloilla muttei välttämättä tunnusteta laajempia kestävyysmurroksen luonnontieteellisiä, yhteiskunnallisia ja taloudellisia kytköksiä.¹⁴ Näin ollen kestävyttä koskevalta tieteidenväliseltä ja oikeudelliselta tutkimukselta puuttuu jaettu teoriapohja.

Keskeinen väitteemme on, että kestävyysoikeus – ymmärrettiinpä se sitten omaksi oikeudenalaksi, oikeutta yhdistäväksi verkostoksi tai tutkimukselliseksi lähestymistavaksi – on olennaiselta osin sillan rakentamista kestävyystieteen ja oikeustieteen välille. Oikeustiedettä ja kestävyystiedettä yhdistävä näkökulmamme eroaa siten niistä kansallisista oikeusteoreettisista puheenvuoroista, joissa on pyritty hahmottelemaan tietoteoreettisesti ja käsitteellisesti oikeustieteestä itsestään johtuvia syitä sille, miksei oikeus osaa vastata riittävästi ilmastonmuutokseen, luontokatoon ja saastumiseen.¹⁵ Pyrkimyksemme tarkastella laajasti oikeusjärjestelmää erottaa sen tutkimuksesta, jossa kestävyystieteen näkökulma kohdentuu yksittäiseen oikeudenalaan.¹⁶ Tämän kirjoituksen lähes-

12. Neil Walker, *Sovereignty, Property and Climate Change*. *Edinburgh Law Review* 27(2) 2023, s. 129–156.

13. IPBES 2019; Köhler ym. 2019 ja Soininen ym. 2021, s. 71–73.

14. Ks. esim. Ympäristöjuridiikan kestävyysmurrosta koskeneet erikoisnumerot 3/2021 ja 4/2021. Artikkeleissa käsiteltävät oikeudenalat ovat velvoiteoikeus, eurooppaoikeus, immateriaalioikeus, insolvenssioikeus, vahingonkorvausoikeus, sopimusoikeus, hankintaoikeus ja rikosoikeus. Artikkelit Jukka Similä, *Kestävyysmurros ja oikeus*. *Ympäristöjuridiikka* 4/2021, s. 6–24 erottuu joukosta edukseen tässä mielessä. Varallisuusoikeudellisen näkökulman tarjoaa puolestaan Mika Viljanen, *Antroposeenin varallisuusoikeus*. *Oikeus* 4/2021, s. 503–526.

15. Ks. esim. Sanna Mustasaari – Marjo Ylhäinen, *Oikeuden ja talouden epistemologisista kytköksistä antroposeenissa: totalisoiva tieto ja eettisyyden haaste*. *Oikeus* 2–3/2024, s. 123–139; Sanna Lehtinen, *Repeämä lakimaisemassa: Ilmastokriisi tilallis-ajallisenä kaikkeuden konfliktina*. *Oikeus* 4/2021, s. 527–549 ja Hanna-Maria Niemi, *Oikeus, ihmisarvo ja ilmastokriisi*. *Oikeus* 1/2022, s. 59–79.

16. Andreas Philippopoulos-Mihalopoulos, *Critical Environmental Law as Method in the Anthropocene*, s. 131–156 teoksessa Andreas Philippopoulos-Mihalopoulos – Victoria Brooks (eds), *Research Methods in Environmental Law – A Handbook*. Edward Elgar Publishing 2017.

tymistapa yhdistää sen laajoihin systeemiin oikeuden tarkastelun lähestymistapoihin, kuten Earth System Law -suuntaukseen, mutta tarjoaa kuitenkin eri oikeudenalojen yleisistä opeista kumpuavaa konkretiaa tarkasteluun.¹⁷

Kestävyysskysymyksiin liittyvät haasteet kytkevät luonnon ja ihmisen järjestelmät mutkikkaaksi kudokseksi. Houkutusena on usein aloittaa kestävyys ja oikeuden yhteyksien hakeminen tietystä osajärjestelmästä, esimerkiksi energiajärjestelmä, jotta aiheessa päästään riittävän syvälle tieteidenvälisesti. Tällöin kestävyyskysymykset nähdään siirtymänä, joka voidaan hoitaa esimerkiksi teknologisen kehityksen keinoin. Siirtymiin keskittyminen onkin hedelmällinen lähestymistapa, jos oikeus nähdään instrumenttina, jonka tehtävä on ohjata tiettyä yksittäiskysymystä mahdollisimman vaikuttavasti ja hyväksyttävästi.¹⁸ Tämä lähestymistapa jättää kuitenkin tyypillisesti pimentoon oikeusjärjestelmän syvemmät kulttuuriset ja syvätason rakenteet, jotka on tunnistettu kestävyys kannalta olennaisiksi.¹⁹ Näitä rakenteita tarkastellaan tyypillisesti kestävyysmurrosta käsittelevässä tutkimuksessa. Rakenteisiin päästään käsiksi siten, että yksinkertaistetaan kestävyteen liittyvät yhteiskuntia ja taloutta koskevat näkökulmat riittävän pitkälle, jotta haasteen arviointi on mahdollista oikeuden rakenteiden, kuten eri oikeudenalojen yleisten oppien,²⁰ näkökulmasta. Tällöin huomio kiinnittyy siihen, millaisen järjestelmän eri oikeudenalojen yleiset opit muodostavat yhdessä. Vaikka tarkastelu liikkuu oikeuden yleisten oppien tasolla, ei niissäkään ole mahdollista mennä tässä artikkelissa kovin syvälle, eikä se ole edes tarpeen. Tämä artikkeli pyrkii porautumaan oikeusjärjestelmän keskeisten osa-alueiden ydinkäsitteistöön ja niiden tarjoamaan oikeudenalarajat ylittävään näkökulmaan

17. Louis J. Kotzé – Rakhyun E. Kim, Earth system law: The juridical dimensions of earth system governance. *Earth System Governance* 1 (2019); Louis Jacobus Kotzé – Rakhyun E. Kim – Catherine Blanchard – Joshua Chad Gellers – Cameron Holley – Marie-Catherine Petersmann – Harro van Asselt – Frank Biermann – Margot Hurlbert, Earth system law: Exploring new frontiers in legal science. *Earth System Governance* 11(2) 2022 ja Louise du Toit – Louis J. Kotzé, Reimagining international environmental law for the Anthropocene: An earth system law perspective. *Earth System Governance* 11 (2022).

18. Soininen ym. 2021.

19. Soininen ym. 2021. Puhumattakaan siitä, onko kestävyys siirtymän tietoinen ohjaaminen ylipäätään mahdollista historiallisten esimerkkien valossa. Esimerkiksi ensimmäinen teollinen vallankumous ei ollut suunniteltu prosessi, vaan pääoman liikkeellä on väitetty olleen keskeinen asema prosessissa. Ks. Peter Newell, The politics of green transformations in capitalism, s. 68–85 teoksessa Ian Scoones – Melissa Leach – Peter Newell (eds), *The Politics of Green Transformations*. Routledge 2015.

20. Yleisillä opeilla tarkoitetaan koko oikeusjärjestelmän tai tietyn oikeudenalan keskeisiä käsitteitä, periaatteita ja teorioita, jotka määrittävät alan tieteellistä lähestymistapaa. Ks. yleisesti Pauli Rautiainen – Aura Kostiaainen – Visa Kurki – Niko Soininen – Tapio Määttä, Oikeus ja sen tutkiminen. *Vastapaino* 2023, s. 215–228 ja tarkemmin esim. Kaarlo Tuori, Sosiaalisesta siviilioikeudesta myöhäismoderniin vastuuoikeuteen. *Lakimies* 6/2002, s. 902–913; Kimmo Nuotio, Oikeuslähteet ja yleiset opit. *Lakimies* 7–8/2004, s. 1267–1291 ja Tuula Linna, Ulosotto-oikeuden yleiset opit – missä ja mitä? *Lakimies* 1/2009, s. 3–33.

kestävyysskeskustelussa. Näin artikkeli rakentuu ajatukselle siitä, että oikeuden-
alakohtaisen tarkkarajaisen oikeudellisen tiedon lisäksi kestävyysaasteisiin
vastaaminen vaatii oikeusjärjestelmän tarkastelua lintuperspektiivistä. Artikkelin
lisäarvo tieteellisenä tuotoksena perustuu juuri eri oikeudenalojen tuottamien
näkökulmien yhteen tuomiseen kestävyiden edellyttämän yhteiskunnallisen
muutoksen kontekstissa.²¹

Artikkeli rakentuu niin, että luvussa 2 selvennetään tutkimuksen käsitteellisiä
ja teoreettisia lähtökohtia, jotka liittyvät kestävyys siirtymään ja -murrokseen
sekä valtion, markkinoiden ja oikeuden rooleihin niissä. Luvussa 3 pureudu-
taan markkinoiden (erityisesti esine-, sopimus- ja kilpailuoikeus), yhteiskunnan
rakenteiden (erityisesti valtiosääntö- ja hallinto-oikeus) ja eräiden oikeudellisten
seuraamusjärjestelmien (erityisesti vahingonkorvaus-, maksukyvyttömyys- ja
rikosoikeus) sääntelyn näkökulmasta ennen kaikkea kysymykseen siitä, millaisia
yleisten oppien tasoisia kysymyksiä, hankauksia ja mahdollisuuksia kestävyys-
siirtymä ja -murros nostattavat. Luvussa 4 tarkastellaan yhdessä luvun 2 teoret-
tisia ja luvun 3 oikeudellisia havaintoja ja nostetaan esiin tutkimuksen keskeisiä
oikeusjärjestelmätason havaintoja niitä problematisoiden. Luvussa 5 tiivistetään
kirjoituksen keskeinen anti ja hahmotellaan jatkoaskelia kestävyysoikeuden tut-
kimukselle Suomessa ja globaalisti.

21. Tieteenfilosofisesti kestävyystieteen omaksuman systeemisen lähestymistavan taustalla on eri
tieteenaloilla yleistynyt kompleksisten järjestelmien teoria (complex-adaptive systems theory).
Teorian mukaan ekologiset, yhteiskunnalliset, taloudelliset ja oikeudelliset järjestelmät ovat
kompleksisia siinä merkityksessä, että ne koostuvat lukuisista toimijoista ja komponenteista
sekä niiden välisistä vuorovaikutuksista. Toimijat ja komponentit itseorganisoituvat toimin-
taympäristön muuttuessa, ja tämä tuo järjestelmän toimintaan epälineaarisia kehityskulkuja ja
epävarmuutta. Tämä puolestaan tarkoittaa, että makrotasolla järjestelmät ilmentävät erilaisia
liikelakeja kuin mikrotasolla. Näin ollen järjestelmän makrotasoa (esim. Suomen oikeusjärjes-
telmän toiminta) ei suoraan voida induktiivisesti yleistää mikrotason (esim. tietty lainopillinen
kysymys) tarkasteluista. Ks. kompleksisuusteoriasta yleisesti esim. J.H. Holland, *Complex
Adaptive Systems*. Daedalus 121(1) 1992, s. 17–30 ja oikeustieteen kontekstissa J. Murray –
T. Webb – S. Wheatley, *Complexity Theory and Law. Mapping an Emergent Jurisprudence*.
Routledge 2019.

2. Kestävyyden ja oikeuden teoreettiset ja tieteidenväliset kytkökset

2.1. Ihmistoiminnan globaalit ja paikalliset ympäristövaikutukset ja niiden juurisyyt

Ihmistoiminnan ympäristövaikutukset voidaan karkeasti jakaa ilmasto-, monimuotoisuus- ja saastumisvaikutuksiin sekä luonnonvarojen ylikulutukseen. Näistä erityisesti ilmasto ja luonnon monimuotoisuus ovat planeetan ekologisia rajoja koskevassa mittaristossa omina kategorioinaan. Saastumista koskevat mittarit ovat moninaisemmat. Osa niistä liittyy globaalin ravinnekierroksen häiriintymiseen, osa otsonikerrokseen, osa ilmakehän aerosoleihin, osa merten happamoitumiseen ja osa uusiin kemiallisiin yhdisteisiin. Luonnonvaroista globaalit mittarit tunnistavat lähinnä vesivarojen riittävyyden. Muiden luonnonvarojen, kuten metsien, riittävyyttä mitataan maankäyttöä ja ekosysteemien toimintakykyä koskevalla mittaristolla.²² Hälyttävää on, että globaalissa mittaristossa kaikki paitsi otsonikerros ja ilmakehän aerosolipaine ylittävät nykyisellään planeetan ekologisen kantokyvyn rajat. Ekologisesti vaikein tilanne on luonnon monimuotoisuudessa (maankäyttö ja ekosysteemien toimintakyky) ja saastumisessa (uudet kemialliset yhdisteet ja ravinnekierto), ja ilmastonmuutos seuraa lähellä näiden perässä.

Viimeisimpien arvioiden mukaan planeetan ekologisten rajojen ylitys johtuu merkittävästä luonnonvarojen ylikäytöstä. Nykytahdilla tarvitsisimme 1,75 (globaali keskiarvo) – 5,1 (Yhdysvaltojen keskiarvo) maapalloa globaalin nykykulutuksen tyydyttämiseen.²³ Suomessa vastaava lukema on 4,1 maapalloa, mikä on Euroopan suurimpia. Me suomalaiset rasiimme planeetan ekologisia rajoja huomattavasti globaalia keskiarvoa enemmän ja olemme vain hieman Yhdysvaltojen jäljessä.²⁴ Ongelma on yhteiskunnallisesti vaikea, sillä talousjärjestelmä on rakentunut tuotannon ja kulutuksen ruokkimalle talouskasvulle ja talouskasvu on puolestaan ollut välttämätöntä julkisten palvelujen rahoittamiselle. Tulevaisuudessa tätä talouskasvun, julkisen sektorin ja hyvinvoinnin linkkiä on ehkä arvioitava uudestaan.²⁵

22. Richardson ym. 2023.

23. Global Footprint Network, Earth Overshoot Day 2024.

24. European Environment Agency, Europe's material footprint. 2023. Ks. myös Global Footprint Network 2024.

25. Ks. esim. Christine Corlet Walker – Angela Druckman – Tim Jackson, Welfare systems without economic growth: A review of the challenges and next steps for the field. *Ecological Economics* 86 (2021), 107066.

Ylikulutuksen merkittävimmät neljä osatekijää ovat asuminen, ruokavalio, liikkuminen sekä muiden aineellisten hyödykkeiden kulutus. Käytännössä ekologinen kuorma muodostuu kyseisten tuotteiden ja palveluiden tuottamiseen vaadittavasta energiasta, raaka-aineista ja kuljetuksesta.²⁶ Ympäristökestävyyssuhteilla pyritään karkeasti ottaen siihen, että näihin neljään kategoriaan (asuminen, ruokavalio, liikkuminen ja aineelliset hyödykkeet) sisältyvä tuotanto ja kulutus ja niiden aiheuttama energian-, luonnonvarojen- ja alueidenkäyttöpaine pysyisivät maapallon ekologisen kantokyvyn rajoissa. EU onkin asettanut itselleen oikeudellisesti sitovan tavoitteen olla hiilineutraali vuoteen 2050 mennessä.²⁷ Samaan aikaan luontokatoa ja saastumista pyritään hillitsemään mahdollisimman tehokkaasti mutta ilman yhtä konkreettisia, kattavia ja sitovia tavoitteita.²⁸ Luontokadon ja saastumisen hillintää kuitenkin ohjataan lukuisin yksityiskohtaisin oikeudellisin instrumentein.²⁹

Edellä kuvatun ekologisen ylityksen kääntäminen ja ympäristökestävyyssuhteisiin pääseminen edellyttävät merkittäviä muutoksia yhteiskunta- ja talousjärjestelmiin. Yksinkertaistaen kyse on siitä, miten ihmiskunta pysyy kollektiivisesti planeetan ekologisen katon sekä yhteiskuntien sosiaalisen ja taloudellisen lattian muodostamalla niin sanotulla donitsivyöhykkeellä.³⁰ Karkeasti ottaen yhteiskunnallinen muutos, jota kestävyysdonitsin sisään mahtuminen edellyttää, voidaan jakaa kahteen kategoriaan sen mukaan, miten syvällekäyvää muutosta yhteiskunnassa ja taloudessa tavoitellaan: yhtäältä puhutaan kestävyysriirtymästä ja toisaalta kestävyysmurroksesta. Näitä kahta muutospolkua tarkastellaan lähemmin seuraavassa.

26. IPBES 2019 ja IPCC 2021.

27. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2021/1119, annettu 30 päivänä kesäkuuta 2021, puitteiden vahvistamisesta ilmastoneutraaliuden saavuttamiseksi sekä asetusten (EY) N:o 401/2009 ja (EU) 2018/1999 muuttamisesta (eurooppalainen ilmastolaki). EUVL L 243, 9.7.2021, s. 1–17, 2 artikla. Suomi on asettanut omassa ilmastolaissaan (423/2022) vielä tätäkin tiukemman tavoitteen olla ilmastoneutraali vuonna 2035 (ilmastolain 2 §).

28. Luonnon monimuotoisuuden osalta elokuussa 2024 voimaan tullut Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2024/1991, annettu 24 päivänä kesäkuuta 2024, luonnon ennallistamisesta ja asetuksen (EU) 2022/869 muuttamisesta. EUVL L, 2024/1991, 29.7.2024, s. 1–93 on Euroopassa kunnianhimoisin yritys tähän suuntaan. Asetuksen lopullinen, hyväksytty versio kuitenkin kaventaa luonnon ennallistamiseen liittyviä velvoitteita niin paljon verrattuna alku-peräiseen komission esitykseen, että se ei juuri tuo oikeudellisessa mielessä lisää olemassa olevaan EU-oikeudelliseen sääntelykenttään, jossa luontokatoa ja luonnon tilan parantamista ohjataan pistemäisin instrumentein. Ks. esim. Kaisa Huhta – Niko Soininen – Seita Vesa, The ecological sustainability of the energy transition in EU law: pro et contra hydropower. *Journal of Energy and Natural Resources Law* 43(1) 2024, s. 29–45.

29. Ks. näistä luonnon monimuotoisuuden ja saastumisen osalta kootusti esim. Huhta – Soininen – Vesa 2024, s. 29–45.

30. Kate Raworth, *Doughnut Economics, Seven ways to think like a 21st-century economist*. Random House UK 2018.

2.2. Kestävyyssiirtymä ja kestävyysmurros

Kestävyyssiirtymässä luotetaan teknologisiin, sosiaalisiin ja muihin innovaatioihin ja niiden tuottamaan talouskasvuun. Ajattelutapa on reformistinen: siinä pyritään poliittisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja oikeudellisesti nähtävissä olevassa tulevaisuudessa toteuttamiskelpoisiin muutoksiin. Siirtymäajattelun mukaisesti talouskasvu ja sen taustalla oleva tuotanto ja kulutus voidaan kytkeä irti talouden aiheuttamista ympäristövaikutuksista innovaatioiden avulla.³¹ Myös EU:n edellisen kauden Vihreän kehityksen ohjelma perustuu tälle ajatukselle.³² Tällöin tuetaan uutta, ekologisesti kestävää tuotantoa ja kulutusta, esimerkiksi uusiutuvaa energiaa, ja ajetaan alas kestäväntöntä tuotantoa ja kulutusta, esimerkiksi fossiilisia polttoaineita.³³ Jos irtikytkentä toteutuu globaalissa mitassa, tuotanto ja kulutus voisivat kasvaa loputtomasti ilman, että planeetan ekologisia rajoja ylitetään.³⁴

Siirtymäajattelun keskeishaasteena on, että nykyisen tutkimustiedon valossa talouden irtikytkentä ei näytä todennäköiseltä.³⁵ Lisäksi tutkimuksessa korostetaan, että irtikytkentä vaatii joka tapauksessa voimakasta julkisen vallan puuttumista markkinoiden toimintaan.³⁶ Tällä hetkellä suunniteltua irtikytkentää ei ole pyrkimyksistä huolimatta vielä saavutettu minkään muun planeetan ekologisia rajoja koskevan mittarin kuin otsonikerroksen ohenemisen osalta.³⁷ Erityisen

31. Ks. irtikytkennästä kokoavasti Timothée Parrique – Jonathan Barth – François Briens – Christian Kerschner – Alejo Kraus-Polk – Anna Kuokkanen – Joachim H. Spangenberg, Decoupling debunked – Evidence and arguments against green growth as a sole strategy for sustainability. European Environmental Bureau 2019, s. 9. Irtikytkentäajatuksen taustalla on merkittävä määrä aiempaa taloustieteen tutkimusta. Ks. esim. Gene M. Grossman – Alan B. Krueger, Environmental Impacts of a North American Free Trade Agreement. Working Paper No. 3914. National Bureau of Economic Research 1991; Nemat Shafik – Sushenjit Bandyopadhyaya, Economic Growth and Environmental Quality: Time-series and Cross-country Evidence. World Bank Publications 1992; Theodore Panayotou, Empirical tests and policy analysis of environmental degradation at different stages of economic development. ILO Working Papers No. 992927783402676. International Labour Organization 1993 ja Gene M. Grossman – Alan B. Krueger, Economic Growth and the Environment. The Quarterly Journal of Economics 110(2) 1995, s. 353–377. Näiden tutkimusten tulokset ovat kuitenkin sittemmin osoittautuneet paikkansapitämättömiksi erityisesti absoluuttisen irtikytkennän osalta.

32. Ks. esim. eurooppalaisen ilmastolain 2 ja 7 perustelukappale.

33. Ks. X-käyrän osalta Aniek Hebinck – Gijs Diercks – Timo von Wirth – Pieter J. Beers – Lisa Barsties – Sophie Buchel – Rachel Greer – Frank van Steenberg – Derk Loorbach, An actionable understanding of societal transitions: the X-curve framework. Sustainability Science 17(3) 2022, s. 1009–1021.

34. Irtikytkennästä erotetaan tyypillisesti suhteellinen ja absoluuttinen muoto. Ks. erottelusta kootusti esim. Parrique ym. 2019, s. 11.

35. Parrique ym. 2019, s. 32. Ks. myös Jason Hickel – Giorgos Kallis, Is Green Growth Possible? New Political Economy 25(4) 2019, s. 469–486.

36. Ks. kokoavasti Parrique ym. 2019, s. 19.

37. Parrique ym. 2019, s. 4.

haastava tilanne on luonnonvarojen käytössä.³⁸ Myös energiankulutuksen kasvun taittaminen on haastavaa.³⁹ Viimeisimmän tutkimuksen mukaan edistyneimpienkin maiden, kuten Hollannin ja Ruotsin, omaksumilla uusiutuvaa energiaa ja maankäyttöä koskevilla toimilla kestäisi yli 200 vuotta päästä nyt asetettuihin ilmastotavoitteisiin.⁴⁰ Kun kyse on luonnon monimuotoisuudesta ja saastumisesta, tilanne on vielä näitä heikompi.⁴¹ Tämän lisäksi historiallisesti on lähes aina käynyt niin, että uuden teknologian tuoma tehokkuus- tai ympäristöhyöty ulosmitataan ajan oloon korkojen kanssa lisäämällä tuotantoa ja kulutusta innovaation tuomaa hyötyä vastaavasti tai jopa sitä enemmän.⁴² Tämä lisää ympäristöön kohdistuvaa absoluuttista ihmiskuormitusta. Tämä puolestaan vähentää edelleen vihreän kasvun ja irtikytkennän toteuttamiskelpoisuutta yksinomaisten ratkaisuna planeetan ekologisia rajoja koskeviin haasteisiin.

Kestävyysirityksen haasteiden vuoksi kestävyystieteessä on alettu hahmotella myös tuotantoon, kulutukseen ja ylipäänsä elintapoihin liittyvää kestävyysmurrosta eli laajempaa yhteiskunnallista ja kulttuurista muutosta.⁴³ Tässä keskustelussa erityistä tukea on saanut kohtuusajattelu (sufficiency), jossa luovutaan valtioiden ja yksilöiden tasolla jatkuvasta talouden, tuotannon ja kulutuksen kasvusta ja keskitytään siihen, mikä riittää ihmisen ja luonnon hyvinvoinnin turvaamiseen.⁴⁴ Kohtuutaloudessa talouskasvu on hyvin hidasta tai olematonta tai talous jopa supistuu. Tällöin myös talouden ja sen taustalla olevan tuotannon ja kulutuksen ekologinen kuorma pienenee. Joidenkin ajattelijoiden mukaan kestävyysmurros tarjoaisi samalla mahdollisuuden epätasa-arvon ja historial-

38. Parrique ym. 2019, s. 20.

39. Parrique ym. 2019, s. 21.

40. Jefim Vogel – Jason Hickel, Is green growth happening? An empirical analysis of achieved versus Paris-compliant CO₂-GDP decoupling in high-income countries. *The Lancet Planetary Health* 7(9) 2023, s. 759–769.

41. Parrique ym. 2019, s. 28–29, 31–32. Ks. myös Dasgupta 2021.

42. Ks. kokoavasti Parrique ym. 2019, s. 37 ja tarkemmin William Stanley Jevons, *The Coal Question; An Inquiry concerning the Progress of the Nation, and the Probable Exhaustion of our Coalmines*. Macmillan and Co 1865; Mario Giampietro – Kozo Mayumi, *Another View of Development, Ecological Degradation, and North-South Trade*. *Review of Social Economy* 56(1) 1998, s. 20–36 ja Horace Herring – Robin Roy, *Technological innovation, energy efficient design and the rebound effect*. *Technovation* 27(4) 2007, s. 194–203.

43. Giuseppe Feola – Olga Vincent – Danika Moore, (Un)making in sustainability transformation beyond capitalism. *Global Environmental Change* 69(5) 2021, 102290. Lähestymistavan yksi varhaisia edustajia taloustieteessä oli Herman E. Daly, *Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development*. Beacon 1996, s. 31, jossa hän puhuu kasvutalouden sijaan vakaan tilan taloudesta (steady state economy).

44. Ks. esim. Thomas Princen, *The logic of sufficiency*. MIT Press 2005; Tommi Lehtonen – Pasi Heikkurinen, *Sufficiency and Sustainability: Conceptual Analysis and Ethical Considerations for Sustainable Organisation*. *Environmental Values* 31(5) 2022, s. 599–618 ja Jessica Jungell-Michelsson – Pasi Heikkurinen, *Sufficiency: A systematic literature review*. *Ecological Economics* 195(1) 2022, 107380.

Niko Soininen – Janne Kaisto – Kimmo Nuotio – Jukka Similä – Tomi Tuominen – Tuula Linna – Sampo Mielityinen – Jaakko Salminen – Kirsi-Maria Magga

listen epäoikeudenmukaisuuksien korjaamiseen.⁴⁵ Murrospolkua on kuitenkin kritisoitu toteuttamiskelvottomana, sillä se vaatisi merkittäviä rajoituksia nykyiseen markkinatalousjärjestelmään ja merkittävää muutosta sen taustalla olevaan poliittiseen ideologiaan.⁴⁶ Siksi kestävyyttä tukeva muutos tapahtuu todennäköisesti sekä siirtymä- että murrospolkua seuraten, mutta talouskasvun rajoittamisesta on vaikea päästä kestävyuden näkökulmasta kokonaan irti.

Kestävyysaasteiden juurisyiden sekä yhteiskunnan ja talouden tulevaisuuden kehityspolkujen hahmottelun jälkeen on aika pohtia, mitä nämä tarkoittavat yhteiskunnan rakenteiden ja julkisen vallan (erityisesti valtioiden) ohjauksen ja markkinoiden itseohjautuvuuden näkökulmasta ja millaisia kysymyksiä siirtymä ja murros nostattavat oikeudellisesta näkökulmasta.

2.3. Yhteismaiden tragedia ja oikeusjärjestelmä

Kestävyysaasteiden taustalla oleva luonnonvarojen ja ympäristön kollektiivisen käytön ongelma on tunnistettu tutkimuksessa jo kauan. Taloustieteessä puhutaan vakiintuneesti tuotannon ja kulutuksen negatiivisista ulkoisvaikutuksista, joilla tarkoitetaan esimerkiksi sellaisia ympäristövaikutuksia, joita ei tarvitse hinnoitella lopputuotteen hintaan.⁴⁷ Yksi ajattelun varhaisista tieteidenvälisistä käsitteellistyksistä oli yhteismaiden tragedia. Sillä viitataan tilanteeseen, jossa vapailla yksityisillä toimijoilla, tuottajilla ja kuluttajilla, ei ole riittäviä kannustimia rajoittaa omaa toimintaansa, tuotantoa ja kulutusta, ympäristön kannalta

45. Farhana Sultana, The unbearable heaviness of climate coloniality. *Political Geography* 99 (2022), 102638 ja Olufé´mi O. Táiwò, Reconsidering Reparations. Oxford University Press 2022.

46. Jeroen C. J. M. van den Bergh, Environment versus growth – A criticism of “degrowth” and a plea for “a-growth”. *Ecological Economics* 70(5) 2011, s. 881–890. Yksi kritiikkiin taustalla vaikuttavista ilmiöistä on, että monilla valtioilla on velkojensa vuoksi suuri intressi olla luopumatta talouskasvusta. Valtioiden velkaisuutta arvioitaessa kiinnitetään yleensä huomiota ennen muuta velan ja bruttokansantuotteen väliseen suhteeseen. Valtioiden kannalta voi olla hyväksyttävää, että absoluuttinen velkamäärä nousee vuodesta toiseen, jos bruttokansantuote nousee myös. Talouskasvu tietysti merkitsee valtion kannalta hyvää myös verotuksen näkökulmasta. Ks. esim. Michael Burda – Charles Wyplosz, *Macroeconomics: A European text*. Oxford University Press 2022, luvut 17.3 ja 17.4.

47. Ks. esim. Hal R. Varian, *Intermediate Microeconomics. A Modern Approach*. 8th edition. W. W. Norton 2010. Negatiivisilla ulkoisvaikutuksilla tarkoitetaan ”tuotannon tai kulutuksen [haitallista] sivuvaikutus[ta], josta ei suoriteta maksua”. Ks. Tieteen termipankki, *Taloustiede: hakusana ”ulkoisvaikutus” osoitteessa <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Taloustiede:ulkoisvaikutus>*. Ulkoisvaikutusten teorian taustalla ovat taloustieteen klassikot Arthur Pigou (1877–1959) ja Ronald Coase (1910–2013). Alun perin negatiiviset ulkoisvaikutukset nähtiin toisinaan esiintyvänä markkinahäiriönä, mutta nytemmin ne on alettu käsittää markkinatalouden ominaispiirteeksi. Ks. esim. Joseph E. Stiglitz, *The Road to Freedom. Economics and the Good Society*. Penguin Books 2024.

kestävälle tasolle ennen ekologista romahdusta, koska jos yksi toimija vähentää tuotantoa tai kulutusta, muilla on kannustimet tuottaa tai kuluttaa enemmän, kunnes kyseessä oleva luonnonvara on kulutettu loppuun.⁴⁸

Oikeudellisesta näkökulmasta on kiinnostavaa, että yhteismaiden tragedian perinteiset vastaukset nousevat kahtaalta ja että oikeus liittyy olennaisesti niihin molempiin. Ensimmäinen vastaus on, että valtio luo riittävän kattavat omistusoikeudet, jotta yksityiset toimijat voivat markkinoilla vaihtaa omistuksen kohteita (kiinteistöjä, mineraaleja, viljaa, tietotekniikkaa, ympäristöpäästöjä) ja niihin liittyviä etuja ja rasitteita. Oikeudellisesti tämä lähestymistapa ohjata yhteismaita voidaan ajatella yksityisoikeudelliseksi: esineoikeus ohjaa omistusoikeuksia⁴⁹ ja sopimusoikeus niiden vaihdantaa.⁵⁰ Toinen perinteinen vastaus yhteismaiden tragediaan on, että valtio ohjaa markkinoiden toimintaa suoralla sääntelyllä. Tällöin voidaan esimerkiksi rajoittaa alueiden tai luonnonvarojen käyttöä (esimerkiksi luonnonsuojelualueet, kalastus- tai hakkuukiintiöt) tai pyrkiä rajoittamaan toiminnan negatiivisia ympäristövaikutuksia esimerkiksi velvoittamalla ilmaan, veteen tai maaperään kohdistuvien päästöjen käsittelyyn.⁵¹ Oikeudellisesti tätä lähestymistapaa ohjata yhteismaita on tavattu kutsua julkisoikeudelliseksi.

Erottelu yksityisoikeuteen ja julkisoikeuteen on jossain määrin mielekäs puhuttaessa yhteismaiden tragedian oikeudellisista liittymäkohdista yleisellä tasolla, mutta kestävyyttä koskevissa kysymyksissä tiukka jaottelu hajoaa osiin. Sen sijaan, että oikeutta kategorisoidaan pelkästään yksityisten välisiin tai yksityisen ja julkisen vallan välisiin suhteisiin, on keskeisempää pohtia, miten

48. Garret Hardin, *The Tragedy of the Commons*. *Science* 162(3859) 1968, s. 1243–1248. Hardinin argumentti on sittemmin saanut osakseen laajaa kritiikkiä. Ks. esim. Elinor Ostrom, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press 1990 ja Eduardo Araral, Ostrom, Hardin and the commons: A critical appreciation and a revisionist view. *Environmental Science & Policy* 36 (2014), s. 11–23.

49. Omistusoikeuden käsite on edellä ymmärretty olennaisesti laajemmaksi kuin kotimaisessa esineoikeudessa, jossa omistusoikeus yleensä määritetään kiinteään tai irtaimen esineeseen kohdistuvaksi oikeudeksi. Ks. esim. Leena Kartio, *Esineoikeuden perusteet*. Talentum 2001. Jonkin verran yksinkertaista voidaan sanoa, että termi viittaa oikeuteen, johon taloustieteilijät viittaavat ilmaisulla ”property right”. Esimerkiksi Armen A. Alchian: ”A property right is the exclusive authority to determine how a resource is used, whether that resource is owned by government or by individuals.” Ks. Armen A. Alchian – Harold Demsetz, *The Property Right Paradigm*. *The Journal of Economic History* 33(1) 1973, s. 16–27. Tässä yhteydessä on tosin syytä huomauttaa, että taloustieteilijät ja oikeustieteilijät eivät aina ymmärrä omistusoikeutta samalla tavalla. Ks. Daniel H. Cole – Peter Z. Grossman, *The Meaning of Property Rights: Law versus Economics?* *Land Economics* 78(3) 2002, s. 317–330.

50. Tähän kuvaukseen liittyy paljon nyansseja, joista yksi on se, missä määrin omistusoikeuksien konstituomiseen ja sisältöön vaikuttaa yksityisoikeuden lisäksi myös julkisoikeus (esim. hallinnolliset ja ympäristölliset luvat). Ks. esim. Terry L. Anderson – Donald R. Leal, *Free Market Environmentalism*. Springer 2001.

51. Ks. kokoavasti esim. Niko Soininen – Seita Romppanen – Mika Nieminen – Sampo Soimakallio, *The Impact-based Regulatory Strategy in Environmental Law: Hallmark of Effectiveness or Pitfall for Legitimacy?* *Journal of Environmental Law* 35(2) 2023, s. 185–206.

Niko Soininen – Janne Kaisto – Kimmo Nuotio – Jukka Similä – Tomi Tuominen – Tuula Linna – Sampo Mielityinen – Jaakko Salminen – Kirsi-Maria Magga

oikeusjärjestelmä kokonaisuutena on vuorovaikutuksessa kestävyyskysymysten kanssa. Erityisesti kyse on siitä, toimivatko oikeudenalojen yleiset opit ja näistä muodostuva oikeusjärjestelmän kokonaisuus planetaarisia ekologisia haasteita voimistaen vai niitä hilliten, ja siitä, miltä osin yleisiä oppeja voitaisiin uudistaa käsillä olevien kestävyyshaasteiden valossa. Tällainen oikeudellinen tarkastelu vaatii puolestaan tuekseen konkreettisia siirtymäpolkuja, joihin eri oikeudenalojen yleisiä oppeja koskeva keskustelu voidaan sitoa. Tätä ajatellen seuraavassa luvussa analysoimme tarkemmin, millä tavoin oikeusjärjestelmän sisäinen yhteistyö eri oikeudenalojen välillä on järjestetty ja mitä oikeusjärjestelmän käsitteitä ja periaatteita kestävyyskysymykset haastavat pohtimaan uudessa valossa.

3. Suomen oikeusjärjestelmä kestävyys siirtymässä ja -murroksessa

3.1. Oikeudenalojen yhteistyö yhteiskunta- ja talousjärjestyksen ylläpitämisessä

Kestävyyskysymykset, nimenomaan ympäristöllinen kestävyys, tulivat osaksi oikeudellista keskustelua alun perin eritoten ympäristöoikeuden piirissä.⁵² Itse asiassa koko modernin ympäristöoikeuden synty voidaan ajoittaa osaksi laajempaa yhteiskunnallista muutosta luonnonvarojen lähes rajoittamattomasta käytöstä kohti kestävää – ja samalla negatiivisilta ulkoisvaikutuksiltaan rajoitettua – luonnonvarojen käyttöä.⁵³ Viimeistään ilmasto- ja ympäristökriisin myötä myös muiden oikeudenalojen tutkijat ovat heränneet keskustelemaan siitä, mikä on näiden oikeudenalojen suhde ympäristöllisiin kestävyystavoitteisiin.

Ajankohtaiseksi kysymykseksi muodostuukin nyt, millä tavoin eri oikeudenalojen yhteiskunnallinen rooli muuttuu kestävyys siirtymän ja -murroksen konteksteissa. Selvää on, että niin siirtymässä kuin murroksessakin alun perin

52. Samoin työoikeuden eriytymistä sopimusoikeudesta voi pitää eräänlaisena nykyaikaisen sosiaalisen kestävyysoikeuden alkusoittona. Klassisen esimerkin tarjoaa kysymys siitä, missä määrin nykyään työoikeuden piiriin liittyvät sosiaaliset seikat antavat mahdollisuuden rajoittaa sopimusvapautta. Ks. esim. David Bernstein, *Lochner v. New York: A Centennial Retrospective*. *Washington University Law Quarterly* 85(5) 2005, s. 1469–1527, 1469. Tietynlainen ”kestävyyssajattelu” on toki leimannut oikeutta paljon tätä pidempäänkin esimerkiksi sopimusvapauden rajoitusten osalta, jos kestävyyttä ajatellaan laajemmin siitä näkökulmasta, mikä on kulloisenkin tiedon ja oikeuden valossa eettisesti oikea tapa toimia. Ks. James Gordley, *The Philosophical Origins of Modern Contract Doctrine*. Clarendon Press 2011.

53. Ks. esim. Stepan Wood – Benjamin J. Richardson (eds), *Environmental Law for Sustainability*. Hart Publishing 2006.

ympäristöoikeuden kentälle kuuluneiden tavoitteiden pitäisi läpäistä koko oikeusjärjestelmä, jotta planeetan rajoja koskeva oikeudellinen suoja toteutuisi. Analogiaa voisi hakea siitä, kuinka perusoikeudet levisivät valtiosääntöoikeuden piiristä muille oikeudenaloille: kuinka kaikilla oikeudenaloilla ryhdyttiin huomioimaan se, miten sääntely tai sen soveltaminen toteuttaa perusoikeuksia mahdollisimman tehokkaasti. Läpileikkaavien ympäristötavoitteiden haasteena on kuitenkin niiden päätöksentekoa ohjaavan vaikutuksen heikkous. On riski, että oikeudellistuneet tavoitteet jäävät symbolisiksi.⁵⁴

Pyrkimättä kaikenkattavuuteen tarkastelemme Suomen oikeusjärjestelmää kolmen hyvin laajan kokonaisuuden kautta: 1) markkinoiden (tuotanto, kulutus ja vaihdanta); 2) yhteiskuntajärjestyksen ja kansalaisyhteiskunnan (poliittinen järjestelmä ja vallanjako, perhe- ja jäämistöoikeudelliset kysymykset, hallinnon ja tuomioistuinten toiminta, perus- ja ihmisoikeudet sekä sovellettu hallinto-oikeus) ja 3) eräiden seuraamusjärjestelmien oikeudellisen ohjauksen kautta.⁵⁵

Ensimmäisessä kokonaisuudessa oikeudenalat, kuten esineoikeus (mukaan lukien aineeton omaisuus), sopimusoikeus ja kilpailuoikeus (mukaan lukien julkiset hankinnat), mahdollistavat ja turvaavat markkinoiden toimintaa suoraan. On vaikea kuvitella EU:n tai Suomen kontekstissa tuotantoon, kulutukseen tai vaihdantaan liittyvää tilannetta, joka ei linkittyisi läheisesti omistusoikeuksiin, sopimusten solmimiseen tai siihen, että yritykset voivat vapaasti kysynnän ja tarjonnan mukaan saapua markkinoille ja poistua sieltä ja että tämä turvaa tuottajille mahdollisimman edulliset raaka-ainehinnat ja lopputuottajille mahdollisimman edulliset lopputuotehinnat. Perinteisessä yksityisoikeudellisessa ajattelussa omaisuutta saa käyttää verraten vapaasti niin, että lähtökohtaisesti kaikki, mikä ei ole erikseen kielletty tai mikä ei aiheuta haittaa muiden oikeuksien toteutumiseksi, on sallittua.⁵⁶ Sopimusten osalta lähtökohtana on puolestaan sopimusvapaus ja tehtyjen sopimusten sitovuus.⁵⁷ Toisin sanoen kuka hyvänsä voi tehdä minkälaisen sopimuksen tahansa – jälleen sillä rajoituksella, ettei se haittaa

54. Similä 2021, s. 17–20 ja Emma Lees – Ole W. Pedersen, *Performative Environmental Law*. *Modern Law Review* 88(1) 2024, s. 124–154. Ks. myös Richard B. Stewart, *United States Environmental Regulations: A Failing Paradigm*. *Journal of Law and Commerce* 15 (1996), s. 585–596.

55. Tässä esitetty systematiikka on rakennettu lähinnä antamaan karkea yleiskuva oikeusjärjestelmän keskeisistä osa-alueista kestävyystieteilijöiden oikeusjärjestelmää koskevaksi heuristiikaksi. Tässä mielessä jaottelu on vain esitystekninen.

56. Esimerkiksi esineeseen kohdistuvaa omistusoikeutta on pidetty täydellisenä siinä mielessä, että ”omistusoikeus käsittää oikeuden vallita esinettä kaikissa niissä suhteissa, joissa rajoituksia ei ole asetettu”. Näin Kartio 2001, s. 185.

57. Ks. yleisesti Mika Hemmo, *Sopimusoikeus I & II*. Talentum 2003. Sopimuksen osapuolisitovuuden perusteet ja ala, erityisesti suhteessa kolmansiin, vaihtelevat eri oikeusjärjestyksissä. Ks. vertailevasta näkökulmasta Jaakko Salminen, *From National Product Liability to Transnational Production Liability: Conceptualizing the Relationship of Law and Global Supply Chains*. Turun yliopisto 2017, erityisesti luku 2.

muiden oikeuksien toteutumista – kenen oikeustoimikelpoisen tahon kanssa tahansa, ellei tätä ole erikseen kielletty. Tehdyt sopimukset myös lähtökohtaisesti sitovat, ellei niihin tehdä yhteisellä uudella sopimuksella muutoksia. Tuottajat voivat puolestaan toimia ja kilpailla markkinoilla lähtökohtaisesti vapaasti, ellei jotain toimintaa (esimerkiksi kartelleja) ole erikseen kielletty.⁵⁸ Lähtökohtaisesti markkinoiden oikeudellinen sääntely nojaa siis ajatukseen siitä, että tuottajat ja kuluttajat toimivat parhaaksi katsomallaan tavalla tiettyissä, julkisen vallan asettaman lainsäädännön rajoissa. Markkinoita ohjaavan oikeudellisen sääntelyn lähtökohtana on siis toimintavapaus ja tätä kautta markkinajärjestelmän itseohjautuminen.

Toisessa kokonaisuudessa ovat yhteiskuntajärjestykseen ja kansalaisyhteiskuntaan liittyvät oikeudenalat, ja erityisesti valtiosääntöoikeus ja hallinto-oikeus viitoittavat julkisen vallanjaon ja -käytön keskeiset lähtökohdat. Tähän kategoriaan kuuluu myös sovellettu hallinto-oikeus, kuten ympäristöoikeus, jonka tarkoituksena on esimerkiksi oikeudellisin ympäristötavoittein ja niihin liittyvin hallinnollisin suunnittelu- ja lupajärjestelmin lieventää markkinoiden haitallisia vaikutuksia ympäristölle.⁵⁹ Julkisoikeudellisessa ajattelussa lähdetään siitä, että markkinat ja kansalaisyhteiskunta eivät lähtökohtaisesti toimi hyvin, ellei niille aseteta tiettyjä oikeudellisia raameja tai perustellusta syystä myös yksityiskohtaisia, yleistä etua turvaavia rajoitteita.⁶⁰ Tässä ajattelussa yhteiskunnallinen vallankäyttö keskittyisi liikaa varakkaille ilman demokraattisen prosessin turvaamaa ylintä yhteiskunnallista päätösvaltaa puuttua yhteiskunnan ja markkinoiden epäkohtiin.⁶¹ Poliittisen vallan keskittymisessäkin on haittapuolensa, sillä absoluuttinen valta tyypillisesti korruptoi. Tämän vuoksi yhteiskunnallista valtaa jaetaan vallan kolmijakoperiaatteen mukaisesti ja julkisen vallan käytölle on asetettu oikeusvaltiolliset puitteet ja rajoitteet. Näin rajoitettuna julkista valtaa voidaan hajauttaa ja kanavoida korjaamaan täysin vapaan, toisin sanoen julkisoikeudellisesti sääntelemättömän, markkina- ja yhteiskuntajärjestelmän epäkohtia.

Kolmannessa kokonaisuudessa ovat vahingonkorvausoikeus, insolvenssioikeus, hallinnollisia seuraamuksia koskeva oikeus sekä rikosoikeus. Näiden oikeudenalojen perusajatuksena on, että markkinoiden ja kansalaisyhteiskunnan toimiessa niille asetettujen sääntöjen mukaisesti ei niiden toimintaan ole tarpeen

58. Yleisesti Julian Nowag (ed.), *Research Handbook on Sustainability and Competition Law*. Edward Elgar 2024.

59. On kuitenkin syytä todeta, että ympäristöoikeuden ohjauskeinokattaus on tätä huomattavasti laajempi sisältäen myös taloudellisia kannustimia (esim. päästökauppa) ja informaatio-ohjausta (esim. vapaaehtoinen luontokompensaatio). Ks. ohjauskeinoista esim. Anne Kumpula – Tapio Määttä – Jukka Similä – Leila Suvantola, *Näkökulmia monitieteiseen ympäristöoikeuteen*. Turun yliopisto 2014 ja Kai Kokko, *Ympäristöoikeuden perusteet*. Edita 2017.

60. Joseph Stiglitz, *Government Failure vs. Market Failure: Principles of Regulation*, s. 13–15 teoksessa Edward J. Balleisen – David A. Moss (eds), *Government and Markets. Toward a New Theory of Regulation*. Cambridge University Press 2010.

61. Venetsian komissio, Oikeusvaltion tarkistuslista. Selvitys nro. 711/2013.

puuttua. Markkinoiden ja kansalaisyhteiskunnan toiminnassa esiintyy kuitenkin toisinaan häiriötilanteita, jotka ratkaisemattomina haittaisivat merkittävästi järjestäytyneen yhteiskunnan toimintaa. Tällaisia ovat erityisesti omaisuuteen tai henkilöön kohdistuvat vahingot, yritysten ja luonnollisten henkilöiden maksumyöntömyystilanteet sekä omaisuuteen ja henkilöihin kohdistuvat rikokset. Vahingonkorvaus-, insolvenssi- ja rikosoikeuden tehtävänä on ratkaista syntynyt markkinoiden tai kansalaisyhteiskunnan häiriö ja palauttaa normaalitila häiriön jälkeen.⁶² Tarkastelemme seuraavassa kestävyys siirtymän ja -murroksen kysymyksiä näiden kolmen oikeusjärjestelmän osa-alueen kautta.

3.2. Kestävyys siirtymän oikeudelliset kysymykset

3.2.1. Kestävyys siirtymän oikeudelliset lähtökohdat

Kestävyys siirtymässä pyrkimyksenä on ajaa ylös ympäristökestäväää taloudellista tuotantoa (esimerkiksi uusiutuvaa energiaa) ja kulutusta ja vastaavasti ajaa alas kestävä tontä tuotantoa ja kulutusta (esimerkiksi fossiilienergiaa).⁶³ Näitä kahta polkua käsitellään luvussa erikseen, koska niiden keskeiset oikeudelliset kysymykset eroavat useilta osin toisistaan.⁶⁴ Molemmille yhteistä on kuitenkin se, että EU:n ilmastonmuutoksen hillintään liittyvät tavoitteet ja velvoitteet tukevat

62. Näiden oikeudenalojen perimmäiset tavoitteet eroavat luonnollisesti toisistaan. Ks. vahingonkorvausoikeudesta Pauli Ståhlberg – Juha Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus. 7. uudistettu painos. Alma Talent 2020, s. 7–8. Ks. rikosoikeuden osalta Esko Yli-Hemminki – Sakari Melander – Kimmo Nuotio, Johdatus rangaistusteorioihin. Miksi rangaista ja millä perusteilla?, s. 21–36 teoksessa Esko Yli-Hemminki – Sakari Melander – Kimmo Nuotio (toim.), Rikoksen ja rangaistuksen filosofia. Gaudeamus 2022. Ks. insolvenssioikeudesta Risto Koulu – Heidi Lindfors – Johanna Niemi, Insolvenssioikeus. 4. uud. p. Alma Insights 2017.

63. Kestävyys siirtymän voi luonnollisesti nähdä laajemminkin, ja tässä voisi käyttää esimerkkinä myös sosiaalisesta kestävydestä kumpuavaa reilun palkan ja hyvien työolosuhteiden tunnusmerkkien ylösajoa ja modernin orjuuden muotojen ja lapsityövoiman alasajoa tuotannon arvoketjuissa. Kumpikin luonnollisesti johtaisi kulurakenteen kasvuun nykyisestä ja tuotannon järjestämisen uudelleenarviointiin, osin samankaltaisten ongelmien kautta kuin seuraavassa käymme läpi ekologisen kestävyys siirtymän osalta.

64. Tämä dynamiikka on kuvattu hyvin teoksessa Frank Geels – Bruno Turnheim – Mike Asquith – Florian Kern – Paula Kivimaa, Sustainability Transitions: Policy and Practice. European Environment Agency EEA Report No. 09/2019. Samalla on hyvä muistaa, että vaikkapa sopimuksen ja sopimuksenukkoisen vahingonkorvausvastuun suhde vaihtelee eri oikeusjärjestelmissä. Eri-laisista polkuriippuvuuksista johtuen sopimusvastuuta saatetaan yhdessä oikeusjärjestelmässä käyttää siihen, mihin toinen käyttää sopimuksenukkoista vastuuta. Klassisena esimerkkinä englantilainen oikeusjärjestelmä painottaa sopimuksenukkoista vastuuta siinä missä vaikkapa saksalainen sopimusvastuuta. Basil Markesinis, An Expanding Tort Law–The Price of a Rigid Contract Law. Law Quarterly Review 103 (1987), s. 354–397.

vahvasti uusiutuvan energian lisäämistä ja fossiilisen energian alasajoa.⁶⁵ Ylös- ja alasajot havainnollistavat myös sitä, että vanhoja fossiilisia tuotantotapoja ei voida ajaa alas ilman uusiutuvan energian ylösajoa, koska tällöin yhteiskunnan toiminta häiriintyisi merkittävästi. Tällöin esimerkiksi sähköä tai lämpöä ei olisi saatavilla tai sitä pitäisi vahvasti säännöstellä. Uusiutuvasta energiantuotannosta ei puolestaan ole ympäristön kannalta hyötyä, ellei fossiilisia tuotantotapoja ajeta samalla alas, koska ilman alasajoa uusiutuvat energianlähteet ainoastaan lisäävät sähköntuotantokapasiteettia markkinoilla mutta eivät vähennä tuotannon absoluuttista ympäristökuormaa. Energiantuotannon ympäristökuorman vähentäminen perustuu nimenomaan ajatukselle, että samalla kun uusiutuvaa energiaa lisätään, fossiilista vähennetään. Muutoin yhtälö ei toimi.

3.2.2. Uusiutuvan energian ylösajokonteksti

Ylösajokontekstissa tuottajat kehittävät ensin uusiutuvan energian tuotanto- ja jakeluteknologiaa sekä niihin liittyviä liiketoimintamalleja ja palveluja. Kehitysvaiheen keskeisiä oikeudellisia kysymyksiä ja kannustimia on, millä edellytyksin innovaatioihin voi saada oikeuden suoman yksinoikeuden siten, että kehittäjä pääsee tulevaisuudessa nauttimaan innovaation taloudellisesta hyödystä. Toisaalta voidaan ajatella, että innovaatioiden yksinoikeuden suojaaminen esimerkiksi patenteilla estää keskeisten innovaatioiden globaalia leviämistä, koska innovaatioiden hyödyntäminen on oikeudellisesti rajattu suojatulle joukolle.

Kestävyvyyden kannalta optimaalisen patenttisuojan määrittäminen on haastava tehtävä.⁶⁶ Nykyisessä oikeustilassa immateriaalioikeuksien suoja ulottuu uusiutuvan energian innovaatioihin kuten muihinkin innovaatioihin. Patenttilaissa (550/1967) lähdetään siitä, että patentin voi saada mihin tekniikan alaan tahansa liittyvään keksintöön, jota voidaan käyttää teollisesti (1 §). Patentti tuottaa yksinoikeuden keksinnön ammattimaiseen hyödyntämiseen patenttilaissa säädettyllä tavalla.⁶⁷ Patenttioikeudessa ei ole kuitenkaan nähty olevan mitään erityistä mekanismia, jolla voisi suosia ympäristöystävällisten tekniikoiden patentointia.⁶⁸ Merkittävimpänä mahdollisuutena on pidetty lupamenettelyn

65. Ks. oikeudellisesti velvoittavien ympäristötavoitteiden osalta kokoavasti Huhta – Soininen – Vesa 2024.

66. Angus C. Chu, Patent policy and economic growth: A survey. *The Manchester School* 90(2) 2022, s. 237–254 lähteineen.

67. Yksi käytännössä tärkeä kysymys koskettaa patentin voimassaoloaikaa eli patenttisuojan pituutta. Patenttilain 40 §:n 1 momentin mukaan myönnetty patentti voidaan pitää voimassa, kunnes 20 vuotta on kulunut patenttihakemuksen tekemispäivästä.

68. Ks. Taina Pihlajarinne – Rosa Maria Ballardini, Paving the way for the Environment: Channeling ‘Strong’ Sustainability into the European IP System. *European Intellectual Property Review* 42(4) 2020, s. 239–250.

nopeuttamista ympäristöystävällisille tuotteille.⁶⁹ Patenttioikeudessa on myös niukasti mekanismeja kestävyiden kannalta haitallisten innovaatioiden suojaamatta jättämiselle.⁷⁰

Innovaatioiden kehittämisen ja oikeudellisen suojan ohella keskeinen kysymys on, kuinka innovaatiot pääsevät markkinoille ja kuinka niiden avulla tapahtuvaa tuotantoa ja niihin nojautuvaa kulusta voidaan skaalata suuremmaksi. Usein haasteena on se, että olemassa olevat markkinatoimijat ovat monilla toimialoilla suuria ja keskittyneitä ja saavat kilpailuetua verrattuna uusien innovaatioiden käyttävään tulokkaaseen. Oikeudellisesti keskeinen kysymys liittyy tällöin siihen, missä määrin kestävä tuotanto voidaan tukea julkisin hankintoin tai poikkeuksin kilpailuoikeudellisista tukisäännöistä, jotta uusiutuvan energian tuotanto tai muu kestävä toimintatapa saisi markkinoilla jalansijaa. Julkisissa hankinnoissa on useita yksittäisiä esimerkkejä innovatiivisista hankinnoista, mutta haasteena on se, miten kestäviä ratkaisuja saataisiin skaalattua laajalti julkisen sektorin käyttöön. Tämä edellyttää poliittista tahtotilaa ja kansallista tai jopa EU:n tasoista strategiaa toimien vaikuttavuuden lisäämiseksi. Julkisten hankintojen kontekstissa hankintayksiköiden itsenäisyys omien hankintakriteereidensä ja -tarpeidensa määrittelyssä ja toisaalta taloudelliset ja osaamiseen liittyvät rajoitteet ovat toistaiseksi estäneet uusien ratkaisujen laajaa skaalautumista.⁷¹ Myös sääntelyssä omaksuttu lähtökohta ”miten ostetaan” sen sijaan, että määriteltäisiin ”mitä ostetaan”, vaikeuttaa julkisyhteisöjen hankintojen ohjaamista sääntely-

69. Ks. Saija Partanen – Taina Pihlajarinne – Jukka Mähönen – Jouko Nuottila – Rosa Maria Ballardini, Ympäristöystävällisten keksintöjen nopeutettu patentointi pk-yritysten näkökulmasta. *Lakimies* 2/2023, s. 250–274.

70. Ks. kuitenkin esim. patenttilain 1 b §:n 1 momentti, jonka mukaan patenttia ei myönnetä keksintöön, jonka kaupallinen hyödyntäminen on yleisen järjestyksen tai hyvien tapojen vastaista. On ajateltavissa, että luonnon kannalta erityisen haitalliset innovaatiot voisivat jäädä vaille patenttisuojaa säännöksen nojalla. Nimenomaista ei-kestävien keksintöjen kieltoa patenttilaissa ei ole, mikä vastaa yleistä linjaa maailmalla. Ks. problematiikasta myös Reto M. Hilty – Pedro Henrique D. Batista, *Potential and Limits of Patent Law to Address Climate Change*. *GRUR International* 72(9) 2023, s. 821–839, 826–828. Sen keskeisenä viitekehystenä ovat TRIPS-sopimuksen (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, SopS 5/1995) 27(2) ja 27(3) artikla, joissa määritetään sopijapuolille rajat, joiden sisällä patentoitavuutta voi rajoittaa. Kirjoittajat suhtautuvat hieman epäilevästi siihen, että ympäristöä tulisi suojella juuri patentoitavuutta koskevin rajoituksin.

71. Ks. Kirsi-Maria Halonen, *Is public procurement fit for reaching sustainability goals? A law and economics approach to green public procurement*. *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 28(4) 2021, s. 535–555.

keinoin strategisten tavoitteiden edistämiseen.⁷² On kuitenkin odotettavissa, että kestävyystavoitteet korostuvat entisestään hankintadirektiivien uudistuksessa.⁷³

Uusiutuvan energiantuotannon mittakaavan kasvaessa yrityksen arvoketjujen hallinta ja niihin liittyvät sopimukset nousevat keskeiseen rooliin, koska tyypillisesti yritykset eivät pysty tekemään – tai ainakaan niiden ei kannata tehdä – kaikkea itse raaka-aineiden hankinnasta komponenttien valmistukseen, kokoonpanoon, jakeluun, asennukseen ja operointiin. Tässä yhteydessä yritys pyrkii etsimään toimijoita, joiden kanssa se voi tehdä yhteistyötä. Käytännössä kaikki tuotantotoiminta tapahtuu nykyään ylikansallisissa tuotantoverkostoissa eli arvoketjuissa. Arvoketjulla tarkoitetaan yrityksen koko tuotantorakennetta toimitusketjuista käyttäjiin ja hylätyn tuotteen kierrätykseen, ja se voi kattaa tuhansia, ellei miljoonia toimijoita.⁷⁴ Arvoketjuja hallitaan sopimuksin, ja näiden sopimusten keskiössä on kysymys siitä, millä tavoin tuotantovastuu jaetaan eri toimijoiden välillä.⁷⁵ Sopimusoikeudelliset mekanismit kestävän liiketoiminnan skaalaamiseksi ovat jo pääosin olemassa. Arvoketjumuotoisen talouden pohjana on alusta asti ollut ylikansallisesti hajautuneen tuotannon tehokas hallinta esimerkiksi tuotannon logistiikan ja kustannustehokkuuden takaamiseksi, ja samat hallintamekanismit toimivat aivan yhtä hyvin myös tuotannon kestävyysintressien edistämässä.⁷⁶ Arvoketjuhallinnan keskeisenä haasteena on kuitenkin globaalilla tasolla se, että ulkoistamalla tuotantoa kustannustehokkuussyistä saatetaan samalla ulkoistaa tuotannon ulkoisvaikutuksia toimijoille, jotka eivät

72. Ajattelutavan muutoksesta sääntelyn taustalla ks. erityisesti Willem Janssen, *Shifting Towards Mandatory Sustainability Requirements in EU Public Procurement Law: Context, Relevance and a Typology*, s. 3–20 teoksessa Willem Janssen – Roberto Caranta (eds), *Mandatory Sustainability Requirements in EU Public Procurement Law: Reflections on a Paradigm Shift*. Hart Publishing 2023.

73. Euroopan komissio ilmoitti loppuvuodesta 2024 käynnistävänsä hankintadirektiivien uudistamistyön: European Union Commission launches call for evidence and public consultation on the evaluation of the Public Procurement Directives 13.12.2024, European Commission.

74. Gary Gereffi, *Global Value Chains in a Post-Washington Consensus World*. *Review of International Political Economy* 21(1) 2014, s. 9–37.

75. Ks. esim. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2024/1760, annettu 13 päivänä kesäkuuta 2024, yritysten kestävää toimintaa koskevasta huolellisuusveloitteesta ja direktiivin (EU) 2019/1937 ja asetuksen (EU) 2023/2859 muuttamisesta (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti). EUVL L 2024/1760, 5.7.2024, s. 1–58. Kestävän sopimisen osalta yhä edistyneemmän julkisesti saatavilla olevan malliesimerkin tarjoaa *Accord on Fire and Building Safety in Bangladesh* -sopimus, jolla useat länsimaiset yritykset koordinoivat yhdessä bangladeshilaisten tehdastyöläisten kanssa tuotannon työturvallisuutta. Jaakko Salminen, *The Accord on Fire and Building Safety in Bangladesh—A New Paradigm for Limiting Buyers’ Liability in Global Supply Chains?* *American Journal of Comparative Law* 66(2) 2018, s. 411–451.

76. Jaakko Salminen – Mikko Rajavuori – Klaas Eller, *Global Value Chains as Regulatory Proxy: Transnationalising the Internal Market through EU Law*, s. 367–398 teoksessa Anna Beckers – Hans-W. Micklitz – Rodrigo Vallejo – Pia Letto-Vanamo (eds), *Foundations of European Transnational Private Law*. Hart Publishing 2024.

pysty niitä hoitamaan.⁷⁷ Tällä tavoin ilmastonmuutoksen hillinnän nimissä tehtävä uusiutuvan energian ylösajo Suomessa voi arvoketjujen ja niitä koskevien sopimusten välityksellä siirtää tuotannon ympäristöhaitat toiseen maahan. Tämä puolestaan voi keikauttaa toiminnan kokonaiskestävyyden negatiiviseksi globaalissa katsannossa.

Valtiosääntö- ja hallinto-oikeuden näkökulmasta siirtymän ylösajodynamiikka tuo haasteita erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta. Siinä missä ilmastonmuutoksen hillinnän nimissä tehtävä uusiutuvan energian, esimerkiksi tuulivoiman, lisääminen tukee esimerkiksi ympäristöperusoikeuden toteutumista, voi se samalla erityisesti saamelaisalueilla tarkoittaa omaisuuden suojan, perinteisten elämäntapojen ja kulttuurin heikentämistä.⁷⁸ Ympäristöoikeuden sisällä uusiutuvan energian lisääminen voi aiheuttaa oikeudellista ristivetoa esimerkiksi luonnonsuojelun sekä kaavojen sisältövaatimusten kannalta – tämä koskee esimerkiksi luontoa, muita elinkeinoja, infrastruktuuria ja virkistystä.⁷⁹ Ylösajoon voi liittyä myös haastavia ympäristöoikeudellisia lupakysymyksiä siitä, voidaanko esimerkiksi merituulivoiman aiheuttamaa haittaa meriluonnolle oikeudellisesti sallia.⁸⁰

Uusiutuvan energian ylösajon oikeudellisia seuraamuskykyksiä voi tulla eteen esimerkiksi silloin, jos yksittäinen uusiutuvan energian tuotantolaitos, kuten tuulivoimala, aiheuttaa henkilö-, esine- tai muuta ympäristövahinkoa. Vahingonkorvausoikeudellisesti tuulivoimalan omistajat ovat ankarassa vastuussa ympäristön pilaantumisen, hajun tai muun vastaavan häiriön välityksellä aiheutuneista vahingoista (laki ympäristövahinkojen korvaamisesta 737/1994, 1 ja 7 §). Vastuu edellyttää kuitenkin yksilöitävissä ja näytettävissä olevaa vahinkoa, kuten terveyshaittaa, kiinteistön arvon alentumista tai laitoksen toiminnasta aiheutuvaa meluhaittaa.⁸¹ Nykyinen vahingonkorvaussääntely ei mahdollista kestävyyssiirtymää tukevien toimintojen muita lievempää korvausvastuuta. Kestävyysliitännäiset vastuunrajoitusperusteet olisivat ylipäättään ongelmallisia

77. Esim. arvoketjun kasvihuonekaasupäästöjen ja niiden juridisen hahmottamisen osalta ks. Jaakko Salminen – Mikko Rajavuori – Mika Viljanen, Greenhouse gas emissions in global value chains: governance, regulation and liability, s. 13–32 teoksessa Elbert de Jong (ed.), *Corporate Accountability and Liability for Climate Change*. Edward Elgar Publishing 2024.

78. Dorotheé Cambou, *Uncovering Injustices in the Green Transition: Sámi Rights in the Development of Wind Energy in Sweden*. *Arctic Review on Law and Politics* 11 (2020), s. 310–333.

79. Aleksi Heinilä, *Suunnittelujärjestelmän sielunmessu? Alueidenkäytön lupaohjauksen kehitys*. *Lakimies* 6/2024, s. 760–785.

80. Jukka Similä – Niko Soininen – Eelis Paukku, *Towards Sustainable Blue Energy Production in Finland – An analysis of legal transformative and adaptive capacity*. *Journal of Energy and Natural Resources Law* 2021.

81. Korvattavista vahingoista ks. ympäristövahinkojen korvaamisesta annetun lain 5 §; hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ympäristövahinkojen korvaamisesta ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta 165/1992 vp, s. 25–26 ja Erkki Hollo – Robert Utter – Pekka Vihervuori, *Ympäristövahinkolaki*. 2. uudistettu painos. Alma Talent 2018, s. 181–214.

vahingonkärsijöiden aseman ja vahingonaiheuttajien yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta.⁸²

Voidaan myös kysyä, miten asiaa lähestytään maksukyvyttömyysoikeuden näkökulmasta. Suomen oikeusjärjestelmässä on lähtökohtana, että yhtiön liike-toiminnan tuloksella voidaan kattaa julkis- ja yksityisoikeudellinen ympäristövastuu siten, että yhtiö toimii ympäristölainsäädännön ja lupaehtojen mukaisesti mutta silti voittoa osakeyhtiölain (624/2006) mukaisesti tuottaen. Jos uusiutuvaa energiaa tuottava yhtiö ajautuu maksukyvyttömyystilanteeseen, yrityssaneerauksessa ympäristövastuut tulee ottaa huomioon toiminnan tervehdyttämiskelpoisuutta arvioitaessa. Usein yrityssaneeraukseen liittyy myös yrityksen uuden liiketoiminnallisen strategian laatiminen, johon voidaan pyrkiä sisällyttämään kestävyyskriteereitä. Säännökset niin sanotusta konversiosaneerauksesta ovat tulleet voimaan 1.1.2026.⁸³ Siinä velkojat voivat yrityssaneerauksessa vaihtaa saatavansa tai osan saatavistaan velallisyhtiön osakkeiksi, eräissä tapauksissa jopa vastoin osakkeenomistajien enemmistön kantaa. Velkakonversion tavoitteena on monipuolistaa saneeraustyökaluja ja helpottaa yrityssaneerausten onnistumista. Kestävyyskriteerit kannalta velkakonversio voisi kuitenkin olla velkojille myös kannustin suostua merkittäviinkin kestävyysinvestointeihin saneerausohjelmassa, koska myös velkojat yhtiön osakkeenomistajina hyötyisivät yhtiön paremmasta toimintakyvystä silloin, kun yrityksen teknologia on jäänyt jälkeen ”vihertyneillä” markkinoilla.⁸⁴

Jos toiminnasta ei saada kannattavaa saneeraamalla niin, että ympäristövelvoitteet tulevat hoidetuiksi, on yhtiö konkurssikypsä. Konkurssipesän ympäristövastuu on monitahoinen ja vaikea kysymys, jota Suomessakin on selvitetty.⁸⁵ Vielä hankalammaksi kysymys tulee, jos maksukyvyttömyys johtuu tiukentuneista ympäristövelvoitteista. Konkurssioikeuden yleisten oppien keskeispilari on perinteisesti ollut mahdollisimman tehokas ja yhdenvertainen maksunsaanti

82. Ympäristövahinkolakia säädettäessä sen tavoitteeksi nähtiin ennen muuta vahingonkärsijöiden aseman parantaminen, ei niinkään vahinkojen ehkäiseminen tai torjuminen. Ks. HE 165/1992 vp, s. 15–16. Ks. myös Hollo – Utter – Vihervuori 2018, s. 2.

83. L 1422/2025 (HE 153/2025 vp laeiksi yrityksen saneerauksesta annetun lain ja arvopaperimarkkinalain 11 luvun 21 §:n muuttamisesta).

84. Ks. myös Tuula Linna, Company Purpose in the Context of Business Sustainability and Insolvency Proceedings. *European Company Law Journal* 18(5) 2021, s. 162–168 ja Tuula Linna, Business Sustainability and Insolvency Proceedings – The EU Perspective. *Journal of Sustainability Research* 2(2) 2020, e200019.

85. Ks. eduskunnan hylkäämä hallituksen esitys laiksi konkurssilain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 221/2018 vp. Eduskunta edellytti, että hallitus antaa konkurssipesän ympäristövastuusta uuden esityksen. VN-TEAS-hanke julkaisi raporttinsa 30.9.2024. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2024:32: Julkisoikeudelliset ympäristövastuut konkurssitilanteissa: Sääntelymallien vertailu. Raportissa mallinnetaan erilaisia konkurssipesän toimimisvelvollisuuden tasoja. Ks. raporttia koskeva lausunnotiivistelmä OM:n Mietintöjä ja lausuntoja 2025:37.

velkojille. Ympäristövelvoitteiden asettaminen velkojien maksunsaantioikeuden edelle esimerkiksi niin sanotun superetuoikeuden tai vakuuksien muodossa rikkoo konkurssin perinteistä funktiota. Vaatisi konkurssioikeuden yleisten oppien kokonaisvaltaista modifiointia, jos velkojien maksunsaannin rinnalle nostetaan vastuu velallisen toiminnan aikaisista ympäristöläiminlyönneistä. Toisaalta velkojilla on yleensä mahdollisuus saada tietoa rahoittamiensa yhtiöiden toiminnasta ja niiden arvoketjuista muun muassa ESG-raportointien muodossa, joten velkojat voivat suojata etuaan etukäteen esimerkiksi korkopolitiikalla tai turvaavilla vakuuksilla.

Uusiutuvan energian tuotannossa rikosoikeudellinen vastuu voi tulla kyseeseen tilanteissa, joissa voimala esimerkiksi rakennetaan kaavan vastaisesti tai toiminnassa ei noudateta hallinnollisia lupia ja määräyksiä kantavien periaatteiden rikosoikeudellista vastuuta arvioidaan ympäristön turmelemista ja luonnonsuojelua koskevien rikoslain (39/1889, RL), ympäristönsuojelulain ja luonnonsuojelulain säännösten nojalla (RL 48:1–5a).

Kokonaisuutena arvioiden kestävyys siirtymän ylösajokonteksti ei ole ristiriidassa oikeusjärjestelmän kolmen tarkastellun kokonaisuuden kantavien periaatteiden kanssa. Kuitenkin Suomen oikeusjärjestelmään rakennettu ajatus yksityisten toimijoiden vapaudesta ja yhdenvertaisuudesta toimijoiden kesken vaikeuttaa mahdollisuuksia kestävyyttä tukevan markkinaehtoisien tai yhteiskunnallisen toiminnan positiiviseen erityiskohteluun. Tästä huolimatta oikeusjärjestelmän yleiskuva tässä kontekstissa on, että oikeus mahdollistaa – vaikkakaan ei voimakkaasti edistä – omalta osaltaan siirtymän toteutumista lainsäädännöllisin reformein loukkaamatta keskeisiä oikeudellisia arvoja ja periaatteita.

3.2.3. Fossiilisen energian alasajokonteksti

Fossiilisen energian käytön alasajokontekstissa esimerkkinä toimii jokunen vuosi sitten annettu hiilen energiakäytön kieltoa koskeva laki (416/2019, HEKL). Lain mukaan kivihiilen käyttö energiateollisuudessa kielletään 1.5.2029 alkaen (lain 5 §). Lakia sovelletaan 1 §:n mukaisesti voimalaitoksiin ja lämpölaitoksiin, joissa tuotetaan sähköä tai lämpöä kiinteillä, kaasumaisilla tai nestemäisillä polttoaineilla. Tässä kontekstissa oikeuden rooli on suojata aiempien päätösten pysyvyyttä eikä oikeus tunnu tarjoavan kunnan kannustimia alasajon edistämiseksi.

Oikeudellisesta näkökulmasta olemassa olevien taloudellisten toimintojen pakkotoiminen alasajo herättää lukuisia kysymyksiä, jotka liittyvät erityisesti toimijoiden yksityisoikeudellisiin vapauksiin ja oikeudellisesti suojattuihin odo- tuksiin. Esineoikeudellisesti arvioituna yksilöidyt erät kivihiiiltä ovat esineitä, niin sanottuja paljousesineitä, jotka voidaan omistaa. Myös kivihiiiltä käytävä energiantuotantolaitos on omistettava esine, tyypillisesti kiinteistö, jolla sijaitsee tuotannollisia rakennuksia ja laitteita. Tätä kautta kivihiilen käytön kielto energiateollisuudessa vaikuttaa tosiasiallisesti sekä kivihiilen omistajien että

kivihiiltä polttavien laitosten omistajien oikeusasemaan. Käytännössä toiminnan alasajo voi loukata perustuslaissa (731/1999, PL) turvattua omaisuuden suojaa (PL 15 §) ja elinkeinonvapautta (PL 18 §). Tällainen omistajan käyttövapauteen tai elinkeinonharjoittajan yritystoimintaan puuttuminen on mahdollista, mutta rajoituksen on läpäistävä perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä, jotta ehdotettu laki voidaan säätää tavallisessa lainsäätämisyksikössä.

Kivihiilen energiakäytön kieltävä lakiesitys kävikin perustuslakivaliokunnan arvioitavana.⁸⁶ Keskeistä valiokunnan lausunnon lopputuloksen kannalta oli se, kuinka valiokunta painotti lakiesityksen tavoitteiden ja päästövähennysten yhteiskunnallista merkittävyyttä ja erityisesti sitä, kuinka PL 20 §:n ympäristöperusoikeus tukee näitä tavoitteita. Valiokunta arvioi esitystä ensin elinkeinonvapauden (PL 18 §) rajoituksena. Tältä osin esitys läpäisi perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin sisältyvän hyväksyttävyyssarvioinnin juuri siksi, että päästövähennykset ovat painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimia ja ne saavat normatiivisen oikeutuksensa perustuslain ympäristöperusoikeussäädöksestä. Rajoituksen oikeasuhtaisuutta arvioidessaan valiokunta painotti puolestaan sitä, että kivihiilivoimaloita omistavat yritykset operoivat myös muilla energiateollisuuden aloilla, jolloin kivihiilen käytön kieltäminen vaikuttaa vain pieneen osaan näiden liiketoiminnasta. Toisin sanoen rajoitus on oikeasuhtainen, koska sen vaikutuspiirissä toimivat yritykset voivat jatkaa suurinta osaa nykyisestä liiketoiminnastaan.

Esityksen arviointi omaisuuden suojan (PL 15 §) näkökulmasta oli monimutkaisempi kysymys. Perustuslakivaliokunnan muodostaman doktriinin perusteella tehdään ero omaisuuden käyttörajoitukseen (PL 15.1 §) ja omaisuuden pakkolunastukseen (PL 15.2 §). Pakkolunastuksesta on maksettava aina täysi korvaus, mutta käyttörajoitus voi olla oikeutettu ilman minkäänlaista hyvitystä.⁸⁷ Valiokunta joutui ensin arvioimaan käyttörajoituksen vakavuutta: onko kivihiilen energiakäytön kieltäminen vakava käyttörajoitus vai jopa de facto pakkolunastus? Valiokunta päätyi siihen, että omistusoikeuteen puuttuminen ei ole niin merkittävä, että käyttörajoitus tulisi rinnastaa pakkolunastukseen. Näin ollen arvioitavaksi tuli vielä se, onko rajoitus hyväksyttävä ja oikeasuhtainen. Myös omaisuuden suojan tapauksessa valiokunta pohjasi hyväksyttävyyssarvionsa lakiesityksen yhteiskunnalliseen merkitykseen ja ympäristöperusoikeuteen. Esitys täytti hyväksyttävyysehdollisuuden. Oikeasuhtaisuutta arvioidessaan valiokunta antoi painoarvoa lakiesitykseen sisältyvälle varsin pitkälle 10 vuoden siirtymäajalle. Siirtymäaika mahdollistaa energialaitosten omistajien liiketoiminnan

86. Perustuslakivaliokunnan lausunto 55/2018 vp (HE 200/2018 vp laeiksi hiilen energiakäytön kieltämisestä ja oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annetun lain 1 luvun 2 §:n muuttamisesta).

87. Ks. Pekka Lämsineva, Omaisuudensuoja (PL 15 §) teoksessa Pekka Hallberg – Heikki Karapuu – Tuomas Ojanen – Martin Scheinin – Veli-Pekka Viljanen, Perusoikeudet. Oikeuden perusteokset. WSOYpro, päivittyvä hakuteos.

sopeutumisen, ja näin ollen rajoitusta ei pidetty kohtuuttomana eikä rajoituksen säätämisen katsottu edellyttävän korvausten maksamista laitosten omistajille.

Perustuslakivaliokunnan lausunto konkretisoi selvästi sen, kuinka oikeus, tässä tapauksessa perustuslailla turvattu omaisuuden suoja, rajoittaa mahdollisuuksia nopeaan kestävämmän tuotannon ohjattuun alasajoon ja tätä myötä kestävyys siirtymän toteuttamiseen. Valiokunnan lausunnon perusteella alasajon perustuslain mukaisuus edellyttää joko tarpeeksi pitkää siirtymäaika tai korvauksia. Pitkä siirtymäaika viivästyttää kriittisten ilmastotavoitteiden saavuttamista, kun taas korvausten maksaminen aiheuttaa rasitteen veronmaksajille. Pahimmassa tapauksessa suurten korvausten edellyttäminen voi johtaa siihen, että lainsäätäjä päättää olla ryhtymättä alasajoon tähtäävän lainsäädännön edistämiseen.

Toinen perustuslakivaliokunnan lausunnosta esiin nouseva merkityksellinen seikka liittyy siihen, missä määrin elinkeinonharjoittajat voivat perustellusti odottaa elinkeinotoimintaansa ohjaavan lainsäädännön pysyvän muuttumattomana. Perustuslakivaliokunta on aiemmassa lausuntokäytännössään todennut useasti, etteivät elinkeinonharjoittajat voi olettaa sääntely-ympäristön pysyvän muuttumattomana. Erityisesti näin on silloin, kun kyseiseen elinkeinotoimintaan kohdistuu jo valmiiksi erinäisiä rajoituksia.⁸⁸ Käytännössä on kyse siitä, että jos toimialaa on jo entuudestaan pyritty rajoittamaan esimerkiksi ympäristöllisistä syistä, on perusteltua odottaa, että nämä rajoitukset tulevat tiukentumaan tulevaisuudessa. Valiokunta toisti tämän näkemyksen kivihiilen energiakäytön kieltämistä koskevassa lausunnossaan.⁸⁹ Tämä seikka puolestaan indikoi, että oikeusjärjestys (tässä: perusoikeudet) tukee vaiheittaista lähestymistä alasajoon, jolloin elinkeinonharjoittajiin negatiivisesti vaikuttavat muutokset ovat sallittuja, kunhan ne eivät tapahdu liian nopeasti.

Kivihiilen käytön energiantuotannossa kieltävä laki voi vaikuttaa myös energiantuottajan sopimussuhteisiin. Esimerkiksi jos hiilivoimayhtiö on tehnyt toisen yksityisen toimijan kanssa sopimuksen lämpöenergian toimittamisesta ja tämä sopimussuhde muuttuu mahdottomaksi ylläpitää kivihiilen käytön energiantuotannossa kieltämistä koskevan lainsäädäntömuutoksen vuoksi, voidaan kysyä, voiko energiantuottaja jättää sopimuksen mukaiset velvoitteet täyttämättä. Sopimusoikeudessa on koko joukko tilanteeseen mahdollisesti sopivia mekanismeja. Sopimusteitse on mahdollista varautua etukäteen esimerkiksi ehdoin, joiden mukaan sopimusrikkomusta ei ole tai ainakin jotkin sopimusrikkomuksen seuraukset jäävät realisoitumatta, mikäli olosuhteet muuttuvat tietyllä tavalla. Kyseessä ei tarvitse olla *force majeure*, vaan myös ”taloudellinen liikkavaikeus” (*hardship*) riittää. Merkitystä voi olla myös esimerkiksi tapah-

88. Ks. esim. perustuslakivaliokunnan lausunto 32/2010 vp (HE 273/2009 vp kaivoslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi).

89. PeVL 55/2018 vp.

tuman yllättävyydellä. Jos sopimusteitse varautumista ei ole, samantapaisille seikoille voi olla mahdollista antaa oikeudellista merkitystä esimerkiksi yleisen edellytysopin, taloudellista liikavaikeutta koskevien oppien – näille voi hakea johtoa esimerkiksi kauppalain (355/1987) 23 §:stä – tai sopimuksen sovittelua koskevan sääntelyn, kuten varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain (228/1929, oikeustoimilaki) 36 §:n, nojalla. Jos taas siirrytään arvoketju-kontekstiin, hiilivoiman alasajoa voidaan periaatteessa edellyttää koko suomalaisen yrityksen arvoketjulta, ei vain Suomessa vaan myös globaalisti. Tällöin edellytetään, että suomalainen yritys hallinnoi koko arvoketjunsä hiilijalanjälkeä ja vaikkapa huolehtii, että ulkomaiset alihankkijat pyrkivät mahdollisuuksien mukaan luopumaan hiilivoimasta erilaisten kannustinten kautta. Keskeistä on myös taloudellisesti tukea arvoketjun avaintoimijoita.⁹⁰

Vahingonkorvausoikeudellisesti ylös- ja alasajon kontekstit vastaavat toisiaan siinä mielessä, että myös kivihiilivoimalan omistaja on ympäristövahingolain mukaan ankarassa vastuussa toimintansa ympäristövahingoista. Kestävyyssiirtymän oikeudellisen hallinnan näkökulmasta on kuitenkin houkuttavaa pohtia, olisiko hiilen käyttöä jatkava energiantuottaja vastuussa ilmaston lämmetessä yleistyvien poikkeuksellisten luonnonilmiöiden aiheuttamista esine- tai henkilövahingoista. Nykyisellään yksittäisen energiantuottajan korvausvastuu edellyttää syy-yhteyttä tuottajan toiminnan ja vahingon välillä.⁹¹ Ilmastovahinkoja koskevassa keskustelussa on tunnistettu tämän edellytyksen haastavuus: yksittäisen voimalaitoksen vaikutus ilmastonmuutokseen saattaa olla mitättömän pieni, joten *conditio sine qua non* -testin mukainen syy-yhteys puuttuu eikä myöskään usean vahingonaiheuttajan tilanteissa muutoin tavanomaisen yhteisvastuun asettaminen yhden päästölähteen haltijalle ole helposti perusteltua. Vaihtoehtoista vastuun kohdentamisen perustetta on haettu muun muassa kunkin päästölähteen markkinaosuuden mukaisesta ositetusta vastuusta, mutta myös sen soveltaminen ilmastonmuutoksen kaltaiseen globaaliin ja pitkäkestoiseen ilmiöön olisi haastavaa.⁹² Syy-yhteysajattelu rajoittaa siis nykyisellään

90. Laajemmin Salminen – Rajavuori – Viljanen 2024.

91. Mika Hemmo, Vahingonkorvausoikeus. Alma Talent 2005, s. 111 on tiivistänyt vahingonkorvausoikeudellisen syy-yhteyden siten, että syy on ”oikeudellisessa arvioinnissa keskeisen aseman saava, tapahtumakulkuja muuttanut, riittävän vaikutuksellinen teko tai laiminlyönti”. Sivulla 124 hän toteaa, että oletetun synn on oltava ”riittävän aiheuttamisvoimainen”. Ståhlberg – Karhu 2020, s. 386–387: ”Oikeustajuamme siis ei tyydyttäisi, jos vahingonkorvausvelvollisuus määrättäisiin miten etäisestä tai yllätyksellisestä teon seurauksesta hyvänsä.” Esimerkiksi kaukokulkeutuminen ja ns. vanhat synnit voivat sulkea pois vahinkoalueella toimivan yrityksen ympäristövahingonvastuun. Ks. Hollo – Utter – Vihervuori 2018, s. 134.

92. Monika Hinteregger, Civil Liability and the Challenges of Climate Change: A Functional Analysis. *Journal of European Tort Law* 8(2) 2017, s. 238–260, 254–257; Douglas Kysar, What Climate Change Can Do about Tort Law. *Environmental Law* 41(1) 2011, s. 1–72, 29–40 ja Martin Spitzer – Bernhard Burtscher, Liability for Climate Change: Cases, Challenges and Concepts. *Journal of European Tort Law* 8(2) 2017, s. 137–176, 166–174.

vahingonkorvausoikeuden ohjausvaikutusta kivihiilen käytön alajajossa, joskin lainsäätäjät on tietoisesti jättänyt syy-yhteyksikäsitteen kehittymisen oikeustieteen ja oikeuskäytännön vuoropuhelun varaan.⁹³ Arvoketjuteoria tarjoaa ongelmaan yhden ratkaisun: yksittäisen voimalaitoksen tai yrityksen sijaan huomio keskittyy kokonaisen arvoketjun päästöihin, ja arvoketjun johtoyritys, esimerkiksi globaali energia-alan yritys tai muu yritys, asetetaan vastuunkantajaksi koko arvoketjun, mukaan lukien käyttäjien ja investointien, päästöistä.⁹⁴ Useat huomiota herättäneet ulkomaiset yksityisoikeudellisiin ilmastokanteisiin liittyvät ratkaisut ovat hyväksyneet tämän lähtökohdan periaatteellisella tasolla, ja siihen perustuu myös EU:n aiheeseen liittyvä sääntely, kuten hiilirajamekanismi ja ilmastoraportointi.⁹⁵ Arvoketjumallin soveltaminen olisi todennäköisesti mahdollista myös Suomen oikeusjärjestelmässä.

Maksukyvyttömyystilanteessa sovelletaan kivihiiltä käyttävän yhtiön toimintaan samaa sääntelyä samoin tuloksin kuin uusiutuvan energian yhtiön maksukyvyttömyystilanteessa. Rikosoikeuden näkökulmasta puolestaan vuoden 2029 jälkeen kivihiilen polttoa valvotaan hallinnollisesti Energiaviraston toimesta, joka voi määrätä toiminnanharjoittajalle hallinnollisen seuraamusmaksun sekä kieltää määräysten vastaisesti toimivaa tahoja jatkamasta toimintaa ja määrätä tämän täyttämään lain mukaiset velvoitteensa (HEKL 12 §). Velvoitetta voidaan tarvittaessa tehostaa uhkasakolla uhkasakkolain (1113/1990) mukaisesti. Uhkasakko voidaan kohdistaa oikeushenkilön ohella sen puolesta toimiviin luonnollisiin henkilöihin. Jälkimmäisiin kohdistettu uhkasakko on periaatteessa muunnettavissa vankeudeksi. Ennen vuoden 2029 kiellon määräaikaan kivihiilen polttoon liittyvää rikosoikeudellista vastuuta arvioidaan ympäristön turmelemista ja luonnonsuojelua koskevien rikoslain, ympäristönsuojelulain ja luonnonsuojelulain säännösten nojalla (RL 48:1–4). Rikosvastuun ulottumisen kannalta haasteena on, ettei ympäristönsuojelulaki tällä hetkellä suoraan velvoita ilmastomuutoksen hillintään siinä määrin, että kivihiilen poltosta syntyvä ilmastohaitta voitaisiin katsoa ympäristön turmelemiseksi. Tämä vaatisi melkoisen tulkinnallisen nykyiseen rikostunnusmerkistöön liittyvän hyppäyksen, mikä

93. Hallituksen esitys eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi 187/1973 vp, s. 12.

94. Brenda Ekwurzel – James Boneham – M. W. Dalton – Richard Heede – R. J. Mera – M. R. Allen – Peter C. Frumhof, *The Rise in Global Atmospheric CO₂, Surface Temperature, and Sea Level from Emissions Traced to Major Carbon Producers*. *Climatic Change* 144(4) 2017, s. 579–590, 579.

95. Yleisesti Salminen – Rajavuori – Viljanen 2024. Ks. viimeaikaisista ratkaisuksista esim. Sam Bookman, *Smith v Fonterra and the Climatisation of Tort Law*. *Modern Law Review* 88(1)2024, s. 192–204; Jan-Erik Schirmer, *Climate Liability after Lliuya v RWE: Causation and Duty Demystified*. *Journal of European Tort Law* 16(3) 2025, s. 265–295 ja Phillip Paiement, *Towards a Bundle of Duties: Shell v Milieudéfense Confirms Major Developments in Climate Change Liability*. *Verfassungsblog* 15.11.2024 osoitteessa <https://verfassungsblog.de/shell-milieudedefensie-climate-obligations/>.

Niko Soininen – Janne Kaisto – Kimmo Nuotio – Jukka Similä – Tomi Tuominen – Tuula Linna – Sampo Mielityinen – Jaakko Salminen – Kirsi-Maria Magga

ei puolestaan olisi helposti, jos lainkaan, perusteltavissa rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen valossa. Vuoden 2029 jälkeen kiellon merkittävää rikkomista on mahdollista tarkastella myös rikoslain nojalla rangaistavana ympäristörikoksena.

Kokonaisuutena arvioiden fossiilisen energian alasajo herättää huomattavasti enemmän oikeusjärjestelmän sisäistä ristivetoa uusiutuvan energian ylösajoon nähden. Tämä johtuu ensiksi esineoikeuden lähtökohtaisesta käytöväpaudesta ja omaisuuden lähtökohtaisesti perustuslaillisesta suojasta, johon alasajolla puututtaisiin. Laajemminkin kyse on oikeuskulttuurin tasolla siitä, ettei yksilönvapauksien ja yksilöiden subjektiivisten oikeuksien laajamittainen ja merkittävä rajoittaminen sovi ongelmitta yhteen Suomen järjestelmässä omaksuman yksilönvapautta korostavan ajattelun kanssa. Lisäksi erityisesti toiminnan ilmastovaikutusten vahingonkorvaus- ja rikosoikeudellista arviointia vaikeuttaa se, että yksittäisen toimijan käytöksestä on pitkä ja välillinen, joskin selvä, matka ilmastonmuutokseen ja sen aiheuttamaan esine- ja henkilövahinkoon. Nykyisellään näiden oikeudenalojen järjestelmät soveltuvat kuitenkin heikosti välillisen vahingon korvaamiseen tai rikosoikeudelliseen sanktiointiin. Seuraavaksi siirrymme arvioimaan, millä tavoin Suomen oikeusjärjestelmä suhteutuu vielä kunnianhimoisempaan kestävyysmurrokseen erityisesti ekologisen taloustieteen piirissä kehitetyn kohtuutalouden tarjoamin esimerkein.

3.3. Kestävyysmurroksen oikeudelliset kysymykset

Kohtuutalous tarkoittaa sellaista makrotaloudellista tilannetta, jossa esimerkiksi Suomen talous ei absoluuttisessa mielessä eli kokonaisbruttokansantuotteen näkökulmasta kasva.⁹⁶ Tällaisia tilanteita on taloudessa toistuvasti eri syistä. Kestävyyskontekstissa kohtuutalous tarkoittaisi kuitenkin sitä, että tuotannolle ja kulutukselle asetettaisiin ympäristöperustainen katto, jota markkinat ja kansalaisyhteiskunta eivät saa ylittää. Markkinakilpailun tulisi tapahtua tuon absoluuttisen katon rajoissa.⁹⁷ Osa murrostukijoista luottaa kulttuurimuutokseen, jossa ihmisten ajattelutavan muutos saa heidät vapaaehtoisesti vähentämään kulu-

96. Ks. Daly 1996, s. 31; Princen 2005 ja Jungell-Michelsson – Heikkurinen 2022, 107380.

97. Ks. esim. Helmut Haberl – Dominik Wiedenhofer – Doris Virág – Gerald Kalt – Barbara Plank – Paul Brockway – Tomer Fishman – Daniel Hausknost – Fridolin Krausmann – Bartholomäus Leon-Gruchalski – Andreas Mayer – Melanie Pichler – Anke Schaffartzik – Tânia Sousa – Jan Strecek – Felix Creutzig, A systematic review of the evidence on decoupling of GDP, resource use and GHG emissions, part II: synthesizing the insights. *Environmental Research Letters* 15(6) 2020: “We conclude that large rapid absolute reductions of resource use and GHG emissions cannot be achieved through observed decoupling rates, hence decoupling needs to be complemented by sufficiency-oriented strategies and strict enforcement of absolute reduction targets.” Ks. myös Arthur Smithies, *Economic Fluctuations and Growth*. *Econometrica* 25(1) 1957, s. 1–52.

tusta.⁹⁸ Osa murrostutkijoista puolestaan ajattelee, että edellä kuvatun kaltainen muutos ei ole mahdollista suuressa mitassa muutoin kuin valtion harjoittamalla tuki- ja veropolitiikalla ja vahvalla oikeudellisella ohjauksella.⁹⁹

Kevyimmillään kohtuusajattelun toimeenpano voisi tarkoittaa kuluttajille tarjottuja negatiivisia taloudellisia kannustimia, kuten maksuja ja veroja, esimerkiksi siihen, että vaihtaa asunnon pienempään, syö kasvisruokaa, rajoittaa yksityisautoilua ja lentämistä sekä vähentää materiaalista kulutusta. Tätä tapahtuu osin jo nykyisellään. Edellä mainitun ohjauksen tulisi kuitenkin toimia oikeudellisesti velvoittavissa ylituotannon ja -kulutuksen kokonaisrajoissa, mikä olisi suuri muutos nykytilanteeseen. Tähän voidaan kytkeä myös rajoitukset yksilöiden maksimityöaikaan ja maksimituloihin, jotta kulutukseen käytettävissä oleva varallisuus pienenee. Järjestelmä voisi tarkoittaa myös sitä, että valtio asettaisi rajoituksia kulutukselle esimerkiksi rajoittamalla kaupallista mainontaa ja kieltämällä kaukaa tulevien hyödykkeiden kuljettamisen ja myynnin.¹⁰⁰ Tiukimmillaan yksityisille toimijoille voitaisiin asettaa tuotanto- tai kulutuskattoja, jotka rajoittaisivat tuotannon ja kulutuksen kokonaisuutena.¹⁰¹ Järjestelmään voitaisiin kytkeä myös rikosoikeudellisia, vahingonkorvausoikeudellisia tai hallinnollisia sanktioita. Myös sijoittaja- ja tuottajavastuukeinot laajemmin voisivat tulla kyseeseen ja realisoitua esimerkiksi maksukyvyttömyystilanteissa ympäristö- ja muiden kestävyysvelvoitteiden etusijan muodossa. Keskeinen kysymys on, millaisia oikeudellisia hankauspintoja kohtuutaloudellinen kehityspolku aiheuttaisi.

Murrospolulla oikeuden roolista on verraten vähän aiempaa tutkimusta.¹⁰² Kohtuutalouden yksityisoikeudellisia lähtökohtia voidaan arvioida jatkaen edellä

98. Ks. kokoavasti Giuseppe Feola, *Societal transformation in response to global environmental change: A review of emerging concepts*. *Ambio* 44(5) 2015, s. 376–390 ja James Patterson – Karsten Schulz – Joost Vervoort – Sandra van der Hel – Oscar Widerberg – Carolina E. Adler – Margot Hurlbert – Karen Anderton – Mahendra Sethi – Aliyu Salisu Barau, *Exploring the governance and politics of transformations towards sustainability*. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 24 (2017), s. 1–16.

99. Ks. kokoavasti Feola 2015, s. 376–390.

100. Fossiilisten polttoaineiden mainonnan kiellon on nähty olevan mahdollista EU-oikeuden nykyisessä viitekehyksessä. Ks. Clemens Kaupa, *Promoting the Apocalypse? The Legality of a Ban on Advertising for Fossil Fuels and Other Carbon-Intensive Products under European Law*. *European Journal of Risk Regulation* 15(2) 2024, s. 310–332.

101. Ks. kohtuutalouden keinovalikoimasta Nick Fitzpatrick – Timothée Parrique – Inès Cosme, *Exploring degrowth policy proposals: A systematic mapping with thematic synthesis*. *Journal of Cleaner Production* 365(2) 2022, 132764.

102. Joistakin poikkeuksista ks. esim. Geoffrey Garver, *The Rule of Ecological Law: The Legal Complement to Degrowth Economics*. *Sustainability* 5(1) 2013, s. 316–337; Romain Mauger, *Finding a needle in a haystack? Identifying degrowth-compatible provisions in EU energy law for a just transition to net-zero by 2050*. *Journal of Energy and Natural Resources Law* 41(2) 2023, s. 175–193 ja Clayton Fyock, *What Might Degrowth Mean for International Economic Law? A Necessary Alternative to the (un)Sustainable Development Paradigm*. *Asian Journal of International Law* 12(1) 2022, s. 40–62.

esiteltyä hiilen energiakäytön kielto -esimerkkiä. Hiilen energiakäytön kieltoa koskevan lain eduskuntakäsittelyssä perustuslakivaliokunnan argumentaatio havainnollistaa, kuinka nykyinen käsitys oikeudellisesta velvollisuudesta korvata toimialojen alasajosta johtuva haitta vallitsee nimenomaan kestävyys siirtymä-paradigman sisällä: omaisuuden suoja edellyttää, että omaisuutta ei saa tehdä arvottomaksi, minkä vuoksi toimialan alasajo on mahdollista vain, jos omaisuuden arvonmenetyks kompensoidaan taloudellisesti tai siirtymäaika on tarpeeksi pitkä, jolloin pääoma säilyy sen ehtiessä siirtyä toisaalle. Radikaalimman murrosparadigman vallitessa saastuttavan toimialan alasajo ei edellyttäisi taloudellista kompensatiota eivätkä pitkät – saastuttamisen jatkamisen mahdollistavat – siirtymäajat olisi tarpeen. Tällöinkin kielletty ympäristöä kuormittava toiminta pitäisi rajata jotenkin, esimerkiksi toiminnan planetaarisia rajoja uhkaavan vaikutuksen perusteella. Myös käsitystä yksilönvapauksista olisi muutettava. Murros vaatisi siis suurta muutosta esineoikeuden ja sen omistuskäsityksen ytimeen, koska omaisuuden suoja perustuu Euroopan ihmisoikeussopimukseen (SopS 18–19/1990, EIS), eikä muutoksen aikaansaaminen voisi edes tapahtua pelkästään Suomen tasolla.¹⁰³

Vastaavasti sopimus-oikeudessa voidaan ajautua haasteisiin, jos sopimusvapautta tai sopimusten sitovuutta jouduttaisiin merkittävältä osin arvioimaan uudelleen. Paljon voidaan kuitenkin tehdä nykyisen sopimus-oikeuden rajoissa. Kohtuutaloutta on mahdollista edistää esimerkiksi rajoittamalla lainsäädännössä sopimusvapautta siten, ettei työsopimuksessa voida pätevästi velvoitautua tietyn määrän ylittävään työaikaan. Kyse olisi yksinkertaisesti siitä, ettei lakisääteiset rajat ylittävää velvoitetta synny aineellisen normiston näkökulmasta. On myös ajateltavissa, että vastaavanlainen vaikutuksettomuus koskettaisi kaikkia kauppasopimuksia, joissa kaupan kohteena olisi kaukaa kuljetettu hyödyke. Suhteessa helpoin tie lienee kuitenkin kestävämmien sopimusten rokottaminen kestävyystulleilla tai nimenomaisella näistä seuraavan kestävyysvahingon korvausvelvollisuudella, mistä esimerkiksi EU:n hiilirajamekanismi ja yritysvastuudirektiivi toimivat vain muutamina esimerkkeinä. Kestävään sopimiseen liittyviä huolellisuusvelvoitelakeja on jo lukuisia niin kansallisesti, esimerkiksi Norjassa, Sveitsissä, Hollannissa, Saksassa ja Ranskassa, sekä EU:ssa, jonka lainsäädännöstä yritysvastuudirektiivin lisäksi voi mainita vaikkapa konfliktimineraaliasetuksen, metsäkadon vastaisen asetuksen ja pakkotyöasetuksen. Erikseen tulisi toki kysyä, olisiko esimerkiksi Suomessa mahdollista säätää tämän tapaisista rajoituksista kansallisesti vai vaaditaanko EU-tason sääntelyä. Todennäköisesti sääntely edellyttää EU:n tai jopa globaalia konsensusta, mistä on esimerkkinä vaikkapa

103. Sopimuksen tulkinnasta omaisuuden suojan osalta ks. Ferdinand Wollenschläger, Article 17(1) – Right to Property, s. 489–518 teoksessa Steve Peers – Tamara Hervey – Jeff Kenner – Angela Ward (eds), *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary*. Hart Publishing 2022.

poliittinen keskustelu kansainvälisestä ihmisoikeusinstrumentista. Useat EU:n ja kansallisvaltioiden huolellisuusvelvoitetta koskevat sääntelyinstrumentit ja orastavat oikeustapaukset kuitenkin korostavat, että sopimuksen tekijän tulee ennakoita ja välttää jokaisen sopimuksen moninaisia kestävyysvaikutuksia, jos ei nyt aina vielä koko arvoketjussa niin ainakin suuressa osassa relevantteja toimitusketjuja.

Valtiosääntöisesti joudutaan kysymään, missä määrin kohtuutalous tarkoittaisi muutosta esimerkiksi EU:n sisämarkkinoiden avoimuuteen ja vapauteen ja millä tavalla se muuttaisi Suomen perustuslain kantavia lähtökohtia. Koska markkinatalous rakentuu viime kädessä yksityisomistuksen ja sopimusvapauden kaltaisten yksityisoikeudellisten instituutioiden varaan, on sinänsä luonnollista kysyä, missä määrin yksityisoikeudellisin keinoin voitaisiin puuttua markkinataloudesta seuraaviin epäkohtiin. Tästä koituu merkittäviä valtiosääntöisiä haasteita, sillä markkinatalouden yksityisoikeudellisiin lähtökohtiin puuttuttaessa puututaan itse markkinatalouteen. Sille, ettei yhteiskunnassa olisi laajaa vapautta itse päättää, miten aikaansa ja varallisuuttaan käyttää, täytyy olla vahvat perusteet. Maapallon elonkehän turvaaminen voi käydä perusteeksi, mutta ensin täytyy ainakin olla selvillä, voidaanko tavoitteet saavuttaa keinoilla, jotka rajoittavat yksilöiden oikeuksia vähemmän. Keskeinen kysymys on myös se, missä määrin perusoikeuksien heikennyskielto ja julkiselle vallalle asetettu turvaamisvelvoite¹⁰⁴ asettuvat poikkiteloin kohtuutalouden kanssa. Tässä keskeinen huomioitava tekijä on, että nykyisellään suomalainen hyvinvointivaltio ja tätä kautta monien perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen perustuvat talouskasvulle. Jos talous ei enää kasva, joudutaan leikkaamaan hyvinvointivaltion palveluista. Entä jos leikkaaminen ei ole oikeudellisesti mahdollista?

Oikeudellisten seuraamusjärjestelmien näkökulmasta vahingonkorvausoikeus ei nykyisellään kannusta kohti kohtuutaloutta. Vastuun edellytyksiä määrittävät normit eivät palkitse potentiaalista vahingonaiheuttajaa tai vahingonkärtsijää riittävyystalouden mukaisesta toiminnasta. Esimerkiksi tuottamuksen arviointikriteerit¹⁰⁵ eivät anna merkitystä toiminnan kestävyydelle, ja kiinteistön lämmityslaitteiston vaurio on korvauskelpoinen vahinko, olipa kyse sitten öljy-, kauko- tai aurinkolämmityksestä.¹⁰⁶ Toinen haaste on, että vahingonkorvausvastuu ei toteutuessaan ohjaa vahingonkärtsijän toimintaa kohtuutalouden suuntaan, sillä hän päättää itse saamansa korvauksen käytöstä. Aineellisten vahinkojen täysi korvaus ilmentää jatkuvan talouskasvun logiikkaa, onhan esimerkiksi alaikäisenä vammautuneiden henkilöiden ansionmenetykskorvaus

104. Heikennyskiellosta yleisesti ks. Pauli Rautiainen, Perusoikeuden heikennyskielto. Oikeus 3/2013, s. 261–283 ja Kaarlo Tuori, Sosiaaliset oikeudet (PL 19 §) teoksessa Pekka Hallberg ym. 2011.

105. Ståhlberg – Karhu 2020, s. 93–119 ja Hemmo 2005, s. 25–38.

106. Esinevahingon määritelmästä ks. Ståhlberg – Karhu 2020, s. 360–365.

sidottu keskimääräisen ansiotason yleiseen kehitykseen, jota seurataan vuosittain (vahingonkorvauslaki 412/1974, 5 luvun 2 b §). Vakuutusjärjestelyt saattaisivat tarjota yhden ohjausvaihtoehdon, jos esimerkiksi kestävämmillä investoinneilla voisi saada halvemman vakuutuspreemion. Korvauksen määrän arviointi voisi myös tukea kohtuutaloutta, jos vahingonkorvausoikeudellista differenssioppia tulkittaisiin uudelta kannalta: jos vahingoittuneen esineen korjauskulut ylittävät selvästi esineen arvon, omistaja ei saa niistä nykyisin täyttä korvausta, sillä hänellä on velvollisuus rajoittaa vahinkoa.¹⁰⁷ Kohtuutalouden mukaista olisi suoda vahingonkäräjälle täysi korvaus korjauskuluista ja kannustaa näin korjaamiseen uuden hankkimisen sijaan. Toki olisi perusteltua ottaa huomioon myös laajemmat vaikutukset. Jos esimerkiksi vahingoittuneen esineen energiatehokkuus on huono, korjauksen sijasta olisi perusteltua kannustaa energiatehokkaamman esineen hankintaan. Uudelleentulkitun differenssiopin mukaan vahinko ei jäsenytyisi odotetun ja todellisen tapahtumainkulun erona¹⁰⁸ vaan odotetun tapahtumainkulun erona vahinkotapahtumasta käynnistyneeseen ja mahdollisimman kestäviä valintoja sisältävään tapahtumainkuluun.

Rikosoikeudelle voi tulla yhä laajenevia tehtäviä sen mukaan, mitä syvälläkävempään ja laajempaan muutokseen yhteiskunnassa kohtuujattelulla pyritään. Kun puhutaan oikeushenkilöiden toiminnan ohjauksesta, hallinnollisten seuraamusten merkitys korostuu. Niitä käytetään jo nykyisin ympäristöpolitiikan alalla. Euroopan unioni edellyttää jäsenvaltioiden turvautuvan ympäristönsuojelussa entistä laajemmin myös rikosoikeudellisiin keinoihin.¹⁰⁹ Kestävyyškriisien mahdollinen kärjistyminen vahvistaa sinänsä myös rikosoikeuden tehtävien muutosta samaan suuntaan. Kohtuutalouden kontekstissa tämä voisi teoriassa tarkoittaa esimerkiksi ylikulutuksen kriminalisointia. Tämä kuitenkin haastaisi suurella todennäköisyydellä rikosoikeuden hyväksyttävyyttä, koska poliittisesti kiistanalaiseen poliittistaloudelliseen filosofiaan kytkettäisiin yhteiskunnan voimakkain paheksuntamekanismi rikosoikeudellisten sanktioiden muodossa. Rikosoikeudellisen moitteen voima on kiinni siitä, että aineellinen oikeus ja sitä toteuttavat oikeudelliset prosessit koetaan oikeudenmukaisiksi ja rikokset määritellään täsmällisesti. Roskaaminen voidaan säätää rangaistavaksi olennaisesti helpommin kuin ylikulutus. Tämä kuvattu ongelma on yhteyksissä siihen, että järjestelmämme on niin vahvasti markkinatalousvetoinen: olemme tottuneet siihen, että markkinamekanismit ohjaavat toimintaamme lähestulkoon kaikilla elämän osa-alueilla, minkä vuoksi suuri osa ihmisistä varmaankin vierastaisi sitä, että ylikulutus kriminalisoidaan. Tätä vastoin ympäristökriisien pahentuessa voi-

107. Ståhlberg – Karhu 2020, s. 501–502.

108. Differenssiopista ks. Hemmo 2005, s. 144 ja Ståhlberg – Karhu 2020, s. 9–10.

109. Ks. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2024/1203, annettu 11 päivänä huhtikuuta 2024, ympäristön suojelusta rikosoikeudellisin keinoin ja direktiivien 2008/99/EY ja 2009/123/EY korvaamisesta. EUVL L 2024/1203, 30.4.2024, s. 1–28.

taisiin ajatella, että esimerkiksi oikeuttamis- ja anteeksiantoperusteiden nojalla päädyttäisiin joiltain osin rikosvastuusta vapautumiseen, jos vaikkapa muodollisesti lainvastaiseen toimintaan ympäristön puolesta on ollut hyvät perusteet. Ympäristöriisien kärjistyminen voi lisätä tämänkaltaisia juttutyyppisiä, kun vastaavasti kansalaisaktivismikin voi saada entistä jyrkempiä muotoja.

Rikosoikeuden toimintatapaan ympäristönsuojelussa liittyy myös tietty välillisuus. Ympäristörikosoikeudelliset kriminalisoinnit tukevat ympäristönsuojelun tavoitteita, mutta ne eivät voi ohittaa aineellisen ympäristölainsäädännön normeja ja niiden varassa tehtyjä lupapäätöksiä. Rikosoikeudelliselta kannalta vain ympäristönsuojelunormeja rikkoen tapahtuva ympäristön pilaaminen tai vaarantaminen on rangaistavaa. Jos halutaan korostaa rikosoikeudellisen sääntelyn roolia, ei riitä, että esimerkiksi ankaroitetaan ympäristörikoksista tuomittavia rangaistuksia; on ensi sijassa tiukennettava normatiivista ympäristönsuojelun ohjausta.

Lopulta tulee ottaa huomioon kestävyyskysymyksen globaali luonne. Kestävyyden saavuttaminen oikeusjärjestelmän turvin Suomen rajojen sisällä ei välttämättä tarkoita sitä, että Suomessa olisi globaalisti planeetan kantokyvyn turvaava oikeusjärjestelmä. Päin vastoin kansallisvaltiotasoinen tarkastelu voi helposti piilottaa todellisia kestävyysvaikutuksia. Esimerkiksi Ruotsin voi kansallisvaltiotasoisessa tarkastelussa nähdä kohtalaisen kestävästä järjestelmästä. Mutta jos Ruotsin kestävyysvaikutusta tarkastellaan globaalisti arvoketjulahestymistavan kautta, huomataan, että suuri osa ruotsalaisen kulutuksen aiheuttamista hiili-dioksidipäästöistä tapahtuukin tuotannon alkulähteillä esimerkiksi Kiinassa. Kuten olemme todenneet, arvoketjunäkökulmasta sopimus on keskeinen tekniikka, jolla tuotantoa ja sen ulkoisvaikutuksia, niin ekologiaa kuin sosiaalisia, voidaan siirtää muualle maailmaan. Monet valtiot ja muut julkiset toimijat, kuten vaikkapa YK, OECD ja EU, kehittävät sääntelyä, jonka tarkoituksena on saada yksityiset toimijat hallinnoimaan arvoketjujaan kestävästi ennakoimalla ja välttämällä jokaiseen sopimukseen liittyvät ylikansalliset kestävyysvaikutukset yli sopimusrajojen. Samalla moni konkreettinen, ylikansallinen ympäristö- tai työturvallisuusvahinko arvoketjussa voidaan nähdä ihmisoikeus- tai kestävyysvahinkona, ja siten vahingonkorvausoikeudella voi nähdä olevan kasvava preventiivinen vaikutus tällaisia vahinkoja kohtaan.¹¹⁰ Kansainvälisen sääntelyn puuttuessa ongelmalliseksi muodostuvat kuitenkin arvoketjujen paitsi sopimus- ja yhtiöraajat myös valtiolliset toimivaltaraajat ylittävä luonne.

110. Jaakko Salminen – Mikko Rajavuori, Hallintatypologia arvoketjuvastoun hahmottamiseksi, s. 415–431 teoksessa Veikko Vahtera – Krista Rantasaari (toim.), Yritys, kirjanpito, kestävyys. Juhlajulkaisu Jukka Mähönen 60 vuotta. Alma Talent 2023.

4. Pohdintaa oikeusjärjestelmän ja kestävyys- vuorovaikutuksesta

Markkinoiden sääntelyn kannalta kestävyys siirtymä näyttäytyy verraten ongelmattomana, mutta ristiveto tulee esiin erityisesti esineoikeudellisten vapautusten suhteesta lainsäädännöllä pakotettuun omaisuuden käytöstä luopumiseen. Tämä kollisio ilmenee erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien välisenä punnintana, kuten kivihiihden kieltä koskevasta perustuslakivaliokunnan lausunnosta nähtiin. Tätä syvemmällä on kuitenkin valtiosääntöinen haaste, joka koskee sitä, että kestävyys näkökulmasta keskeisimmät perus- ja ihmisoikeudet ovat luonteeltaan individualistisia ja perusvireeltään liberalistisia. Omaisuuden suoja on hyvä esimerkki tästä. Vahva omaisuuden suoja ja siihen kytköksissä olevat käsitykset varallisuus oikeuden peruspalikoista eli omistuksesta, sopimuksesta, arvoketjuista ja markkinoiden toiminnasta ylipäänsä ovat mahdollistaneet hyvinvointivaltion synnyn talouskasvun kautta. Nyt kuitenkin nämä oikeudet uhkaavat koko ihmiskunnan olemassaoloa mahdollistamalla ylikulutuksen ja -tuotannon jatkumisen rajoittamalla niitä tapoja, joilla valtiot voivat puuttua tuotanto- ja kulutusjärjestelmien toimintaan.¹¹¹ Ympäristöperusoikeuden kaltaisten oikeuksien merkityksen korostuminen tulee muuttamaan omistusoikeuden asemaa, mutta muutos on hidaskä, koska radikaaliin kestävyysmurrosparadigmaan siirtyminen edellyttäisi perus- ja ihmisoikeuksien uudelleenjärjestelyä.¹¹² Siinä missä kestävyys siirtymä lienee toteutettavissa edellä mainituin perusoikeuksien tulkinnan ja painoarvon muutoksin, vaatisi kohtuutalouteen siirtyminen merkittävämpää valtiosääntöremonttia niin EU:ssa kuin Suomessa.

Valtiosääntöinen muutos tarvitsisi tuekseen myös markkinoiden oikeudellisen perustan osittaista uudelleenarviointia. Esineoikeuden näkökulmasta omaisuuden käyttövapautta olisi arvioitava uudelta pohjalta. Myös sopimusvapaudesta ja kestävyys kannalta ongelmallisten sopimusten velvoittavuudesta olisi voitava keskustella kriittisesti, ja arvoketjujen ohjauksessa tulisi olla velvoite toimijoille ottaa huomioon kaikki arvoketjujen ympäristövaikutukset. Nämä yksityisoikeuden muutokset ovat läheisessä suhteessa edellä esiteltyyn valtiosääntöiseen muutokseen, ja myös johtopäätökset ovat samat: siinä missä siirtymä on toteutettavissa olemassa olevien yksityisoikeuden periaatteiden sisällä, vaatisi murros vähintään omaisuuden käyttövapauden ja kohtuutalouden kannalta haitallisten sopimusten merkittävää uudelleenarviointia. Näin merkittävien muutosten tekeminen on haastavaa nykyisen oikeuden ja markkinatalouden

111. Ks. Viljanen 2021.

112. Ks. ympäristöperusoikeuden muutoksesta Matti Hepola – Antti Belinskij – Tapio Määttä, *Ajat ovat muuttumassa – ympäristöperusoikeuden evoluutio vesivoimalupien pysyvyyden näkökulmasta*. Ympäristöjuridiikka 1–2/2021, s. 7–42.

välisen vahvan kytköksen vuoksi. Tuorilaisittain ilmaistuna oikeuden ”piilevä yhteiskuntateoria” suosii markkinaperustaista siirtymämallia mutta hyljeksii kohtuutalouteen perustuvaa murrosmallia.¹¹³

Oma haasteensa on oikeusjärjestelmien välinen sirpaloituminen. Kuten arvoketjujen osalta totesimme, tuotantoa ja sen ulkoisvaikutuksia voidaan siirtää oikeusjärjestelmämme rajojen ulkopuolelle maihin, joissa vaikkapa hiilivapaita energiamuotoja ei ole käytettävissä samassa mitassa kuin Suomessa tai kestävyysääntely on muuten lapsenkengissään. Oikeusjärjestelmän tulee siis varautua myös tuotannon ylikansallisiin vaikutuksiin, ja tässä keskeinen rooli on, toistaiseksi, ollut ylikansallisella arvoketjusääntelyllä. Käytännön kansainvälisyksityisoikeudellinen ongelma on kestävyysääntelyn ja kestävyysstandardien ulottaminen koskemaan muissa maissa tapahtuvaa toimintaa.¹¹⁴ Vaikka arvoketjujen kestävyysääntely perustuu monella tapaa kansainväliseen soft law’hon, kuten YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskeviin periaatteisiin tai OECD:n monikansallisia yrityksiä koskeviin suuntaviivoihin, kovempi ylikansallinen sääntely on usein kansallista tai alueellista.¹¹⁵ Esimerkiksi EU asettaa vaatimuksia kolmannessa maailmassa tapahtuvalle tuotannolle yhtäältä hiilitullien osalta, toisaalta vaatimalla yrityksiä raportoimaan ylikansallisten arvoketjujensa kestävyys- ja muista vaikutuksista ja kolmanneksi vaatimalla yrityksiä suoraan hallinnoimaan ylikansallisia arvoketjujensa ulkoisvaikutuksia.¹¹⁶ Tällaista sääntelyä voidaan kritisoida sekä yksipuolisuudesta¹¹⁷ että ylikansallisen kentän politisoinnista.¹¹⁸ Yksi vaihtoehto tälle lähestymistavalle olisi kansainvälinen sopimus arvoketjuja koskevista menettelytavoista, mutta tämä on toistaiseksi poliittisessa limbossa.¹¹⁹ Toinen vaihtoehto olisi arvoketjun sisäistäminen kansainvälisen yksityisoikeuden käsiterakenteisiin hieman kuten on jo tapahtumassa yksityisoikeuden osalta, mutta tämäkin vaihtoehto on monelta osin vielä tulevaisuutta.¹²⁰

113. Tuori 2000.

114. Jaakko Salminen – Mikko Rajavuori, Private International Law, Global Value Chains and the Externalities of Transnational Production: Towards Alignment? *Transnational Legal Theory* 12(2) 2021, s. 230–248, 230.

115. Jaakko Salminen – Mikko Rajavuori, Yritysvastuulait ja ylikansallisen arvoketjun oikeudellinen käsitteellistäminen. *Lakimies* 3–4/2019, s. 387–417, 387.

116. Salminen – Rajavuori – Eller 2024.

117. Caroline Omari Lichuma, (Laws) Made in the “First World”: A TWAIL Critique of the Use of Domestic Legislation to Extraterritorially Regulate Global Value Chains. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht / Heidelberg Journal of International Law* 81(2) 2021, s. 497–532, 497.

118. Marco Pasqua, Protect USA Act of 2025 vs Corporate Sustainability Due Diligence Directive. *European Association of Private International Law Blog* 14.5.2025 osoitteessa <https://eapil.org/2025/05/14/protect-usa-act-of-2025-vs-corporate-sustainability-due-diligence-directive/>.

119. Carlos López, The Third Revised Draft of a Treaty on Business and Human Rights: Modest Steps Forward, But Much of the Same (Opinio Juris, 9 March 2021).

120. Olemassa olevasta sääntelystä voi löytyä arvoketjurelevantteja tulkintoja. Ks. esim. Salminen – Rajavuori 2021. Ralph Michaelsia seuraten näitä tulkintoja voisi perustella tulkitsemalla

Vahingonkorvausoikeudessa, insolvenssioikeudessa ja rikosoikeudessa on viimeisijaiset keinot puuttua ympäristöä koskeviin väärinkäytöksiin. Näiden oikeudenalojen hyväksyttävyyden perustuu niin niiden luonteeseen oikeusvaltiollisina ja ennakoitavina rakenteina kuin siihen, että niiden keinoin voidaan edistää tärkeiden oikeuksien suojaa ja myös yhteiskunnallisia päämääriä, kuten ympäristökestävyyttä.¹²¹ Jos näiden alojen keskeissäätely viritettäisiin johdonmukaisesti siirtymä- ja murrosajattelun suuntaiseksi, oikeudelliseen harkintaan tulisi väistämättä uusi, perinteiselle vahingonkorvaus-, insolvenssi- ja rikosoikeudelliselle ajattelulle vieras oikeuspoliittinen sisältö. Esimerkiksi nykyisellään vahingonkorvausjärjestelmä katsoo vahinkoon reagoimisen oikeudenmukaisuutta ennen muuta vahingonkärsijän ja mahdollisen korvausvelvollisen näkökulmista.¹²² Jos korvausvastuun edellytykset täyttyvät, perusajatuksena on korvata jokainen vahinko täysimääräisesti. Vahingotapahtuma laukaisee juridisesti ennen muuta harkinnan vahingonkärsijän ja potentiaalisen korvausvelvollisen oikeudenmukaisesta kohtelusta.¹²³ Jos kestävyysmurros ja sen tarkoittama kohtuutalous otetaan tosissaan, vahingotapahtumasta tulee juridisesti edellä mainitun ohella tilaisuus suunnata resurssien käyttöä uudelleen ympäristötavoitteiden suuntaisesti. Tällöin vahingonkärsijän ja korvausvelvollisen intressien turvaamisesta tulee alisteista kestävyysnäkökohdille. Yhteiskuntapoliittisesti tämä voisi olla viisas ratkaisu. On kuitenkin syytä tunnistaa ja jäsentää avoimesti, kuinka tämä muuttaisi oikeudellisen harkinnan arvoperustaa, periaatteita ja käsitteistön sisäistä logiikkaa.¹²⁴

kansainvälisen yksityisoikeuden käsitteitä ja poikkeussääntöjä kansallisella tasolla ylikansallisten arvojen kautta. Ralf Michaels, *Beyond Universalism and Particularism in International Law—Insights from Comparative Law and Private International Law*. Boston University Law Review 99(18) 2019, s. 18–21, 18. Tällöin ylikansalliset säännöt, kuten vaikkapa YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevat periaatteet tai OECD:n monikansallisia yrityksiä koskevat suunta-vaivat, tarjoaisivat apua sinänsä kansallisten kansainvälisyksityisoikeudellisten sääntöjen tulkinneille. Yhden esimerkin tarjoaa arvoketjupäästöjä koskeva *Milieudéfense v. Shell* -tapaus, jossa huolellisuusvelvoite perustettiin kansalliseen, hollantilaiseen vahingonkorvausoikeuteen mutta ylikansallisten tai kansainvälisten arvojen, kuten juuri YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien periaatteiden, olemassa olevan kansainvälisen ja ylikansallisen ilmastosääntelyn ja vaikkapa arvoketjuteorian varaan. *Paiment* 2025.

121. Ks. rikosoikeuden osalta Elina Pirjatanniemi, *Vihertyvä rikosoikeus. Ympäristökriminalisointien oikeutus, mahdollisuudet ja rajat*. Edita 2005.
122. Kuvaava esimerkki on lakivaliokunnan lausuma henkilövahinkojen korvaussäännösten uudistuksesta: ”Tätä kautta [ehdotetut muutokset] myös edistävät sekä vahinkoa kärsineiden että vahingonaiheuttajien yhdenvertaista kohtelua.” Lakivaliokunnan mietintö 1/2004 vp (HE 167/2003 vp, laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi), *Yleisperustelut*.
123. Ståhlberg – Karhu 2020, s. 7 muotoilevat tämän näin: ”Vahingonkorvausoikeudessa on pohjimmitaan kyse siitä, miten vahingosta aiheutuvat haitalliset seuraukset jaetaan vahingonkärsijän ja vahingonaiheuttajan kesken.”
124. Toki nykyisinkin korvausvastuun on nähty palvelevan laajempia yhteiskunnallisia tavoitteita, kuten järjestystä, turvallisuutta ja toimintavapautta. Ks. Ståhlberg – Karhu 2020, s. 8.

Samalla, ja erityisesti ylikansallisesta näkökulmasta, monet kestävyysvahingot ovat viime kädessä perinteisen vahingonkorvaussystematiikan mukaisia vahinkoja. Tietystä muutosvastarinnasta huolimatta tällaiset arvoketjuestävyysvahingot voidaan jo nyt alistaa vahingonkorvausoikeuden logiikalle. Tämä koskee erityisesti arvoketjuissa tapahtuvia ympäristö- ja työturvallisuusvahinkoja, kuten ulkoistetun tuotannon kolmannessa maailmassa aiheuttamaa saastumista tai huonon työturvallisuuden aiheuttamia kuolemia. Useista käsitteellisistä haasteista huolimatta sama koskee lisääntyvässä määrin koko arvoketjun kattavia globaaleja vahinkoja, kuten arvoketjun kumulatiivisen ilmastovaikutuksen aiheuttamia tulvia. Erityisesti kestävyystieteellisen ymmärryksen lisääntyessä ja arvoketjumuotoisen toiminnan ja planeetan rajoja uhkaavien vahinkojen kausaliteetin selventyessä voidaan ennustaa, että vahingonkorvausoikeuden järjestelmä tulee sisäistämään useat ylikansalliset kestävyysongelmat.¹²⁵ Esiin nousee myös kysymys siitä, tuleeko sopimusoikeudellinen järjestelmä, osin jo mainitun vahingonkorvausjärjestelmän kehittymisen innoittamana mutta erityisesti esimerkiksi EU:n huolellisuusvelvoitesääntelyn tai yleisten, esimerkiksi lojaliteettia koskevien oppien kautta,¹²⁶ samalla tavoin sisäistämään planeetan ekologiset ja sosiaaliset rajat kohtuullisen sopimisen käsitteeseen oikeustoimilain 36 §:n mukaisesti. Keskeinen ongelma ylikansallisten arvoketjujen ja globaalien kestävyiden osalta muodostuu kuitenkin kansainvälisyksityisoikeudellisista kysymyksistä. Tällä hetkellä sääntelyratkaisu on edellä kuvatun kaltaisesti helppoin muttei ongelmaton. Mahdollisen tulevaisuuden vaihtoehdon tarjoaa kansainvälisen yksityisoikeuden käsitejärjestelmän kehitys tunnistamaan arvoketju perinteisen sopimuksen ja yhtiön rinnalla.

Rikosoikeudellisesti on puolestaan sinänsä mahdollista ulottaa kestävätoiminnan kriminalisointi pitkällekin, mutta tässä yhteydessä on välttämätöntä tarkastella kysymystä myös kriminologian keinoin, sillä kyse on ongelmista, jotka palautuvat ihmisten ja organisaatioiden toimintaan.¹²⁷ Tässä yhteydessä on pidettävä silmällä myös rikosoikeudellisen järjestelmän yleistä hyväksyttävyyttä, joka tyypillisesti toteutuu parhaiten silloin, jos rikosoikeus on

125. Jaakko Salminen, *A Private Law for the Technocene: Rights in a World of Infinite Knowledge*. *Transnational Legal Theory* 16(1–2) 2025, s. 254–280.

126. Gunther Teubner, *Netzwerk Als Vertragsverbund: Virtuelle Unternehmen, Franchising, Just-in-Time in Sozialwissenschaftlicher Und Juristischer Sicht*. *Nomos* 2004. Mahdollisia sopimusoikeudellisia kehitystrendejä kuvaa esimerkiksi hollantilainen G-Star-tapaus, josta esim. Ekaterina Pannebakker, *Teaching Sustainability in Transnational Commercial Law: Three Dilemmas*. *Uniform Law Review* 30(2) 2025, s. 164–172, 164. Samoin esimerkiksi *Begum v. Maran* -tapauksessa englantilainen valitustuomioistuimien otti kantaa kestävyyssovitusehdon ja vahingonkorvauksen väliseen suhteeseen. Jälkimmäisestä ks. yleisesti Salminen 2025.

127. Ks. esim. Jarrett Blaustein – Kate Fitz-Gibbon – Nathan Pino – Rob D. White, *The Nexus between Crime, Justice and Sustainable Development*, s. 3–24 teoksessa Jarrett Blaustein – Kate Fitz-Gibbon – Nathan W. Pino – Rob White (eds), *The Emerald Handbook of Crime, Justice and Sustainable Development*. Emerald Publishing 2021.

viimesijainen keino puuttua yritysten ja yksilöiden toimintaan. Kestävyyskon-
tekstissa tämä korostaa sitä, että yksilöt ja organisaatiot ymmärtävät toimintansa
ulkoisvaikutusten merkityksen ja sopeutuvat asiaa koskevaan yhteiskunnalliseen
sääntelyyn ilman, että rikosoikeuden käyttöön tarvitsee turvautua muutoin kuin
poikkeuksellisissa tilanteissa.¹²⁸

5. Yhteenveto

Tässä artikkelissa tarkastelimme oikeusjärjestelmän ja sen keskeisten osa-aluei-
den vuorovaikutusta kestävyys siirtymän ja kestävyysmurroksen kanssa. Nämä
kaksi näkökulmaa kestävyteen – siirtymä ja murros – näyttäytyvät erilaisina
niin yhteiskunta- ja talousjärjestelmän kuin oikeusjärjestelmän linssien läpi
tarkasteltuna. Näin ollen kestävyysoikeus, jos tällaisesta kokonaisuudesta halu-
taan puhua, jakautuu valtavirtaiseen (oikeus ja kestävyys siirtymä) ja kriittiseen
(oikeus ja kestävyysmurros) oikeustutkimukseen. Tämä jaottelu yhtäältä mah-
dollistaa oikeusjärjestelmän ongelmakeskeisen tarkastelun ja toisaalta laajentaa
oikeudellista mielikuvitusta sekä etenemismahdollisuuksia kestävyyskysymyk-
sissä.

Kestävyysoikeudellinen jaottelu siirtymä- ja murrostutkimukseen pohjau-
tuu pitkälti siirtymän ja murroksen yhteiskunta- ja talousteoreettisiin eroihin.
Siirtymäajattelu pohjautuu pitkälti teknologiseen determinismiin: uskotaan, että
teknologian kehitys ratkaisee esimerkiksi ilmastonmuutoksen ilman merkittäviä
muutoksia tuotanto- tai kulutusrakenteissa. Tässä ajattelutavassa oikeus nähdään
yhteiskunnallisena tekniikkana. Siinä juristi(tutkija) toimii yhteiskunnallisena
insinöörinä, jonka tehtävänä on poistaa yksittäisiä esteitä ja luoda mahdolli-
suuksia kyseenalaistamatta oikeusjärjestelmän perusrakenteita. Kestävyysmur-
roksen näkökulmassa juristi(tutkija) toimii puolestaan terapeuttina, joka pyrkii
pureutumaan kestävämmän kehityksen juurisyihin, kuten ylituotantoon ja
-kulutukseen, sekä näiden taustalla oleviin oikeuden rakenteisiin. Keskeisiä
kysymyksiä ovat tällöin toimivalta (kuka päättää mistäkin), menettelytavat
(miten eri prosessilajit rajaavat ulos kestävyiden kannalta keskeisiä kysymyksiä)
ja oikeusjärjestelmän kantavat käsitteet ja periaatteet.

128. Ks. esim. Heli Korkka-Knuts, Behaviourally informed approach to corporate criminal law: Ethicality as efficiency. *Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice* 10(1) 2022, s. 27–56; Christopher Hodges, *Law and Corporate Behaviour. Integrating Theories of Regulation, Enforcement, Compliance and Ethics*. Hart Publishing 2015 ja John Braithwaite, *Macrocriminology and Freedom*. Australian National University Press 2022, s. 277–295.

Valitut näkökulmat vaikuttavat laajemminkin kestävyysoikeudellisen tutkimuksen sisältöön. Kestävyys siirtymätutkija ja kestävyysmurrostutkija lähestyvät voimassa olevan oikeuden kritiikkiä eri tavoilla. Kestävyys siirtymätutkija toimii poliittisesti hyväksyttävän ja ei-vielä-hyväksyttävän rajapinnalla. Kestävyysmurrostutkijalle tämä rajapinta ei ole olennaista vaan keskiössä on luonnontieteisiin pohjautuva käsitys luonnon asettamista absoluuttisista rajoista ihmiskunnalle ja siitä, miten näissä rajoissa voidaan pysyä. Myös sosiaalista oikeudenmukaisuutta koskevat käsitykset ovat tarkastelussa mukana. Tämän johdosta kestävyysmurroksen näkökulma lähestyy nykyoikeusjärjestelmän vahvan markkinalähtöisyyden perustavanlaatuisia kritiikkiä.

Kestävyysmurroksen ja -siirtymän tarkastelutavat eroavat myös käytännön fokukseltaan. Siirtymätutkijat ovat usein kiinnittyneet lainsäädännön kehittämishankkeisiin ja konkreettisiin oikeudellisiin kysymyksiin, kun taas murrostutkijat lähestyvät asiaa teoreettisemmin ja pyrkivät tuomaan esiin oikeusjärjestelmän ja kestävyiden vuorovaikutuksen perustavia kysymyksiä. Siirtymätutkimus on myös usein rajattu tiettyyn kontekstiin, esimerkiksi uusiutuvan energian ylösajoon, kun taas murrostutkimus tarkastelee oikeutta ja siihen kytkeytyvää talous- ja yhteiskuntajärjestelmää laajemmasta lintuperspektiivistä. Molempia kuitenkin tarvitaan kestävyysoikeuden kentällä.

Jatkossa lienee selvää, että kestävyystavoitteiden saavuttaminen edellyttää valtion entistä vahvempaa puuttumista markkinoiden toimintaan. Tämän puuttumisen tueksi tarvitaan muutoksia niin oikeusjärjestelmän julkista valtaa kuin myös markkinoiden toimintaa ja vastuukysymyksiä koskevaan sääntelyyn. Artikkelissa on pyritty avaamaan lintuperspektiivistä, millaisia oikeudellisia kysymyksiä, mahdollisuuksia ja hankauksia siirtymän ja murroksen toimeenpano herättää. Jatkossa on tarpeen arvioida yksityiskohtaisemmin eri oikeudenalojen keskeisimpien näkökulmasta ja niiden keskinäisiä vuorovaikutuksia tarkastellen, mitä siirtymä ja murros oikeudellisesti tarkoittavat. Kestävyysoikeus – tarkoitettiinpa sillä sitten itsenäistä oikeudenalaa tai näkökulmien verkostoa – on tullut jäädäkseen.

Sustainability as an approach to the legal system – towards sustainability law?

NIKO SOININEN, LL.D., Professor, University of Eastern Finland – JANNE KAISTO, LL.D., Professor, University of Lapland – KIMMO NUOTIO, LL.D., Professor, University of Helsinki – JUKKA SIMILÄ, LL.D., Research Professor, University of Lapland – TOMI TUOMINEN, LL.D., Associate Professor, University of Lapland – TUULA LINNA, LL.D., Professor Emerita, University of Helsinki – SAMPO MIELITYINEN, LL.D., Principal Lecturer, Laurea University of Applied Sciences – JAAKKO SALMINEN, LL.D., MA, University Lecturer, Uppsala University; Docent, University of Turku – KIRSI-MARIA MAGGA, LL.D., Professor, University of Lapland

This article examines the interaction between sustainability and the legal system, arguing for the necessity of sustainability law as an integrative approach across legal disciplines. The core premise is that climate change, biodiversity loss, and environmental pollution are largely driven by societal and institutional structures, including legal systems, which enable unsustainable economic activity. Simultaneously, law as a societal institution has considerable potential to drive transformative change to sustainability. At present, the structural aspects of law that contribute to and could help resolve overproduction and overconsumption have not been thoroughly analysed from a sustainability perspective. The article distinguishes two societal pathways to sustainability: transition and transformation. Sustainability transition relies on technological and social innovations, as well as politically and economically feasible reforms. The idea is that production and consumption can be decoupled from their environmental impact. An alternative approach is sustainability transformation, which emphasises deeper societal change, including limiting economic growth and adopting sufficiency-oriented thinking. This would mean restricting production and consumption to ecologically sustainable levels, even with strong legal measures, challenging the principles of market economies. Critics argue that such a transformation is politically unrealistic, as it would require fundamental changes to economic structures and the legal systemic foundations they are built on. The article argues that transition can be reconciled with existing legal systemic principles concerning markets, societal order, and exceptional circumstances, such as tort, insolvency, and criminal liability. Transformation would likely require constitutional changes in the EU and in Finland, as the current legal setup is based on freedom of action (both as consumers and as citizens) that may need to be limited to promote transformative change. Whether transition or transformation, in the future, there will be an increasing need to study sustainability-related questions from a legal systemic perspective, which is at the core of sustainability law – a novel legal cross-discipline.

Tuomas Ikonen

Lakimies
2/2026
s. 275–281

Ylimääräisen tiedon problematiikka – Tutkimus salaisella pakkokeinolla kertyneen ylimääräisen tiedon käyttämisestä

1. Kun tieto jää käyttämättä

Tutkimusaiheen valinta juontaa juurensa vuoteen 2014, jolloin työskentelin rikostutkijana poliisissa. Tuolloin olivat juuri tulleet voimaan esitutkintalaki (805/2011, ETL), pakkokeinolaki (806/2011, PKL) ja poliisilaki (872/2011, PoL), joilla toteutettiin laaja kokonaisuudistus. Olin mukana tutkintaryhmässä, joka selvitti rikoslain (39/1889, RL) 50 luvun 2 §:ssä (1304/1993) rangaistavaksi säädettyä törkeää huumausainerikosta. Yhtenä tiedonhankintakeinona hyödynsimme telekuuntelua (PKL 10:3), jonka avulla seurasimme rikoksesta epäillyn puhelinliikennettä.

Eräässä puhelussa epäilty kertoi kaverilleen: ”Kiihtelysvaaran mönkijä on Raatekankaan hallilla.” Tämä tutkittavana olevaan rikokseen nähden merkityksetön tieto kiinnitti huomiomme, sillä olimme pari päivää aiemmin saaneet tiedon 8 000 euron arvoisen mönkijän varkaudesta Kiihtelysvaarassa. Epäillyn käytössä ollut Raatekankaan halli oli puolestaan tuttu aiemmasta rikosjutusta.

Vastaavassa tilanteessa vuotta aiemmin olimme tehneet etsinnän ja palautaneet varastetun omaisuuden takaisin omistajalleen. Nyt oikeustila oli kuitenkin muuttunut. Uuden PKL:n mukaan ylimääräistä tietoa sai käyttää rikoksen selvittämiseen – eli näyttönä tai pakkokeinon perusteena – vain laissa erikseen määritellyissä tilanteissa (PKL 10:56.1–2). Varkauden (RL 28:1, 769/1990) tai kätkemisrikoksen (RL 32:1, 61/2003) tapauksessa nämä edellytykset eivät täyttyneet. Sitä vastoin ylimääräistä tietoa sai käyttää vapaasti poliisitoiminnan suuntaamiseen (PKL 10:56.4). Niinpä välitimme tiedon varkautta tutkivalle ryhmälle. Kun kuukautta myöhemmin teimme etsinnän törkeän huumausainerikoksen perusteella hallille, mönkijää ei enää löytynyt.

* *Tuomas Ikonen*, OTT. Lectio praecursoria Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunnassa 12.12.2025 pidetyssä väitöstilaisuudessa, jossa kirjoittaja puolusti väitöskirjaansa Ylimääräisen tiedon problematiikka – Tutkimus salaisella pakkokeinolla kertyneen ylimääräisen tiedon käyttämisestä. Lektio esitetään tässä vähäisin muutoksien.

Tapaus jäi pitkäksi aikaa mietityttämään minua, sillä siinä epäillyn ja asianomistajan oikeudet asettuivat poikkeuksellisen konkreettisesti vastakkain. Tämä herätti kysymyksen siitä, miten ylimääräistä tietoa voidaan käyttää oikeudenmukaisesti. Ylimääräisen tiedon käyttäminen merkitsee aina puuttumista epäillyn ja syytetyn yksityiselämään. Onkin huomattava, että salaisen pakkokeinon kohteena olevalla henkilöllä on oikeus yksityisyyteen kaikissa tiedon elinkaaren vaiheissa – niin sen hankinnassa, käsittelyssä kuin mahdollisessa hyödyntämisessä. Toisaalta, kuten tapausesimerkistä käy esiin, kyse ei kuitenkaan ole vain epäillyn ja syytetyn oikeuksista. Ylimääräisen tiedon käyttäminen – tai pikemminkin käyttämättä jättäminen – voi vaikuttaa merkittävästi myös asianomistajan asemaan ja oikeuksiin.

Lain esitöihin perehtyessäni kävi ilmi, että nämä yksilölliset oikeudet heijastavat syvempää perusoikeuksien välistä konfliktia ja samalla kysymystä siitä, missä kulkevat esitutkintaviranomaisen toimivallan rajat. Tämä sai pohtimaan, voiko rikosilmoitus ylipäätään perustua sellaiseen ylimääräiseen tietoon, jota ei saa käyttää rikoksen selvittämisessä. Entä jos tietoa käytetään kuulustelussa ilman laissa määriteltyjä edellytyksiä – saastuttaako se epäillyn myöhemmät kertomukset ja täytyykö ne silloin poistaa esitutkinta-aineistosta? Sain kysymyksiini poliisiin ja syyttäjien keskuudessa yllättävän erilaisia vastauksia. Samalla kävi ilmi, kuinka vähäiselle huomiolle aihe oli oikeustieteellisessä tutkimuksessa jäänyt. Tästä vahvistui käsitys tutkimuksen painavasta yhteiskunnallisesta tarpeesta. Vaikka tuosta hetkestä on kulunut yli vuosikymmen ja sääntelyä on sittemmin osin täsmennetty, keskeiset jännitteet ja kysymykset ovat säilyneet.

2. Ylimääräinen tieto lainopin ja empirian rajapinnassa

Edellä kerrottuihin lähtökohtiin nojaava väitöskirjani koostuu neljästä osatutkimuksesta ja synteesisistä. Kahdessa ensimmäisessä osatutkimuksessa analysoin ylimääräisen tiedon määritelmää ja sen käyttämistä rikoksen selvittämisessä, esitutkinnan suuntaamisessa sekä syyttömyyttä tukevana selvityksenä. Kolmannen osatutkimuksen teimme yhdessä kasvatustieteen tohtori Anna Kristiina Kokon kanssa. Hänen metodologisen asiantuntemuksensa avulla tutkimme ylimääräisen tiedon käyttämiseen kohdennettavaa laillisuusvalvontaa poliisissa. Neljännessä osatutkimuksessa analysoin ylimääräiseen tietoon liittyviä kysymyksiä todistusoikeudellisessa kontekstissa. Synteessissä osatutkimusten johtopäätökset liitetään laajempaan oikeudelliseen viitekehykseen ja jäsennetään yhtenäiseksi kokonaisuudeksi.

Kuten rikostutkinnassa myös akateemisessa tutkimuksessa tiedonhankinnan menetelmä rakentuu tiedon tarpeen ympärille. Väitöskirjassani menetelmällinen

perusta on ensisijaisesti lainopillinen. Sen avulla analysoin, millaisia merkityksiä ylimääräisen tiedon eri käyttötarkoituksille tulisi antaa ja miten voimassa oleva sääntely suhteutuu esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 17 luvun 25 §:ssä (732/2015) säädettyyn hyödyntämiskieltoon ja muuhun todistusoikeudelliseen systematiikkaan. Kolmannessa osatutkimuksessa hyödynnämme lisäksi empiiristä otetta. Salaisen tiedonhankinnan valvonnasta vastaaville virkamiehille tehdyt haastattelut ja niiden pohjalta tekemämme sisällönanalyysi avaavat uusia ulottuvuuksia ylimääräisen tiedon tematiikkaan. Synteesissä sen sijaan esitän lainsäädäntöehdotukset sääntelyn kehittämiseksi de lege ferenda -tutkimuksen keinoin.

3. Ylimääräisen tiedon käyttämisen normatiiviset lähtökohdat

Väitöskirjassani osoitan, että ylimääräisen tiedon problematiikka muodostaa oikeudellisesti monikerroksisen kokonaisuuden. Se jäsentyy kolmeen toisiinsa limittyvään osa-alueeseen: sääntelyyn, tiedonhallintaan ja laillisuusvalvontaan.

Sääntelyn kehikko rakentuu kahdesta keskeisestä pykälästä. PKL 10:55:ssä määritellään, mitä ylimääräinen tieto on, kun taas saman luvun 56 §:ssä säädetään, milloin sitä saa käyttää. Sääntelyn perustana ovat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä johdetut periaatteet. Niiden mukaan salaisia pakkokeinoja koskevan sääntelyn tulee olla selkeää ja täsmällistä sekä perustua välttämättömyyden ja toissijaisuuden periaatteisiin. Ihmisoikeustuomioistuin ei kuitenkaan ole ottanut kantaa siihen, miten ylimääräisen tiedon käyttämisestä tulisi kansallisesti säätää.

Tämän ohella sääntelylle asettaa reunaehdot perustuslain (731/1999) 10 §:ssä turvattu luottamuksellisen viestin salaisuus. Pykälän 4 momentin niin sanottu rajoituslauseke määrittää, millä edellytyksillä tähän suojaan voidaan lailla puuttua esimerkiksi yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavien rikosten tutkinnassa. Sääntelyn kannalta ratkaiseva kysymys on, muodostuuko ylimääräisen tiedon käyttäminen uudenlaiseksi puuttumiseksi luottamuksellisen viestin salaisuuteen ja edellyttääkö se siten rajoituslausekkeen soveltamista. Perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännön mukaan kyse on uudesta puuttumisesta, joka voidaan sallia vain rajoituslausekkeessa asetetuin edellytyksin.

Tämän tulkintalinjan seurauksena oikeustila on muotoutunut sellaiseksi, että ylimääräistä tietoa voidaan käyttää ensinnäkin silloin, kun se koskee rikosta, jonka tutkinnassa olisi voitu käyttää samaa pakkokeinoa, jolla tieto alun perin saatiin (PKL 10:56.1). Toiseksi käyttö on sallittua, jos tiedolla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämisessä ja kyse on rikoksesta, josta

säädetty ankarin rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta, tai rikoksesta, joka on erikseen mainittu käyttöpöykälän rikosluettelossa (PKL 10:56.2).

4. Luottamuksellisen viestin salaisuus rajoittavana tekijänä – uusi tulkintalinja

Tutkimukseni keskeinen väite on, että voimassa oleva sääntely ei tosiasiallisesti vahvista rikoksesta epäillyn ja syytetyin luottamuksellisen viestinnän suojaa vaan saattaa tarpeettomasti vaikeuttaa rikostutkintaa. Esitänkin perustuslakivaliokunnan linjasta poikkeavan tulkinnan. Jos viranomaiset ovat saaneet viestin sisällön lainmukaisesti osana alkuperäistä tiedonhankintaa, sen käyttäminen toissijaisessa asiayhteydessä ei merkitse viestin salaisuuden uudelleen rikkomista sellaisella tavalla, että rajoituslausekkeen edellytysten tulisi täytyä.

Avaan tulkintaani aiemmin esittämälläni tapausesimerkillä. Kun epäilty kertoo kaverilleen hallilla olevasta mönkijästä, tulee luottamuksellisen viestin sisältö viranomaisen eli ulkopuolisen tietoon. Tällöin viestin oikeudellinen luonne muuttuu ratkaisevasti: kyse ei ole enää neitseellisestä viestistä. Vaikka viesti kuuluu yhä luottamuksellisen viestinnän suojan piiriin, sen sisällöstä irrotetun tiedon hyödyntäminen toisessa asiassa ei muodosta uutta perustuslaissa tarkoitettua puuttumista viestin salaisuuteen. Tästä seuraa, että salaisen pakkokeinon käyttö ja ylimääräisen tiedon hyödyntäminen on syytä erottaa toisistaan, ja niitä tulee arvioida erillisinä yksityiselämän suojaan kohdistuvina vaikutuksina. Tulkintaa tukevat myös perustuslain perustelut, joiden mukaan luottamuksellisen viestin salaisuuden ensisijaisena tarkoituksena on suojata liikkeessä olevan viestin sisältö sekä estää sen avaaminen ja paljastuminen ulkopuolisille.

Tulkintani ei kuitenkaan tarkoita ylimääräisen tiedon rajoittamatonta käyttämistä. Koska kyse on edelleen luottamuksellisen viestinnän suojan piiriin kuuluvasta tiedosta, sen hyödyntämisen on täytettävä perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset. Näiden kriteerien mukaan myös ylimääräistä tietoa koskevan sääntelyn on oltava muun ohella täsmällistä, oikeasuhtaista ja ihmisoikeusvelvoitteiden mukaista.

Katson, että ylimääräisen tiedon sääntelyä tulisi arvioida ennen kaikkea todistus oikeudellisena kysymyksenä. Toistaiseksi se on nähty lähinnä salaisten pakkokeinojen käyttöalan laajentamisena. Tämä lähestymistapa ohittaa kysymyksen todellisen ytimen. Perimmältään kyse on todisteiden hyväksyttävyydestä – siis todistus oikeuden peruskysymyksestä.

Vallitseva näkökulma on perusteettoman kapea myös siihen nähden, miten merkittävä poikkeus ylimääräisen tiedon sääntely on suomalaisessa todistus oikeudessa. Suomalainen todistus oikeus on 1800-luvulta lähtien rakentunut

vapaan todistusteorian varaan. Tutkimukseni keskeinen havainto on, että nykyinen sääntely horjuttaa tätä systematiikkaa tavalla, joka ei ole sopuainnassa aineelliseen totuuteen tähtäävien vapaan todistusteorian periaatteiden kanssa. Jos esimerkiksi varastettua mönkijää koskeva tieto olisi saatu epäillyn puhelimeen kohdistetussa laite-etsinnässä (PKL 8:20), sitä olisi voitu käyttää sekä todisteena että pakkokeinon perusteena. Telekuuntelulla hankittuna sama tieto sen sijaan rajautui pois, vaikka sen tosiasiallinen merkitys luottamuksellisen viestin salaisuuden kannalta oli täsmälleen sama.

5. Kohti tasapainoisempaa sääntelyä

Tutkimukseni perusteella esitän kolme lainsäädäntöehdotusta. Ensinnäkin PKL 10:55:ssä säädettyä ylimääräisen tiedon määritelmää on täsmennettävä. Ylimääräisellä tiedolla tulisi tarkoittaa vain sellaista tietoa, jota ei ainoastaan ole saatu jollakin pykälässä mainitulla salaisella pakkokeinolla vaan joka myös kuuluu luottamuksellisen viestin salaisuuden piiriin. Samalla tekninen seuranta (PKL 10:21) olisi perusteltua rajata määritelmän ulkopuolelle, koska kyseisellä pakkokeinolla ei puututa luottamuksellisen viestin salaisuuteen. Määritelmää olisi kuitenkin aiheellista laajentaa siten, että se kattaisi tietojen hankkimisen telekuuntelun sijasta (PKL 10:4), sillä tämä keino voi tuottaa luottamuksellisen viestin salaisuuden piiriin kuuluvaa tietoa.

Toiseksi on syytä päivittää PKL 10:56.2:ssa oleva ylimääräisen tiedon käyttämisestä koskeva rikosluettelo. Siihen olisi perusteltua lisätä ampuma-aserikos (RL 41:1, 514/2025) ja räjähdერიкос (RL 44:11, 1143/2016) sekä vankeusuhkaiset omaisuusrikokset. Nykytilanteessa poliisilla ei ole toimivaltaa ryhtyä ylimääräisen tiedon perusteella etsintätoimiin vaarallisten välineiden ja aineiden pois saamiseksi, ellei kyse ole välittömästä turvallisuushasta, jolloin poliisi voi toteuttaa PolL 2:6:n mukaisia toimenpiteitä. Tämä on huolestuttavaa, sillä laittomien aseiden ja räjähteiden saatavuus on kasvanut ja niiden käyttöön liittyvä väkivalta sekä siitä aiheutuva uhka ovat voimistuneet. Samankaltainen epäsuhta ilmenee myös vähäistä vakavampien omaisuusrikosten tapauksessa. Asianomistajalla on oikeutettu intressi siihen, että viranomaisilla on todelliset keinot saattaa rikoksentekijä vastuuseen ja palauttaa anastettu omaisuus takaisin oikealle omistajalleen.

Kolmanneksi ylimääräisen tiedon käyttöedellytyksiä olisi muutoinkin selkeytettävä. Ylimääräistä tietoa tulisi saada käyttää rajoituksetta rikosilmoituksen kirjaamisen (ETL 3:1) ja esitutinnan aloittamisen (ETL 3:3) perusteena. Lisäksi sitä olisi voitava hyödyntää vakavan rikollisuuden torjuntaan liittyvässä analysoiminnassa sekä hallinnollisissa menettelyissä, jotka koskevat valtion virka-

mieslaissa (750/1994) tarkoitettua virkasuhteen päättämistä ja ampuma-asetlain (1/1998) nojalla annetun luvan peruuttamista.

Näillä tarkennuksilla ylimääräisen tiedon sääntely loisi täsmällisen ja kontrolloidun järjestelmän, joka vahvistaisi sekä yksilön oikeusturvaa että rikosprosessin oikeudenmukaisuutta.

6. Ylimääräinen tieto tiedonhallinnan ja valvonnan kohteena

Miten tiedonhallinta liittyy ylimääräisen tiedon problematiikkaan? Tutkimukseni mukaan asianmukainen ylimääräisen tiedon käsittely on keskeinen edellytys sekä tiedon hyödyntämiselle että sen tehokkaalle valvonnalle. Tiedonhallintalain (906/2019) mukaan tiedon on oltava koko elinkaarensa ajan saatavilla, eheää ja luottamuksellista, millä on erityinen merkitys sekä asianosaisten että sivullisten yksityiselämän suojan ja oikeusturvan kannalta. Näistä lähtökohdista poliisin tiedonhallintakäytäntöjä on tutkimushavaintojen perusteella tarpeen kehittää.

Tapausesimerkki tuo esiin, että poliisille syntyy vastuu myös sellaisesta ylimääräisestä tiedosta, jota ei voida käyttää rikoksen selvittämisessä. Tässä yhteydessä on olennaista huomata, että ylimääräistä tietoa voidaan aina käyttää syyttömyyttä tukevana selvityksenä (PKL 10:56.4). Jos esimerkiksi telekuuntelussa ilmenee tutkittavaan tai johonkin muuhun rikokseen liittyvää tietoa, jonka epäilty tai syytetty haluaa esittää puolustuksensa tueksi, sen on lähtökohtaisesti oltava hänen saatavillaan. Puolustuksen on näissä tilanteissa itse voitava arvioida tiedon merkityksellisyys. Näin tiedonhallinta on ratkaisevassa asemassa myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisessa.

Tutkimuksessani osoitan, että ylimääräiseen tietoon liittyvä kokonaisuus ei rajoitu pelkästään sääntelyyn ja tiedonhallintaan vaan siihen kuuluu merkittävänä osana myös laillisuusvalvonta. Kolmannen osatutkimuksen empiirisestä aineistosta käy ilmi, että valvonta on toistaiseksi ollut poliisissa vähäistä, ennen kaikkea dokumentointiin liittyvien haasteiden vuoksi. Näitä vaikeuksia ei kuitenkaan voida pitää perusteena valvonnan laiminlyömiselle. Tehokas valvonta edellyttää tarkoin ohjattua ja järjestettyä tiedonhallintaa, jonka avulla voidaan todentaa, milloin ja millä perusteilla ylimääräistä tietoa on käytetty. On muistettava, että salaisten pakkokeinojen ja niiden yhteydessä kertyvän tiedon hyödyntäminen synnyttää väistämättä kysymyksiä toiminnan lainmukaisuudesta, mikä tekee valvonnasta erityisen tärkeää.

7. Ylimääräinen tieto tulevaisuuden rikosprosessissa

Tutkimushavaintojen valossa katse kääntyy väistämättä tulevaisuuteen. Teknologinen kehitys tulee todennäköisesti lisäämään ylimääräisen tiedon määrää, ja tekoäly mahdollistaa eri lähteistä kertyvän tiedon entistä tehokkaamman seulonnan ja yhdistelyn. Tämä lisää riskejä yksityiselämän suojalle sekä muille perusoikeuksille, ellei sääntelyä, tiedonhallintaa ja laillisuusvalvontaa kehitetä johdonmukaisesti rinnakkain.

Ruotsissa ylimääräisen tiedon käyttäminen on vuodesta 2023 lähtien ollut sallittua syyttäjän päätöksellä suhteellisuusperiaatteen rajoissa. Tämä osoittaa, että vaihtoehtoisia ratkaisuja voidaan toteuttaa oikeusvaltioperiaatteita kunnioittaen. Samalla on aiheellista kysyä, voisiko samansuuntainen kehitys olla mahdollinen myös Suomessa. Vastuu on ensisijaisesti lainsäätäjällä ja perustuslakivaliokunnalla, mutta ei yksinomaan niillä. Keskusteluun on syytä osallistaa myös tutkijat, viranomaiset ja kansalaiset. On meidän yhteinen tehtävämme pohtia, mitä arvoja rikosprosessilla haluamme yhteiskuntana suojata.

Toivon, että tämä tutkimus voi osaltaan avata tuota keskustelua. Tässä mielessä ylimääräisen tiedon problematiikka toimii peilinä sille, miten oikeusvaltio tasapainottaa rikoksen selvittämisen intressin ja yksityiselämän suojan vaatimukset sekä millaisiksi oikeudenmukaisuuden rajat määritämme nyt ja tulevaisuudessa.

Ikonen, Tuomas

Ylimääräisen tiedon problematiikka. Tutkimus salaisella pakkokeinolla kertyneen ylimääräisen tiedon käyttämisestä

Itä-Suomen yliopisto 2025. 146 sivua + neljä artikkelia.

Lakimies
2/2026
s. 282–287

1. Aluksi

Tuomas Ikonen tarkastelee artikkeliväitöskirjassaan salaisilla pakkokeinoilla kertyneen niin sanotun ylimääräisen tiedon hyödyntämistä. Ikosen tutkimuksen painopisteenä on ylimääräisen tiedon hyödyntäminen jutun esitutkintavaiheessa, mutta työssä sivutaan myös oikeudenkäyntivaiheeseen liittyviä hyödynnettävyysskysymyksiä (artikkeli 4). Edelleen yhdessä tutkimukseen kuuluvassa artikkelissa (artikkeli 3) tarkastelun painopisteessä on ylimääräisen tiedon käyttämiseen kohdentuva laillisuusvalvonta.

Ikosen aihevalinta on onnistunut ja tärkeä. Salaisten pakkokeinojen kautta kertyvä ylimääräinen tieto on sinänsä jo pidemmän aikaa aiheuttanut ongelmia niin lainsäätäjälle kuin -käyttäjillekin, mistä syystä tutkitun tiedon tarve Ikosen väitöskirjan teemoista on erittäin suuri. Eikä tätä tarvetta suinkaan ole vähentänyt vuoden 2016 alusta voimaan tullut todistusoikeusuudistus, johon otettiin ensimmäistä kertaa Suomessa mukaan sääntelyä siitä, millä edellytyksillä tuomioistuinten pitää asettaa jutussa hankittua todistelua hyödyntämiskieltoon.

Tutkimuksen lähteistö on riittävä. Sellainen huomio tässä yhteydessä on kuitenkin paikallaan, että arvioitaessa synteessin sivuilla 38–39 teleologista laintulkintametodia varsinkin prosessioikeudellisessa tutkimuksessa olisi ollut perusteltua käyttää P. O. Ekelöfin tuotantoa. Etenkin, kun voidaan sanoa, että Pohjoismaiden merkityksellisin prosessioikeuden tutkija rakensi koko prosessioikeudellisen oppikirjasarjansa (*Rättegång*) teleologisen tulkintametodin varaan.

* Virallisen vastaväittäjän, professori *Mikko Vuorenpään* Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunnalle antama 15.12.2025 päivätty lausunto vähäisin muutoksin.

Tarkemmat tutkimuskysymyksensä Ikonen määrittelee seuraavasti:

Synteisiä ohjaavat seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Mitkä oikeudelliset erityiskysymykset nousevat keskiöön ylimääräisen tiedon käyttämisessä suomalaisessa sääntelykontekstissa?
2. Millä tavoin sääntelyä tulisi kyseisten erityiskysymysten ja niiden pohjalta tehtyjen johtopäätösten perusteella kehittää, jotta se vastaisi paremmin perusoikeuksien, oikeudenmukaisuuden ja oikeusjärjestelmän toimivuuden vaatimuksia?

Väitöskirjan artikkelien tutkimuskysymykset ovat puolestaan seuraavat:

Artikkeli 1

1. Mikä on pakkokeinolain (806/2011, PKL) 10 luvun 55 §:ssä määriteltyä ylimääräistä tietoa?
2. Mitä ylimääräisen tiedon käyttäminen rikoksen selvittämiseksi PKL 10:56:n mukaisesti tarkoittaa?

Artikkeli 2

1. Mitä ylimääräisen tiedon käyttäminen esitutinnan suuntaamiseksi (PKL 10:56.4) sisältää?
2. Mitä ylimääräisen tiedon käyttäminen syyttömyyttä tukevana selvityksenä (PKL 10:56.4) tarkoittaa?

Artikkeli 3¹

1. Mikä on ylimääräisen tiedon käyttämiseen kohdennettavan sisäisen laillisuusvalvonnan oikeusperusta?
2. Millaiset asiat ylimääräisen tiedon käyttämisen valvonnassa ovat muodostuneet keskeisiksi sisäistä laillisuusvalvontaa tekevien näkökulmasta?
3. Millaisia mahdollisia käytännöllisiä ja lainsäädännöllisiä kehittämistarpeita ylimääräisen tiedon käyttämisen valvontaan liittyy?

Artikkeli 4

1. Kuinka pakkokeinolain mukaiset ylimääräisen tiedon käyttörajoitukset suhteutuvat oikeudenkäymiskaaren (4/1734, OK) 17 luvun 25 §:ssä säädettyyn hyödyntämiskieltoon?

Ikonen itselleen asettamat tutkimuskysymykset ovat onnistuneita, ja hän myös pystyy tutkimuksessaan vastaamaan niihin perustellulla tavalla.

1. Artikkeli on laadittu yhdessä Anna Kristiina Kokon kanssa.

2. Yksityiskohtaisia huomioita tutkimuksesta

Synteetin sivuilla 33–34 arvioidaan Kaarlo Tuorin oikeuden tasomallia (pintataso, oikeuskulttuurin taso ja oikeuden syvärakenne) hyväksi käyttäen tutkimukseen liittyviä keskeisiä tavoitteita ja periaatteita. Tällaisiksi väittelijä mainitsee sanotussa kohdassa kontradiktorisen periaatteen, suhteellisuusperiaatteen, aseiden yhtäläisyyden (equality of arms) sekä syyttömyysolettaman. Epäröimättä on niin, että nyt sanotut kuuluvat tutkimuksessa huomioon otettavien periaatteiden ytimeen. Erikoisena voidaan kuitenkin pitää sitä, että väittelijä ei tässä yhteydessä nosta ollenkaan esiin vapaata todistelua, jonka niin ikään voidaan katsoa kuuluvan tutkimuksen ydinalueelle sekä oikeuden pintatason oikeusohjeena (OK 17:1) että oikeuskulttuurin tason normatiivisena sisältönä. Vapaan todistelun ja ylimääräisen tiedon hyödyntämisrajoitusten välinen ongelmallinen suhde otetaan kunnolla synteetissä esille vasta sivuilla 96–97, mitä voidaan pitää pienoisenä rakenteellisena ongelmana.

Synteetin sivuilla 36–39 arvioidaan tutkimuksessa käytettäviä laintulkintametoja ja nostetaan esiin myös teleologinen tulkinta. Tutkimuksen kannalta on ehdottomasti myönteistä, että siinä otetaan huomioon myös oikeusnormien tulkinnassa hyödynnettävät tulkintakeinot, mutta sanotun teleologisen tulkinnan tarkastelussa olisi ollut paikallaan tarkemmin kirjoittaa auki se, mitkä tavoitteet käsillä olevassa tutkimuksessa ohjaavat tulkintaa.

Synteetin sivuilla 66–69 ja samaten artikkelin I sivulla 807 ja artikkelin II sivuilla 946–947 kirjoittaja arvioi kysymystä siitä, onko käytännön oikeuselämissä tarjolla riski siitä, että ylimäärätiedon arvioidaan koskevan tosiasiallista tilannetta vakavampaa rikollisuutta, jotta sanottua tietoa olisi mahdollista hyödyntää rikosten tutkinnassa. Synteetin sivuilla 95–96 Ikonen kuitenkin sulkee kategorisesti pois nyt sanotun mahdollisuuden. Ei voi kuin toivoa, että väittelijä on tässä näkemyksessään oikeassa.

Synteetin sivulla 70 väittelijä nostaa esiin hallituksen esityksessä olevan lausuman, jonka mukaan ylimäärätietoa ei saa käyttää, jos syytekynnys ylittyisi ilman ylimäärätietoa, koska tällöin ylimääräisestä tiedolla ei olisi erittäin tärkeää merkitystä rikoksen selvittämisessä.² Sanottua esityölausumaa voidaan pitää varsin pulmallisena, mistä syystä tutkimuksessa olisi hyvinkin voinut kyseenalaistaa lausuman ottaen huomioon vaikkapa ylimäärätiedon merkityksen todistelussa tai jopa sen, että olisi kysytty, eikö myös tuomioistuinvaihetta voida pitää PKL 10:56.2:ssa tarkoitettuna rikoksen selvittämisenä.

Synteetin sivuilla 89–91 on erinomaisella tavalla otettu esille tutkimusaihetta koskevan sääntelyn ristiriitaisuuksia ja osoitettu, että on tiedonhankintaan

2. Ks. hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain muuttamisesta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi 14/2013 vp, s. 45.

sovellettavasta pakkokeinosta riippuvaista ja siten varsin sattumanvaraista, milloin saatu tieto asetetaan hyödyntämiskieltoon ja milloin ei. Vaikka sanottujen sivujen tarkastelu on onnistunut, jo tässä yhteydessä olisi ollut perusteltua nostaa esiin myös hyödyntämiskieltoa koskeva yleissäännös (OK 17:25.3), joka on omiaan lisäämään ylimäärätietoja koskevan hyödyntämiskieltoasääntelyn ristiriitaisuuksia. Tähän kysymykseen palataan lausunnossa vielä jäljempänä tarkemmin.

Muun muassa artikkelin II sivulla 955 väittelijä nostaa esiin kiinnostavan kysymyksen ylimääräisen tiedon käyttämisestä syyttömyyttä tukevana näyttönä silloin, kun sanottu tieto paljastaa rikoksen tosiasiallisen tekijän. Sinänsä, ja kuten tutkimuksestakin ilmenee, syytetyn eduksi ylimääräistä tietoa pitää voida nyt syntyneessä asetelmassa käyttää.

Käsillä olevaan kysymykseen olisi voinut tutkimuksessa perehtyä hieman tarkemminkin ja pohtia, miten syntynyt ongelma olisi ratkaistavissa. Esimerkiksi olisi voinut arvioida sitä, voisiko osittainen hyödyntämiskielto olla ratkaisu tässä tilanteessa. Tarkoitin tällä siis sitä, että ylimäärätietoa olisi mahdollista käyttää syyttömyyttä tukevana todisteluna mutta sitä ei saisi ottaa huomioon syytetä tukevana näyttönä. Mitenkään poikkeuksellista ei yleisesti ottaen ole se, että tuomioistuimen (tuomarin) pitää käsittelyn kuluessa ”unohtaa” sellaista todistusaineistoa, josta tuomari on tullut tietoiseksi. Näinhän voi käydä hyödyntämiskielto-tilanteiden ohella esimerkiksi myös preklusiosääntelyä sovellettaessa.

Väitöskirjan viimeisessä artikkelissa (artikkeli IV) tarkastelun keskiössä on hyvinkin ongelmallinen kysymys ylimääräisen tiedon käyttämisen ja OK 17:25.3:n yleisen hyödyntämiskieltoseuraamuksen välisestä suhteesta. Olen kirjoittajan kanssa artikkelin pääasiallisesta sisällöstä samoilla linjoilla, jos kohta taidan suhtautua kirjoittajaa kriittisemmin korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 2023:14 (niin kutsuttu Anom-tapaus).

Sanotussa ratkaisussa KKO 2023:13 korkein oikeus katsoi, että FBI:n suorittamaa laitonta salakuunteluoperaatiota ei voitu pitää niin vakavana oikeudenloukkauksena, että OK 17:25.3:n hyödyntämiskielto-tilanne olisi täyttynyt. Tätä tulkintaa voidaan pitää ongelmallisena.

Ratkaisun KKO 2023:14 perustelukohdissa 29–42 KKO arvioi erittäin yksityiskohtaisesti todisteiden hankinnassa tapahtuneen oikeudenloukkauksen vakavuutta, enkä millään muotoa yritä kiistää korkeimman oikeuden esiin nostamien perusteiden painoarvoa. Tosin siitä voinee olla toistakin mieltä, vähentääkö se oikeudenloukkauksen painoarvoa, että kuuntelun kohteella on ollut aihetta ottaa huomioon, että hän voi olla viranomaisen tarkkailun kohteena. Siitä huolimatta, että asiaan liittyikin oikeudenloukkauksen vakavuutta vähentäviä seikkoja, olen kuitenkin ollut valmis lausumaan, että todisteiden hankinnassa tapahtuneen oikeudenloukkauksen vakavuutta olisi voinut arvioida myös toisin. Tosiasiaa FBI:n kehittämissä tilanteissa on ollut (ainakin Suomen lainsäädännön perusteella) kysymyksessä laajamittainen täysin laiton televalvontaoperaatio, johon ei ole haettu lupaa tuomioistuimelta. Tämän operaation luonne ei muutu muuksi sillä,

että televalvonta on kohdistettu pääasiassa järjestäytyneen rikollisuuden piirissä toimiviin henkilöihin.

Edelleen olen aiemmin korostanut sitä, että KKO:n ennakkopäätösten oikeusohjeiden pitäisi olla ainakin jossain määrin yleistettävissä. Eli onkin mahdollista kysyä, voidaanko ratkaisusta KKO 2023:14 tehdä sellainenkin johtopäätös, että mikäli Suomen poliisi täysin oma-aloitteisesti ja ilman tuomioistuimelta saatua televalvontalupaa pistäisi pystyyn vastaavan operaation, sanotun operaation tuloksena saatu todistusaineisto olisi hyödynnettävissä oikeudenkäynnissä. Itse toivon, että ei voida.³

Kokonaisuutena ottaen artikkelissa IV osoitetaan onnistuneesti, että nykysääntely mahdollistaa niinkin erikoisen lopputuleman, että sinänsä laillisin keinoin hankittua ylimääräistä todistelua ei ole mahdollista hyödyntää oikeudenkäynnissä näyttönä; puolestaan laittomin keinoin hankittuna saman todistusaineiston hyödyntäminen voi OK 17:25.3:n nojalla olla mahdollista. Lopputulos on erittäin altis kritiikille, mistä syystä kirjoittaja olisi synteisin de lege ferenda -osiossa (sivut 117–118) hyvinkin voinut esittää, että myös nyt sanotuilta osin sääntelyä pitäisi tulevaisuudessa selkiyttää.

3. Lopputulema

Ikonen on kirjoittanut väitöskirjansa salaisten pakkokeinojen avulla saadun ylimääräisen tiedon hyödyntämisestä rikosprosessissa. Väittelijän valitsema tutkimuskohde on ajankohtainen ja tärkeä. Väitöskirjaa itsessään ei siten voida sen nimestä huolimatta millään muotoa pitää ylimääräisenä tietona, vaan päinvastoin kaikilta osin ehdottoman relevanttina tietona.

Vastaväittäjän ikävään asemaan kuuluu se, että lausunnossa pitää ottaa esiin lähinnä sellaisia teemoja, joista vastaväittäjän ja väittelijän näkemysten välillä tuntuisi oleva erimielisyyksiä. Suurimmasta osasta tutkimuksessa esitetyistä näkemyksistä olemme kuitenkin Ikonen kanssa täsmälleen samaa mieltä.

Kokonaisuutena arvioiden jälkimaku Ikonen väitöstyöstä on ehdottomasta positiivinen, ja rehellisesti sanoen pidin väitöstilaisuuteen valmistautumista erittäin miellyttävänä tehtävänä.

Ikonen kirjoittaa hyvää lainopillista tutkimusta ja esittää tutkimistaan teemoista selviä ja käytäntöön suuntautuneita tulkintasuosituksia. Sellaiseen sekkaan tässä lopuksi pitää kuitenkin kiinnittää huomiota, että artikkeleissa

3. Olen arvioinut sanottua ratkaisua KKO 2023:14 tarkemmin toisessa yhteydessä. Ks. Mikko Vuorenperä, KKO 2023:14 Laittomasti hankitun todistusaineiston hyödyntäminen, s. 105–109 teoksessa Mia Hoffrén (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein 2023:I. Alma Talent 2023.

on vähän turhankin paljon toistoa. Esimerkiksi ylimääräisen tiedon määrittelmistä kirjoitetaan miltei samanasaisesti kaikissa artikkeleissa. Tämä on tosin siinä mielessä ymmärrettävää, että ylimääräisen tiedon käsite on tärkeä kaikissa väitöstutkimukseen kuuluvissa artikkeleissa, mistä syystä sanottua kysymystä on ollut käytännössä välttämätöntä avata kussakin tutkimukseen valikoituneessa artikkelissa.

Siitä, että minä olen tässä lausunnossani (ja väitöstilaisuudessa) esittänyt Ikosen näkemysten kanssa kilpailevia tulkintasuosituksia, ei missään nimessä voi tehdä sellaista johtopäätöstä, että minun näkemykseni olisivat jotenkin Ikosen näkemyksiä oikeampia. Lukijan pitää koko ajan muistaa, että oikeustiede on mielipidelaji, jossa perustelut ratkaisevat.

Erityisen kiinnostavana osana väitöskirjaa voidaan mielestäni pitää ylimääräisen tiedon hyödyntämiskieltojen suhdetta lainvastaisesti hankittujen tietojen hyödyntämiseen. Kuten jo edellä kirjoitin, nykysääntely näyttää johtavan niinkin erikoiseen tilanteeseen, että sinänsä laillisin keinoin hankitun todistelun hyödyntäminen oikeudenkäynnissä on rajatumpaa kuin lainvastaisesti hankitun todistusaineiston hyödyntäminen.

Edellä lausutun perusteella voin mielihyvin puoltaa Ikosen tutkimuksen hyväksymistä opinnäytteeksi oikeustieteen tohtorin tutkintoa varten.

Mikko Vuorenpää

Eläinsuojeluoikeus – Suomen eläinsuojeluoikeuden yleiset opit eurooppalaisen valtiosääntöoikeuden viitekehyksessä

1. Johdanto

Eläin kategorisoidaan varallisuus oikeudessa irtaimiksi esineiksi. Irtaimia esineitä, omaisuuttaan, saa lähtökohtaisesti käyttää haluamallaan tavalla. Eläinsuojelulainsäädäntö kuitenkin rajoittaa irtaimen omaisuuden käyttövapautta eläinten suojelemiseksi. Eläin onkin oikeudellisesti muutakin kuin vain irtain esine.

Kykyä tuntea esimerkiksi kärsimystä on historiallisesti pidetty perusteena lukea eläimet eettisen harkinnan piiriin. Yhteiskunnassa vallitsevat moraalikäsitteet vaikuttavat siihen, millaista ainesta oikeuden pintatasolla, kuten lainsäädännössä, vallitsee. Oikeusjärjestyksemme sisältää elementtejä, jotka suojelevat eläimiä siksi, että ne voivat tuntea. Tämä aines ei asetu vakiintuneesti minkään oikeudenalan piiriin. Esimerkiksi ympäristöoikeuden näkökulmasta eläinyksilöt ovat ennemminkin osa eläinlajeja ja luonnon monimuotoisuutta kuin tuntoisia olentoja.

Eläimiä muutoin kuin pelkästään esineinä taikka luontokappaleina lähestyvää oikeusjärjestyksen ainesta on viime vuosikymmeninä aseteltu omaksi oikeudenalaksi. Oikeudenalat jäsentävät oikeusjärjestystä, oikeudellista normimassaa, johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Oikeudenalat ovat yleisten oppiensa määrittämiä. Yleiset opit, kuten yleiset oikeusperiaatteet ja oikeuskäsitteet, vallitsevat oikeuskulttuurin ja oikeuden syvärakenteen tasolla. Ne muuttuvat oikeuden pintatason ainesta verkkaisemmin.

Yleiset opit ovat oikeustieteellisen esiyymmärryksen paikoin ääneen lausumaton perusta. Monelle oikeustieteilijälle lienee esimerkiksi varsin selvää, että vaikka laki eläinten hyvinvoinnista (693/2023) soveltuu kaikkiin eläimiin, rajautuu joukko eläimiä – ihmiset – eläinlain suoja-alan ulkopuolelle. Vaikka ihminen on biologisesti eläin, oikeusjärjestelmätasoisena oikeuskäsitteenä eläin viittaa muihin eläimiin kuin ihmiseen.

* Veera Koponen, OTT. Lectio praecursoria Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa 28.11.2025 pidetyssä väitöstilaisuudessa, jossa kirjoittaja puolusti väitöskirjaansa Eläinsuojeluoikeus – Suomen eläinsuojeluoikeuden yleiset opit eurooppalaisen valtiosääntöoikeuden viitekehyksessä. Lektio esitetään tässä vähäisin muutoksin ja täydennyksin.

2. Yleisten oppien muotoilun lähtökohdat

Voimassa olevan oikeuden suhtautuminen eläimiin on suojeleva. Siksi kutsun oikeudenalajakokelasta, jolle yleiset opit olen muotoillut, eläinsuojeluoikeudeksi. Eläinsuojeluoikeus perustuu sille ajatukselle, että myös monet muut eläimet kuin ihmiset ovat tuntoisia.

Jotta eläinsuojeluoikeus mielletäisiin oikeudenalaksi, on sen oikeudenalaluonteesta vakuutettava muutkin kuin eläinoikeustieteilijät. Siksi olen muotoillut yleiset opit voimassa olevan oikeuden perusteella. Yleisten oppien jäsennykseni ei siis perustu esimerkiksi siihen lähtökohtaan, ettei eläimiä tulisi lainkaan käyttää ihmisen tarpeisiin.

Jäsennykseni ei ole vaihtoehtoinen sitenkään, että se asettuisi aiemman jäsennyksen haastajaksi – aiempaa jäsennystä eläinsuojeluoikeuden yleisistä opeista ei ole. Kyse ei ole siitäkään, että eläinsuojeluoikeus irtautuisi jostain muusta oikeudenalasta, joka hahmottuisi eläinsuojeluoikeuden emäoikeudenalaksi.

Siksi olen etsinyt – ja nähdäkseni löytänyt – kiinnukohtan yleisten oppien muotoilulle eurooppalaisesta valtiosääntöoikeudesta. Ankkuroitumalla valtiosääntöön olen pyrkinyt turvaamaan eläinsuojeluoikeuden yleisten oppien hyväksyttävyyttä vallitsevassa oikeuskulttuurissa. Tavoitteeni on ollut, että muotoilemani yleiset oikeusperiaatteet, oikeuskäsitteet ja oikeudelliset teoriat olisivat eläinoikeustieteilijöitä laajemman auditorion hyväksyttävissä.

Valtiosääntöä pidän – ja käytän – ikkunana oikeuden syvempiin kerrostumiin. Ne sekä rajoittavat että oikeuttavat yleisten oppien muotoilua. Olen siis toteuttanut yleisten oppien jäsennykseni valtiosääntöisissä reunaehdoissa, valtiosääntöisten suuntaviivojen evästäjänä. Valtiosääntöisiä kiinnukohtiani ovat olleet ennen kaikkea Suomen perustuslaki (731/1999), EU:n perussopimukset, EU:n perusoikeuskirja sekä Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18–19/1990). Valtiosääntö asettaa siis ikään kuin ne uomat, joihin oikeusjärjestyksen muuta eläinsuojelullista ainesta asettelen.

3. Eläinsuojeluoikeuden valtiosääntöinen justifikaatio

Eläinsuojeluoikeuden keskeisin valtiosääntöinen kiinnukohta on Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 13 artikla. Sen mukaan eläimet ovat tuntevia olentoja, joiden hyvinvoinnin vaatimukset on otettava täysimääräisesti huomioon. Suomen perustuslain säännöksistä eläinsuojeluoikeuden kannalta keskeisin on ympäristöperusoikeus eli perustuslain 20 §. Se suojaaa ainakin joitain

eläimiä osana luontoa. Vastuu luonnon monimuotoisuudesta kuuluu ympäristöperusoikeuden mukaan kaikille.

Perus- ja ihmisoikeudet turvaavat myös esimerkiksi sananvapauden käyttöä eläinten suojelemiseksi sekä veganismia vakaumuksena. Vaikka eläimiä ei siis pidetä perus- ja ihmisoikeuksien subjekteina, tarjoavat ne eläimille välillistä suojaa.

Perus- ja ihmisoikeuksia voi myös rajoittaa eläinten suojelemiseksi. Tästä olisi kyse esimerkiksi rajoitettaessa elinkeinovapautta turkistarhauksen kieltämiseksi tai rajoitettaessa uskonnonvapautta rituaaliteurastuksen kieltämiseksi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, EU-tuomioistuin, korkein hallinto-oikeus ja perustuslakivaliokunta ovat pitäneet eläinsuojelua perus- ja ihmisoikeuksien hyväksyttävänä rajoitusperusteena. Eläinsuojelu on myös Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 36 artiklan tarkoittama sisämarkkinarajoitusten oikeuttamisperuste.

4. Katsaus eläinsuojeluoikeuden yleisiin oppeihin

4.1. Teoria tarpeettomasta kärsimyksestä ja kuolemasta

Eläinten suojeleminen perus- ja ihmisoikeuksien rajoitusperusteena sekä sisämarkkinarajoitusten oikeuttamisperusteena kuvastaa asetelmaa, jossa eläinten suojeleminen on ikään kuin poikkeus siihen pääsääntöön, että ihminen voi käyttää eläimiä haluamallaan tavalla. Tämän asetelman varaan olen muotoillut teorian tarpeettomasta kärsimyksestä ja kuolemasta. Yleisiin oppeihin kuuluvalle oikeudelliselle teorialle tavanomaisesti se kytkee yhteen oikeusperiaatteita ja oikeuskäsitteitä: kärsimyksenvälttämisperiaatteen, kuolemanvälttämisperiaatteen sekä tarpeettoman kärsimyksen oikeuskäsitteen.

Tarpeettoman kärsimyksen oikeuskäsite indikoi, että eläimelle aiheutettava kärsimys voi olla myös tarpeellista. Ajatukseen tarpeellisesta kärsimyksestä kulloinkin koko tutkimusprosessin alku.

Esiymmärrykseni Suomen eläinsuojelulainsäädännöstä oli myönteinen, miltei pätevä kiitollinen. Ajattelin, että meillä on lainsäädäntö, joka suojelee eläimiä kärsimykseltä – toisin sanoen tarpeettomalta kärsimykseltä. Maaseudulla kasvaneena tuumin, että tarpeellista kärsimystä olisi esimerkiksi se kärsimys, jonka hyökkävältä metsäeläimeltä puolustautuessaan tulisi tuolle eläimelle aiheutaneeksi. Toinen keksimäni esimerkki tarpeellisesta kärsimyksestä oli se kärsimys, joka esimerkiksi koiralle rokoteneulan pistosta aiheutuu. Kuinka väärässä olinkaan.

Tarpeellista ei ole vain sellainen kärsimys, jonka aiheuttaminen on välttämätöntä esimerkiksi eläimen terveyden hoitamiseksi. Tarpeellista on sen sijaan kärsimys, jota yhteiskunnassa vallitsevien moraalikäsitysten mukaan pidetään tavanomaisena ja hyväksyttävänä.

Väitänkin, että tarpeellista kärsimystä on se kärsimys, jonka aiheuttamista eläimelle ei ole kielletty. Muun kärsimyksen – tarpeettoman kärsimyksen – aiheuttamista eläimelle on kuitenkin välttävää. Kutsun tätä kärsimyksenvälttämisperiaatteeksi. Yleiselle oikeusperiaatteelle määritelmänomaisesti se tiivistää eläinsuojeluoikeuden ydinainesta. Se voi toimia myös ratkaisuperiaatteena tuomarin harkinnassa välittäen sen kautta kulloinkin vallitsevia käsityksiä kärsimyksen tarpeellisuudesta oikeuden pintatasolle.

Tarpeettoman kärsimyksen lisäksi eläinsuojeluoikeus suojelee eläimiä kuolemalta. Kuolemanvälttämisperiaatteeksi olen koonnut oikeusjärjestyksen aineksen, joka suojelee eläinten elämää muutoinkin kuin eläimen omistajan omaisuuden tai lajien säilyttämiseksi. Kuolemanvälttämisperiaatteen mukaan eläimen elämää on suojeltava tarpeettomalta kuolemalta. Tarpeellisenä näyttäytyy kuitenkin yhä esimerkiksi eläinten lopettaminen turkisten tuotantoa varten taikka teurastaminen elintarvikkeiden tuotantoa varten.

Sosiologisessa tutkimuksessa onkin katsottu tappamisen rutinoituneen osaksi ihmisen suhdetta eläimiin. Tätä heijastaa myös lainsäädäntö. Siksi kuolemanvälttämisperiaate toimii ennen kaikkea kärsimyksenvälttämisperiaatteen vastaperiaatteena. Periaatteet voivat tulla keskenään punnituksi esimerkiksi tilanteessa, jossa arvioidaan kärsimystä tuntevan eläimen lopettamista.

4.2. Vapausperiaate ja luonnonvaraisen eläimen oikeuskäsite

Kärsimyksenvälttämisperiaate ja kuolemanvälttämisperiaate kuvastavat asetelmaa, jossa eläinsuojelu kovertuu sen pääsäännön alasta, että ihminen voi käyttää eläimiä haluamallaan tavalla. Valtiosääntöisesti tämä asetelma ilmenee eläinsuojelun roolissa perus- ja ihmisoikeuksien rajoitusperusteena sekä sisämarkkinarajoitusten oikeuttamisperusteena. Vaihtoehtoisen justifikaation eläinsuojeluoikeuden oikeusperiaatteille tarjoaa ympäristöperusoikeus. Se oikeuttaakin valtiosääntöisesti eläinsuojeluoikeuden kolmatta yleistä oikeusperiaatetta, vapausperiaatetta.

Vapausperiaate soveltuu vain selkärankaisiin luonnonvaraisiin eläimiin. Luonnonvaraista eläintä pidän eläinsuojeluoikeuden yleisenä oikeuskäsitteenä. Se viittaa luonnonvaraisiin eläinlajeihin kuuluviin ja luonnossa eläviin eläimiin. Vapausperiaate optimoi sitä, että luonnonvaraiset eläimet elävät luonnossa, vapaudessa. Kärsimyksenvälttämisperiaate siis suojelee eläinten hyvinvointia, kuolemanvälttämisperiaate eläinten elämää ja vapausperiaate selkärankaisten luonnonvaraisten eläinten vapautta.

5. Lopuksi

Tämä tutkimus on ollut kivulias prosessi normi- ja tulkintakannanottoja, joita en olisi itsekään tahtonut tuottaa. Eläinoikeustieteilijöiden näkökulmasta tutkimustulokseni lienevätkin lähinnä inhorealisticia. Yleisten oppien tehtävänä on kuitenkin vaalia oikeuden koherenssia, sovittaa yhteen oikeuden kerrostumien ensisilmäyksellä ristiriitaistakin ainesta. Tavoitteeni on ollut luoda dialogia oikeuden kerrostumien välille.

Koponen, Veera

Eläinsuojeluoikeus. Suomen eläinsuojeluoikeuden yleiset opit eurooppalaisen valtiosääntöoikeuden viitekehyksessä

Suomalainen Lakimiesyhdistys 2025. XIV + 271 sivua.

Lakimies
2/2026
s. 293–300

1. Väitöskirjan yleisarviointi tutkimuksena

Veera Koponen on väitöskirjan nimestäkin näkyvällä tavalla täsmentänyt tutkimuskohteeseen nimenomaan eläinsuojeluoikeuden. Teoreettisilta lähtökohdiltaan hän asemoi tutkimuksensa kriittisen oikeuspositivismin ja teoreettisen lainopin kenttään. Siten väitöskirjassa pyritään ensisijaisesti kehittämään eläinten oikeudellisen suojelun käsitteitä (peruskäsitteitä ja regulatiivis-teknisiä käsitteitä), periaatteita ja teorioita. Tätä jäsentelyä kehitetään hyödyntämällä eurooppalaisen valtiosääntöoikeuden näkökohtia, ennen muuta Euroopan unionin perusoikeuskirjaa ja jossain määrin myös Euroopan ihmisoikeussopimusta (SopS 18–19/1990). Kehittelemiään yleisten oppien ainesosia Koponen hyödyntää muodostamalla eläinsuojeluoikeuden systemaattisen kokonaiskuvan. Tämän kokonaiskuvan toimivuutta hän sitten analysoi ja arvioi suhteessa Suomen voimassa oleviin eläinsuojelusäännöksiin. Tällaisina säännöksinä väitöskirjassa käsitellään erityisesti lakia eläinten hyvinvoinnista (693/2023) mutta myös esimerkiksi koe-eläinlakia (62/2006) sekä eläinkuljetusta ja lopetusta koskevia normeja. Systemaattisen kokonaiskuvan pohjalta Koponen arvioi eläinsuojelun suhdetta myös muuhun eläinsuojelun kannalta relevanttiin normistoon, kuten eläintunnistuslakiin (1069/2021). Hän tarkastelee eläinsuojelun asemaa suhteessa perusoikeuksiin sekä perusoikeuksien kautta suojaa saavana edistettävänä tavoitteena (esimerkiksi sananvapaus) että sellaisena tärkeänä yhteiskunnallisena syynä, jonka perusteella voidaan rajoittaa perusoikeuksia (esimerkiksi kotirauha). Lisäksi Koponen pohtii sitä, miltä osin eläinsuojelu sisältyy perustuslain (731/1999) 20 §:n ympäristöperusoikeuteen ja millaisin muutoksin tätä suojan alaa voitaisiin laajentaa. Tutkimukseen sisältyy myös pohdintaa siitä, millaiset muutokset oikeuden perustassa tarvittaisiin, jotta eläinten oikeudellinen asema olennaisesti vahvistuisi nykyisestä.

Väitöskirjassa systematisoidaan ansiokkaasti eläinsuojelulainsäädäntöön ja muuhun eläinten suojeluun kiinnittyvä normatiivinen lähdeaineisto. Koposen

* Virallisten vastaväittäjien, professori emeritus *Juha Karhun* ja yliopistonlehtori *Birgitta Wahlbergin* Helsingin yliopiston oikeustieteelliselle tiedekunnalle antama 1.12.2025 päivätty lausunto vähäisin muutoksin.

tarkastelut tuottavat uutta tieteellistä tietoa eri säännösten keskinäissuhteista ja niiden laajemmasta merkityksestä eläinten oikeudellisen suojelun kokonaisuudessa. Tutkimuksen tarkastelujen viitekehystenä on eurooppalainen valtiosääntöoikeus, erityisesti EU:n perusoikeuskirja ja siihen kytkeytyvät eläinoikeudelliset normit sekä Euroopan unionin tuomioistuimen (EUT) ja jossain määrin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) tuomiot. Pidämme tätä eurooppalaista ulottuvuutta onnistuneena erityisnäkökulmana. Toisaalta tutkimuksessa ei tehdä varsinaista oikeusvertailua tai muutoinkaan syvällisemmin hyödynnetä muiden kansallisten oikeusjärjestysten, esimerkiksi muiden EU:n jäsenvaltioiden, normistoja tai oikeuskäytäntöä.

Tutkimusasetelma toteutetaan tarkastelemalla erityisesti lakia eläinten hyvinvoinnista ja sen säätämiseen liittyneitä keskusteluja. Säännösten säätämistä koskevia yleisiä taustoja, kuten EU:n rakennetta ja toimivaltaa, Suomen perusoikeuksia ja niin edelleen, koskevilta osiltaan väitöskirjakäsikirjoituksen teksti on monin paikoin yksityiskohtaisen kuvailevaa ja taustoja selvittävää. Nähdäksemme tähän on synnä se, että niin eläinten hyvinvointia koskevan lain kuin muidenkin eläimiä koskevien säännösten säännökset taustoineen toimivat eräänlaisena kehitys- ja testialustana Koposen ideoimille yleisten oppien käsitteille, oikeusperiaatteille ja teorioille.

Eläinsuojelu-oikeuden oikeudellisen systematiikan kannalta tärkeitä ovat oikeudenalan piiriin kuuluvien säännösten keskinäisten suhteiden lisäksi oikeudenalan suhteet muihin oikeudenaloihin, erityisesti eläinsuojelu-oikeuden suhde eläinoikeuden yleisiin ominaispiirteisiin, ja niiden suhteuttaminen tai haastaminen eläinsuojelu-oikeuteen nähden. Koponen käyttää monin kohdin ilmaisua ”eläinoikeus” ja selvittää omaa käsitystään sen suhteesta ”eläinsuojelu-oikeuteen” ja laajemmin eläinoikeustutkimukseen omassa alaluvussaan. Alaluvussa 2.4. Systematisoinnin eläinoikeudellisuudesta Koponen selvittää sitä, millä tavoin hänen valitsemansa eläinoikeustiede jäsentyy oikeudenalaksi toisaalta sen kautta, mihin tutkimus kohdistuu, mutta myös valitun tulokulman kautta. Hän on myös selkeästi erottanut toisistaan eläinoikeuden oikeudenalana ja eläinoikeustieteen tutkimuksena, jossa keskeisessä asemassa on juuri tuo tulokulma. Tältä pohjalta Koponen tuo esiin niitä laajempia vaikutuksia koko eläinoikeuden alaan, joita eläinsuojelu-oikeudella ja sen yleisillä opeilla on ja voisi olla. Voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, oliko erottelu eläinoikeuden alaan ja eläinoikeustieteeseen tutkimuksen kannalta välttämätöntä.

Koponen perustaa ja asemoi tarkastelunsa kriittisen oikeuspositivismin¹ lähtökohtien varaan. Hän kohdistaa tarkastelunsa oikeuden pintatason säännöksiin ja pyrkii tunnistamaan niissä vaikuttavat oikeuskulttuuriset taustatekijät – lyhyesti eläinsuojelu-oikeuden yleiset opit. Oikeuden syvärakenteen välttämättömäksi

1. Erityisesti siinä muodossa kuin se esitetään teoksessa Kaarlo Tuori, Kriittinen oikeuspositivismi. Werner Söderström lakitieto 2000.

lähtökohdaksi Koponen tunnistaa ihmislähtöisyyden, joka hänen mukaansa ilmenee erityisesti ihmisarvon merkityksessä oikeuden kulmakivenä. Vaikka Koponen katsoo, että eläimillä voidaan sanoa jo nyt olevan oikeuksia ja vaikka hän pitää mahdollisena oikeuden muiden tasojen linjausten sedimentoitumista syvärakenteeseen, hän katsoo eläimiä koskevan voimassa olevan oikeuden olevan valtiosääntöoikeuden viitekehityksessä perustavanlaatuisella tavalla ihmislähtöinen. Näin hänen tapansa soveltaa kriittisen oikeuspositivismin teoriaa korostaa syvempien kerrosten kuplimista oikeuden pinnalla. Tältä osin Koponen ei näyttäisi merkittävämmiin hyödyntäneen Kaarlo Tuorin erityisesti myöhemmissä tarkasteluissaan² korostamaa mahdollisuutta siihen, että myös syvärakenteen ainesosat voivat muuttua oikeuden pintatason ja niihin liittyvien oikeuskulttuurin muutosten vaikutuksesta. Kun tällaisen sedimentoitumisen kautta tapahtuvaa syvärakenteen muutoksen mahdollisuutta ei sisälly Koposen tarkasteluihin, hän joutuu monin paikoin toteamaan, että hänen tekemänsä kokonaissystematisoinnin valossa tarkasteltavat säännökset eivät ole kovin eläinmyönteisiä, vaikka se olisi vahvoin ilmaisu mainittu tavoitteissa. Tätä tulosta voidaan yhtäältä pitää varsin realistisena kuvauksena Suomen oikeuden tilasta ja tässä mielessä tutkimuksen ansiona, toisaalta myös tutkimuksen rajallisuutta kuvastavana.

Koponen ei kuitenkaan vain tyydy toteamaan tätä tilannetta vaan pyrkii koetelemaan sen oikeudellista kestävyyttä eri tavoin. Väitöskirjassa pohditaankin omassa alaluvussa (7.3.2. De lege ferenda sivulta 215 alkaen) sitä, millä tavoin eläimen oikeusasemaa voitaisiin vahvistaa esimerkiksi ympäristöperusoikeuteen tehtävällä eläimiä koskevalla lisäyksellä. Toisaalta väitöskirjassa valitut lähtökohdat johtavat siihen, että Koponen ylläpitää tutkimuksessaan varsin jyrkkää eroa voimassa olevaa oikeutta koskeviin de lege lata -kannanottoihin ja niistä poikkeaviin de lege ferenda -kehitelmiin. Eläinoikeustieteelle voidaan kuitenkin nähdä olevan, kuten on tyypillistä kehittymässä ja muutoksessa oleviin oikeudenaloihin kohdistuvassa tutkimuksessa, leimallista jatkuva pyrkimys myös haastaa vakiintuneita käsitteitä, periaatteita ja doktriineja. Siksi näin vahva tutkimuksellinen kiinnittyminen eroon de lege lata / de lege ferenda johtaa siihen, että tätä eläinoikeustieteen sisäistä ominaisuutta pystytään hyödyntämään koko tutkimuksessa vain varsin rajallisesti.

Väitöstilaisuudessa käytiin keskustelua kahdesta keskeisestä periaatteesta, jotka Koponen on kehittänyt eläinsuojeluoikeuden periaatteiksi. Koponen on päätenyt kahteen eläinsuojeluoikeuden periaatteeseen: kärsimyksenvälttämisperiaatteeseen ja kuolemanvälttämisperiaatteeseen. Kuitenkin näyttäisi siltä, että koko eläinsuojelulainsäädäntömme ja myös monet muut säädökset, kuten metsästyslaki (615/1993), perustuvat eläinten laillisen tappamisen ja teurastamisen sääntelyyn – eivät kuoleman välttämiseen. Vaikka Koponen toteaa, että

2. Kaarlo Tuori, *Properties of Law*. Cambridge University Press 2021. Teos sisältyy väitöskirjan lähdeluetteloon.

periaate heijastaa sen ihmiskeskeistä kontekstia ja valtiosääntöistä oikeutusta, voi kuitenkin kysyä, onko periaate perusteltu tarkasti ja olisiko periaatteelle kuitenkin keksittävä paremmin lainsäädäntöä ja eläinten todellisuutta heijastava nimi. Koponen toteaa myös luovansa lähinnä oikeusperiaatteita, jotka kielelliseltä ilmaisultaan perustuvat oikeusjärjestyksessämme jo olevalle ainekselle (sivu 49), mutta kuolemanvälttämisperiaate näyttäytyy kuitenkin periaatteena, joka ei perustu oikeusjärjestyksessämme jo olevalle ainekselle.

Koponen toteaa, että kärsimyksenvälttämisperiaatteen ja kuolemanvälttämisperiaatteen keskinäispunnintaa ilmentää esimerkiksi eläimen kärsimyksen lopettaminen. Tätä punnintaa tekevät hänen mukaansa eläimen käyttäjät, valvontaviranomaiset, eläinlääkärit sekä avuttomassa tilassa olevan eläimen kohtaavat henkilöt. Lähteeksi sille, että eläimen elämää on suojeltava, ellei se asetu esteeksi eläimen suojelemiselle tarpeettomalta kärsimykseltä, Koponen on viitannut muun muassa kahteen korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuun. Eläimen käyttäjä (omistaja) voi kuitenkin lopettaa/teurastaa/tappaa (tai lopetuttaa/teurastuttaa/tapattaa) eläimen ilman, että eläin kärsii tai on muutoin avuttomassa tilassa. Valvontatilanteissa erityisesti niiden eläinten kannalta, joita käytetään elintarviketuotannossa, intressipunnintaan näyttäisivät vaikuttavan vahvasti myös taloudelliset seikat. Näinkin vahvana väitteenä avoimeksi jää kuitenkin, tehdäänkö tätä punnintaa Koposen väittämin perustein vai perustuuko eläimen elämää ja kuolemaa koskeva punninta muihin seikkoihin riippuen esimerkiksi siitä, mihin eläimeen tai eläimiin punninta kohdistuu.

Veera Koponen korostaa monin kohdin (esimerkiksi sivut 13, 23 ja 25), että väitöstutkimus on Suomessa ensimmäinen tätä aihetta eli eläinsuojelu-oikeuden yleistä oppia koskeva tutkimus. Tästä käytiin keskustelua väitöstilaisuudessa. Koposen tutkimusta voi hyvin pitää urauurtavana siltä osin, että se käy systemaattisesti läpi voimassa olevaa eläinsuojelulainsäädäntöä ja pyrkii osoittamaan siitä kumpuavia eläinsuojelu-oikeuden periaatteita ja selventämään käsitteistöä. Löydämme kuitenkin varsin helposti Suomesta ja muualta tutkimuksia, joiden kenttään ja janaan Koposen tutkimus voidaan sijoittaa.

Esimerkkinä mainittakoon puolalaisen Tomasz Pietrzykowskin tutkimukset, joissa muun muassa todetaan, että eläimillä, muillakin kuin ihmisillä, tulisi olla oma oikeudellinen asemaa – henkilöä – kuvastava käsite. Myös Visa Kurjen eläinten oikeudellista asemaa ja oikeuksia koskevat oikeusteoreettiset tutkimukset, joissa todennetaan, että eläimillä on jo jonkinlaisia oikeuksia voimassa olevan lainsäädännön valossa, on syytä mainita. Mainittakoon myös ranskalaisen Olivier Le Botin eläinten suojelua koskevat valtiosääntöoikeudelliset tutkimukset, joissa käydään läpi eläinten suojelua koskevia perustuslaillisia säännöksiä ja korostetaan, miten perustuslaintasoinen säännös voi vahvistaa eläimen asemaa, tai toisaalta, olla eläimen näkökulmasta merkityksetön. Sveitsiläisen tutkijan Saskia Stuckin eläinten heikkoja ja vahvoja oikeuksia koskeva tutkimus, jossa hän toteaa, että eläimillä on jo oikeuksia mutta ne ovat pääasiassa heikkoja, eivät perustuslaillisia oikeuksia,

niin ikään kuulu näihin. David Bilchitzin tutkimukset tarpeeton kärsimys -käsitteestä ja luonnon perusoikeudesta suhteessa eläinten intressien suojeluun muun muassa selventävät suojelun jakoa lajiin versus yksilöön. Tarja Koskela on tutkinut eläinten rikosoikeudellista suojaa Suomessa ja todennut sen olevan varsin heikkoa. Birgitta Wahlberg on jäsentänyt sitä, mitä on eläinoikeus, jonka yhtenä osa-alueena on eläinten oikeudellinen suojelu eli Koposen sanoin eläinsuojeluoikeus, ja mitä ominaispiirteitä uudesta alati kasvavasta ja muuntuvasta oikeudenalasta ja oppiaineesta voidaan nykyhetkessä tunnistaa.

Edellä on mainittu vain muutamia alan tutkimuksista. Osa mainituista teoksista sisältyy Koposen lähdeluetteloon, mutta niissä tehtyjä temaattisia tarkasteluja ei näytä kattavammin hyödynnetyn. Koposen väitöstutkimuksen ura-uurtavuus näyttäisi siten liittyvän enemmän hänen valitsemiinsa näkökulmiin ja ehkä erityisesti niiden yhdistelmään kuin tarkasteltuihin teemoihin sinänsä.

2. Arviointi arvostelukriteerien nojalla

2.1. Uusi tieteellinen tieto ja väittelijän kriittinen ajattelu

Kiinnostus eläinoikeutta kohtaan on viime vuosikymmeninä vahvistunut. Kysymys siitä, onko eläinoikeus oma oikeudenalansa, on myös noussut esiin. Koska eläinten oikeudellinen suojelu on keskeinen osa eläinoikeutta, Koposen tutkimus tuo myös eläinoikeudelliseen viitekehykseen uutta systematisoimalla ja analysoimalla voimassa olevaa eläinsuojelulainsäädäntöä, lainsäädännön tausta-aineistoa, oikeuskäytäntöä ja oikeustiedettä. Tarkastelun teoreettiseksi perustaksi valittua kriittistä oikeuspositivismia soveltaessaan Koponen kohdistaa analyysinsä erityisesti oikeuden pintatason normistoon ja katsoo vallitsevan syvärakenteen olevan välttämättä ihmislähtöinen. Ihmislähtöisyys vahvistetaan valtiosääntöisellä tasolla ihmisarvon keskeisessä asemassa perus- ja ihmisoikeuksien järjestelmässä. Nämä valinnat rajoittavat jossain määrin mahdollisuuksia laajamittaisemmin hyödyntää tutkimuksessa vilkasta ja moni-ilmeistä kansainvälistä eläinoikeuskeskustelua oikeuskulttuurin tasolle sijoittuvien yleisten oppien muodostamisessa. Kuten Koponen toteaa, oikeuskulttuuri liittyy yhteen oikeuden syvä- ja pintarakenteet.

Koposen väitöskirja on tässä suhteessa ensimmäisiä tutkimuksia, joissa tutkimuskohteena ovat nimenomaan voimassa oleva eläinsuojelulainsäädäntö ja eläinten oikeudelliseen suojeluun liittyvän muun lähdeaineiston systematisointi ja analysointi valtiosääntöoikeuden viitekehyksessä. Tutkimus on tässä mielessä eläinten suojelua koskevan hajanaisen normiaineiston järjestämisen välineitä tuot-

tavaa ja voi, tutkimustietoa soveltaen, kehittää myös eläinoikeuden eri osa-alueita tulevaisuudessa. Toisaalta eläinoikeuskeskustelun eri paradigmojen hyödyntäminen olisi voinut antaa mahdollisuuksia pohtia tarkemmin tutkimuksen kohteeksi valitun eläinsuojelu-oikeuden asemaa eläinoikeuden nykyisessä viitekehyksessä.

Koposen tutkimus on usealla tavalla kriittinen valittujen teoreettisten lähtökohtien näkökulmasta. Asettaessaan vaatimuksen yleisten oppien yhteydestä voimassa olevaan oikeuteen hän joutuu jättämään tutkimuksensa ulkopuolelle useat eläinoikeusaktiivisuuden ajankohtaiset teemat. Toisaalta paikoin juridii-kan sisäinen kriittisyys kohdistuu lainvalmisteluun ja erityisesti esimerkiksi perustuslakivaliokunnan tiettyjen linjausten epäohdonmukaisuuteen eläinten hyvinvoinnin käyttämiseen kotirauhan suojan rajoittamisen oikeuttavana perusteena. Kriittikkä kohdistetaan myös eläinten hyvinvointia koskevan lain 1 §:n tavoitteiden ja näiden tavoitteiden toteutumisen väliseen epäsuhtaan lain tarkempien säännösten konteksteissa. Pääsäännöt ovat edelleen ihmislähtöisesti vanhat – eläimelle saa aiheuttaa kärsimystä ja eläimen saa tappa – vaikka erityistilanteissa niistä tehdäänkin eläimen intressien pohjalta poikkeuksia. Kuten tutkija toteaa, käsitteiden kautta eläinten kategorisointi mahdollistaa kysymysten paikantamisen oikeudenalan tasolla (sivu 54).

2.2. Oman tieteenalan ja tutkimuksen metodien tuntemus ja hallinta

Koposen tutkimus yhdistää oikeusteoriaa ja valtiosääntöoikeutta. Oikeusteorian osalta hänen kiinnostuksenaan ovat oikeudenalan yleisiä oppeja koskevat analyysit. Koponen osoittaa hyvää perehtymistä keskusteluun oikeusperiaatteista osana yleisiä oppeja. Oikeusteoriaa soveltava tutkimusasetelma edellyttää hyvin sisäistettyä käsitystä niin tutkimuksen tarkempaan kohteena olevan teeman peruskäsitteiden kuin oikeusperiaatteidenkin luonteesta (sivut 43–58).

Tutkimus osoittaa erinomaista Suomessa voimassa olevien eläinsuojelusään-
nösten ja niitä koskevien tausta-aineistojen ja keskustelujen tuntemista. On syytä myös mainita eurooppalainen ja kansainvälinen tietoaimes, jota hyödynnetään monin tavoin kautta koko tutkimuksen, vaikka tutkimus ei sisälläkään varsi-
naista oikeusvertailua.

Koposen väitöskirjassa metodisten valintojen pohjana on oikeusteoreetti-
nen analyysi oikeudenalan yleisistä opeista. Koponen hyödyntää tässä erityisesti
Kaarlo Tuorin analyysija mutta myös laajemmin esimerkiksi oikeusperiaatteista
käytyä keskustelua. Tunnusmerkkinä siitä, että Koposella on kyky soveltaa meto-
dia, pidämme hänen omaa tutkimuskohdettaan varten kehittämiään lisäyksiä,
kuten keskustelua oikeusajatuksen merkityksestä tutkimuksessa. Kenties juuri
väitöskirjan aihepiirissä olisi ollut mahdollisuuksia pohtia myös sellaista oikeu-
den syvärakenteen ainesosien muutosta, jota Tuori on kehitellyt erityisesti
myöhemmissä tutkimuksissaan kriittisestä oikeuspositivismista. Nyt teoriaa on

käytetty tutkimuksessa valmiina kehikkona hyödyntämättä teoriaan sisältyviä mahdollisuuksia mukauttaa soveltaminen sellaisiin eläinoikeuden erityispiirteisiin, jotka aiheuttavat jännitteitä oikeuden tasojen välisiin suhteisiin.

2.3. Tutkimukselliset vaatimukset täyttyvät väitöskirjassa monipuolisesti

Oikeustutkimuksessa tieteellinen vakuuttavuus liittyy kannanottojen puolesta esitettyjen analyysien ja perustelujen pätevyYTEEN. Tieteellinen vakuuttavuus on osaksi päällekkäinen myös kyvyn soveltaa valittua metodologiaa kanssa. Perusvaatimus on avoin ja asianmukainen argumentaatio. Koposen tutkimus täyttää kirkkaasti avoimen ja asianmukaisen argumentaation vaatimukset. Analyysien ja perustelujen pätevyys on sidoksissa Koposen valitsemaan tutkimukselliseen viitekehukseen, jonka rajoittuneisuudesta olemme edellä huomauttaneet. Tässä mielessä argumentaatio on vakuuttavaa mutta eläinoikeustutkimuksen koko kentän ja monien tutkimusparadigmojen kannalta suppeaa.

Tutkimus sisältää perusteltuja tuloksia. Esimerkkeinä voidaan mainita eläimen käsitteen analyysit (tuntoisuus yleistunnusmerkkinä ja tarkempi jaottelu tuotantoeläimiin ja luonnonvaraisiin eläimiin) ja eläinten oikeudellisen suojelun oikeusperiaatteet, kuten tarpeettoman kärsimyksen välttämisen periaate, kuolemanvälttämisperiaate ja edellisiä rajatumminkin eli vain selkärankaisiin luonnonvaraisiin eläimiin soveltuva vapausperiaate. Olemme edellä esittäneet kritiikkiä erityisesti kuolemanvälttämisperiaatteesta, mutta kritiikki ei vähennä näiden periaatteiden muodostamisen merkitystä tutkimuksen tuloksina.

Koposen tutkimus täyttää rehellisyyden ja tutkimuseettisten normien mukaiset vaatimukset.

3. Kokonaisarvostelu

Koposen väitöstutkimus on ensisijaisesti eläinten oikeudellisen suojelun teoreettista lainoppia. Erotuksena säännösten tulkintaan ja soveltamiseen painotuvasta käytännöllisestä lainopista teoreettisen lainopin kiinnostus kohdistuu oikeudenalan perusteisiin, kuten alan peruskäsitteisiin ja periaatteisiin sekä systematiikkaan. Hänen pyrkimyksensä on pääasiassa tarkastella nimenomaan voimassa olevaa Suomen oikeutta. Systematiikan kannalta tärkeitä ovat niin oikeudenalan suhteet muihin oikeudenaloihin kuin oikeudenalan piiriin kuuluvien säännösten keskinäiset suhteet. Pyrkimyksessä olla yleisten oppien tutkimus väitöskirjalla on yhteys oikeusteoriaan.

Yhtenä eläinoikeuden ominaispiirteenä on alan monioikeustieteellisyys, jota Koponen käyttää hyväkseen eläinten oikeudellisen suojelun systematisoinnissa. Hän tukeutuu myös informaatioon muilta tieteenaloilta, mikä on ominaista eläinoikeudelle – niin oikeustieteellisesti, lainsäädännöllisesti kuin oikeuskäytännöllisesti. Lisäksi eläinoikeuden ominaispiirteisiin kuuluvat oikeusteoreettiset kysymykset, jotka liittyvät pääasiassa eläinten oikeudelliseen asemaan ja oikeuksiin. Myös näitä kysymyksiä Koponen käsittelee väitöstutkimuksessaan.

Eläinoikeudellinen ajattelu integroi oikeudelliseen pohdintaan ja punnintaan muiden tuntevien olentojen kuin ihmisen näkökulmat ja intressit. Tämä perustuu eläinkeskeiseen lähestymistapaan, jossa oikeudellinen (ja moraalinen) huomio ulotetaan kaikkiin tuntoisiin eläimiin – mukaan lukien ihminen, joka luonnontieteellisen määritelmän mukaan kuuluu eläinkuntaan yhtenä lajina. Juuri eläinlähäinen näkökulma oikeudellisiin kysymyksiin ja intressipunnintaan muodostaa eläinoikeuden erityispiirteen ja erottaa sen muista oikeudenaaloista, kuten valtiosääntöoikeudesta tai ympäristöoikeudesta. Vaikka eläinoikeus osin ammentaa muista oikeudenaaloista ja osittain nojaa näiden alojen viitekehysiin, sen perusta rakentuu keskeisesti eläinten oikeudellisen suojan ja intressivertailun ympärille lähtökohtaisesti eläimen näkökulmasta käsin. Tätä intressipunnintaa Koponen myös toteuttaa väitöstutkimuksen loppua kohden. Hän pohtii esimerkiksi sitä, millä tavoin eläimen oikeusasemaa voitaisiin vahvistaa ympäristöperusoikeuteen tehtävällä eläimiä koskevalla lisäyksellä, joka siirtää väitöstutkimuksen entistä lähemmäs eläinoikeuden viitekehystä. Tutkimuksen päättää keskusteleva pohdinta eläineettisten lähtökohtien merkityksestä eläinoikeuden perustavanlaatuiselle muutokselle eli paradigmanvaihdokselle. Koponen toisin sanoen nojautuu eläinoikeuden ominaispiirteisiin eläinsuojelulainsäädännön systematisoinnissa, vaikka tätä ei tekstissä eksplisiittisesti ilmaista.

Eläinoikeustutkimus on ollut viime vuosikymmeninä erittäin vilkasta ja monipuolista sisältäen lukuisia tutkimusparadigmoja ja monia peruskäsitteistöä sekä oikeusperiaatteita koskevia ehdotuksia ja kehitelmiä. Väitöskirjassa valitun tarkasteltavan takia tämän rikkaan keskustelun hyödyntäminen on jäänyt vähäisemmäksi kuin mitä pidämme olennaisena, vaikka Koponen sinänsä viittaa lukuisiin tuon keskustelun teoksiin. Valitsemallaan näkökulmalla Koponen on silti myös riidatta tuottanut, erityisesti Suomen oikeutta silmällä pitäen, tutkimuksellisesti mielenkiintoista ja jatkokeskusteluihin haastavaa tietoa.

Edellä esitetyn nojalla ja kun Veera Koponen väitöstilaisuudessa 28.11.2025 puolusti väitöskirjaansa osaavasti ja asiallisesti, esitämme Helsingin yliopiston oikeustieteelliselle tiedekunnalle, että OTM Veera Koposen väitöskirja Eläinsuojeluoikeus. Suomen eläinsuojeluoikeuden yleiset opit eurooppalaisen valtiosääntöoikeuden viitekehyksessä hyväksytään opinnäytteeksi oikeustieteen tohtorin tutkintoa varten.

Juha Karhu – Birgitta Wahlberg

Erkki Rajaniemi

Työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnan turvaavuudesta. Yhtiöoikeudellinen tutkimus turvaavuudesta osana työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnan vakavaraisuussäätelyä

1. Yksityisten alojen työeläkejärjestelmästä

Lakisääteinen työeläketurva on keskeinen osa suomalaista sosiaaliturvaa ja siten hyvinvointiyhteiskuntaa. Yksityisten alojen työeläkejärjestelmä kattaa yksityisellä sektorilla työskentelevien työntekijöiden lakisääteisen työeläketurvan. Vuonna 2024 järjestelmän työeläkettä kartutti työansioiden ja työtulon perustella lähes 2,9 miljoonaa 17–68-vuotiasta vakuutettua, joista noin 2,7 miljoonaa työskenteli palkansaajina, noin 250 000 yrittäjinä ja 60 000 maataloudessa. Työeläketurvan toimeenpanosta eli vakuuttamisesta, eläkkeiden maksusta ja työeläkevarojen sijoittamisesta huolehtivat eläkelaitokset, joita ovat työeläkevakuutusyhtiöt, eläkesäätiöt, eläkekassat sekä Maatalousyrittäjien eläkelaitos ja Merimieseläkekassa. Työeläkevaroja järjestelmässä oli vuonna 2024 noin 177 miljardia euroa – työeläkevarallisuudesta 96 prosenttia kiersi työeläkevakuutusyhtiöiden hallinnoimana.

Yksityisten alojen työeläkejärjestelmä muodostaa erikoisen yhtälön, jossa valtio on delegoinut keskeisen osan suomalaisesta sosiaaliturvasta yksityisoikeudellisten eläkelaitosten hoidettavaksi. Eläkelaitokset lakisääteisen yhteisvastuuvollisuuden kautta konkurssitilanteissa vastaavat kuitenkin toinen toistensa myöntämistä eläkkeistä ja toimintaansa tehostaakseen yrittävät kilpailla keskenään.

Eläkelaitosten eläkemaksukyky perustuu siihen, että järjestelmää pystytään rahoittamaan. Koska järjestelmä on vain osin rahastoiva, maksetaan eläkkeet osin kerättävistä työeläkemaksuista, osin sijoitustoiminnan tuotoista ja arvonnousuista. Varoja järjestelmään kertyy siis lakisääteisistä työeläkemaksuista sekä sijoitusten tuotoista ja arvonnousuista. Vaikka nämä varat, ”rahastot”, ovat oikeu-

* *Erkki Rajaniemi*, OTT. Lectio praecursoria Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa 10.5.2025 pidetyssä väitöstilaisuudessa, jossa kirjoittaja puolusti väitöskirjaansa Työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnan turvaavuudesta. Yhtiöoikeudellinen tutkimus turvaavuudesta osana työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnan vakavaraisuussäätelyä. Lektio esitetään tässä vähäisin muutoksin.

dellisesti eläkelaitosten varallisuutta, ei varoja lain mukaan voi käyttää muuhun tarkoitukseen kuin työeläkkeiden maksamiseen. Rahastojen, sijoitustoiminnan sekä tosiasiassa koko toimeenpanojärjestelmän stabiliteettia kontrolloidaan merkittävässä määrin turvaavuutta vahvistavalla vakavaraisuuslainsäädännöllä.

2. Sääntelyrakenteesta

Työeläkevakuutusyhtiöiden yhtiöoikeudellisen sääntelyn perusrakenne nojaa EU-poikkeukseen. Suomen ETA- ja EU-liittymisten yhteydessä Suomi neuvoteli itselleen mukautuksen, jonka mukaan työeläkejärjestelmän toimeenpanoa koskeva lainsäädäntö on lähtökohtaisesti Suomen kansallisessa päätäntävallassa. Järjestelmän toimeenpanoon ei siten sovelleta esimerkiksi EU:n vakuutustoimintaa keskeisesti säätelevää Solvenssi II -säännöstöä (2009/138/EY). Lähtökohdan perusteella työeläkevakuutusyhtiöitä koskeva yhtiöoikeudellinen lainsäädäntörakenne muodostuu pääpiirteittäin kuvattuna siten, että laki työeläkevakuutusyhtiöistä (354/1997) on työeläkevakuutusyhtiöitä koskeva kansallinen erityislaki. Vakuutusyhtiölaki (521/2008), joka perustuu Solvenssi II -säännösten implementoimiseen ja joka on keskeisin kaikkea muuta vakuutustoimintaa koskeva säädös, toimii työeläkevakuutusyhtiöitä koskevana yleislakina niiltä osin kuin erityislaissa näin on sallittu. Osin lainsäädännössä viitataan edelleen myös osakeyhtiölakiin (624/2006). Lainsäädäntökehikon takia työeläkevakuutusyhtiöiden hallintoa ja sijoitustoimintaa koskeva keskeisin lainsäädäntö on työeläkevakuutusyhtiöistä annetussa laissa sekä lisäksi laissa eläkelaitoksen vakavaraisuusrajan laskemisesta ja sijoitusten hajauttamisesta (315/2015). Työeläkevakuutusyhtiön sijoitustoiminnan kokonaisriskitasoa säännellään siten työeläkevakuutusyhtiöistä annettuun lakiin sekä lisäksi eläkelaitoksen vakavaraisuusrajan laskemisesta ja sijoitusten hajauttamisesta annettuun lakiin sisältyvillä hallinto- ja vakavaraisuusvaatimuksilla.

Työeläkevakuutusyhtiöistä annetussa laissa määrätään sijoittamisen lähtökohdasta eli siitä, että työeläkevarojen sijoittamisen on oltava sekä tuottavaa että turvaavaa. Kumpikin lähtökohta on lain näkökulmasta yhtä merkittävä, eikä tätä kohtaa laissa ole aikojen saatossa muutettu. Kyseisessä laissa määrätään myös laadullisista vakavaraisuuselementeistä eli lähinnä siitä, mitä työeläkevarojen käsittelyltä yhtiön hallinnollisessa päätöksentekoprosessissa edellytetään, sekä siitä, mitä työeläkevakuutusyhtiön hallintojärjestelmän toimivuudelta muutoin vaaditaan. Eläkelaitoksen vakavaraisuusrajan laskemisesta ja sijoitusten hajauttamisesta annetussa laissa puolestaan määrätään työeläkevakuutusyhtiön sijoitusriskinoton kokonaisuudesta eli niin sanotusta määrällisestä vakavaraisuuselementistä. Määrällisten vakavaraisuusvaatimusten purkaminen tarkoittaa

siis työeläkevakuutusyhtiölle annettua mahdollisuutta lisätä määrällistä sijoitusriskiä.

3. Tutkimustehtävä

Termit ”työeläkejärjestelmän kestävyys turvaaminen”, ”työeläkemaksun nousun ehkäiseminen” ja ”maksupaine” ovat nousseet yhteiskunnassamme yhä voimakkaammin esille. Kyse on tosiasiaa työeläkejärjestelmän taloudellisen kestävyys turvaamisesta. Jotta järjestelmään kertyisi varoja ilman, että työeläketurvan tasoa pitäisi leikata tai työeläkemaksua tarvitsisi nostaa yli maksajien sietokyvyn, olisi työeläkevarojen sijoittamisesta saatava parempia tuottoja. Koska riski ja tuottotaso korreloivat, voidaan tuottotasoa yrittää nostaa vain turvaavuutta heikentämällä. Tämä voi tapahtua vain sijoitustoiminnan määrällisen riskinoton vakavaraisuusrajoituksia lainsäädännöstä purkamalla. Näin sijoitustoiminnan tuotot saattavat ylittää tasolle, joka ylläpitää järjestelmän taloudellista kestävyyttä.

Itse tavoite on erittäin kannatettava: vähemmän työeläkemaksuja eikä tarvetta eläketurvan tason leikkauksille. Kansallisen erityislainsäädännön säätämisen eräs merkittävimmistä tavoitteista oli kuitenkin vakuutusten käsittämien etujen eli eläkkeiden turvaaminen kaikissa olosuhteissa. Lisäksi lainsäädännöllistä perusvaatimusta tuottavan sijoittamisen ohella tapahtuvasta turvaavasta sijoittamisesta ei sitäkään ole lainsäädännössä muutettu. Mikäli riskiä otetaan liikaa, eläkerahastot menetetään joko osin tai kokonaan ja järjestelmän toimeenpano sekä vakuutusten käsittämät edut vaarantuvat. Tutkimuksen keskeinen kysymyksenasettelu liittyy siis työeläkevakuutusyhtiölainsäädännössä työeläkevarojen sijoittamiselta vaaditun turvaavuustason selvittämiseen.

4. Tutkimuksen tarkoituksesta, tutkimuskysymykset ja metodi

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, minkälaisen yhtiöoikeudellisen kokonaismerkityksen turvaavuus saa työeläkevakuutusyhtiöistä annetun lain ja eläkelaitoksen vakavaraisuusrajan laskemisesta ja sijoitusten hajauttamisesta annetun lain muodostamassa kokonaissääntelyssä. Tarkemmin ilmaistuna kyseessä on yhtiöoikeudellinen tutkimus turvaavuuden merkityksestä osana työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnan vakavaraisuussääntelyä. Tutkimuksessa on myös kuvattu vahinko- ja henkivakuutusyhtiöiden sekä luottolaitosten vakavaraisuus-

normistojen pääpiirteittäisiä kehityskaaria ja rakenteellisia ominaisuuksia, joita paremman kokonaiskuvan saamiseksi peilataan työeläkejärjestelmän tapaan ja tavoitteisiin kehittää vakavaraisuusnormistoa.

Tutkimuskysymyksiä on kaksi. Ensisijainen kysymys liittyy siihen, miten turvaavuuden asema osana työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnan vakavaraisuussääntelyä on muuttunut. Toissijainen kysymys liittyy siihen, miten työeläkevakuutusyhtiöiden vakavaraisuussääntelyä koskevat valmistelutavat ja tavoitteet poikkeavat vahinko- ja henkivakuutusyhtiöiden sekä luottolaitosten vakavaraisuussääntelyn valmistelutavoista ja tavoitteista. Tutkimuksen rajaukset liittyvät prosessiekonomisiin syihin. Siksi yksityiskohtainen sijoitustuottojen käsittely, riskienhallinta sekä vahinko-, henkivakuutus- ja luottolaitossääntelyn tarkka kuvaaminen rajataan tutkimuksen ulkopuolelle.

Tutkimusintressi kytkeytyy kysymykseen siitä, kuinka pitkälle lainsäädännössä ja sen toimeenpanossa voidaan turvaavuudesta järjestelmän rahoittamiseksi luopua. Tuottaako lainsäädännön toimeenpano sijoituslainsäädäntöä koskevien uudistusten jälkeen yhä kokonaisuuden, jossa tuottointressin ja järjestelmän maksukyvyyn lisäksi varmistetaan vakuutustoiminnan alkuperäinen ajatus vakuutusten käsittämien etujen eli eläkkeiden turvaamisesta? Intressiä voisi kuvata myös kysymällä, voidaanko Suomen valtion vuosibudjettia merkittävästi suurempi määrä työeläkevaroja altistaa sille, että varojen osittaiseen menettämisen todennäköisyys kasvaa merkittävästi. Yleisellä tasolla tutkimusintressi kytkeytyy siis suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan ytimeen.

Tutkimuksen metodi rakentuu oikeusdogmaattiselle perusotteelle, jota tarvittaessa täydennetään justifioivalla oikeuspoliittisella otteella. Metodologisesti mainitut keinot ovat tutkimuksellisesti perusteltavissa, käytännössä yhteen liitettävissä, eivätkä ne muodosta sellaista metodiopillista kokonaisuutta, joka olisi vaikeasti hallittava tai aiheuttaisi tutkimuksellista sirpaloitumista.

Tutkimuksen teoreettisessa osuudessa kiinnitetään huomiota sopimusverkoteorian mahdolliseen soveltumiseen työeläkevakuutusyhtiöitä selittävänä mallina ja siten teorian merkitykseen työeläkevakuutusyhtiötutkimuksen näkökulmasta. Sopimusverkkomallilla pyritään tarkastelemaan paitsi yhtiön olemusta myös sidosryhmiä. Teoriaan suhtaudutaan kriittisesti ja suppeasti, se otetaan annettuna mallina, eikä mallin tutkimiseen tai kehittämiseen keskitytä. Tutkimuksen teoreettista pohjaa laajennetaan myös lähestymällä työeläkevakuutusyhtiöitä toisen yhtiöteorian eli päämies-agenttiteorian näkökulmasta.

5. Tutkimuksen johtopäätökset

Ensisijaisen tutkimuskysymyksen osalta tutkimuksen johtopäätöksenä on se, että vuosien 1997 ja 2007 vakavaraisuusuudistuksissa tuottavuutta painotettiin vain rajoitetusti turvaavuuden kustannuksella. Vuodesta 2010 lähtien lainvalmisteluasiakirjoista ei välity vain huoli tuoton kehittymisestä vaan tuoton lisäämistä koskeva päämäärä sijoitusriskiä kasvattamalla. Vuodesta 2010 lähtien vakavaraisuuslainsäädännön kehittäminen painottuu käytännössä määrällisen riskinoton rajoitusten voimakkaaseen rapauttamiseen, jolloin tavoitteena on ”pääomien tehokas hyödyntäminen” ja keinona ”pääomavaateen tarkka mittaaminen”.

Lainsäädäntömuutokset ovat mahdollistaneet työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnan riskitason merkittävän kasvun. Vaikka riskitason muutos ei sinänsä ole oikeudellisesti hyvä tai paha vaan tarkoituksenmukaisuusasia, olisi riskitason muutos tutkimuksen perusteella kuitenkin lainvalmistelussa edellyttänyt laajemmän oikeudellisen näkökulman omaksumista. Pelkästään määrälliseen vakavaraisuus- ja tuotokysymykseen keskittynyt, voimakkaasti matemaattispainotteinen ajattelutapa (lainvalmistelumalli) on aiheuttanut tilanteen, jossa tarvetta implementoida vakavaraisuuslainsäädännön tuottavuutta ja turvaavuutta koskeva kysymyksenasettelu osaksi oikeusjärjestystä, yhtiöoikeutta sekä yhtiöoikeudellista toimeenpanoa vaikuttaa olleen vaikeaa mieltää. Tutkimuksessa huomio keskittyykin myös lainvalmistelutapaan ja sen läpinäkyvyyteen eli tapaan, jolla keskusjärjestöille tuotetaan niiden päätöksenteon perustaksi muuta kuin määrälliseen vakavaraisuuteen liittyvää matemaattista laskentaa.

Todetusta ovat seuranneet oikeudellisen näkökulman ohuus sekä joukko oikeudellisia kysymyksiä, jolloin lainsäädännön koheesio on kärsinyt merkittävästi. Kun lisäksi huomio on ollut vain määrällisissä vakavaraisuusvaatimuksissa, on laadullisten vakavaraisuusvaatimusten merkitys ja kehittäminen unohdettu lähes kokonaan. Lainsäädännöstä heijastuukin jossakin määrin kuva toisistaan irti olevista yksittäisistä matemaattisista ratkaisuista, jotka ovat osin irti oikeusjärjestyksestä ja oikeudellisesta toimeenpanokontekstistaan.

Vakavaraisuuslainsäädännön osalta ollaan lainsäädännöllisessä tilanteessa, jossa normaaliaikoina yhtiöiden riskienhallintamallit leikkaavat riskiä ennen kuin vakavaraisuusjärjestelmä sen tekee, kriisiaikoina vakavaraisuusjärjestelmän sääntöjä muokataan, riskipositioita ei tarvitse kavahtaa ja yhtiöt avustetaan vakuutusteknisin keinoin solventeiksi. Lisäksi lainsäädännöllisesti tavoitellaan tilannetta, jossa laskevan markkinan aikana riskiä ei tarvitsisi keventää ja oikeastaan jokaisen suhdanteen aikana riskiä voitaisiin ottaa lisää. Herää tietysti kysymys siitä, koska riskiä sitten pitäisi leikata ja rajoittaako vakavaraisuuslainsäädäntö tosiasiaa enää mitenkään yhteisvastuun toteutumiseen johtavan Moral Hazard -ilmiön toteutumista. Lainsäädäntö ylläpitää myös erikoislaatuista tilannetta, jossa toimeenpanojärjestelmää vaikuttaa rasittavan eräänlainen

vaihtuva kaksinapaisuus. Tavanomaisina sijoitusmarkkina-aikoina korostetaan toimeenpanon markkinatoimijaluonnetta. Eläkelaitokset tuovat esille saavutettuja tuloksia ja vertailevat sitä, kuinka paljon parempi sijoitus- ja siirtoliiketulos sekä riskinkantokyky onnistuttiin kilpailijoihin verrattuna saavuttamaan. Taus-talla vaikuttaa välkkyvän kilpailuoikeudesta kopioitu jonkinlainen let losers go -ajattelu, vaikka kilpailuoikeutta ei toimeenpanoon lähtökohtaisesti edes sovelleta. Huonoina aikoina korostetaan puolestaan toimeenpanoon osallistuvien eläkelaitosten välillistä julkishallinnollista sosiaaliturvaolemusta ja yhteiskunnan viimekätistä velvollisuutta väliintuloon.

Toissijaisen tutkimuskysymyksen vertailu vahinkovakuutus- ja henkivakuutus- sekä luottolaitossektorin Solvenssi- sekä Basel-järjestelmäkokonaisuuksien säännösvalmistelun tapoihin ja tavoitteisiin tukee ensimmäisestä tutkimuskysymyksestä tehtyjä johtopäätöksiä. Solvenssi- ja Basel-järjestelmissä säännösvalmistelu rakentuu pilarijärjestelmille. Pilarit sisältävät muun muassa määrällisen vakavaraisuuden, laadullisen vakavaraisuuden sekä informaation ja valvonnan. Työeläkejärjestelmässä pilarirakenteen kaltainen määrämuotoinen, eri osatekijöiden yhtäaikainen systemaattinen lainsäädäntötekninen tarkastelutapa ei sen sijaan ole käytössä. Säännösvalmistelussa on tarkasteltu ja keskitytty vain määrälliseen vakavaraisuuteen. Todettu vahvistaa johtopäätöstä työeläkejärjestelmässä noudatettavan säännösvalmistelun kapeudesta.

Eroja ilmeni säännösvalmistelun lisäksi myös järjestelmien tavoitteissa. Solvenssi-järjestelmän kehittämistavoitteita leimaa ajatus vakuutusyritysten vakavaraisuuden ja vakuutusten käsittämien etujen turvaamisesta. Kehittäminen on painottumassa myös järjestelmävakauden puolelle. Basel-järjestelmän kehittämistavoitteita leimaa puolestaan ajatus, jossa luottolaitosten tulee selvittää itse myös huonoista ajoista. Julkisesta tuesta sekä yhteiskunnan väliintuloista on päästävä eroon. Pääomia tulee lisätä, samoin muita vakavaraisuutta vahvistavia elementtejä kriisinkestävytyden takaamiseksi. Järjestelmävakautta tavoitellaan sekä mikro- että makrovaatimuksilla. Työeläkejärjestelmässä vakavaraisuusnormiston kehittämistavoitteita vaikuttaa sen sijaan leimaavan päämäärä turvata vakuutusturvan rahoitus maksua muuttamatta.

Tutkimuksen oikeusteoreettinen tarkastelu tuo esille sen, että elementtejä, joiden voisi katsoa tukevan sopimusverkkoteorian soveltumista työeläkevakuutusyhtiötutkimukseen, on niukalti. Johtopäätös koskee niin työeläkevakuutusyhtiön perustamis- kuin toiminta-aikaa. Tosin sopimusverkkoteoria jäsentää intressiryhmien tarkastelua ja mallin soveltamisyritys osoittaa paitsi sopimisen alan vähäisyyden myös sen, kuinka vähän elementtejä työeläkevakuutusyhtiöllä on toimintansa markkinaehtoiseen kehittämiseen. Agenttiteorian voidaan sen sijaan, erään tutkimuksessa esitetyin rajauksin, katsoa soveltuvan työeläkevakuutusyhtiötutkimukseen. Päämies-agenttiroolit vaikuttavat kuitenkin monitahoisemmilta kuin muun toimialan osakeyhtiöissä. Tutkimus osoittaa myös

sen, että käytännössä työeläkevakuutusyhtiöitä koskeva lainsäädäntö ei vaikuta kannustavan päämiehiä osallistumaan yhtiökokouksiin.

6. Lopuksi

Lainsäädännölliset tavoitteet sisältävät perustavanlaatuisia ristiriitoja. Erityislainsäädännön laatimisen rationa ovat olleet vakuutusten käsittämien etujen turvaaminen sekä yhteisvastuutilanteiden estäminen, siis turvaavuus. Työeläkevakuutusyhtiöistä annetun lain keskeisten sijoitustoimintaa koskevien säännösten tavoitteena on ollut edellyttää työeläkevakuutusyhtiön sijoitustoiminnalta sekä tuottavuutta että turvaavuutta. Eläkelaitoksen vakavaraisuusrajan laskemisesta ja sijoitusten hajuttamisesta annetun lain säätämisen tavoitteena on ensi katsojalta edelleen turvaavuus. Lainsäädännöllinen tavoite vaikuttaa kuitenkin lähinnä päälleliimatulta, koska tosiasiallisesti tuottointressi ja järjestelmän taloudellinen kestävyys ovat olleet lainvalmistelussa niin leimaavassa osassa, että työeläkevakuutusyhtiöiden määrälliseltä vakavaraisuudelta edellytettyä turvaavuustasoa on jatkuvasti heikennetty.

Vakavaraisuusjärjestelmän riskioton rajoitukset ovat keskeisiltä osiltaan tarkoitettu ehkäisemään yhteisvastuuseen turvautumista sekä turvaamaan vakuutusten käsittämät edut. Koska vakavaraisuusrajoitteita on kuitenkin purettu ja puretaan jatkuvasti lisää, tulisi jotakin säätää tilalle. Tavoite voitaisiin yrittää toteuttaa hallintojärjestelmien vastuita kehittämällä. Mitään korvaavaa yhteisvastuun laukeamista ehkäisevää ja vakuutusten käsittämiä etuja turvaavaa järjestelmää ei kuitenkaan ole kehitteillä.

Rajaniemi, Erkki

Työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnan turvaavuudesta.

Yhtiöoikeudellinen tutkimus turvaavuudesta osana työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnan vakavaraisuussäätelyä

Helsingin yliopisto 2025. 357 sivua.

Lakimies
2/2026
s. 308–313

1. Yleistä

Erkki Rajaniemen väitöskirjan aihepiiri eli työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitustoiminta on yhteiskunnallisesti merkittävä ja pysyvästi ajankohtainen toisiaan seuraavien lainmuutosten takia. Omaperäinen turvaavuuden ja yhtiöoikeuden näkökulmien valinta mahdollistaa työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnan vakavaraisuussäätelyyn liittyvän merkittävän tutkimuksellisen aukon paikantamisen.

Tutkimuksellinen tarve liittyy yksityisoikeudellisen luonteen, yhteisvastuun ja vakavaraisuussäätelyn muodostamaan kokonaisuuteen. Aihepiirin akateemisen tutkimuksen tärkeyttä korostavat Suomen työeläkejärjestelmän kehittämisessä varsin vähäiseksi jääneet tieteellinen perustelu ja kritiikki verrattuna esimerkiksi Solvenssi II -direktiivin (2009/138/EY) valmisteluun.

Väitöskirjan keskeisin säädösperusta on osakeyhtiölaki (624/2006), työeläkevakuutusyhtiöistä annettu laki (354/1997, TVYL), työeläkelaitoksen vakavaraisuusrajan laskemisesta ja sijoitusten hajauttamisesta annettu laki (315/2015), vakuutusyhtiölaki (521/2008) sekä Solvenssi II-direktiivin poikkeus (niin sanottu EU-poikkeus), joka saa aikaan työeläkevakuutusyhtiöiden erityisaseman.

Työeläkevakuutusyhtiön sijoitustoimintaa määrittävässä TVYL 26 §:ssä ilmaistun lähtökohdan mukaan työeläkevakuutusyhtiön sijoitustoiminnan tulee olla sekä tuottavaa että turvaavaa. Tämä on myös Rajaniemen väitöskirjan lähtökohta. Väitöskirjassa esitelty automaattinen vakauttaja tavallaan osoittaa itsessään turvaavuuden heikkenemisen tärkeäksi kysymykseksi. Mikäli koko järjestelmän turvaavuuden arvioitaisiin olevan riittävällä tasolla, ei minkäänlaista vakauttajaa tarvittaisi.

Rajaniemen tutkimusmetodi on oikeusdogmatiikka, jota täydennetään oikeuspoliittisella metodilla. Väitöstilaisuudessa Rajaniemi osoitti hallitsevansa soveltamansa lainsäädännön alueet ja ymmärtävänsä niiden väliset yhteydet.

* Virallisen vastaväittäjän, professori *Lasse Koskisen* Helsingin yliopiston oikeustieteelliselle tiedekunnalle antama 23.5.2025 päivätty lausunto vähäisin muutoksin ja täydennyksin.

Työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnan tavoitteet ja luonne ovat muuttuneet merkittävästi ajan kuluessa. Aiempi asiakasyritysten lainoittaminen ja vähäriskiset joukkovelkakirjasijoitukset on korvattu riskillisemmällä sijoituksilla pyrittäessä korkeampaan tuottoon. Sijoitustoimintaa ohjaava sääntely on muuttunut vastaavasti. Tämä historiallinen muutos on tarpeen tuntea juridista tulkintaa tehtäessä. Mielestäni Rajaniemi onnistuu tässä hyvin. Hän tekee paikoitellen myös ansiokkaita oikeushistoriallisia tarkasteluja työeläkeyhtiöiden lainsäädännön viime vuosikymmenien kehityksestä hyödyntäen monipuolisia tausta-aineistoja.

Laajamittainen heikkojen ja sallittujen oikeuslähteiden hyödyntäminen on perusteltua, koska tarkkaa lainsäädäntöä ei kaikilta osin ole olemassa vaan toiminta perustuu alalla omaksuttuihin toimintatapoihin. Lähteiden käyttö on sopivalla tavalla kriittistä. Lakisääteisten eläkelajien kuvauksessa on pientä kausneuvirheen omaista epätarkkuutta työtaturma- ja ammattitautivakuutusten osalta.

Vakavaraisuussääntelyssä yhdistyvät satunnaisuuden matemaattiset teoriat ja empiiriset perustelut liiketoiminnan logiikkaan ja erityislainsäädäntöön. Esimerkiksi Solvenssi II -direktiivissä suuri osa sääöksistä on esitetty matemaattisessa muodossa. Rajaniemi onnistuu varsin hyvin kuvaamaan vakavaraisuussääntelyä normaalilla yhtiöoikeudessa käytettävällä kielellä, ilman matemaattista esitystapaa samalla ymmärrettävyyden säilyttäen. Joissain kohdin väitöskirjan ilmaukset ovat värikkäämpiä kuin on tapana akateemisissa esityksissä.

Väitöskirja sisältää huomattavan määrän sijoitustoimintaan liittyviä tilastotietoja taulukkojen ja graafien muodossa. Niiden avulla vakavaraisuussääntelystä muodostuu monipuolinen kuva. Erityisesti ne auttavat hahmottamaan suuruusluokkia ja ajan kuluessa tapahtuneita muutoksia sijoitustoiminnassa ja sijoitusympäristössä. Tarkempi muutosten selitys olisi edelleen vahvistanut esitystä.

Pitkän aikavälin ennusteiden keskeinen rooli eläkejärjestelmälle on käsitelty väitöskirjassa kriittisesti arvioiden. Kritiikki on perusteltua, mutta olisi ollut syytä korostaa ennustelaskelmien välttämättömyyttä. Korvaavaa tapaa ei tunneta.

2. Tutkimuksen teoreettinen lähestymistapa ja finanssialan regulaatio

2.1. Teoria ja regulaatioiden vertailut

Oikeusteoreettisena lähestymistapana Rajaniemi hyödyntää osakeyhtiöiden sopimusverkkoa koskevaa teoriaa ja agenttiteoriaa. Valinta on onnistunut. Tässä

yhteydessä työeläkeyhtiöiden kuvaus on omaperäinen ja kyseisten yhtiöiden erityispiirteet hyvin kuvaava. Lähestymistapojen käyttökelpoisuus ja rajoitteet on kuvattu väitöskirjassa tarkasti ja kriittisesti. Tutkimustuloksena havaitaan työeläkevakuutusyhtiöiden olevan yhtiöoikeudellisesti erityislaatuista toimijoita, joiden luonteeseen vaikuttavat järjestelmän kokonaisuus sekä omistus rakenne.

Sopimusverkkoteoria soveltuu työeläkeyhtiön intressiryhmän määrittelyyn. Päämies-agenttisuhteet ovat työeläkevakuutusyhtiössä muun toimialan osakeyhtiöitä monitahoisempia ja päämiesten sekä agenttien roolit vaihtelevat. Työeläkevakuutusyhtiöissä ei myöskään kaikin osin ole käytössä muun toimialan mukaista suoraa päämiesmallia. Agenttiteorian päämiehen kyky kontrolloida agenttia osoittautuu työeläkeyhtiössä heikoksi. Nämä tulokset ovat teoreettisesti merkittäviä ja potentiaalisesti hyödyllisiä alan lainsäädännön kehitystyössä.

Väitöskirjan rakenne on pääosin tasapainoinen. Luottolaitostoiminnan vakavaraisuusjärjestelmä on tarpeettoman laajasti esitelty, sillä vakuutusyhtiöitä koskevan sääntelyn ytimessä on asiakkaan etujen turvaaminen ja pankin sääntelyssä vastaavasti pankkijärjestelmän vakaus. Luottolaitostoiminnan sääntelyä kuvaava luku on sinänsä selkeä, ja sitä hyödynnetään systemaattisesti.

Laajemmin väitöskirjassa olisi kannattanut käsitellä lisäeläkkeitä ja työmarkkinaeläkkeitä (Euroopan unionin Pilari II -eläkkeet) vaikka joillakin pohjoismaisilla esimerkeillä. EU-poikkeuksen seurauksena Suomessa, muista Pohjoismaista poiketen, työmarkkinaeläkkeiden osuus on pitkälti sisällytetty lakisääteistä sosiaaliturvaa hoitaville yksityisoikeudellisille työeläkevakuutusyhtiöille. Jotkut vakavaraisuussääntelyn ratkaisut johtuvat tästä piirteestä.

Vahvan sääntelyn tarpeellisuuden vertailu julkisten puskurirahastojen ja sosiaalivakuutusta hoitavien yksityisten toimijoiden välillä olisi myös ollut hyödyllinen lisäys. Vakuutusvastuut molemmilla sektoreilla ovat samankaltaisia.

Kommenttina Rajaniemen pohdinnoille Solvenssi II -direktiivin kaltaisten vakavaraisuusvaateiden soveltamisesta suomalaisille työeläkeyhtiöille totean, että Solvenssi II -direktiivin vakavaraisuustarkastelu lähtee markkinaehtoisesta taseesta ja riskittömällä korolla diskonttaamisesta. Tämä rahoitusteoreettisesti perusteltu lähestymistapa soveltuu henki- ja vahinkovakuutukseen, mutta se rajoittaa voimakkaasti sijoitustoiminnan riskinottoa ja tuotonhakua. Tällaisen lähestymistavan käyttöönotto ei olisi taloudellisessa mielessä järkevää Suomen työeläkejärjestelmässä.

Laadullisten riskienhallinnan elementtien tarpeellisuudesta ei sen sijaan ole epäselvyyttä. Solvenssi II -direktiivin markkinaehtoisuuden lähtökohdasta poikkeavien elementtien tarkka ja läpinäkyvä käyttö sopisi myös Suomen työeläkejärjestelmään.

2.2. Sijoitusriskin rajaamisen sääntely

Työeläkelaitosten sijoitustoiminnan sääntelyssä korostuvat samanarvoisina tavoitteina tuottavuus ja turvaavuus. Rajaniemi käsittelee näiden tavoitteiden välistä ristivetoa monipuolisesti erilaisista juridisista näkökulmista. Tuottoihin liittyvä pohdinta on pääosin rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Tuottojen ja turvaavuuden keskinäisriippuvuuden takia rajausta on jossain määrin ongelmallinen. Tätä korostaa Solvenssi II:n varovaisuusperiaate, jonka mukaan sijoitustoiminnassa on turvaavuuden ohella varmistettava tuottavuus.

Analyysia olisi voinut laajentaa riskienhallinnalliseen jaotteluun, jossa tarkastellaan toisaalta lyhytaikaisen romahduksen riskiä ja toisaalta kantokykyyn verrattuna liian pienestä riskinotosta seuraavaa pitkän ajan heikkoa tuottoa. Kumpikin riskityyppi uhkaa suomalaisten työeläkevakuutusyhtiöiden vakavaraisuutta ja on tarpeen huomioida.

Rajaniemi toteaa, että sijoitustoiminnan riskitasoa on saatu nostettua mutta maksupaineeseen liittyvän kokonaisuongelman ratkaisu ei ole tullut lähemmäksi. Tämä pitää paikkansa siinä mielessä, että lisätuoton tavoittelu lisäriskiä ottamalla voi johtaa aiempaa suurempiin tappioihin. Lisäriskin ottamiselle on kuitenkin vahva perustelu: sijoitustoiminnan historiallisiin tuottoihin perustuvan analyysin perusteella yhtiöiden ja järjestelmän riskinkantokantokyky on arvioitu riittäväksi, vaikka riskiä on nostettu.

Käsittelemällä taloussuhdanteiden ja vakavaraisuuden keskinäistä riippuvuutta Rajaniemi vahvistaa väitöskirjan empiiristä pohjaa. Sijoitusympäristön muutosten, kuten nollakorkoihin siirtymisen, tarkempi käsittely olisi vahvistanut esitystä. Väitöskirjan kuvaus tuoton osatekijöistä muodostaa kotimaisten ja eräiden ulkomaisten toimijoiden sijoitustuottojen ansiokkaan vertailun monipuolisesti keskeisiä taustatekijöitä huomioon ottaen.

Osittaista lisävakuutusvastuuta kritisoidaan väitöskirjassa paikoin vahvasti, koska se siirtää riskiä sitä kattamatta koko eläkejärjestelmälle. Vasta-argumentina voidaan korostaa, että osittainen lisävakuutusvastuu mahdollistaa järjestelmätasolla korkeamman ja silti hallitun tuoton tavoittelun.

2.3. Vakavaraisuussääntelyn kritiikki

Väitöskirjan pohdinta vakavaraisuuslainsäädännön tarpeellisuudesta nojaa heikolta vaikuttaviin argumentteihin. Ilman vakavaraisuussäädöksiä keskenään kilpailevat yhtiöt päätyisivät todennäköisesti työeläkkeiden rahoituksen näkökulmasta liialliseen tai liian pieneen riskinottoon riippuen muun sääntelyn luonteesta. Vakavaraisuussääntelyn takaaman turvaavuuden heikkeneminen lainsäädännön muutosten seurauksena on sen sijaan vahvasti motivoitu ja argumentoitu.

Kriisilainsäädännön määräaikaaisuuteen liittyy merkittäviä ongelmia osin säädösten ja osin järjestelmän heikon hajautuksen (vain neljä työeläkevakuutusyhtiötä) takia. Kriisiajan kevennetyt vakavaraisuusvaatimukset ovat osoittautuneet tarpeellisiksi. Väitöskirjan tulosten perusteella riskin rajauksesta saatava hyöty voidaan kuitenkin pahimmillaan menettää kriisiajan säädösten takia. Toisaalla vaakakupissa on mahdollisesti epärationaalisin sijoituspäätöksiin päätyminen, mikäli kriisilainsäädäntöä ei sovelleta tarvittaessa. Kysymys kulminoituu arviointiin kriisin luonteesta.

Rajaniemen johtopäätös, että finanssijärjestelmän eri osien turvaavuserojen merkittävin syy ovat vakavaraisuusjärjestelmän erilaiset tavoitteet ja tekniset toteutukset, on mielenkiintoinen. Päätelmään tosin vaikuttaa se, että tutkimuksessa työeläkejärjestelmän osalta rajataan tarkastelu sijoitustoimintaan ja verrokeissa ovat tarkastelussa mukana taseen molemmat puolet. Suomen työeläkelainsäädännössä on tehty merkittäviä tasapainottavia muutoksia eläke-etuuksiin. Eläkkeen kertymäprosenttia palkasta on pienennetty ja vanhuuseläkeikää korotettu. Finanssijärjestelmän osien erilaisuuden voisi olettaa myös vaikuttavan tavoitteisiin ja toteutukseen.

Rajaniemi nostaa esiin työeläkealan lainsäädännön yhtiöoikeudellisen näkökulman ohuuden, josta seuraa lainsäädännön kehittämiseen ja kokonaisuuteen liittyviä ongelmia. Vertaillen vakavaraisuusjärjestelmää suhteessa yhteisvastuuseen hän demonstroi taitavasti argumentoiden selvitystilalainsäädännön puutteellisuuden ja siitä seuraavat ongelmat työeläkejärjestelmälle. Vaikka ilmiö on entuudestaan tunnettu, on esitys ansiokas ja tuo uusia näkökulmia tarkasteluun. Käsitellyt ongelmat ovat merkittäviä sekä viranomaisten että työeläkevakuutusyhtiöiden oikeudellisen riskin näkökulmasta.

Väitöskirjan johtopäätöksissä todetaan turvaavuuden aseman heikentyneen lainsäädännön muutosten seurauksena. Samalla kokonaiskuva riskinottoa ja moraalikatoa hillitsevistä rakenteista on muuttunut epäselväksi. Lisäksi herää kysymys siitä, ovatko työeläkeyhtiöiden sijoitustoiminnan lisäriskin oton rajat tulleet jo vastaan turvallisuuden näkökulmasta.

3. Lopuksi

Työeläkejärjestelmän kehittämisessä yhtenä keskeisenä tavoitteena tulisi olla taloudellisesti ja riskienhallinnallisesti tehokkaiden ratkaisujen löytäminen hyvää lainsäädäntötapaa noudattaen. Tämän tavoitteen saavuttamista Rajaniemen väitöskirja tukee ansiokkaalla tavalla.

Erkki Rajaniemi korjasi esitarkastuslausunnossa esittämäni huomiot väitöskirjaansa ja osoitti syvällisen aihepiirin osaamisensa sekä puolusti väitöskirjaansa vakuuttavasti väitöstilaisuudessa. Esitin, että hänen väitöskirjansa hyväksytään.

Arvosanalautakunta (professori Lasse Koskinen, apulaisprofessori Jari Murto ja professori Seppo Villa äänivallattomana jäsenenä) totesi lausunnossaan, että Rajaniemen väitöstutkimus täyttää riidattomasti Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan väitöskirjalle asettamat edellytykset ja vaatimukset. Työ on nostanut esiin sellaisia tieteellisiä kysymyksiä, joita ei ole aiemmin suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa ja Suomen oikeuden näkökulmasta tutkittu. Väitöskirjassa on vastattu perusteellisesti argumentoiden esitettyihin tutkimusväitteisiin. Väittelijän lukeneisuus ja ymmärrys teemasta ovat erityisen vahvoja. Lautakunnan käsityksen mukaan väitöskirja on hyvä.

Arvosanalautakunta piti työtä hyvänä teemaa koskevana suorituksena ja katsoi, että sen tutkimusongelma, metodit ja lopputulokset on hyvin perusteltu ja tutkimus on tieteellisesti asianmukaisesti toteutettu. Tutkimustehtävä ja -kysymykset ovat hyvin rakennettuja, ja ne keskustelevat hyvin työn johtopäätösten kanssa. Tutkimustehtävää on viety eteenpäin johdonmukaisesti, ja tutkimuskysymyksiin on vastattu itsenäisen pohdinnan jälkeen. Työ on myös rakenteellisesti toimiva.

Arvosanaa koskevan pohdinnan jälkeen päädyttiin esittämään epäilyksittä ja yksimielisesti, että väitöksen arvosanaksi annettaisiin hyväksytty.

Lasse Koskinen

KKO 2026:3 – Kokemussäännöt seksuaalirikoksen näytön arvioinnissa

1. Kokemussääntöjen tehtävät

Kokemussäännöt ovat välttämättömiä ymmärtääksemme ihmisen käyttäytymistä ja selittääksemme luonnon ja fyysisen havaintomaailman ilmiöitä. Jos näemme kadulla kahden meille tuntemattoman henkilön tönivän toisiaan, ilman nähtyyn soveltuvaa kokemussääntöä emme tietäisi, onko tönimisessä kyse aidon tappelun alkamisesta vai keskinäisestä leikistä ja olisiko poliisi kutsuttava paikalle vai ei. Nähtyjen havaintojen ymmärtäminen perustuu kokemukseen siitä, miten nähtyä tilannetta olisi tulkittava oikein vastaavista tilanteista aiemmin tekemiemme tulkintojen avulla.

Kokemussääntöjä tarvitaan siis epäselvien tilanteiden tulkinnessa. Näin on myös oikeudenkäynnissä. Niitä tarvitaan näytön arvioinnissa ja todisteiden tulkinnessa. Todistelu ei ole siinä määrin yksiselitteistä, että sen tulkinnessa ei tarvittaisi lainkaan kokemussääntöjä. Näin siitä huolimatta, että kokemussäännöt voivat olla epäluotettavia ja harhaisia.

Todisteet ovat jälkiä ainutkertaisesta historiallisesta tapahtumienkulusta, joka rekonstruoidaan todisteiden avulla jälkikäteen. Todisteet eivät itsessään kykene kertomaan tapahtumienkulkua aukottomasti, vaan siinä tarvitaan kokemussääntöjä. Niiden avulla voimme eläytyä jo kerran päättyneeseen tapahtumienkulkuun aina uudestaan.

Ajatellaanpa normaalia pahoinpitelyn todistusaineistoa, kuten asianomistajan ja puolueettoman todistajan kertomusta, lääkärinlausuntoa ja valokuvia ruhjeista ja valokuvaa myös tekovälineestä. Vaikka todistelu vaikuttaa varsin kattavalta, sekin vaatii mukaan myös kokemussäännön siitä, minkälaista voimaa vaaditaan, jotta juuri tuolla tekovälineellä saa aikaan nähtävissä olevan kaltaiset vammat. Asianomistaja ja vastaaja kertovat siitä oman käsityksensä. Lääkärillä on omansa, mutta viime kädessä tuomarin soveltama kokemussääntö ratkaisee. Myös lyönnin motiivin ymmärtäminen avautuu kokemussäännöistä käsin. Motiivin selvittäminen auttaa lyönnin voimakkuuden arvioimisessa.

Kirjallisista todisteista näkemämme ja henkilötodistelusta kuulemamme eivät siis rekonstruoi tapahtumienkulkua kattavasti, vaan sen kokonaisvaltaisessa

* *Aki Rasilainen*, OTT, VTL, hovioikeudenneuvos, Itä-Suomen hovioikeus; dosentti, Turun yliopisto.

ymmärtämisessä ovat aina mukana kokemussäännöt. Niiden avulla havainnot täydentyvät ymmärryksellä siitä, miten todisteet liittyvät toisiinsa, ja niiden avulla saamme mielessämme kehitettyä kertomuksen tapahtumienkulusta ja sen liikkeelle panneesta motiivista.

Ihmisenä tuomarin ymmärrys toisen ihmisen käyttäytymisestä perustuu viime kädessä kykyymme asettua toisen ihmisen asemaan siinä tapahtumienkulussa, johon tämä toinen ihminen oli joko tahtomattaan joutunut tai jonka tämä oli tietoisesti itse pannut liikkeelle. Kykenemme samaistumaan yhtä lailla asianomistajan ja vastaajan asemassa olevan ihmisen käyttäytymiseen.

Käytämme siis omia psyykkisiä ominaisuuksiamme toisten käyttäytymisen tulkinnassa. Nämä ominaisuudet ovat ihmisten kesken universaalisti ainakin jossain määrin jaettuina. Ymmärrämme ainakin sen, että meistä jokainen on samalla kertaa sekä samanlainen että erilainen kuin joku toinen.

Tuomarin on näytön arviointiaan perustellessaan tiedostettava soveltamansa kokemussäännön validiteetti ja soveltuvuus juuri kyseiseen tapaukseen ja siinä mukana olleiden ihmisten käyttäytymisen tulkintaan. Sovellettavien kokemussääntöjen sisältö on kyettävä tiedostamaan mahdollisimman tarkasti niin, etteivät ne jää tiedostamattomaan alitajuntaan kontrolloimattomiksi ennakkoluuloiksi.

Tarjolla olevien kokemussääntöjen kirjo on valtava. Tuomarin olisi kyettävä erottamaan huonot ja heikot hyvistä. Toisessa ääripäässä ovat pelkät ennakkoluulot ja toisessa taas kokeelliseen oikeuspsykologiseen tutkimukseen tai luonnonlakeihin perustuvat vahvat kokemussäännöt. Niiden yleistettävyyden arkiarvioinnista laajempaa.

2. Ennakkopäätöksen KKO 2026:3 arviointi

2.1. Tapausseloste

Asiassa oli kysymys näytön arvioinnista seksuaalirikosasiassa. Tapaukseen sovellettiin vuoden 2023 alusta voimaan tullutta uutta seksuaalirikoslainsäädäntöä (723/2022).

Syytteen mukaan vastaaja oli kotihoidon työntekijänä tullut asianomistajan luokse auttamaan arkiaskareissa. Asianomistaja oli kertonut olevansa kuumeessa. Vastaaja oli alkanut hieroa asianomistajan hartioita ja jalkoja ja edennyt tästä hieromaan tämän reisiä ja alapäätä vaatteiden päältä. Vastaaja oli ottanut asianomistajan housut pois ja työntänyt sormensa tämän emättimeen. Samalla hän oli kosketellut asianomistajan paljaita rintoja. Vastaaja oli laittanut asianomistajan käden penikselleen asianomistajan yrittäessä vetää kättään pois. Vastaaja oli

asianomistajan kiellostä huolimatta työntänyt peniksensä tämän emättimeen. Asianomistaja ei missään vaiheessa ollut osoittanut haluavansa edellä kerrotua menettelyä. Vastaaaja oli menettelyllään aiheuttanut asianomistajalle muun muassa verenvuotoa limakalvoille.

Vastauksessaan vastaaja myönsi olleensa seksuaalisessa kanssakäymisessä asianomistajan kanssa, mutta tämä oli osallistunut siihen vapaaehtoisesti. Vastaaaja vaati, että syyte hylätään.

Käräjäoikeus luki teon vastaajan syyksi ja tuomitsi tämän 2 vuoden 6 kuukauden vankeusrangaistukseen ja suorittamaan asianomistajalle vahingonkorvauksia. Hovioikeus sen sijaan vastaajan valituksesta hylkäsi syytteen ja vahingonkorvausvaatimukset. Korkeimman oikeuden ratkaisu on äänestyspäätös (3–2). Enemmistö hylkäsi hovioikeuden tavoin syytteen ja vahingonkorvausvaatimukset. Vähemmistö olisi pysyttänyt käräjäoikeuden syyksilukevan tuomion.

Arvioin seuraavassa erityisesti sitä, millaisia kokemussääntöjä KKO on näytön arvioinnissaan käyttänyt ja miten se on niitä soveltanut ja tässä tehtävässä onnistunut. Sen jälkeen arvioin kokemussääntöjen kehittämistarvetta.

2.2. Asianomistajan kertomuksen arviointi

KKO on kohdassa 20 todennut, että asianomistajan syytteen mukainen kertomus seksistä kieltäytymisestä on ollut sanallisesti selkeä ja johdonmukainen eikä se ole sisältänyt mahdottomalta vaikuttavia piirteitä. Tästä huolimatta se on alentanut asianomistajan kertomuksen näyttöarvoa, koska se on ”ollut etenkin sukupuoliyhteyksiä edeltäneistä ja niiden jälkeisistä tapahtumista varsin niukka ja yleisluontoinen”. Vastaaaja oli suullisessa käsittelyssä kertonut niistä oma-aloitteisesti, kun taas asianomistajalta niistä oli jouduttu erikseen kysymään.

KKO on erehtynyt havaintonsa merkityksestä. On nimittäin varsin selvää, että seksuaalirikoksen tekijälle kokemus ei ole sillä tavalla traumaattinen kuin se on rikoksen uhrille. Tästä syystä yksityiskohtien muistaminen ja niistä kertominen ovat nimenomaan traumaan sisältyneen häpeän kokemuksen vuoksi asianomistajalle vaikeampia kuin trauman aiheuttajalle. Seksuaalirikoksissa on hyvin tyypillistä, että asianomistajan oma-aloitteinen kertomus on niukka samalla kun vastaaja on hyvin vuolassanainen varsinkin seksin harjoittamista edeltäneistä ja sen jälkeisistä tapahtumista.

Ihmiset ovat yksilöinä erilaisia kertojia ilman traumoja. Jotkut kykenevät luontevasti oma-aloitteiseen yksityiskohtaiseen kerrontaan, kun taas toisilta kertomus syntyy kysymys ja vastaus kerrallaan. On ylipäättään erittäin arveluttavaa, että kuultavan kertomisen tapaan kiinnitetään tällaista huomiota hänen uskottavuuttansa heikentävänä ominaisuutena. Kertomisen tavan asemesta olennaista pitäisi olla se, mitä hän kertoo.

Kohdassa 21 KKO on tavoitellut asianomistajan ja vastaajan kertomuksille sellaista vertailuasetaelmaa, jota vanhemmassa todistusteoriassa on kutsuttu alkuperäistodennäköisyydeksi. Sillä tarkoitetaan kokemuseräistä arviota siitä, millaisella todennäköisyydellä jokin tapahtuma tapahtuu tietämättä vielä kaikkia todistelusta ilmeneviä yksityiskohtia.¹

KKO on hakenut alkuperäistodennäköisyyttä sille, pyytääkö ja tarjoaako mies vai nainen todennäköisemmin seksin harjoittamista tuntemattoman kanssa. Enemmistö näyttäisi lähtevän tasa-arvoperiaatteen pohjalta niin, ettei sukupuolten välillä olisi tässä suhteessa eroa. Eri mieltä voi perustellusti olla siitä, vastaako tällainen kokemussääntö sukupuolten tosiasiallista käyttäytymistä.

KKO ei kuitenkaan perusteluissaan arvioi puhdasta alkuperäistodennäköisyyttä, vaan se on lisännyt asetelmaansa tietämiensä yksityiskohtia. Naisen käyttäytymiseen se on lisännyt seksuaalisen suuntautumisen naisiin ja terveydentilan ja miehen käyttäytymiseen tämän aseman kotihoitajana ja naisen asiakkuussuhteesta johtuvan avuntarpeen. KKO on tässä asetelmassa arvioinut epätodennäköiseksi miehen hakeutumisen keskinäiseen seksiin ilman naisen ilmaisemaa tahtoa.

Vähemmistö sen sijaan sovelsi toisenlaista kokemussääntöä. Sen mukaan asianomistajan aloitteellisuutta seksiin on pidettävä epätodennäköisenä siihen nähden, että liikuntarajoitteinen asianomistaja oli ollut tapahtuma-aikaan sairaana. Tätä kokemussääntöä oli soveltanut myös syytteen hylännyt käräjäoikeus.

Juttuja ei ratkota alkuperäistodennäköisyyksillä vaan todistelulla. Huomiota kiinnittää se, että KKO ei arvioi lainkaan asianomistajan kertomuksen yksityiskohtien merkitystä. Se vain viittaa fraasinomaisesti kertomuksen selkeyteen ja johdonmukaisuuteen ilman mahdottomia piirteitä. Yleensä asianomistaja voittaa juttunsa juuri näillä fraaseilla. Näin ei käynyt tässä tapauksessa.

2.3. Todistajien kertomusten arviointi

Olennaisesti ratkaisuperusteeksi KKO asetti sen, mitä muuta näyttöä asianomistajan jo edellä kerrotuilla perusteilla näyttöarvoltaan heikoksi arvioidun kertomuksen lisäksi oli esitetty. Asiassa oli otettu vastaan kaksi todistajankertomusta siitä, mitä asianomistaja oli heille jo samana iltana kertonut tapahtuneesta. Tällainen tukitodistelu on tyypillistä seksuaalirikoksissa.

Asianomistaja oli kertonut toiselle todistajalle ”mokanneensa” uuden henkilökohtaisen avustajansa kanssa, koska oli harrastanut tämän kanssa seksiä. KKO on kohdassa 30 perustellut syytteen hylkäävän ratkaisun olennaisesti sillä, että asianomistaja ei ollut oma-aloitteisesti heti kertonut todistajille sitä, että seksille ei ollut ollut hänen suostumustaan.

1. Jorma Rudanko, Näkökohtia todistusharkinnasta. Unigrafia 2020, s. 393.

Eikö se, että asianomistaja on heti kertonut seksin harrastamisen olleen ”moka” jo osoita, että kokemus on ollut hänelle kielteinen, ja viittaa jo itsessään siihen, että seksiin ei ollut ollut hänen suostumustaan? Tästä suostumuksen puutteesta hän on kertonut todistajille aivan selvästi myöhemmin, kun nämä olivat asiasta erikseen häneltä kysyneet.

Yleisten tulkintaperiaatteiden mukaan kertomuksen yksityiskohtia on tulkittava sen muodostamaa kokonaisuutta ja kertojan tarkoitusta vasten. KKO on kuitenkin irrottanut ”moka”-sanan asianomistajan ja todistajan kertomusten kokonaisuudesta ja selittänyt kertojen tarkoituksen vastaisesti tämän yksityiskohdan tukevan sen käsitystä asianomistajan vapaaehtoisesti avustajansa kanssa harjoittamasta seksistä. Vähemmistö on selvästi oikeammalla tavalla katsonut, ettei asianomistajan puheille ”mokasta” voida antaa ratkaisevaa merkitystä arvioitaessa tämän vapaaehtoisuutta seksiin.

KKO ei ole siis antanut todistajien kertomuksille näyttöarvoa, koska asianomistaja ei ollut heti kertonut todistajina kuulleille ystävilleen tapahtuneesta laissa raiskauksesta käytetyillä sanoilla eikä niillä sanoilla, joilla raiskaussääntelyn muutosta kuvattiin mediassa sen tullessa voimaan – sukupuoliyhteyden vapaaehtoisuuden ja siihen annettun suostumuksen puuttumisena.

Tällainen suhtautuminen todistajankertomuksiin ei ole asianmukaista. Kuultavien ei voida edellyttää kertovan asioista jollakin tietyllä tavalla tai tietyillä sanoilla. Varsin yleistä nimittäin on, että asianomistajat ovat vastaavanlaisessa tilanteessa ymmällään ja hädissään. Heillä ei kerta kaikkiaan ole sanoja, joilla kertoa tapahtuneesta, koska he eivät tiedä, onko tapahtunut rikos vai ei. Siksi he soittavat ja viestivät läheisilleen saadakseen näiltä apua tapahtuneen sanoittamiseen ja kokemansa ymmärtämiseen.

Samalla tavalla kuin edellä KKO:n arvioinnissa olennaista on tässäkin kohtaa se, miten asianomistaja on kokemastaan kertonut, eikä se, mikä on hänen kertomuksensa sisältö. Näin on tehty, vaikka jo ennakkoratkaisussa 2013:96 KKO itsekin on aivan perustellusti painottanut oikeuspsykologiseen tutkimukseen viitaten, että kertomusten uskottavuutta ei tule arvioida kertomisen tavasta vaan kertomuksen sisällöllisistä ominaisuuksista käsin (kohta 8).

2.4. Lääketieteellisen todistelun arviointi

Toinen seksuaalirikosasioille tyypillinen tukitodistelun muoto ovat lääkärinlausunnot asianomistajan oireilusta teon jälkeen. Niistä yleensä ilmenee lääketieteellisiin kokemussääntöihin perustuva arvio oireilun ja rikoksen välisestä syy-yhteydestä. Tällainen näyttö esitettiin myös tässä tapauksessa. Tällaisesta lääketieteellisestä näytöstä huolimatta KKO on kohdassa 28 viitatuilla aikaisemmillä ennakkopäätöksillä ryhtynyt käytännössään kyseenalaistamaan tällaisen näytön todistusarvoa.

Erityisesti näin on tapahtunut tapauksissa, joissa asianomistajalla on ollut mielenterveysongelmia jo ennen rikosta. Tällaisen taustan on toistuvasti arvioitu heikentävän syy-yhteyttä oireilun ja rikoksen välillä, koska on mahdollista, että oireilu johtuu edelleen rikoksesta riippumattomista syistä. Näissä tapauksissa tavaksi on tullut alentaa lääketieteellisen näytön todistusarvoa ja todeta sen ainoastaan ”vähäisessä määrin” tukevan asianomistajan kertomusta, kuten on tehty tässäkin tapauksessa. Näin tehdään siitä huolimatta, että lääkäri ja todistajat olisivat todenneet oireilun lisääntyneen teon jälkeen. Näin on tehnyt myös vähemmistö tässä tapauksessa.

KKO on kohdassa 29 todennut, että asianomistajan lisääntynyt oireilu tukee mahdollisuutta asianomistajan joutumisesta seksuaalirikoksen uhriksi. KKO on kuitenkin alentanut lääketieteellisen näytön todistusarvoa entisestään sillä merkillisellä argumentilla, että yhtä mahdollista on, että asianomistajan oireilun syyinä ei ole ollut itse teko vaan vasta se, kun hän oli todistajilta saanut kuulla näiden pitävän sitä raiskauksena.

Epäilemättä asianomistajan traumakokemusta lieventää se, ettei hän itse ymmärrä missään vaiheessa joutuneensa rikoksen uhriksi. Sen sijaan se, että tämä ymmärrys syntyy vasta vähän myöhemmin läheisten kanssa asiasta keskusteltua, tuskin lieventää millään tavalla kokemusta ja siitä aiheutunutta kärsimystä.

Selostetulla tavalla KKO on yksissä tuumin ennakkotapaus tapaukselta rakentanut lainkäyttöömme pysyvää syrjivää rakennetta, jossa mielenterveystaustan omaavat ihmiset ovat jo lähtökohtaisesti näytön arvioinnissa heikommassa asemassa sellaisiin ihmisiin nähden, joilla ei ole tällaista taustaa. Näin on tehty siitä huolimatta, että juuri psyykkisesti epätasapainoiset ja oireilevat ihmiset valikoituvat nimenomaan näiden henkilökohtaisten ominaisuuksiensa vuoksi todennäköisemmin seksuaalirikoksen uhriksi kuin niin sanotut terveet ihmiset.

Tässä tapauksessa asianomistaja on liikuntarajoitteittensa vuoksi ollut säännöllisen henkilökohtaisen avun varassa. Naisen on todettu kärsineen kohdasta 27 ilmenevistä psyykkisistä sairauksista ja olleen tapahtumapäivänä fyysisestikin sairaana. Näistä seikoista huolimatta KKO ei ole tunnistanut häntä haavoittuvassa asemassa olevaksi henkilöksi, jollaisia oikeusjärjestyksen tulee erityisesti suojata. Hänen ei voida sanoa saaneen korkeimmalta oikeudelta ihmisarvoaan vastaavaa kohtelua.

3. Kokemussäännöt ja tuomitsemiskynnys

KKO esittää lopputulemanaan kohdassa 31, että asianomistajan kertomusta ei yksinään voitu pitää riittävänä näyttönä vapaaehtoisuuden puuttumisesta ”ker-

tomuksen syntytapaan nähden”, millä tarkoitettaneen edellä todetulla tavalla sitä, että asianomistaja oli käyttänyt läheistensä apua kertomuksensa rikosioikeudellisessa sanoittamisessa. Sen tueksi ei ollut esitetty riittävää muutakaan näyttöä, minkä vuoksi vastaajan kertomuksen uskottavuutta ei ollut tarpeen edes arvioida. Vastaajan syyllisyydestä jäi jo näillä perusteilla varteenotettava epäily, ja syyte hylättiin.

Tässä on mielestäni kaksi ongelmaa. Tuomitsemiskynnyksen ylittyminen selitetään näytön määrää koskevana kysymyksenä. Tämä on jääne 1700-luvun legaalista todistusteoriasta, jossa todellakin laskettiin eri todistetyypeille murto-osaisia lukuarvoja, joiden summan tuli ylittää tuomitsemiskynnyksenä ollut ”täysi näyttö”.² Tämäntapaiset ilmaisut näytön arvioinnista sen määrällisenä riittävytenä eivät sovellu laissa nykyisin säädettyyn vapaaseen todistusteoriaan, jossa tuomitsemiskynnys rikosasiassa ylittyy, jos vastaajan syyllisyydestä ei jää varteenotettavaa epäilyä.

Tämä nimenomainen kynnys ohjaa sananmukaisesti tuomaria tutkimaan epäillen ja kriittisesti omia ajatuksiaan niistä kokemussäännöistä, joilla hän aikoo vastaanottamaansa näyttöä arvioida. KKO:n vähemmistö otti asiassa vastaan aivan saman näytön ja katsoi käräjäoikeuden tavoin tuomitsemiskynnyksen ylittyneen. Vähemmistöllä tuskin oli käytössään näytön riittävydestä sellaista mittaria, joka antoi aivan erilaisen summan näytön yhteenlasketusta riittävydestä kuin enemmistön käyttämä mittari. Sen sijaan ratkaisun erilaisen lopputuloksen ja tuomitsemiskynnyksen ylittymisen selittää aivan ilmeisesti ainoastaan se, että vähemmistö sovelsi samaan näyttöön erilaisia kokemussääntöjä kuin enemmistö.

Seksuaalirikoksissa on tavattu sanoa olevan kysymys sana vastaan sana -tilanteesta. Voimassa olevassa raiskaussäännöksessä tämä korostuu entisestään, koska suostumuksen olemassaolo tai sen puuttuminen on pääteltävä nimenomaan kahden ristiriitaisen kertomuksen perusteella eikä näyttöä väkivallan jäljistä asianomistajassa tai tämän pelko- tai tiedottomasta tilasta tarvitse enää esittää.

Jos tuomitsemiskynnyksen ylittyminen selitetään näytön riittävää määrää koskevana kysymyksenä, asianomistajan asema näytön arvioinnissa paranisi tai heikkenisi sen mukaan, kuinka monelle todistajana kuultavalle henkilölle hän on kokemastaan kertonut. Myös vastaajalla voi olla omille todistajilleen samalla tavalla kerrottavaksi monistama oma vastakkainen kertomuksensa. On selvää, että näiden monisteiden yhteenlaskuun perustuva ajattelu ei edusta järkevää näytön arviointia, koska tällaiset todistajankertomukset eivät ole muodostuneet kertojien toisistaan riippumatta tekemistä havainnoista vaan niiden sisältö on peräisin yhdestä ja samasta lähteestä. Koponen on siten syystäkin katsonut, että

2. Heikki Pihlajamäki, Evidence, Crime, and the Legal Profession. The Emergence of Free Evaluation of Evidence in the Finnish Nineteenth-Century Criminal Procedure. Skrifter utgivna av Institutet för rätthistorisk forskning, Serien I, Rätthistorisk bibliotek 54. Bandet 1997, s. 79.

todistajille samansisältöisinä monistetut kertomukset eivät vahvista henkilön omaa kertomusta.³

Seksuaalirikoksissa sana vastaan sana -tilanne ei siis tyypillisellä tukitodistelulla asiallisesti muutu muuksi, vaikka tuomion todistelutielosta ilmeni määrällisesti runsastakin tukitodistelua läheisille ja lääkärille kerrotusta. Olisi-kin rehellisesti myönnettävä, että näytön arvioinnissa olennaista on siis vain ja ainoastaan asianosaisten omien alkuperäisten kertomusten sisällön yksityiskohtainen analyysi ja siinä käytettävät kokemussäännöt.

4. Kokemussääntöjen kehittämistarve

Käsillä olevassa tapauksessa sekä enemmistö että vähemmistö tyytyivät arvioimaan asianomistajan kertomusta tutulla kokemussäännöllä: uskottava ja tosi kertomus on yksityiskohtainen ja johdonmukainen eikä sisällä mahdottomia piirteitä. Viimeksi mainitun ominaisuuden varianttina käytetään myös liioittelevien piirteiden puuttumista (KKO 2021:44, kohta 21). Tällainen kokemussääntö on epäilemättä totuusarvoltaan vahva ja käyttökelpoinen, koska se ohjaa arvioimaan nimenomaan kertomuksen sisältöä. Eri asia on, onko se riittävä. Kummassakaan mielipiteessä ei nimittäin ryhdytty analysoimaan asianomistajan kertomuksen sisältöä enemmälti.

Tämä on valitettavaa, koska alemmat oikeudet tarvitsisivat juuri välineitä seksuaalirikoksen osapuolten kertomusten sisällöllisen luotettavuuden arviointiin. Tämä ilmenee havainnollisesti Koposen kriittisestä arviosta alempien oikeuksien seksuaalirikoksissa soveltamista kokemussäännöistä.⁴ Se, että KKO nyt näyttäisi tarjoavan kertomuksen yksityiskohtaisuuden arvioinnin tilalle sen selkeyden arviointia, ei asiaa auta, koska KKO ei täsmennä, mitkä nimenomaiset ominaisuudet kertomuksen sisällössä tekevät siitä selkeän ja johdonmukaisen.

Ongelma on siinä, että hyvin vaativiakin näyttötilanteita ratkaistaan ja perustellaan tällaisella yhdellä ja ainoalla fraasilla, jolla ei voi olla tehtäväänsä riittävää erottelukykyä. Kaunokirjallisuuden kertomukset ovat myös selkeitä, yksityiskohtaisia ja johdonmukaisia, vaikka ne ovat mielikuvituksen tuotetta. Lapsikin kykenee tuottamaan sellaisen tarinan.

Mahdottomilta tuntuvia ja liioittelevia piirteitä kaunokirjallisuudessa toki voi olla, mutta liioittelun puuttuminen jostakin kertomuksesta on samalla tavalla erottelukyvyytön, tyhjä fraasi tosiasioita tutkittaessa. Jotta jonkin tapah-

3. Pekka Koponen, Näytön arvioinnista seksuaalirikoksissa, erityisesti kertomus vastaan kertomus -tilanteesta. *Defensor Legis* 2/2024, s.198.

4. Koponen 2024, s. 181–200.

tumienkulun kuvaus voidaan todeta liioitelluksi, se edellyttää tietoa todellisesta tapahtumienkulusta, johon liioiteltua tai mahdottomalta tuntuvaa kertomusta verrataan. Oikeudenkäynnissä epätietoisuus vallitsee juuri tuosta tosiasiallisesta tapahtumienkulusta, jonka selvittäminen on oikeudenkäynnin kohteena.

Viimeisin oikeuspsykologinen tutkimus on lisäksi kyseenalaistanut niitä tapoja, joilla kertomusten johdonmukaisuutta ja sisäistä ristiriidattomuutta eri kertomistilanteissa lainkäytössä arvioidaan. Ristiriidattomuus ei ole sillä tavalla todenmukaisen kertomuksen välttämätön ominaisuus kuin on tavattu ajatella, eivätkä ristiriidoiksi mielletävät kertomuksen ominaisuudet ole aina merkityksellisiä epäluotettavuuden merkkejä.⁵

Viime vuosikymmenten oikeuspsykologiselle tutkimukselle on ollut tyypillistä etsiä todistajankertomuksista ja niiden arvioinnista molempien luotettavuutta heikentäviä erilaisia virhelähteitä.⁶ Näin siitä huolimatta, että lainkäytössä olisi enemmän tarvetta tiedolle asianosaisten kertomusten luotettavuutta osoittavista piirteistä.

Vanhemmassa tutkimuksessa tällaisia piirteitä vielä etsittiin. Nämä kertomusten sisällönanalyysit, Statement validity assessment (SVA) ja Reality monitoring (RM), kehitettiin jo 1980- ja 1990-luvuilla. Ne sisältävät eräänlaisia tarkistuslistoja kriteereistä, joiden avulla omakohtaisesti koettuun perustuva kertomus voidaan erottaa tekaistusta. Nämä kriteerit ovat varsin yleisiä, ja niiden soveltaminen on avoin erilaisille tapauskohtaisille tulkinnoille. Meta-analyyseissa niiden erottelukyvyn onkin arvioitu yltävän oikeaan tulokseen vain noin 70 prosentissa tapauksista.⁷

Olen lähes 30 vuotta kestäneessä lainkäyttötehtävässäni tavannut käyttää kiperässä arviointitilanteessa seuraavanlaista kokemussääntöä. Uskottavalle kertomukselle ovat ominaisia kaksi piirrettä: 1) kertoessaan tapahtumienkulusta tekemistään havainnoista kertoja ei tyydy kertomaan niistä kronologisessa

5. Maaria Sahimaa, Todistajankertomuksessa esiintyvät ristiriidat oikeuspsykologisesta ja oikeudellisesta näkökulmasta. *Defensor Legis* 4/2021, s. 1025–1043. Myös Koponen on arvostellut alempien oikeuksien tapaa kyseenalaistaa kertomusten luotettavuutta yksittäisten merkityksellisten muutosten perusteella ja antaa vastaavasti kertomuksen muuttumattomuudelle rutiinimaisesti positiivinen näyttöarvo. Koponen 2024, s. 190.
6. Sven Å. Christianson – Marika Ehrenkrona, Psykologi och bevisvärdering. Myter om trovärdighet och tillförlitlighet. *Norstedts Juridik* 2011 ja Henna Marjosola, Todistajankertomuksen luotettavuus. Henkilötodistelun selvittäminen, vastaanottaminen ja arviointi oikeuspsykologisen tutkimuksen valossa. *Unigrafia* 2021, s. 70–86.
7. Leif A. Strömwall – Sara Landström, Utsageanalys och värdering av muntliga utsagor, s. 358–365 teoksessa Pär Anders Granhag – Leif A. Strömwall – Karl Ask – Sara Landström (red.), *Handbok i rättspsykologi*. Andra upplagan. Liber 2021; Nils Wiklund – Astrid Holgerson, Vittnespsykologins kunskapsgrund, s. 138–142 teoksessa Nils Wiklund – Ulla Sjöström (red.), *Svensk vittnespsykologi*. Utsagepsykologi i teori och praktik. *Studentlitteratur* 2004 ja Jaana Haapasalo – Kari Kiesiläinen – Johanna Niemi-Kiesiläinen, *Todistajanpsykologia ja todistajankuulustelu*. Lakimiesliiton Kustannus 2000, s. 136–139.

järjestyksessä, vaan kertoo myös yhtä useammasta eri yksityiskohdasta samanaikaisesti tekemistään havainnoista; 2) kertoessaan tapahtumienkulusta ja sen eri vaiheista kertoja ei kerro ainoastaan niiden ulkoisesta kulusta, vaan kertoo myös omista samanaikaisista ajatuksistaan, tuntemuksistaan ja tunteistaan tapahtumienkulun eri käänteissä. Tällä kokemussäännöllä on yhteisiä piirteitä sanottujen tarkistuslistojen joidenkin kriteerien kanssa, mutta en ole tietoisesti perustanut sitä niihin, vaan se perustuu käytännön kokemuksiin.

Jotta lainkäyttöemme kehittyisi näytön arvioinnissa nyt käytössä olevia välineitä vankemmalle pohjalle, olisi suotavaa, että oikeuspsykologinen tutkimus ottaisi tehtäväkseen kehittää sellaisia luotettavan kertomuksen tunnusmerkkejä, jotka ylttäisivät näitä vanhoja tarkistuslistoja parempaan erottelukykyyneen. Silti jokaisesta ihmisen käyttäytymistä koskevasta kokemussäännöstä on hyvä muistaa, että olipa sen taustalla minkälainen empiirinen data tahansa, emme voi olla aivan varmoja, soveltuuko se juuri käsillä olevan tapauksen tapahtumienkulkuun osallisiin ihmisiin. Kokeellisen tutkimuksen ryhmätason tieto ei välttämättä sovellu oikeustapauksen yksilöihin.⁸ Ihmiset ovat yksilöitä ja tapahtumienkulut ainutkertaisia.

Oikeuskirjallisuudessa on esiintynyt ehdotuksia, joiden mukaan KKO:n ennakkoratkaisuissa käytettyjä kokeelliseen tutkimukseen perustuvia kokemussääntöjä olisi pidettävä velvoittavina oikeuslähteinä.⁹ Tällaiset ehdotukset eivät ole onnistuneita. Oikeusteoriassa on vanhastaan totuttu tekemään ero oikeudellisen pitämisen maailman ja tosiasiallisen olemisen maailman välillä. Vaikka kokemussäännöt perustuisivat kuinka validiin kokeelliseen tutkimukseen ja vaikka niitä käytettäisiin ennakkoratkaisussa, ne kuuluvat tosiasioiden maailmaan – eikä tosiasioiden olemassaolon toteamisesta voi vapaassa todistusharkinnassa antaa sitovia oikeusohjeita.¹⁰

Vaikka kokemussäännöt ja oikeussäännöt ovat molemmat yleisiä, niiden soveltaminen on erilaista. Oikeussäännöt ovat kuin jatkuvassa käytössä olevat astiat. Ne ovat käytön jälkeen uudestaan käytettävissä tarvitsematta ajatella asiaa enemmälti. Sen sijaan kokemussääntöihin on suhtauduttava kuin kertakäyttöastioihin. Niistä vahvimpienkin kykyä selittää jutun tapahtumienkulku ja siihen osallisten ihmisten käyttäytyminen on jokaisella kerralla epäiltävä ja arvioitava aina uudelleen. Kokeellisen todistajanpsykologian testaamat kokemussäännöt on hyvä ymmärtää parhaimmillaankin vain signaaleiksi, jotka varoittavat, millaiseen arkikokemukseen perustuvaan sääntöön päätelmää jonkin seikan olemassaolosta ei ole viisasta ainakaan yksinään perustaa.

8. Julia Korkman, Muistin varassa. Oikeusprosessi ja totuus. S&S 2022, s. 123 ja Antti Tapanila, Seksuaalirikokset ja oikeudenkäynti. Alma Talent 2023, s. 229.

9. Marjosola 2021, s. 123.

10. Aki Rasilainen, Korkeimman oikeuden näyttöprejudikaatit ja vapaa todistusharkinta. Lakimies 1/2023, s. 53–76.

Oikeussäännöt on rakennettu niin, että kaikilla maailman ihmisillä on lähtökohtaisesti kyvyt ja ominaisuudet noudattaa niitä. Tämä perustuu tahdon ja yksilön vapauteen, mistä puolestaan johdetaan rikos- ja deliktivastuu. Kokemussäännöt eivät ole tällaisia. Niillä ei ole normatiivista ulottuvuutta.¹¹ Oikeussääntöjen ja kokemussääntöjen erillään pitäminen johtuu juuri tahdon vapaudesta. Meistä jokainen kokee ja tuntee samanlaiset sosiaaliset ärsykkeet ja tilanteet yksilöllisellä tavalla ja käyttäytyy sen mukaisesti ilman siitä seuraavaa vastuuta. Oikeussääntöjen noudattamatta jättämisestä seuraa vastuu, koska kaikilla on kyky ja velvollisuus noudattaa niitä.

Aki Rasilainen

11. Kokemussääntöjen ja oikeussääntöjen eroavuudesta tarkemmin ks. Rasilainen 2023, s. 57–59.

KKO 2025:62 – Editio ja liikesalaisuuden suoja teollisoikeuden loukkausta koskevassa asiassa

1. Aluksi

Asiassa KKO 2025:62 oli kysymys oikeudenkäymiskaaren (4/1734, OK) 17 luvussa säädettyjen edition ja liikesalaisuuksiin kohdistuvan todistamiskiellon murtamisen edellytysten täyttymisestä teollisoikeuksien loukkausta koskevassa asiassa. Asian keskeinen oikeuskysymys oli se, miten teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2004/48/EY (täytäntöönpanodirektiivi)¹ avoimet periaatesäännökset vaikuttavat edellä mainittujen oikeudenkäymiskaaren säännösten tulkintaan ja soveltamiseen. Ratkaisun perusteluissa on myös osia, jotka eivät ole sidoksissa asian kuulumiseen täytäntöönpanodirektiivin soveltamisalaan.² Tässä oikeustauskommentissa olen kuitenkin keskittynyt perustelujen täytäntöönpanodirektiivin tulkintavaikutusta koskeviin osiin.

Ratkaisussaan korkein oikeus vahvisti aiempaa käytäntöään täytäntöönpanodirektiivin avointen periaatesäännösten merkityksestä tuomioistuimen kannalta ja ohjasi näiden periaatteiden soveltamista oikeudenkäymiskaaren editiota ja liikesalaisuuden suojaa koskevien sääntöjen kontekstissa. Nähdäkseni ratkaisu on vakuuttavasti perusteltu ja siinä on onnistuttu löytämään tasapaino edition hakijan tiedontarpeen täyttämisen ja liikesalaisuuksien suojaamisen välillä. Ratkaisua on aiheellisesti pidetty jossain määrin liikesalaisuuksien suojaa vahvistavana.³

* *Juhani Sinkkonen*, OTK, VT, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto. Kirjoittaja toimi kommentoivassa tapauksessa vastaajan asiamiehenä.

1. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/48/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta. EUVL L 157, 30.4.2004, s. 45–86.
2. KKO 2025:62, erityisesti kohdat 13–14 ja 22–25. Juhana Riekkinen on katsonut ratkaisun antavan ratkaisua KKO 2019:7 tarkempia ohjeita tuomioistuimen punnintaan. Ks. Juhana Riekkinen, KKO 2025:62 Edition edellytykset, liikesalaisuuksien suoja ja EU-oikeuden tulkintavaikutus, s. 487–496 teoksessa Mia Hoffrén (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein 2025:I. Alma Talent 2025.
3. Riekkinen 2025 (Mitä ratkaisusta seuraa?).

2. Asian tausta ja vaatimukset

Asiassa A Oy oli nostanut B Oy:tä vastaan kanteen, jossa se vaati sen vahvistamista, että B Oy oli loukannut A Oy:n omistamaa suomalaista patenttia, eurooppapatenttia ja kahta hyödyllisyysmallia. Lisäksi A Oy vaati loukkauksen jatkamisen kieltämistä sekä korvauksia jo tapahtuneesta loukkauksesta. A Oy oli liittänyt kanteeseensa myös todistelun turvaamista koskevan hakemuksen, jollaisen se oli esittänyt myös ennen kanteen vireilletuloa. Markkinaoikeus oli hylännyt molemmat turvaamistoimihakemukset, koska A Oy ei ollut saattanut kannepatenttien tai -hyödyllisyysmallien loukkausta todennäköiseksi.⁴

Teollisoikeudellisille asioille tyypilliseen tapaan B Oy oli kyseenalaistanut A Oy:n vaatimusten perusteina olleiden teollisoikeuksien pätevyuden. Se oli nostanut vastakanteen A Oy:n patenttien julistamiseksi mitättömäksi, tehnyt Euroopan patenttivirastolle väitteen eurooppapatenttia vastaan sekä esittänyt Patentti- ja rekisterihallitukselle vaatimuksen hyödyllisyysmallien mitättömäksi julistamisesta.⁵

Valmistelun kuluessa A Oy oli vaatinut, että markkinaoikeus määrää OK 17:40:n nojalla ulosottomiehen noutamaan tuomioistuimeen A Oy:n yksilöimät B Oy:n asiakirjat, jotka koskivat B Oy:n tehtaalla olevaa laitetta, siihen liittyvää prosessilinjaa ja laitteistoa sekä niiden käyttöä B Oy:n liiketoiminnassa.⁶ Vaatimuksen kohteena oleviin asiakirjoihin sisältyivät muun ohella laitteen tekniset ohjeet ja piirustukset sekä sen käyttöä varten laadittuja käyttöohjeita ja laitteen käytön yhteydessä syntyneitä asiakirjoja, jotka käsittelevät muun muassa sitä, millaisilla käyttöasetuksilla laitetta oli käytetty.⁷

B Oy oli vastustanut editiovaatimusta vedoten muun ohella siihen, ettei A Oy ollut esittänyt riittävää näyttöä loukkausväitteidensä tueksi ja että vaatimuksen kohteena olevat asiakirjat sisälsivät B Oy:n liikesalaisuuksia. Väitetyn loukkauksen todennäköisyys oli B Oy:n mukaan otettava harkinnassa huomioon Suomea ja Euroopan unionia velvoittavan TRIPS-sopimuksen⁸ sekä täytäntöönpanodirektiivin tulkintavaikutuksen vuoksi. Loukkausta ei voitu B Oy:n mukaan pitää todennäköisenä ottaen huomioon sen esittämät väitteet ja selvitys kysymyksessä olevien teollisoikeuksien mitättömyydestä. Lisäksi B Oy vetosi A Oy:n yksinoikeuksien sammumiseen sekä ennakkokäyttöoikeuteen.⁹

4. KKO 2025:62, Asian tausta sekä vaatimus asiakirjojen noutamiseksi tuomioistuimeen.

5. KKO 2025:62, Asian tausta sekä vaatimus asiakirjojen noutamiseksi tuomioistuimeen.

6. KKO 2025:62, Asian tausta sekä vaatimus asiakirjojen noutamiseksi tuomioistuimeen.

7. KKO 2025:62, kohta 1.

8. Maailman kauppajärjestön (WTO) perustamissopimuksen (SopS 5/1995) liite 1 C, teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista tehty sopimus.

9. KKO 2025:62, kohta 2.

Markkinaoikeus päätti loukkausasian valmisteluistunnossa, että editiovaatimuksen käsittelyä jatketaan ja loukkausia jätetään muilta osin lepäämään, kunnes edellä mainituissa menettelyissä olisi saatu ratkaisu kanteen perusteena vedottujen teollisoikeuksien pysyvyydestä.¹⁰

Markkinaoikeus hyväksyi A Oy:n editiovaatimuksen katsoen, että vaatimuksen kohteena olevat asiakirjat oli riittävästi yksilöity, niiden olemisesta B Oy:n hallussa oli esitetty riittävä selvitys ja asiakirjat liittyivät keskeisesti sen toteennäyttämiseen, oliko B Oy loukannut A Oy:n rekisteröityjä teollisoikeuksia. Siten niillä saattoi markkinaoikeuden mukaan olla näyttöarvoa asiassa.¹¹ Edelleen markkinaoikeus katsoi, että OK 17:19:n mukaiset erittäin tärkeät syyt edellyttivät B Oy:n liikesalaisuuksien suojan murtamista. Markkinaoikeus ei ottanut ratkaisussaan kantaa A Oy:n loukkausväitteiden menestymisen todennäköisyyteen liittyviin seikkoihin.¹²

3. Korkeimman oikeuden ratkaisu ja sen arviointia

3.1. Kysymyksenasettelu ja ratkaisun rakenne

Korkeimman oikeuden ratkaistavana oli kysymys siitä, täyttyvätkö edellä kuvatussa teollisoikeuksien loukkausta koskevassa asiassa OK 17:40:ssä säädetty edition edellytykset sekä edellytykset mahdollisen liikesalaisuussuojan murtamiselle. B Oy:n vaatimuksen perusteella arvioitavana oli myös se, edellyttääkö editiomääräyksen antaminen myös pääasiavaatimuksia tukevan näytön esittämistä.¹³

Korkeimman oikeuden ratkaisu on jäsennellyt siten, että siinä on ensin esitelty sovellettavat oikeusohjeet.¹⁴ Sen jälkeen on käsitelty edition edellytyksiä teollisoikeuden loukkaamista koskevassa asiassa ensin abstraktin säännöstulkinnan tasolla¹⁵ ja sen jälkeen ratkaistavana ollutta tapausta arvioiden¹⁶. Lopuksi korkein oikeus on arvioinut liikesalaisuussuojan murtamisen edellytyksiä teollisoikeuden loukkausta koskevissa asioissa. Myös tältä osin perustelut on jaettu abstraktiin

10. KKO 2025:62, Asian tausta sekä vaatimus asiakirjojen noutamiseksi tuomioistuimeen.

11. KKO 2025:62, kohta 3.

12. KKO 2025:62, kohta 4.

13. KKO 2025:62, kohta 5.

14. KKO 2025:62, kohdat 6–12.

15. KKO 2025:62, kohdat 13–18.

16. KKO 2025:62, kohdat 19–21.

säännöstulkintaan¹⁷ ja ratkaistavana olleen asian arviointiin¹⁸. Lähes kaikilla ratkaisussa KKO 2025:62 esitetyillä abstrakteillakin säännöstulkinnolla oli välitön merkitys asian ratkaisun kannalta. Ainoan poikkeuksen tähän muodostaa ratkaisussa toistettu aiemman ratkaisun KKO 2019:7 kohdan 15 kuvaus asiakirjojen yksilöintivaatimuksesta.¹⁹ Se jää obiter dictumin asemaan, koska korkeimmassa oikeudessa ei ollut riitaa editiovaatimuksen kohteen yksilöinnistä.²⁰

Alla korkeimman oikeuden ratkaisun tarkastelu on jäsennetty seuraavasti: alaluvussa 3.2. tarkastellaan täytäntöönpanodirektiivin periaatesäännösten vaikutusta tuomioistuimen laintulkintaan, alaluvuissa 3.3. ja 3.4. edition ja liikesalaisuuden suojan murtamisen edellytyksiä ja alaluvussa 3.5. editoratkaisun ajoitusta keinona ehkäistä liikesalaisuussuojan tarpeetonta murtamista.

3.2. Täytäntöönpanodirektiivin periaatteiden vaikutus lain tulkintaan ja soveltamiseen

Ratkaisussaan korkein oikeus vahvisti aikaisemman kantansa täytäntöönpanodirektiivin periaatesäännösten merkityksestä tuomioistuimen kannalta.²¹ Ratkaisun voi kuitenkin nähdä myös periaatesäännösten sitovuutta vahvistavana ja siten oikeuskäytäntöä kehittävänä ja samalla muuttavana.²²

Täytäntöönpanodirektiivin 3 artiklassa säädetään yleisistä velvoitteista. Artiklan 2 kohdan mukaan direktiivissä tarkoitettujen toimenpiteiden, menettelyjen ja oikeussuojakeinojen on oltava tehokkaita, oikeasuhtaisia ja varoittavia ja niitä on sovellettava siten, että vältetään luomasta esteitä lailliselle kaupankäynnille ja säädetään takeista niiden väärinkäytön estämiseksi.

Jo ratkaisussa KKO 2015:51 korkein oikeus oli todennut, että edellä mainituilla täytäntöönpanodirektiivin yleisillä velvoitteilla voi sinänsä olla merkitystä prosessuaalisten säännösten soveltamisen ja tulkinnan kannalta. Kyseisessä asiassa se oli kuitenkin torjunut tulkintavaikutuksen siksi, että siinä käsitellyjä näyttökynnystä koskevia oikeussääntöjä ei ole nimenomaisesti harmonisoitu täytäntöönpanodirektiivillä.²³ Ratkaisun KKO 2015:51 perusteella täytäntöönpanodirektiivin periaatesäännösten tulkintavaikutus näyttäisi siis rajoittuvan nimenomaisesti harmonisoituihin oikeussääntöihin. Tämän voi nähdä olevan

17. KKO 2025:62, kohdat 22–28.

18. KKO 2025:62, kohdat 29–31.

19. KKO 2025:62, kohta 14.

20. KKO 2025:62, kohta 19.

21. Riekkinen 2025 (Mitä ratkaisusta seuraa?).

22. Ennakkopäätösten jaottelusta oikeutta luoviin, aikaisemman kannan mukaisiin, aikaisemman kannan vastaisiin ja oikeuskäytäntöä kehittäviin ja samalla muuttaviin ks. Matti Myrsky, Ennakkopäätökset verotuksessa. Alma Talent 2011, s. 145–148.

23. KKO 2015:51, kohta 12.

yhteydessä täytäntöönpanodirektiivin implementointia koskevaan hallituksen esitykseen, jonka mukaan direktiivin 3 artiklan yleinen velvoite kohdistuisi lähinnä lainsäätäjään.²⁴

Ratkaisussa KKO 2025:62 korkein oikeus ilmaisi täytäntöönpanodirektiivin periaatesäännösten tuomioistuinta velvoittavan luonteen ratkaisua KKO 2015:51 suoremmin ja laveammin: ”Korkein oikeus toteaa, että direktiivin 3 artiklan 2 kohdan mukaiset vaatimukset velvoittavat osaltaan myös tuomioistuimia. Direktiivin 6 artiklan mukaista editiovaatimusta käsittelevän tuomioistuimen on näin ollen varmistettava muun ohella edition oikeasuhtaisuus sekä se, ettei sitä käytetä väärin.”²⁵ Tältä osin korkein oikeus viittasi unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön, jossa on katsottu, että viime kädessä kansallisilla tuomioistuimilla on velvollisuus tarjota takeet muun muassa siitä, ettei täytäntöönpanodirektiivin II luvussa säädettyjä toimenpiteitä ja menettelyitä käytetä väärin.²⁶ Tätä varten tuomioistuimen on otettava asianmukaisesti huomioon kaikki asian objektiiviset olosuhteet.²⁷

Korkeimman oikeuden aiempaa suoremman periaatesäännösten velvoittavuudesta viestivästä ilmaisusta ei voi kuitenkaan varmuudella lukea täytäntöönpanodirektiivin 3 artiklan 2 kohdan tulkintavaikutuksen laajentumista. Tämä johtuu siitä, että ratkaisussa KKO 2025:62 oli kysymys täytäntöönpanodirektiivillä nimenomaisesti harmonisoiduista editiosäännöistä, mihin korkein oikeus myös eksplisiittisesti viittaa.²⁸ Nähdäkseni täytäntöönpanodirektiivi ja EU-oikeuden tehokkuusperiaate kuitenkin edellyttäisivät tulkintavaikutuksen laajempaa ulottuvuutta, koska myös muut kuin nimenomaisesti harmonisoidut oikeussäännöt voivat vaikuttaa harmonisoitujen oikeussuojakeinojen soveltamiseen ja siihen, täyttääkö sääntely kokonaisuutena täytäntöönpanodirektiivin 3 artiklan 2 kohdan mukaiset yleiset velvoitteet.

3.3. Edition edellytykset

Edition edellytysten osalta korkein oikeus vahvisti aiemman kantansa näytöllisen merkityksen kynnyksestä ja esitti uuden kannan siitä, miten täytäntöönpanodi-

24. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi teollis- ja tekijänoikeuksia koskevan lainsäädännön muuttamisesta 26/2006 vp, s. 7. Oikeuskirjallisuudessa Norrgård oli jo ennen ratkaisua KKO 2015:51 katsonut, että vastuu periaatteiden toteutumisesta on viime kädessä tuomioistuimilla. Ks. Marcus Norrgård, Sanktionsdirektivet och dess genomförande i Finland. Nordiskt immateriellt rättsskydd 75(6) 2006, s. 583–597, 585 av. 6.

25. KKO 2025:62, kohta 17.

26. Asia C-628/21 Castorama Polska ja Knor, ECLI:EU:C:2023:342, kohta 52.

27. Asia C-628/21 Castorama Polska ja Knor, kohta 53.

28. KKO 2025:62, kohta 15.

rektiivin mukainen suhteellisuusperiaate ja oikeuden väärinkäytön kieltö on huomioitava edition edellytyksiä arvioitaessa.²⁹

OK 17:40.1:n mukaan tuomioistuinin voi määrätä esineen tai asiakirjan tuotavaksi tuomioistuimeen, jos esineellä tai asiakirjalla voi olla merkitystä näyttönä. Editiovaatimuksen on liityttävä pääasiassa esitettyyn vaatimukseen, jolle on esitetty perusteet.³⁰ Asiakirjoilta edellytettävän näyttöarvon osalta korkein oikeus viittasi aiempaan kantaansa, jonka mukaan näyttöarvon kynnyks on matala ja riittävää on, että todisteella saattaa olla näyttöarvoa jollekin asiassa merkitykselliselle ja näyttöä kaipaavalle seikalle.³¹

Korkeimman oikeuden mukaan editio ei edellytä, että sitä pyytävä asianosainen esittää pääasiassa esittämänsä vaatimuksen tueksi näyttöä.³² Tällaista vaatimusta ei voi johtaa myöskään täytäntöönpanodirektiivistä tai TRIPS-sopimuksesta, koska ne sallivat sellaisista oikeussuojakeinoista säättämisen, jotka ovat oikeudenhaltijalle direktiivin vaatimuksia edullisempia.³³ Oikeudenkäymiskäärän editiosäännöstä on pidetty oikeudenhaltijalle osin direktiivin edellyttämää edullisempänä.³⁴

Edellä sanotusta huolimatta pääasiavaatimuksen menestymisen todennäköisyys voi saada vaikutusta täytäntöönpanodirektiivin tulkintavaikutuksen kautta.³⁵ Editiovaatimuksen esittäjän pääasiavaatimusten menestymisen todennäköisyys voi olla OK 17:40:ssä säädetyn asiakirjan näytöllisen merkityksen edellytystä harkittaessa huomioon otettava seikka esimerkiksi siinä tilanteessa, että editiovaatimuksessa voidaan olosuhteiden perusteella olettaa olevan kysymys kielletystä oikeuden väärinkäytöstä tai siihen rinnastuvasta tilanteesta. Myös sellaisessa tilanteessa, jossa kanne ei ole OK 5:6.2:n perusteella hylättävissä selvästi perusteettomana, voivat vaatimukset ja niiden tueksi esitetyt perusteet viitata siihen, ettei asiaan liity aitoa tosiasiallista tai oikeudellista intressiä.³⁶

Korkein oikeus katsoi, että A Oy:n editiovaatimuksessa mainitut asiakirjat saattoivat olla merkityksellisiä arvioitaessa riitaista kysymystä siitä, kuuluivatko B Oy:n laitteisto ja laitteiston käyttäminen A Oy:n vetoamien yksinoikeuksien

29. Oikeuden väärinkäytön kiellon asemasta ja sovelluksista Suomen oikeudessa yleisesti ks. Tuula Linna, Oikeuden väärinkäytön kieltö ja sen sovelluksia. Lakimies 4/2004, s. 622–638. Erityisesti prosessuaalisten oikeuksien väärinkäytön osalta aihetta on tutkinut Samuli Kulmala. Ks. Samuli Kulmala, Oikeuden väärinkäytön kieltö ja oikeudenkäyntikulusanntiosäännökset. Defensor Legis 6/2018, s. 891–907; Samuli Kulmala, Kverulantit eli sarjavalittajat. Edilex-sarja 2025/3 sekä tuore väitöskirja Samuli Kulmala, Oikeuden väärinkäytön kieltö ja oikeudenkäynnit. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2026.

30. KKO 2025:62, kohta 13.

31. KKO 2025:62, kohta 14 ja KKO 2019:7, kohdat 23 ja 31.

32. KKO 2025:62, kohta 13.

33. KKO 2025:62, kohdat 10 ja 15.

34. HE 26/2006 vp, s. 8 ja KKO 2025:62, kohta 11.

35. KKO 2025:62, kohta 15.

36. KKO 2025:62, kohta 18.

suojapiiriin. Lisäksi korkein oikeus katsoi, että näytöllisen merkityksen edellytys täyttyi siitä riippumatta, että B Oy oli vedonnut seikkoihin, joiden perusteella loukkausasian arvioinnissa oli mahdollista päätyä kanteen hylkäämiseen siitä riippumatta, miten riitakysymys B Oy:n toiminnan kuulumisesta A Oy:n yksinoikeuksien suojapiiriin ratkaistaan.³⁷ Asiassa ei myöskään ollut B Oy:n loukkausanteen vastustamiseksi vetoamien seikkojen perusteella kysymys sellaisesta tilanteesta, jossa editiovaatimuksen esittämistä olisi voitu pitää kiellettyinä oikeuden väärinkäyttönä.³⁸

Korkeimman oikeuden ratkaisun perusteella pääasiavaatimuksen menestymisen todennäköisyys ei siis ole suoraan edition määräämisen edellytys. Se on kuitenkin seikka, joka tuomioistuimen on otettava huomioon arvioidessaan edition oikeasuhtaisuutta ja sen väärinkäytön mahdollisuutta.

3.4. Liikesalaisuussuojan murtamisen edellytykset

Liikesalaisuussuojan osalta korkein oikeus esitti uuden kannan siitä, miten täytäntöönpanodirektiivin mukaisia periaatteita on sovellettava ja pääasiavaatimuksen menestymisen todennäköisyys huomioitava liikesalaisuussuojan murtamista harkittaessa.

Liikesalaisuuksia sisältäviin asiakirjoihin kohdistuu OK 17:9.2:ssa säädetty todistamiskielto. OK 17:19:n mukaan liikesalaisuuksia sisältävien asiakirjojen määrääminen tuomioistuimeen noudettaviksi edellyttää, että sitä vaativat erittäin tärkeät syyt, joiden arvioinnissa otetaan huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet. Kysymys on asiaan liittyvien intressien punninnasta, jossa tapauskohtaiset olosuhteet on otettava laajasti huomioon.³⁹

Täytäntöönpanodirektiivin 3 artiklan 2 kohdan tehokkuusvaatimuksesta huolimatta liikesalaisuuden haltijan kieltäytymisoikeus on edition määräämistä koskevan arvioinnin lähtökohta myös teollis- ja tekijänoikeudellisissa loukkausasioissa.⁴⁰ Direktiiviä implementoitaessa liikesalaisuuksien suojaa koskevan sääntelyn katsottiin täyttävän editiota koskevan 6 artiklan 1 kohdan vaatimukset luottamuksellisten tietojen suojan takaamisesta.⁴¹ Tästä huolimatta editiovaatimuksen arvioinnissa on otettava huomioon direktiivin 3 artiklan 2 kohdan mukaiset vaatimukset toimenpiteiden ja menettelyiden oikeasuhtaisuudesta sekä niiden väärinkäytön estämisestä. Edition väärinkäytön estämisen

37. KKO 2025:62, kohta 20.

38. KKO 2025:62, kohta 21.

39. KKO 2025:62, kohta 22.

40. KKO 2025:62, kohta 23.

41. HE 26/2006 vp, s. 8.

ja sen oikeasuhtaisuuden varmistamisen merkitys teollisoikeudellisessa asiassa korostuu erityisesti silloin, kun vaatimus kohdistuu liikesalaisuuksia sisältäviin asiakirjoihin, jolloin editiovaatimukseen on suhtauduttava riittävällä varovaisuudella punniten asiakirjojen näytöllistä merkitystä ja tietojen luovuttamisesta mahdollisesti aiheutuva vahinkoa.⁴²

Editiota vaativan asianosaisen pääasiavaatimusten menestymisen todennäköisyys vaikuttaa edellä mainittujen täytäntöönpanodirektiivin vaatimusten arviointiin. Esimerkiksi heikoin perustein esitettyihin kannevaatimukseen liittyvä editiovaatimus saattaa viitata liikesalaisuuksien kalasteluun ja voi joissakin tilanteissa muodostaa olosuhteen, joka on edition väärinkäytön estämiseksi tai sen oikeasuhtaisuuden varmistamiseksi otettava huomioon. Tämän arvion tekeminen ei kuitenkaan tarkoita kanteen tueksi ja sitä vastaan esitettyjen seikkojen yksityiskohtaista arviointia.⁴³

Koska A Oy:n editiovaatimus kohdistui B Oy:n liikesalaisuuksia sisältäviin asiakirjoihin, olisi markkinaoikeuden tullut arvioida editiomääräyksen edellytyksiä myös liikesalaisuuden suojaan puuttumisen oikeasuhtaisuuden ja väärinkäytön estämisen kautta ja osana tätä harkintaa ottaa huomioon myös B Oy:n vetoamien A Oy:n loukkauksen menestymisen todennäköisyyteen liittyvien seikkojen merkitys. Tämän puutteen korjaamiseksi korkein oikeus kumosi markkinaoikeuden päätöksen ja palautti asian markkinaoikeuteen.⁴⁴

3.5. Asiakirjojen näyttöarvon muuttuminen ja editiopäätöksen ajoitus

Yksi korkeimman oikeuden ratkaisun mielenkiintoisimmista piirteistä tulee esiin liikesalaisuussuojan murtamisen edellytyksiä koskevien perustelujen loppupuolella. Se liittyy tuomioistuimen mahdollisuuteen ehkäistä liikesalaisuussuojan tarpeeton murtaminen prosessin tarkoituksenmukaisella vaiheistuksella.

Korkeimman oikeuden mukaan liikesalaisuussuojan murtamista koskevassa harkinnassa on otettava huomioon myös se, että editiovaatimuksen kohteena olevien asiakirjojen merkitys todisteena saattaa muuttua oikeudenkäynnin aikana. Näin voi olla erityisesti tilanteessa, jossa edition perusteena olevien pääasiavaatimusten aineellisen arvioinnin tarve on vielä epävarmaa. Näin on esimerkiksi vaatimusten ollessa riippuvaisia tulevasta välituomiosta tai siitä, että kysymys teollisoikeuksien voimassaolosta on samanaikaisesti käsiteltävänä eri prosessissa.⁴⁵

42. KKO 2025:62, kohta 26.

43. KKO 2025:62, kohta 27.

44. KKO 2025:62, kohta 31 ja päätöslauselma.

45. KKO 2025:62, kohta 28.

Käytännössä edellä sanottu tarkoittaa, että liikesalaisuussuojan murttaminen ei välttämättä ole oikeasuhtaista tai sitä harkittaessa ei oteta riittävästi huomioon edition väärinkäytön estämistä, jos liikesalaisuussuoja murretaan ennen sellaisen teollisoikeuden mitättömäksi julistamista koskevan vaatimuksen ratkaisemista, jolla on varteenotettava menestymisen mahdollisuus. Tällaisesta ratkaisusta voi riippua, onko loukkaustekoa koskevien väitteiden ja näytön aineellinen arviointi lopulta lainkaan tarpeen loukkausasiassa. Siten mitättömyysasian ratkaisu saattaa muodostua olennaiseksi sen kannalta, voidaanko loukkausasiassa lopulta määrätä liikesalaisuuksiin kohdistuva editio. Tämän huomioon ottaminen edellyttää editoratkaisun oikeaa ajoittamista suhteessa asiakirjojen näyttöarvon tarkentumiseen. Korkeimman oikeuden päätös ratkaista asia edition edellytysten täyttymisen osalta ja palauttaa se markkinaoikeuteen liikesalaisuussuojan murttamisen edellytysten arvioimiseksi viittaa siihen, että editoratkaisun ajoittamista koskevalla kysymyksellä on voinut olla kommentoitavana olevassa tapauksessa jopa ratkaiseva merkitys asian lopputuloksen kannalta.

4. Mitä ratkaisusta seuraa?

Ratkaisusta KKO 2025:62 ilmenevät täytäntöönpanodirektiivin tulkintavaikutusta koskevat oikeusohjeet on ratkaisun perusteluissa rajoitettu koskemaan teollisoikeuden loukkausta koskevia asioita. Poikkeuksen tähän tekee ratkaisun kohdassa 23 todettu liikesalaisuuksia koskevan todistamiskiellon asema editioharkinnan lähtökohtana. Sen osalta korkein oikeus viittaa myös täytäntöönpanodirektiivin soveltamisalaan kuuluviin tekijänoikeudellisiin loukkausasioihin. Niissä ei kuitenkaan tule esiin samoja oikeuden mitättömyyteen liittyviä kysymyksiä kuin teollisoikeudellisissa asioissa. Siksi perustelulausumien rajoittaminen teollisoikeudellisiin asioihin on todennäköisesti ollut harkittua. On kuitenkin selvää, että täytäntöönpanodirektiivin periaatteet koskevat myös tekijänoikeuden loukkausta koskevia asioita.

Koska direktiiviä sovelletaan ainoastaan teollis- tai tekijänoikeuden haltijan oikeussuojakeinoihin,⁴⁶ on korkeimman oikeuden editiovaatimuksen esittäjä koskevien mainintojen⁴⁷ ymmärrettävä tarkoittavan editiovaatimuksen esittänyt teollis- tai tekijänoikeuden haltijaa. Direktiivin tulkintavaikutus ei siis ulotu oikeudenhaltijan vastapuolen editiovaatimusten arviointiin.

46. Asia C-180/11 Bericap Záródatechnikai v. Plastinnova 2000, ECLI:EU:C:2012:717, kohdat 73–79.

47. KKO 2025:62, erityisesti kohdat 18 ja 27.

Korkeimman oikeuden ratkaisun perusteella tuomioistuimen on huomioitava täytäntöönpanodirektiivin 3 artiklan 2 kohdan mukaiset periaatteet lakia tulkitessaan ja soveltaessaan. Nähdäkseni tämä tulkintavaikutus ulottuu OK 17 luvun editiota koskevien säännösten lisäksi myös muihin oikeussäätöihin, jotka on nimenomaisesti harmonisoitu täytäntöönpanodirektiivillä, eikä riipu siitä, ovatko ne erityissäännöksiä vai yleissäännöksiä, joita sovelletaan myös muissa kuin teollisoikeudellisissa asioissa.⁴⁸ Muiden kuin nimenomaisesti harmonisoitujen oikeussäätöjen osalta ratkaisu jättää tulkintavaikutuksen ulottuvuuden epäselväksi.

Täytäntöönpanodirektiivin 3 artiklan 2 kohdan mukaisesta suhteellisuusperiaatteesta ja oikeuden väärinkäytön kiellosta seuraa, että teollisoikeuden loukkausta koskevassa asiassa pääasiavaatimuksen menestymisen todennäköisyys on otettava huomioon OK 17:40:n edition ja OK 17:19:n liikesalaisuussuojan murtamisen edellytysten täyttymistä arvioitaessa. Liikesalaisuussuojan osalta lähtökohtana kuitenkin on liikesalaisuutta suojaava todistamiskielto, jonka merkitystä täytäntöönpanodirektiivin 3 artiklan 2 kohdan mukainen tehokkuusperiaate ei kumo.⁴⁹

Pääasiavaatimuksen alhainen menestymistodennäköisyys voi olla osoitus oikeuden väärinkäytöstä tai johtaa siihen, ettei edition määrääminen olisi oikeasuhtaista. Tämä vaikutus välittyy sekä edition että liikesalaisuussuojan murtamisen edellytysten arviointiin editiovaatimuksen kohteena olevien asiakirjojen näytöllisen merkityksen arvioinnin kautta.⁵⁰ Siten vaikutus on sidoksissa OK 17:40.1:n ja OK 17:19:n erilaisiin näyttöarvovaatimuksiin.

OK 17:40.1:n näyttöarvovaatimus on matala, ja riittävää on, että todisteella saattaa olla näyttöarvoa jollekin asiassa merkitykselliselle ja näyttöä kaipaavalle seikalle.⁵¹ Vastaavasti kynnys todeta, ettei asiakirjoilla ole riittävää näyttöarvoa pääasiavaatimuksen menestymisen alhaisen todennäköisyyden vuoksi, on suhteellisen korkea. Se on kuitenkin matalampi kuin kynnys hylätä kanne selvästi perusteettomana OK 5:6.2:n nojalla ja ylittyy esimerkiksi tilanteessa, jossa vaatimukset ja niiden tueksi esitetyt perusteet viittaavat siihen, ettei asiaan liity aitoa tosiasiallista tai oikeudellista intressiä.⁵²

OK 17:19:n mukaisessa intressipunninnassa tapauskohtaiset olosuhteet on otettava laajasti huomioon,⁵³ ja siinä ovat vastakkain asiakirjojen näyttöarvo ja tietojen luovuttamisesta mahdollisesti aiheutuva vahinko.⁵⁴ Asiakirjojen näyttöarvovaatimus on korkeampi kuin OK 17:40:n tapauksessa. Vastaavasti kynnys todeta, ettei asiakirjojen näyttöarvo ole pääasiavaatimuksen perusteiden

48. KKO 2025:62, kohdat 15 ja 17.

49. KKO 2025:62, kohta 23.

50. KKO 2025:62, kohdat 15, 17–18, 23 ja 26–28.

51. KKO 2025:62, kohta 14 ja KKO 2019:7, kohdat 23 ja 31.

52. KKO 2025:62, kohta 18.

53. KKO 2025:62, kohta 22.

54. KKO 2025:62, kohta 26.

heikkouden takia riittävä liikesalaisuussuojan murtamiseen, on matalampi kuin editiovaatimuksen hylkäämisen kynnys OK 17:40:n nojalla. Tämän voi päätellä korkeimman oikeuden perustelujen lisäksi siitä, että korkein oikeus ratkaisi asian OK 17:40:n osalta mutta palautti sen markkinaoikeuteen liikesalaisuussuojan murtamisen edellytysten arvioimiseksi.

Editioratkaisun edellyttämä pääasiavaatimuksen menestymisen todennäköisyyden arviointi on summaarista.⁵⁵

Liikesalaisuussuojan murtamista koskevassa harkinnassa on otettava huomioon myös se, että editiovaatimuksen kohteena olevien asiakirjojen näyttöarvo saattaa muuttua oikeudenkäynnin kuluessa. Näin voi olla erityisesti teollisoikeuden loukkausta koskeville asioille tyypillisessä tilanteessa, jossa pääasiavaatimusten perusteena olevan oikeuden pätevydestä saadaan ratkaisu loukkaustekoa oikeudenkäynnin kuluessa. Mitättömyysasian ratkaisusta riippuu, onko loukkaustekoa koskevia väitteitä ja todisteita ylipäättään tarpeen arvioida aineellisesti.⁵⁶

Edellä sanottu olisi mahdollista huomioida ajoittamalla liikesalaisuussuojan murtamista koskeva ratkaisu aikaan, jolloin sen kannalta merkityksellinen muu ratkaisu on jo tehty. Korkeimman oikeuden ratkaisusta ei kuitenkaan suoraan ilmene velvollisuutta prosessinjohtolisiin ratkaisuihin, jotka mahdollistaisivat tällaisen editioratkaisun ajoittamisen. Kun otetaan huomioon, että liikesalaisuuksia suojaava todistamiskielto osoittaa lainsäätäjän asettaneen liikesalaisuuden suojan lähtökohtaisesti totuudentavoittelua tärkeämmäksi oikeushyväksi,⁵⁷ on tällaisen velvollisuuden olemassaolon mahdollisuuteen kuitenkin suhtauduttava vakavasti. Siksi liikesalaisuuksiin kohdistuva editiovaatimus voi jatkossa olla seikka, joka puhuu sen puolesta, että teollisoikeudellisessa asiassa on käsillä oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annetun lain (100/2013) 4 luvun 20 §:ssä tarkoitettu erityinen syy keskeyttää loukkauskanteen käsittely siihen saakka, kunnes mitättömyysasia on lopullisesti ratkaistu.

Korkeimman oikeuden ratkaisulla on potentiaalia käynnistää kriittinen keskustelu edition edellytyksistä myös muissa kuin teollis- ja tekijänoikeudellisissa asioissa. Oikeuden väärinkäytön kielto on yleinen ja vakiintunut oikeusperiaate,⁵⁸ jota voi rikkoa myös vaatimalla oikeussuojaa oikeudenkäynnissä ilman todellista intressiä.⁵⁹ Voidaan siis kysyä, olisiko oikeuden väärinkäytön kieltoa syytä soveltaa edition edellytysten täyttymisen arviointiin ratkaisua KKO 2025:62 vastaavalla tavalla myös muissa kuin teollis- ja tekijänoikeudellisissa asioissa.

Juhani Sinkkonen

55. KKO 2025:62, kohta 27.

56. KKO 2025:62, kohta 28.

57. Niina Kallio-Nordlund, Vapaan todistusteorian merkitys oikeudenkäynnissä erityisesti hyödyntämiskiellon näkökulmasta. Lapin yliopisto 2025, s. 229.

58. Linna 2004, s. 622 ja Kulmala 2018, s. 894.

59. Kulmala 2018, s. 898–901. Ks. myös Kulmala 2026, erit. s. 214–219.

Epäkonventionaalinen yleisesitys unionin oikeudesta ja sen soveltamisesta Suomessa

Aalto, Pekka

EU-oikeus Suomessa

Alma Insights 2025. 565 sivua.

Jo vakiintunut sanonta kuuluu: ”Kansalliset tuomarit ovat EU-tuomareita”.¹ Tällä tarkoitetaan sitä, että suurin osa unionin oikeuden soveltamisesta tapahtuu kansallisissa tuomioistuimissa. Kansallisilla tuomioistuimilla onkin keskeinen asema unionin oikeuteen sisältyvien oikeuksien toteutumisessa. Suomessa ei ole kuitenkaan tutkittu systemaattisesti sitä, miten kotimaiset tuomioistuimet soveltavat unionin oikeutta. Pekka Aallon uusi kirja EU-oikeus Suomessa täyttää tämän tutkimuksellisen aukon.

Aalto asettaa kirjan alussa (sivuilla 20–21) kolme tutkimuskysymystä: Mitä unionin tuomioistuin on lausunut EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden suhteesta? Miten ja millä aloilla unionin tuomioistuin on tulkinnut unionin oikeuslähteiden vaikutusta kansallisen soveltamisen osalta jäsenvaltioissa? Missä määrin ja miten suomalaiset tuomioistuimet ovat soveltaneet unionin oikeuslähteitä? Tarkastelu kohdistuu siis sekä unionin tuomioistuimen että suomalaisten tuomioistuinten ratkaisuihin. Unionin tuomioistuimen linjauksia selvitetään tietenkin tuomioistuimen omista tuomioista. Kolmanteen kysymykseen vastatakseen Aalto on puolestaan kerännyt laajan aineiston kotimaisia tuomioita, joissa on sovellettu unionin oikeutta. Osa näistä on tapauksia, joissa suomalainen tuomioistuin on esittänyt ennakkoratkaisupyynnön unionin tuomioistuimelle, ja osa taas tapauksia, joissa suomalainen tuomioistuin on tulkinnut unionin oikeutta omaehtoisesti. Aineistoon kuuluu tuomioita sekä korkeimmista oikeuksista että alemmista tuomioistuimista.

Aallon tavoitteena on ollut kirjoittaa ”käsikirja, eräänlainen opas oikeuskäytäntöön, johon on koottu paitsi tietoa [unionin oikeuden kansallisista] soveltamistilanteista oikeuslähtein ryhmiteltynä, myös tietoa aiempien ratkaisujen malleista” (sivulla 24). Kirjalla on siten sekä tutkimuksellisia että käsikirjamaisia ambitoita.

* *Tomi Tuominen*, OTT, apulaisprofessori, Lapin yliopisto.

1. Ks. esim. Pekka Pohjankoski, Eurooppalaisen oikeusvaltion etulinjassa: tuomarin ratkaisu EU-oikeudellisen ennakkoratkaisun pyytämisestä. *Lakimies* 1/2021, s. 76–94, 76; Allan Rosas, Kansallinen tuomari EU-tuomarina, s. 545–568 teoksessa Kari Raulos – Pertti Välimäki – Timo Esko (toim.), *Da mihi facum, dabo tibi ius. Korkein oikeus 1809–2009. WSOYpro 2009* ja Leif Sevón, Kansallinen tuomari yhteisön tuomarina: prosessiautonomian periaate ja sen rajat. *Defensor Legis* 1/2003, s. 3–12.

Kirja koostuu yhdeksästä luvusta ja sisältää 501 tekstisivua. Johdantoa seuraa aiheeseen johdatteleva luku, jossa käydään läpi unionin oikeuden toimintalogiikan perusteita sekä unionin oikeuden ja kansallisen oikeuden välistä suhdetta. Tutuiksi tulevat niin unionin oikeuden oikeuslähteoppi, valtiosisäisiä oikeusvaikutuksia koskevat periaatteet, kuten tulkintavaikutus ja välitön oikeusvaikutus, kuin unionin oikeuden vaikutus kansallisten tuomioiden oikeusvoimaan. Yhtäältä on perusteltua, että aiheeseen johdatteleva luku on pidetty varsin tiiviinä, mutta toisaalta osa käsitellyistä teemoista jää nyt vain pintaraapaisun varaan. Epäilen, ettei lukija pysty yksistään tämän kirjan avulla pääsemään perille esimerkiksi unionin oikeuden vaikutuksesta kansallisten tuomioiden pysyvyyteen. Jokaisen luvun lopussa on kuitenkin kattava luettelo aiheeseen liittyvistä kotimaisista ja ulkomaisista perusteoksista, joiden kautta lukija voi syventyä aiheeseen lisää.

Luvut 3–8 on muodostettu unionin oikeuden oikeuslähteiden pohjalta kunkin luvun keskittyessä yhteen oikeuslähderyhmään: perussopimukset (3. luku), perusoikeuskirja (4. luku), kansainväliset sopimukset (5. luku), asetukset (6. luku), direktiivit (7. luku) ja muut oikeuslähteet (8. luku). Lukujen sisäinen rakenne on koherentti. Ensin Aalto esittelee kyseisen oikeuslähteen tulkintaa koskevaa uusinta unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöä. Tältä osin vastataan kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Sen jälkeen luvuissa esitellään kyseisten unionin oikeuden normien soveltamista suomalaisissa tuomioistuinissa. Näin vastataan kolmanteen tutkimuskysymykseen.

Perussopimuksia ja perusoikeuskirjaa koskevissa luvuissa käsitellään kyseisiä oikeudellisia instrumentteja kokonaisuudessaan. Kotimaisia tapauksia esitetään kaikista perussopimusten ja perusoikeuskirjan osista. Asetusten ja direktiivien osalta Aalto on joutunut tekemään karsintaa, sillä käsiteltäväksi ei tietenkään ole voitu ottaa kaikkia unionin asetuksia ja direktiivejä. Asetusten osalta käsiteltyjä temaattisia asiaryhmiä on 21, kun taas direktiivien osalta niitä on 22. Näihin temaattisiin kokonaisuuksiin kuuluvat esimerkiksi tavaroiden vapaa liikkuvuus, maatalous ja kalastus, kansainvälinen yksityisoikeus, kemikaalit, rakennerahastot, henkilötietojen suoja ja energia. En löytänyt kirjasta perustelua sille, miten nämä asiaryhmät on valittu, mutta oletettavasti perustelu on, että nämä ovat unionin oikeuden tunnetuimmat ja yleisimmin sovelletut asiaryhmät.

Unionin oikeuden soveltamista ja oikeusvaikutuksia koskevien periaatteiden näkökulmasta luvuissa keskitytään etusijaperiaatteen, suoran sovellettavuuden, välittömän oikeusvaikutuksen, tulkintavaikutuksen ja valtion vahingonkorvausvastuun periaatteisiin. Perusoikeuskirjan osalta käsitellään myös sen soveltamisalaa. Koska esitys perustuu unionin tuomioistuimen uusimpaan oikeuskäytäntöön, tarjoavat nämä kohdat uutta tietoa suurimmalle osalle lukijoista. Vaikka esitys on tältä osin melko suppeaa, on se toisaalta informatiivista ja sisäisesti johdonmukaista.

Lukujen jälkimmäiset, suomalaisen oikeuskäytäntöön keskittyvät osiot ovat kaiketi kirjan pääasiallista sisältöä, onhan teoksen nimi EU-oikeus Suomessa. Kotimaisia oikeustapauksia ei kuitenkaan analysoida mitenkään vaan ne tyydytään vain listaamaan. Suurimmasta osasta tapauksista on mainittu vain tapauksen tunnistetiedot ja tuomioistuimen itse ilmoittamat asiasanat. Joistain tapauksista on lisäksi esitetty tuomion tiivistelmä, kun taas toisista on otettu muutaman kappaleen pituisia suoria lainauksia kohdista, joista käy ilmi, miten kotimainen tuomioistuin on soveltanut unionin oikeutta.

Teoksen päättävä luku sisältää kokoavia huomioita ja yleisempiä havaintoja teoksessa käsiteltyjen tapausten pohjalta. Aalto esimerkiksi toteaa, ettei hänen lukemiensa suomalaisten tapausten perusteella suomalaisissa tuomioistuimissa ole esiintynyt ”suoranaisia ongelmatilanteita” (sivulla 493) unionin oikeuden soveltamisen osalta. Tällä hän tarkoittaa sitä, että suomalaiset tuomioistuimet, mukaan lukien korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus, ovat omaksuneet ja soveltaneet unionin oikeuden valtiosisäisiä oikeusvaikutuksia koskevia periaatteita eivätkä ole esimerkiksi lähteneet haastamaan jonkin unionin oikeuden normin pätevyyttä. Ennakkoratkaisupyynnöistä Aalto toteaa myös, että suomalaiset tuomioistuimet ovat aina noudattaneet unionin tuomioistuimelta saamaansa tulkintaohjetta. Tältäkin osin suomalaisten tuomioistuinten suhtautuminen unionin oikeuteen on ollut konformistinen.

Mielenkiintoinen ja nyt tavallaan tilastollisesti vahvistettu havainto on myös se, että suomalaiset tuomioistuimet argumentoivat yhä useammin unionin tuomioistuimen tuomioilla. Unionin tuomioistuimen tuomioista on tullut suomalaisten tuomioistuinten usein soveltamia oikeuslähteitä. Näin tietenkin tulee olla, sillä unionin tuomioistuin on ainoa instituutio, jonka toimivaltaan kuuluu määrittellä unionin oikeuteen sisältyvän normin oikea tulkinta. Unionin oikeuden oikeanlainen soveltaminen kansallisella tasolla edellyttää siis välttämättä sitä, että unionin normien tulkinta pohjataan unionin tuomioistuimen prejudikaatteihin. Muutoin syntyisi kansallinen, ja siten vinoutunut, näkemys unionin oikeuden sisällöstä. Myös tämä havainto vahvistaa näkemystä, että suomalaisten tuomioistuinten suhtautuminen unionin oikeuteen on hyväksyvä.

Kirjan näkökulma, rakenne ja esitystapa ovat siinä määrin epäkonventionaalisia, että koen teoksen arvostelun haastavaksi. Varsinaisia vertailukohtia teokselle ei nimittäin nähdäkseni ole olemassa, ei ainakaan suomalaisessa perinteessä eikä siinä otoksessa kansainvälistä kirjallisuutta, jonka tunnen. Jos arvion lähtökohdaksi otetaan Aallon itsensä kirjalle asettama tavoite, pidän teosta onnistuneena. Siinä esitetään erittäin kattava otos kotimaisia tuomioistuinten ratkaisuita siitä näkökulmasta, miten unionin oikeutta on sovellettu Suomessa. Kirjassa luodun systematiikan takia lukijan on helppo löytää häntä kiinnostavaan tematiikkaan liittyviä tapauksia, joista hän voi sitten saada esimerkinomaisesti apua ratkaistavanaan olevaan asiaan.

Vaikka kirjan alussa on esitetty kolme tutkimuskysymystä, teos on kuitenkin enemmän käsikirja kuin varsinainen tutkimusmonografia. Kirjan lopussa esitetyt, edellä käsitellyt yleisemmät johtopäätökset kotimaisesta oikeuskäytännöstä ovat tutkimuksellisesti mielenkiintoisia, vaikkei kirjan varsinainen analyysi nyt kohdistukaan näiden seikkojen käsittelyyn. Myös teoksen kuvaileva ja toteava esitystapa viittaa pikemminkin käsikirjaan kuin tutkimukseen.

Ensimmäisellä lukemalla koin kirjan rakenteen ja itse asiassa myös valitun näkökulman hieman oudoksi. Luettuani kirjan uudestaan pienen tauon jälkeen huomasin, että vaikka kirjan näkökulma ja rakenne ovat toki epäkonventionaalisia, ovat ne kuitenkin täysin perusteltuja. Kirjan näkökulma ja rakenne tuntuivat oudoilta varmaankin juuri siksi, että olen oppinut oikeutta eri tavalla kuin kirjan kirjoittaja (ja hänen mielessään ollut juristin arkkityyppi). Olen oppinut unionin oikeutta ja suomalaista oikeutta yhtä aikaa enkä koskaan oppinut näkemään näitä kahta varsinaisesti erillisinä järjestelminä.

Tämä ei varmaankaan päde kaikkiin juristeihin. Näin ollen unionin oikeuden ja kansallisen oikeuden väliseen oikeuslähteopilliseen ja hierarkkiseen systematiikkaan perustuva esitystapa on perusteltu, jos se auttaa lukijoita ymmärtämään paremmin, miten unionin oikeutta tulisi ymmärtää ja soveltaa kansallisella tasolla. Oletukseni on, että kirja voi onnistua tässä.

Sain kirjasta monia ideoita ja käytännön esimerkkejä omaan opetustyöhöni. Näin ollen uskallan suositella sitä oikeustieteen opiskelijoille ja opettajille. Unionin oikeuden osaamisessa pidemmälle edenneelle juristille teos voi olla hyödyllinen nimenomaan informaatiolähteenä, sillä sen kautta saa helposti yleiskatsauksen uusimpaan oikeuskäytäntöön.

Tomi Tuominen

Mikko Puumalainen

Lakimies
2/2026
s. 340–342

Eduskunnan tietojensaantioikeudesta, lainvalmistelusta ja laillisuusvalvonnasta

Hanna Hämäläinen käsittelee artikkelissaan Eduskunnan yleinen tietojensaantioikeus lainvalmistelussa¹ ratkaisuani, joka koskee valtiovarainministeriön menettelyä tietojen antamisessa eduskunnalle.² Hän tarkastelee erityisesti sitä, mikä on lainvalmistelijoiden tekemän lakiehdotuksen eduskuntakäsittelyn ennakkoinnin merkitys eduskunnan tietojensaantioikeuden kannalta.

Hämäläinen kirjoittaa minun painottaneen ratkaisussani, että ”lakiehdotuksen eduskuntakäsittelyn ennakkointi ei saa vaikuttaa eduskunnan tietojensaantioikeuden toteuttamiseen”.

Hän lainaa myös perustuslakivaliokuntaa, joka Hämäläisen mukaan ”kyseenalaisti apulaisoikeuskanslerin ratkaisun todeten eduskunnan tietojensaantitartepiden määrittämisen olevan eduskunnan tehtävä”. Kirjoittaja jatkaa, että ”valiokunnan mukaan kyseisessä tapauksessa tietojen antamisen laiminlyönti olisi johtanut lainsäädännön hyväksymiseen virheellisenä”. Hämäläinen viittaa vielä valiokunnan todenneen, että ”arvioinnissa ei siten ollut täysin huomioitu tietojensaantioikeuteen sisältyviä välittömiä vaatimuksia”. Tämän lienee ymmärrettävä viittaavan ratkaisussa tekemääni arvioon.

Hämäläinen kirjoittaa vielä: ”Tietojensaantioikeuden kannalta asiassa oli merkityksellistä se, tuleeko eduskunnalle toimittaa myös sellainen tieto, jota valmistelija ei usko sen osaavan nimenomaisesti kaivata tai kysyä. Tapauksessa näitä tietoja ei annettu, koska virkakunta oletti lakiuudistuksen kaatuvan.”

Asia ei ollut kuitenkaan ihan näin yksioikoinen. Kuten ratkaisustani ilmenee, en löytänyt tietojen antamisen ja lakiuudistuksen kaatumisen välillä tällaista kausaalisuutta.

Ratkaisuni liittyi maakunta- ja sote-uudistuksen – ja myös Sipilän hallituksen, kuten myöhemmin ilmeni – viimeisiin ja sekaviinkin loppuvaiheisiin. Lehtiartikkelissa käsiteltiin lainvalmistelijoiden välisiä viestejä ja sen perusteella tehtiin kantelu, jonka tutkin perusteellisesti.

Vaikka näiden viestien jotkin yksittäiset muotoilut saattoivatkin herättää kysymyksiä, tahallisesta pimittämisestä en löytänyt näyttöä. Ratkaisureferaa-

* *Mikko Puumalainen*, OTT, LL.M. (LSE), VT, apulaisoikeuskansleri.

1. Hanna Hämäläinen, Eduskunnan yleinen tietojensaantioikeus lainvalmistelussa. Lakimies 7–8/2025, s. 1129–1154, 1138–1139.
2. Valtiovarainministeriön menettely tietojen antamisessa eduskunnalle – OKV/683/1/2019 ja OKV/858/1/2019, antopäivä 5.4.2020.

tissa todetaan: ”Valtiovarainministeriöltä saadun selvityksen mukaan kantelussa tarkoitettujen sähköpostiviestien tarkoituksena ei ollut salata eduskunnalta asian ratkaisemisessa tarpeellista tietoa. Viestit koskivat sitä, mikä tieto on tarkoituksenmukaista ottaa valiokunnan pyytämään niin sanottuun rautalankamuistioon, jotta muistion asiasisältö pysyy selkeänä ja mahdollisimman ymmärrettävänä, mutta kuitenkin riittävänä vaikeassa asiakokonaisuudessa.”

Valiokunnalle oli jo toimitettu kirjallinen ministeriön vastine. Valiokunta-kuulemisen aikana ministeriön edustajia pyydettiin kuitenkin vielä erikseen toimittamaan niin sanottu rautalankamuistio, jonka avulla vaikea asia voisi tulla ymmärrettävämmäksi. Muistio perustui aiemmin toimitetussa vastineessa olleisiin tietoihin.

Seuraavassa valiokunnan kuulemisessa ministeriön edustaja vastasi kansanedustajien tarkentaviin muistiota koskeviin lisäkysymyksiin. Muistiossa kuvatuista seikoista annettiin valtiovarainministeriön selvityksestä ilmenevän arvion mukaan oikeat tiedot. Kuulemisessa kerrottu asia ei ministeriön edustajien käsityksen mukaan poikennut jo kirjallisessa vastineessa aiemmin esitetystä, eikä siitä ministeriön edustajan mukaan enää kuulemisessa erikseen pyydetty toimittamaan kirjallista selvitystä. Kuulemisessa myös aika loppui kesken eikä ministeriön edustaja ehtinyt vastata kaikkiin esitettyihin kysymyksiin. Ministeriö totesi selvityksessään, että muistion kohteena olevaan rahoitusasiaan oli tarkoitus palata valiokunnan puheenjohtajan mukaan seuraavan päivän kokouksessa (7.3.2019), mutta ministeriön edustaja ei saanut tuolloin puheenvuoroa.

Asian arvioinnissa voitiin ottaa huomioon myös se, että muistiossa ja valiokunnassa keskustelun aiheena olleessa asiassa kyse ei ollut sääätämisyjärjestykseen vaikuttavasta tiedosta, vaan kokonaisuuden kannalta melko vähäisistä tarkoituksista.

Ministeriö myös painotti, että lainsäädäntöä ei olisi hyväksytty virheellisenä, koska ministeriö olisi toimittanut kirjallisen selvityksen, jos asian valmistelu olisi jatkunut. Näinhän ei sitten tapahtunut Sipilän hallituksen pyydettyä eroa kuulemisen jälkeisenä päivänä 8.3.2019.

Ratkaisussani en luonnollisestikaan kyseenalaistanut eduskunnalle kuuluvaa tehtävää tietojensaantitarpeensa määrittämisessä. Totesin seuraavasti (sivu 9):

”Eduskunnan asemasta lainsäädäntövaltaa ja valtionaloudellista valtaa käyttävänä valtioelimenä johtuu, että eduskunnan on saatava luotettavat ja kattavat tiedot päätöksentekonsa perustaksi. Valtioneuvoston ja ministeriöiden tehtävänä puolestaan on tuottaa eduskunnalle sen tarvitsemat tiedot. Tietojen luotettavuudella voidaan tarkoittaa tietojen sisällöllistä johdonmukaisuutta, virheettömyyttä eli sisällöllistä oikeellisuutta sekä sitä, että tiedot ovat merkityksellisiä käsiteltävän asian kannalta ja niiden perusteella käsiteltävästä asiasta ja siihen vaikuttavasta asiakokonaisuudesta saa oikean kokonaiskuvan.”

Virkavastuulla toimivalle lainvalmistelijallekin tämä on selvää. Kun kuitenkin aikaa ei ole kenelläkään rajattomasti, vaikeus on siinä, miten rajaukset pitäisi kussakin tapauksessa ja tilanteessa tehdä.

Ratkaisussani yritin hahmottaa joitain seikkoja tätä koskevan arvioinnin tueksi: virkamiehellä on velvollisuus omasta aloitteestaan toimittaa lisäselvitystä ainakin silloin, jos hän ei pysty antamaan vastausta hänelle esitettyyn kysymykseen. Jos ministeriön edustaja esittää valiokunnan kuulemisessa jotain valiokunnalle annetusta kirjallisesta selvityksestä tai vastineesta poikkeavaa tai uutta tietoa, se olisi eduskunnan laaja tiedonsaantioikeus huomioiden asianmukaista tarjoutua oma-aloitteisesti toimittamaan myös kirjallisena. Myös esitettyjen tietojen mahdolliset epävarmuudet on tuotava eduskunnan tietoon selkeästi.

Ministeriöön kohdistamani kritiikki koski ennakointia. Tällaiseksi tulkittava yleisempi käsitys oli pääteltävissä valtiovarainministeriön minulle antamasta selvityksestä. Totesin, että sen ennakointi, miten lakiehdotuksen käsittely etenee eduskunnassa, ei saa vaikuttaa eduskunnan tiedonsaantioikeuden toteuttamiseen eli siihen perusteellisuuteen, huolellisuuteen ja ripeyteen, jonka mukaisesti eduskunnalle toimitetaan sen kulloinkin tarvitsemat tiedot. Tämä koskee myös sellaista tietoa, jota eduskunta ei osaa kysyä mutta joka valmistelijoiden mukaan on osa käsiteltävän asian luotettavaa kokonaiskuvaa.

Tässä tapauksessa saadusta selvityksestä ei kuitenkaan ilmennyt, että esityksen valmistelijat olisivat ennakoinnin vuoksi jättäneet eduskunnalle kertomatta asian käsittelyn kannalta merkityksellisiä tietoja, jotka olisivat poikenneet valiokunnalle aiemmin esitetyistä tiedoista taikka muutoin olleet olennaisia.

Niin kuin Hämäläinen edellä toteaa, perustuslakivaliokunta ei ollut tyytyväinen ratkaisuni laillisuusvalvonnalliseen arvioon ja teki samasta asiasta omansa.

Selvyyden vuoksi on todettava, että seison edelleenkin ratkaisuni takana.

Eduskunnan valiokuntien puuttumisesta yksittäisiin laillisuusvalvojien ratkaisuihin olen kirjoittanut oikeuskanslerin vuoden 2024 kertomuksen puheen-vuorossani.³

3. Miksi laillisuusvalvonnan itsenäisyys ja aseman vahvistaminen on tärkeää? Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2024, s. 21–31 (K 5/2025 vp). Sivuilla 26–28 käsittelemän laillisuusvalvojan raportointivelvoitetta (eduskunnalle).

Ikonen, Tuomas, OTT, HTM, rikosylitarkastaja, Kaakkois-Suomen poliisilaitos
Kaisto, Janne, OTT, professori, Lapin yliopisto
Karhu, Juha, OTT, professori emeritus, Lapin yliopisto
Keskitalo, Kristian, OTT, apurahatutkija, Helsingin yliopisto
Koponen, Veera, OTT, tutkijatohtori, Helsingin yliopisto
Koskela, Tarja, OTT, yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto; dosentti, Turun
yliopisto
Koskinen, Lasse, FT, professori, Tampereen yliopisto
Kärki, Anssi, OTT, yliopistonlehtori, Lapin yliopisto; dosentti, Helsingin
yliopisto
Linna, Tuula, OTT, professori emerita, Helsingin yliopisto
Magga, Kirsi-Maria, OTT, professori, Lapin yliopisto
Mielityinen, Sampo, OTT, yliopettaja, Laurea-ammattikorkeakoulu
Nuotio, Kimmo, OTT, professori, Helsingin yliopisto
Puumalainen, Mikko, OTT, VT, LL.M. (LSE), apulaisoikeuskansleri
Rajaniemi, Erkki, OTT, KTT, VT
Rasilainen, Aki, OTT, VTL, hovioikeudenneuvos, Itä-Suomen hovioikeus;
dosentti, Turun yliopisto
Salminen, Jaakko, OTT, FM, yliopistonlehtori, Upsalan yliopisto; dosentti,
Turun yliopisto
Similä, Jukka, OTT, tutkimusprofessori, Lapin yliopisto
Sinkkonen, Juhani, OTK, VT, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto
Soininen, Niko, OTT, professori, Itä-Suomen yliopisto
Tuominen, Tomi, OTT, apulaisprofessori, Lapin yliopisto
Vuorenpää, Mikko, OTT, professori, Lapin yliopisto
Wahlberg, Birgitta, VTT, yliopistonlehtori, Åbo Akademi

Olga ja Kaarle Oskari Laitisen säätiön apurahahaku 2026

Olga ja Kaarle Oskari Laitisen säätiö sr. julistaa haettavaksi seuraavat oikeustieteellisen tutkimuksen edistämiseen tarkoitetut apurahat:

- **Tutkimusapuraha**, joka myönnetään 3–12 kuukaudeksi oikeustieteelliseen tutkimukseen 1.10.2026–2028. Apurahan määrä on 2 296 euroa kuukaudessa (27 129,93 vuodessa). Apurahan myöntämisen edellytyksenä on, että sen saaja toimii päätoimisena tutkijana koko apurahakauden. Apuraha myönnetään väitöstutkimusta tai tohtorin tutkinnon suorittamisen jälkeistä tutkimustyötä varten. Väitöskirjatutkijalla tulee hakuajan päättyessä olla tohtorin tutkinnon suoritusoikeus.
- **Opintoapuraha**, joka myönnetään kotimaassa tai ulkomailla tapahtuvia oikeustieteellisiä jatkotutkinto-opintoja varten sekä ulkomailla tapahtuviin tutkijavierailuihin. Apurahoja ei myönnetä LL.M.-opintoihin eikä materiaalihankintoihin. Apurahan suuruus on enintään 6 000 euroa hakijaa kohden. Apuraha myönnetään hakuajan päättymisen jälkeen syntyviin kuluihin.
- **Julkaisuapuraha**, joka myönnetään oikeustieteellisten julkaisujen kirjoittajille. Apuraha myönnetään jälkikäteen julkaisun valmistuttua ja enintään kirjoittajalle aiheutuneiden kielentarkastus-, painatus- ja muiden julkaisukulujen suuruisena.

Muut tiedot ja hakumenettely

Kokoaikaisen tutkimusapurahan kanssa ei samanaikaisesti voi nauttia toista vastaavaa rahoitusta. Apurahakaudella on mahdollista tehdä sivutoimisesti palkkatyötä korkeintaan 20 % kokoaikaisesta työajasta.

Apurahan saajan tulee hankkia lakisääteinen eläke- ja vakuutusturva. Säätiö ilmoittaa apurahan myöntämisestä Melalle. Säätiö korvaa lakisääteistä vakuutusturvaa koskevat kulut saajalle jälkikäteen tositetta vastaan. Tietoja eläke- ja vakuutusturvasta ja vakuuttautumisvelvollisuudesta löytyy Melan verkkosivustolta www.mela.fi.

Apurahahakemukset laaditaan hakuohjelmalla, joka julkaistaan Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen kotisivulla osoitteessa www.lakimiesyhdistys.fi hakuajan alkaessa. Hakemus lähetetään ohjelmasta sähköisesti.

Haku aika alkaa 4.5.2026 ja päättyy 18.5.2026 klo 14.00, jolloin sähköinen hakuohjelma sulkeutuu. Myöhästyneitä hakemuksia ei käsitellä. Hakemukseen ei liitetä suosituksia.

Oikeustieteellistä väitöskirjatyötä koskevaan hakemukseen on liitettävä ensisijaisen virallisen työohjaajan lausunto. Lausunnot kirjoitetaan Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen kotisivulla www.lakimiesyhdistys.fi olevalle sähköiselle lomakkeelle. Lausunto-ohjelma sulkeutuu hakuajan päättyessä ma 18.5.2026 klo 14.00. Lausuntoja voi toimittaa vain lausunto-ohjelman kautta.

Apurahan saajille ilmoitetaan päätöksestä elokuun loppuun mennessä. Apurahat julkaistaan Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen kotisivulla kohdassa Laitisen säätiö.

Tutkimusapurahan käyttäminen on aloitettava vuoden 2027 loppuun mennessä. Apurahaa voidaan siirtää vain erityisistä syistä.

Lisätietoja: säätiön asiamies Jyri Terämaa, popco@pop-consulting.fi

Olga ja Kaarle Oskari Laitisen säätiön hallitus